

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Ю. М. ЧОРНОУС**

**КРИМІНАЛІСТИЧНЕ  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ**

**МОНОГРАФІЯ**

**Вінниця  
«Нілан-ЛТД»  
2017**

УДК 343.98

ББК 67.62

Ч-75

**Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 31 січня 2017 р. (протокол № 1/7-6)**

**Рецензенти:**

**Коновалова В. О.** – професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

**Іщенко А. В.** – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

**Чорноус Ю. М.**

Ч-75 Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія / Ю. М. Чорноус. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 492 с.

ISBN 978-966-924-483-3

Запропонована монографія присвячена комплексному дослідженню криміналістичного забезпечення розслідування злочинів і є своєрідним підсумком, але не завершенням багаторічної роботи за наукового керівництва та консультування доктора юридичних наук, професора В. С. Кузьмічова. У цій праці, з огляду на сучасні реалії суспільного життя, процеси реформування правоохоронної системи, протидію злочинності, розкриваються концептуальні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, надається характеристика такої складної й багатоаспектної діяльності, розглядається проблематика міжнародного співробітництва, акцентується увага на актуальних засадах криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

Монографія розрахована на науковців та практиків, які цікавляться окресленими питаннями.

**УДК 343.98**

**ББК 67.62**

ISBN 978-966-924-483-3

© Чорноус Ю. М., 2017

© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017

## **ЗМІСТ**

|                                                                                                                    |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ПОСВЯТА ВЧИТЕЛЮ .....</b>                                                                                       | <b>5</b>   |
| <b>ПЕРЕДМОВА .....</b>                                                                                             | <b>14</b>  |
| <b>ДОВІДКА ПРО АВТОРА .....</b>                                                                                    | <b>17</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ<br/>КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ<br/>РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ .....</b> | <b>23</b>  |
| 1.1. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія<br>та практична діяльність .....                            | 23         |
| 1.2. Зміст криміналістичного забезпечення розслідування<br>злочинів .....                                          | 50         |
| 1.3. Методологічні засади дослідження<br>криміналістичного забезпечення розслідування злочинів .....               | 71         |
| <b>РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ З<br/>РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ .....</b>                                      | <b>86</b>  |
| 2.1. Діяльність із розслідування злочинів: поняття та зміст .....                                                  | 86         |
| 2.2. Міжнародні стандарти діяльності з розслідування злочинів ..                                                   | 120        |
| 2.3. Слідчі (розшукові) дії у системі засобів діяльності з<br>розслідування злочинів .....                         | 168        |
| 2.4. Характеристика слідчих (розшукових) дій .....                                                                 | 186        |
| <b>РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО<br/>ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ .....</b>                               | <b>240</b> |
| 3.1. Поняття, сутність і форми міжнародного співробітництва<br>під час розслідування злочинів .....                | 240        |
| 3.2. Міжнародна правова допомога при проведенні<br>процесуальних дій .....                                         | 281        |
| 3.3. Особливості проведення окремих процесуальних дій<br>під час міжнародної правової допомоги .....               | 294        |

|                                                                                                                   |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ<br/>КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ<br/>РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ .....</b> | <b>318</b> |
| 4.1. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування<br>злочинів .....                                         | 318        |
| 4.2. Тактико-криміналістичне забезпечення розслідування<br>злочинів .....                                         | 357        |
| 4.3. Методико-криміналістичне забезпечення розслідування<br>злочинів .....                                        | 391        |
| <b>ВИСНОВКИ .....</b>                                                                                             | <b>414</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>                                                                            | <b>415</b> |
| <b>ДОДАТКИ .....</b>                                                                                              | <b>481</b> |

## ПОСВЯТА ВЧИТЕЛЮ

*Пам'яті Володимира Сергійовича Кузьмічова,  
з нагоди 60-ліття від дня народження,  
присвячується ...*



**ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ КУЗЬМІЧОВ**  
**(03.01.1957–22.12.2012)**

3 січня 2017 р. видатному та яскравому вченому-криміналісту, доктору юридичних наук, професору, заслуженому юристу України, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, полковнику міліції Володимиру Сергійовичу Кузьмічову виповнилося б 60 років.

Народився Володимир Сергійович Кузьмічов 3 січня 1957 р. у с. Большой Раскат Пільнінського району Горьківської області (нині – Нижньогородська область, Російська Федерація).

Проходив строкову службу у Збройних силах СРСР (1975–1977). 1979 р. закінчив Єлабужку спеціальну середню школу міліції, після чого працював інспектором відділу розшуку Управління карного розшуку УВС Горьківської області.

1983 р. закінчив із відзнакою Київську вищу школу МВС СРСР ім. Ф.Е. Дзержинського, 1986 р. – ад'юнктуру цього навчального закладу, 1988 р. – Вищі академічні курси МВС СРСР, 1996 р. – докторантуру Національної академії внутрішніх справ України.

Із 1986 р. – на викладацькій роботі, послідовно обіймав посади викладача, старшого викладача, доцента кафедри криміналістики.

1996 р. очолив кафедру криміналістики Національної академії внутрішніх справ України, якою керував до 2004 р.

Із 2004 р. перебував на посаді вченого секретаря Секретаріату Вченої ради Національної академії внутрішніх справ України. 2005 р. призначений на посаду проректора з міжнародних зв'язків, 2007 р. – проректора з міжнародних зв'язків і кадрового забезпечення Київського національного університету внутрішніх справ.

Із 2009 р. працював на посаді професора кафедри криміналістики та судової медицини Київського національного університету внутрішніх справ, пізніше – Національної академії внутрішніх справ.

1986 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Наукові основи і практика реалізації принципу раптовості у слідчій діяльності» за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» (науковий керівник доктор юридичних наук, професор В. П. Бахін).

1996 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення» за спеціальністю 12.00.09 (науковий консультант В. П. Бахін).

1997 р. Володимиру Сергійовичу присвоєно вчене звання «професор» по кафедрі криміналістики.

2003 р. за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної освіти і науки, підготовку висококваліфікованих фахівців для правоохоронних органів, високий професіоналізм Указом Президента України В. С. Кузьмичову присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України».

За проведення фундаментальних наукових досліджень (зі спеціальної тематики) та впровадження їх результатів у промисло-

ве виробництво та правоохоронну діяльність Указом Президента України 2003 р. нагороджений Державною премією України в галузі науки і техніки.

Життєвий шлях Володимира Сергійовича був надзвичайно плідним.

Так, очоливши кафедру криміналістики 1996 р., якою він керував до 2004 р., доклав чимало зусиль до створення першого в Україні музею криміналістики, який 2001 р. зареєстрований зі статусом «відомчий музей». Упродовж тривалого часу Володимир Сергійович опікувався зібранням цікавих експонатів, пов'язаних із розкриттям злочинів працівниками органів внутрішніх справ України, висвітленням наукових досягнень у галузі криміналістики. 1998 р. експозицію музею повністю оновлено, а в урочистостях із нагоди його відкриття взяв участь міністр внутрішніх справ України Ю. Ф. Кравченко. За роки функціонування у криміналістичній експозиції музею накопичено та демонструється понад чотири тисячі різноманітних експонатів. Це речові докази з реальних кримінальних справ, знаряддя вчинення злочинів, холодна та вогнепальна зброя, вибухові пристрої, наркотичні засоби, підроблені документи та фальшиві гроші, криміналістична техніка. Значну увагу приділено основним етапам розвитку окремих напрямів криміналістичної науки та практики. Спеціальну експозицію присвячено судовій медицині. 2004 р. музей криміналістики фактично став основою формування багатфункціонального музею Міністерства внутрішніх справ України.

Кафедра криміналістики за ці роки перетворилася на науковий осередок криміналістичної науки, до навчального процесу залучалися досвідчені вчені та практики. Володимир Сергійович особистим прикладом демонстрував високу педагогічну майстерність, блискуче читав лекції, проводив семінарські та практичні заняття, щиро спілкувався з аудиторією.

В. С. Кузьмічов виконував відповідальну місію члена експертної ради Вищої атестаційної комісії України (з юридичних наук), експерта Міністерства освіти і науки України з акредитації та ліцензування вищих юридичних навчальних закладів України. Працював у складі Координаційного бюро з проблем криміналістики, судової експертизи і юридичної психології Національної академії правових наук України, виконував обов'язки секретаря Ради

державної безпеки і внутрішніх справ Державної атестаційної комісії України, залучався науковим консультантом Секретаріату Верховної Ради України. Очолював Київське обласне відділення Міжнародного Конгресу Криміналістів.

Входив до складу низки редакційних колегій наукових видань із публікацій фахових статей у сфері юриспруденції («Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ», «Криміналістичний вісник», «Бюлетень з обміну досвідом роботи» та ін.).

Володимир Сергійович, перебуваючи у центрі наукового життя, брав активну участь у підготовці та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів. Він був членом кількох спеціалізованих вчених рад із захисту докторських та кандидатських дисертацій у провідних вищих навчальних закладах України (зокрема Національної академії внутрішніх справ, Національної академії Служби безпеки України), інших держав (Бакинського державного університету, Азербайджан), неодноразово запрошувався до участі у роботі спеціалізованої вченої ради Кишинівського державного університету (Молдова).

1995 р. при Національній академії внутрішніх справ створено єдину в державі спеціалізовану раду для захисту таємних і цілком таємних дисертацій. Наказом ВАК України з 2008 р. спеціалізований вчений раді СРД 26.007.02 надано право проводити захист дисертацій за спеціальністю: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Заступником голови спеціалізованої вченої ради був призначений доктор юридичних наук, професор В. С. Кузьмічов.

На базі Академії працювали спеціалізовані вчені ради Д 26.007.01 і Д 26.007.05 з правом захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук, зокрема й за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. У складі цих спеціалізованих вчених рад упродовж кількох термінів повноважень плідно працював доктор юридичних наук, професор В. С. Кузьмічов, у тому числі виконував обов'язки заступника голови ради.

Володимир Сергійович підтримував тісні наукові зв'язки із провідними вченими Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії Служби безпеки України, Національної академії прокуратури України, Харківського національного університету внутрішніх справ, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Львівського державного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Академії адвокатури України, Університету державної фіскальної служби України та інших навчальних закладів як України, так й іноземних держав.

Залучався до роботи багатьох наукових конференцій, програм з обміну досвідом, у тому числі й зарубіжних: у Великобританії, Голландії, Італії, Німеччині, Росії, Румунії, Швейцарії та інших країнах. У межах програми Організації Об'єднаних Націй пройшов спеціальне навчання із забезпечення у правоохоронній діяльності прав і свобод людини, впроваджував отримані знання в науковий та освітній процес рідної Академії.

Професор В. С. Кузьмічов є засновником нового підходу у викладанні курсу криміналістики, що спирається на кращий зарубіжний досвід, зокрема європейських держав, дозволяє здійснювати професійну підготовку фахівців як для України, так і для інших країн. Постійно висвітлював наукові здобутки на сторінках Міжнародної поліцейської енциклопедії (за редакцією Є. М. Моїсєєва, В. Я. Тація, Ю. С. Шемшученка).

Обґрунтував у навчальному курсі «Криміналістика» новий погляд, що полягає у виокремленні розділу «Криміналістична експертиза», започаткувавши у навчальному підручнику «Криміналістика» (Київ, 2001) і навчальній програмі дисципліни «Криміналістика» (Київ, 2003).

Брав участь у розробці низки нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти боротьби зі злочинністю, реформування слідчих і експертних підрозділів та навчальних закладів МВС України. Взаємодіяв із Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Національним центральним бюро Інтерполу в Україні.

Головними напрямами наукових досліджень професора В. С. Кузьмічова стали: методологічні засади криміналістики, проблеми слідчої діяльності, розробка і удосконалення криміналістичних засобів і методів, удосконалення методик розслідування окремих видів злочинів, питання міжнародного співробітництва. В. С. Кузьмічов є одним із авторів винаходу окремого напряму судової балістики.

Яскравий слід залишив Володимир Сергійович у науці. Він є автором (співавтором) майже двохсот праць.

Серед них монографії: «Теория и практика следственной деятельности» (1997), «Криміналістичний аналіз розслідування злочинів» (2000), «Катастрофы в авиации: криміналістичний аналіз» (2005), «Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення» (2005).

Навчальні посібники: «Методика изучения курса криминалистики» (1988), «Тактические основы расследования преступлений» (1989), «Тактика использования внезапности в раскрытии новых преступлений органами внутренних дел» (1990), «Криминалистические приемы и средства разрешения следственных ситуаций» (1991), «Тактические приемы раскрытия новых преступлений» (1991), «Потреби слідчої практики» (1993), «Активні методи викладання спеціальних дисциплін» (1994), «Організована злочинність і корупція» (1998), «Криміналістика» (2001), «Особливості проведення допиту підозрюваного (обвинувачуваного) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини» (2004), «Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика» (2008), «Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів» (2011).

Статті у фахових виданнях: «Внезапность как принцип следственной тактики» (Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 35. – Киев, 1987), «Конспирация как средство преодоления противодействия расследованию» (Проблемы профессионализма и организованности в общеуголовной преступности. – Омск, 1988), «Внезапность – важный тактический элемент проведения следственных действий» (Следственная практика. – Вып. 154. – Москва, 1989), «Познание природы следственной деятельности как основа ее совершенствования» (Проблемы совершенствования деятельности след-

ственных и экспертных подразделений органов внутренних дел. – Волгоград, 1989), «Урахування соціально-економічної обумовленості організації і діяльності правоохоронних органів при вивченні курсу криміналістики» (Проблеми підвищення рівня підготовки кадрів для органів внутрішніх справ. – Київ, 1993), «Проблемы повышения научно-технического потенциала следствия» (Вестник Днепропетровского университета. – Вып. 1. – Днепропетровск, 1994), «О необходимости новых форм и методов борьбы с преступностью» (Вестник Днепропетровского университета. – Вып. 2. – Днепропетровск, 1995), «Із історії розвитку знання про криміналістичні засоби і методи слідчої діяльності» (Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – № 1. – Київ, 1996), «Формування знань про криміналістичні засоби боротьби зі злочинністю» (Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – № 2. – Київ, 1996), «Тактика слідчої діяльності: поняття, сутність, зміст» (Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – №2. – Київ, 1998); «Поняття злочинної діяльності» (Збірник наукових праць Академії ДПС України. – № 3 (9). – Ірпінь, 2000), «Нові види злочинної діяльності: їх аналіз» (Право України. – № 10. – Київ, 2000), «Виникнення знань про криміналістичні засоби і методи слідчої діяльності (історичний аспект дослідження проблеми)» (Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – № 2. – Київ, 2000), «Принципы преступной деятельности» (Известия Тульского государственного университета. Серия: Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности. – Тула, 2001), «Розголошення інформації, що становить таємницю досудового слідства» (Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – № 2. – Київ, 2001), «Деякі аспекти формування предмета криміналістичної тактики» (Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. № 37. – Львів, 2002), «Напрямки удосконалення досудового слідства: перевірка алібі» (Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – № 3 (9). – Київ, 2002), «Алгоритми розкриття злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених іноземцями» (Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – № 1. – Київ, 2003) та багато інших.

Підготував двох докторів наук: Ю. М. Чорноус, дисертація на тему «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у

справах про злочини міжнародного характеру» (Київ, 2013); І. В. Пиріг, дисертація та тему «Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування» (Харків, 2015).

Під науковим керівництвом професора Кузьмічова підготували та захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук двадцять здобувачів. Зокрема, В. К. Весельський «Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти)» (Київ, 1999); А. В. Дудка «Особливості проведення слідчих дій за участю осіб з фізичними або психічними вадами» (Київ, 2009); І. Р. Курилін «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності» (Київ, 2007); Є. О. Курта «Компроміс на досудовому слідстві: поняття, види, криміналістичні прийоми досягнення» (Київ, 2005); В. Г. Лісогор «Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства» (Київ, 2003); Т. В. Михальчук «Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів» (Київ, 2009); В. А. Онисьєв «Взаємодія правоохоронних органів у розкритті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (Київ, 2010); С. Є. Петров «Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами» (Київ, 2010); І. В. Пиріг «Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті» (Київ, 2006); В. Я. Радецька «Мова науки криміналістики» (Київ, 2002); В. А. Сас «Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі» (Київ, 2004); В. В. Семенов «Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання)» (Київ, 2006); І. М. Твердохліб «Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій» (Київ, 2008); Л. С. Філіппова «Розслідування кримінально-правових проявів вандалізму» (Київ, 2008); Ю. М. Чорноус «Слідчі дії: поняття, сутність, напрямки розвитку та удосконалення» (Київ, 2005); В. В. Юсупов «Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві» (Київ, 2005). Дисертації на теми з обмеженим доступом захистили В. В. Зарубей та Л. Г. Шарай.

Володимира Сергійовича постійно залучали до опонування дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата юридичних наук. І він на високому професійному рівні виконував

цю почесну і вкрай відповідальну місію. Його виступи викликали захоплення у аудиторії, адже професор Кузьмічов був прекрасним оратором, акцентував увагу на позитивних аспектах роботи, при цьому надзвичайно коректно висловлював обґрунтовані зауваження. Такими були захисти на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: Н. М. Ахтирської «Криміналістична тактика: принципи і функції» (Харків, 1999); І. В. Борисенка «Методика розслідування вбивств з розчленуванням трупа» (Харків, 1999); В. М. Варцаби «Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи)» (Харків, 2003); А. П. Гагаловської «Слідчі та інші кримінально-процесуальні дії як засоби формування доказів» (Київ, 2012); Є. М. Клепи «Особливості провадження досудового слідства при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності» (Київ, 2010); І. В. Кубарева «Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності» (Харків, 2007); Л. В. Паламар «Криміналістична профілактика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів» (Київ, 2008); І. В. Смаль «Методика розслідування підроблення проїзних квитків» (Київ, 2007); М. Л. Цимбала «Тактика огляду місця події при розслідуванні пожеж» (Харків, 1999); Н. Л. Швець «Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів» (Харків, 2003) та багатьох інших.

Надзвичайно багато добрих справ зроблено, ще багато їх було попереду, але раптова смерть Володимира Сергійовича в розквіті життєвих і творчих сил стала на перешкоді.

Проте посіяне Вчителем зерно Добра зійшло і дружно розквітло. Учні Володимира Сергійовича продовжують його наукову школу; кафедра криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ зберігає його доробок, реалізує задуми; зростають чудові діти та внуки, які, почате Батьком, продовжують далі.

Свої кращі роки життя й творчості Володимир Сергійович Кузьмічов віддав Національній академії внутрішніх справ, і він завжди поруч із нами.

***Ректор Національної академії внутрішніх справ,  
доктор юридичних наук, професор,  
генерал поліції другого рангу В. В. Черней***

## ПЕРЕДМОВА

Проблеми боротьби зі злочинністю завжди були в центрі уваги вчених-юристів. І сьогодні, насамперед в пострадянських країнах, з огляду на її кількісне зростання, якісне удосконалення використовуваних засобів та методів злочинної діяльності, набуттям міжнародного характеру, набули особливої актуальності. Йдеться про такі небезпечні для всього світового співтовариства злочини, як тероризм, захоплення заручників, торгівля людьми, незаконний обіг наркотичних засобів, відмивання незаконно отриманих доходів, контрабанда, кіберзлочини та ін.

У сучасних реаліях, коли перед українською державою надзвичайно гостро постали питання інтеграції у світовий простір, таке завдання актуальне й для вітчизняної юридичної науки, насамперед із яскраво вираженою практичною спрямованістю – криміналістики.

Криміналістика, в усіх значеннях, не має кордонів, і криміналістичні знання затребувані в усіх державах світу. Адже криміналістика відповідає на ключові запитання: хто? що? де? з чією допомогою? навіщо? яким чином? коли? Криміналістика встановлює причину і наслідок, визначає механізм і результат. Досліджуючи два протилежні об'єкти пізнання – злочинну діяльність і діяльність з розслідування її проявів, криміналістика є унікальною.

Серед важливих завдань наукової та практичної діяльності – запозичення кращого світового та європейського досвіду, що зумовлює необхідність демонструвати спільноті свої здобутки й досягнення. Саме пропонований науковий доробок професора Юлії Чорноус відповідає викликам часу, висвітлюючи вітчизняну практику розслідування злочинів, зокрема й з міжнародними зв'язками, застосування заходів міжнародного співробітництва, що дозволяє по-новому подивитися на феномен криміналістичного забезпечення.

Монографія актуальна, оскільки сучасна криміналістична наука і практика потребують розгляду криміналістичного забезпечення розслідування злочинів на фундаментальному рівні. І значною мірою є продовженням наукових пошуків Вчителя авторки, доктора юридичних наук, професора В. С. Кузьмічова.

При цьому її можна охарактеризувати як самостійну наукову працю.

Цікавим є зміст монографії: Юлія Чорноус, послідовно висвітлюючи теоретичні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, розглядає криміналістичне забезпечення як наукову категорію та практичну діяльність, визначає його зміст, формує методологічні засади дослідження; надає характеристику діяльності з розслідування злочинів, акцентуючи увагу на слідчих (розшукових) діях як на основному змістовному елементі; у зв'язку з актуальними потребами боротьби із міжнародною злочинністю розкриває питання міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів; окреслює напрями реалізації криміналістичного забезпечення розслідування злочинів відповідно до техніко-, тактико- та методико-криміналістичної складової.

З огляду на багатоаспектність змісту монографії, слід наголосити на невичерпності проблем криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. І криміналістика як емпірично-теоретична наука має ще багато чого зробити у цьому напрямку.

Монографічна робота кожного вченого є серйозним внеском у розвиток конкретної науки. Тим паче науки емпіричної, а саме – криміналістики. Попри те, що більшість авторів праць з юриспруденції стверджують, що вони використовують низку методів наукового пізнання, у тому числі «улюблений» зі старих часів діалектичний метод, насправді це переважно тільки декларації. А наукова методологія, крім логічної (формальної логіки), більш нічого і не містить. У цій площині монографія Юлії Чорноус суттєво вирізняється. Хоча професор не посилається на свої наукознавчі міркування про те, що кожна юридична наука охоплює п'ять блоків (філософський, теоретичний, методологічний, компаративістський та історичний), більшою чи меншою мірою вона розглядає запропоновані методологічні складові наукового знання і щодо криміналістики загалом, і щодо проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів зокрема.

Привертає до себе висока порядність Юлії Чорноус, її ставлення до Вчителя – доктора юридичних наук, професора Володимира Сергійовича Кузьмічова. У сучасну прагматично-

раціоналістичну добу учні, принаймні, певна їх частина, забувають вчителів одразу після отримання кандидатських чи докторських дипломів. Юлія Миколаївна становить приємний виняток. Ще одна особистісна риса авторки – велика працьовитість, здатність опановувати і трансформувати інформацію з різних галузей знань.

Хоч криміналістиці як науці вже трохи більше ніж сто років, криміналістика як практика має історію в кілька тисячоліть.

Сьогодні (а точніше, з середини 60-х р. р. XX ст.) ми увійшли в нову епоху – інформаційну. І вона заявила про себе неочікуваними новелами – злочинність переміщується у віртуальну сферу, а це серйозний виклик юридичній науці, зокрема – криміналістиці. Думаю, що в майбутньому професор Юлія Чорноус розвине свої теоретичні міркування щодо цієї «віртуальної» сфери, оскільки підґрунтя для таких досліджень у неї уже є.

Рекомендую монографію професора Юлії Чорноус «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів» насамперед «професійному» читачеві – спеціалістам із кримінального процесу та криміналістики, судової експертології, оперативно-розшукової діяльності. Хоча й для фахівців з інших галузей знань вона становитиме значний інтерес. А авторці бажаю подальших творчих успіхів і нових фундаментальних наукових праць.

*Доктор юридичних наук, професор,  
академік Національної академії правових наук України,  
член-кореспондент Національної академії  
педагогічних наук України,  
заслужений юрист України М. В. Костицький*

## ДОВІДКА ПРО АВТОРА



### **ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА ЧОРНОУС**

Юлія Миколаївна Чорноус – доктор юридичних наук, професор, підполковник поліції.

Народилася 19 травня 1980 р. на Борзнянщині, Чернігівська область.

Службу в органах внутрішніх справ розпочала з 1997 р. 2001 року закінчила навчання з відзнакою у Національній академії внутрішніх справ України, 2002 р. – магістратуру Академії за спеціальністю «Правознавство».

Працювала на посадах оперуповноваженого кримінальної міліції у справах неповнолітніх Залізничного РУ ГУ МВС України в м. Києві, старшого інспектора відділення обліково-реєстраційної, статистичної роботи та оперативної інформації 1-го ТУМ Шевченківського РУ ГУ МВС України в м. Києві.

З 2005 р. – на викладацькій роботі. Послідовно обіймала посади викладача, старшого викладача, доцента, професора кафедри криміналістики та судової медицини. 2015 р. призначена на посаду начальника кафедри криміналістичних експертиз навчально-наукового інституту № 2 Академії. З 2016 р. працює на посаді професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ.

2005 р. захистила кандидатську дисертацію «Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення» за спеціальністю 12.00.09 (науковий керівник В. С. Кузьмічов). 2011 р. отримала вчене звання «доцент». 2013 р., за наукового консультування доктора юридичних наук, професора В. С. Кузьмічова, захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». 2015 р. отримала вчене звання «професор».

Є автором і співавтором понад 180 наукових та навчально-методичних праць. Серед них: монографії «Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення» (Київ, 2005), «Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» (Київ, 2012); підручники «Криміналістика» (Київ, 2015), «Криміналістика: мультимедійний підручник» (Київ, 2016); навчальні посібники «Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика» (Київ, 2008), «Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів» (Київ, 2010), «Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів» (Київ, 2011), «Початковий етап розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями» (Київ, 2015); публікації у Міжнародній поліцейській енциклопедії, том 5 (Київ, 2009), том 8 (Київ, 2014); наукові статті у фахових виданнях, іноземних і міжнародних журналах, тези виступів на конференціях та ін.

Отримали схвальні відгуки статті Ю. М. Черноус, що друкувалися за кордоном у наукових журналах «Европейський

журнал социальных наук» (Рига, Латвія), «KELM. Knowledge. Education. Low. Management» (Лодзь, Польща), «Закон и жизнь» (Кишинів, Молдова), «Психопедагогика в правоохранительных органах» (Омск, Росія), «Библиотека криминалиста» (Москва, Росія), «Международное уголовное право и международная юстиция» (Москва, Росія). Нині триває активна співпраця з європейськими колегами.

Окремо слід наголосити, що Юлія Миколаївна, спираючись на аналіз наукових публікацій, чи не єдиний фахівець у вітчизняній криміналістичній науці з висвітлення питань міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів. За цим напрямом підготовлено монографію та навчальні посібники, змістовними є й наукові статті у фахових виданнях України та міжнародних журналах. Зокрема, це публікації: «Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів» (Науковий вісник Київського національного університету. – № 3 (70). – Київ, 2010); «Завдання криміналістики у боротьбі з міжнародною злочинністю» (Криміналист первопечатный. – № 3. – Харків, 2011); «Криміналістичне забезпечення міжнародної правової допомоги у кримінальних справах» (Криміналістика і судова експертиза. – Вип. 11. – Харків, 2011); «Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру» (Криміналістичний вісник. – № 1 (17). – Київ, 2012); «Особливості взаємодії при розслідуванні злочинів міжнародного характеру» (Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. О. Е. Дідоренка. – № 1 (58). – Луганськ, 2012); «Тактичні прийоми під час проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги» (Право і безпека. – № 2 (49). – Харків, 2013); «Особливості проведення експертиз на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги» (Криміналістика и судебная экспертиза – Вып. 59. – Киев, 2014); «Организационно-тактические особенности взаимодействия органов досудебного расследования Украины и компетентных органов иностранных государств» (Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика. – Т. 1. – Харків, 2014); «Актуальні питання формування криміналістичної методики розслідування злочинів міжнародного характеру» (Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – № 1 (75). – Дніпропетровськ, 2015) та багато інших.

Професор Ю. М. Чорноус плідно працює у складі редколегій фахових юридичних видань, зокрема наукових журналів «Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ», «Криміналістичний вісник». Залучається до законотворчої роботи, надає обґрунтовані пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Бере активну участь у наукових заходах, що відбуваються на міжнародному рівні. У тому числі йдеться про навчання-тренінг за програмою ОБСЄ «Розслідування злочинів ненависті» (Будапешт, 2006), робочі зустрічі працівників МВС України з експертами оціночної місії Європейської Комісії, Європейської служби зовнішніх дій та держав – членів ЄС із питань реалізації Кримінального процесуального кодексу України.

Працює над створенням наукової школи з питань криміналістичного забезпечення розслідування та міжнародного співробітництва, готує здобувачів наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії). Під керівництвом Юлії Миколаївни захищено кандидатські дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: А. П. Сакаль – «Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями» (2014), С. В. Харченко – «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» (2016).

Наразі планується захист кандидатської дисертації Г.Ю. Нікітіної-Дудікової «Розслідування насильницького задоволення ставової пристрасті неприродним способом, вчиненого стосовно малолітньої особи». До розгляду на кафедрі готуються дослідження здобувачів – практичних працівників: С. С. Базіра – «Виявлення та документування підрозділами кримінальної поліції України одержання неправомірної вигоди судьями», О. А. Лопати – «Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України», М. М. Шикоряка – «Розслідування корисливих насильницьких злочинів, вчинених іноземцями».

Частина здобувачів професора Віктора Казимировича Весельського, який трагічно залишив цей світ, перейшла «під опіку» Юлії Миколаївни, і зараз значна увага приділяється логічному завершенню відповідних дисертаційних досліджень (С. С. Базір, Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, О. Я. Мазурок).

Юлія Миколаївна бере участь у підготовці та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів, є членом спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій у Національній академії внутрішніх справ, працювала у складі спеціалізованої вченої ради Університету державної фіскальної служби України, постійно залучається до роботи як офіційний опонент до спеціалізованих вчених рад провідних вищих навчальних закладів України. Компетентно рецензує навчальні та наукові видання, методичні рекомендації, готує відгуки на автореферати дисертацій, що надходять від спеціалізованих вчених рад України та іноземних держав.

Підтримує тісні наукові зв'язки з вченими кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», фахівцями Національної академії Служби безпеки України, Національної академії прокуратури України, Харківського національного університету внутрішніх справ, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Університету державної фіскальної служби України, Академії адвокатури України та інших навчальних закладів.

Важливим є забезпечення взаємозв'язку науки і практики у криміналістичних дослідженнях, тому у цьому напрямі Ю. М. Чорноус співпрацює із представниками Головного слідчого управління Національної поліції України, Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, Генеральної прокуратури України, Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України та багатьох інших, втілює результати співробітництва в наукових та навчально-методичних працях.

Здобутки підполковника поліції Ю. М. Чорноус не залишаються поза увагою керівництва Національної академії внутрішніх справ. Вона неодноразово заохочувалася керівництвом Академії та МВС України. З нагоди 25-ї річниці Дня незалежності України, за мужність, відвагу, героїзм, розумну ініціативу, старанність, сумлінне та бездоганне виконання службових обов'язків згідно з нака-

зом Міністерства внутрішніх справ України на Дошку пошани занесено ім'я Ю. М. Чорноус як одного із кращих працівників органів внутрішніх справ із врученням нагрудного знака «Кращий працівник МВС України».

Результати багатолітньої плідної наукової роботи відзначено Премією Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок за роботу «Розслідування злочинів міжнародного характеру» (2014 р.).

Поряд з успіхами професійними не менш важливою є успішна реалізація Юлії Миколаївни як дружини правоохоронця, матері двох дітей.

Наполегливість, енергійність, закоханість у свою працю, напевно, й є запорукою успіху Юлії Миколаївни Чорноус. Вона компетентно та ініціативно ставиться до вирішення поставлених завдань, приділяє увагу всебічному розвитку особистості. Підготовка запропонованої монографії – найкраще тому свідчення.

***Професор кафедри криміналістики та судової медицини  
Національної академії внутрішніх справ,  
доктор юридичних наук, професор,  
заслужений юрист України А. В. Іщенко***

# **РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ**

## **1.1. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практична діяльність**

Термін «криміналістичне забезпечення» є відносно новим у теорії науки криміналістики. Його залучення до наукового обігу відбувається у кінці 70-х – початку 80-х років минулого сторіччя, а з 90-х років і донині відбувається активна розробка фундаментальних питань криміналістичного забезпечення, а також окремих його складових.

Мова йде про техніко-криміналістичне забезпечення (В. О. Волинський<sup>1</sup>, О. Х. Волинський<sup>2</sup>, В. Г. Гончаренко<sup>3</sup>, Г. І. Грамович<sup>4</sup>, Ю. П. Приходько<sup>5</sup>), інформаційне забезпечення (К. І. Беляков<sup>6</sup>, В. В. Бірюков<sup>7</sup>, В. І. Галаган<sup>8</sup>, І. О. Іерусалимов<sup>9</sup>,

---

<sup>1</sup> Волинский В. А. Закономерности и тенденции развития криминалистической техники: автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / В. А. Волинский. – М., 2001. – 40 с.

<sup>2</sup> Волинский А. Ф. Концептуальные основы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / А. Ф. Волинский. – М., 1999. – 64 с.

<sup>3</sup> Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / Гончаренко В. И. – К. : Вища школа, изд-во при КГУ, 1984. – 152 с.

<sup>4</sup> Грамович Г. И. Проблемы теории и практики эффективного применения специальных знаний и научно-технических средств в раскрытии и расследовании преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза” / Г. И. Грамович. – К., 1986. – 44 с.

<sup>5</sup> Приходько Ю. П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із кримінальними вибухами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Ю. П. Приходько. – К., 2017. – 19 с.

<sup>6</sup> Беляков К. И. Совершенствование информационного обеспечения рас-

Є. Д. Лук'янчиков<sup>10</sup>, Ю. В. Попов<sup>11</sup>, Д. І. Сулейманов<sup>12</sup>), тактико-криміналістичне забезпечення (Є. К. Горячев, І. В. Тишутина<sup>13</sup>, В. Ю. Сокол<sup>14</sup>, К. О. Чаплинський<sup>15</sup>), науково-методичне забез-

---

следования преступлений на базе АИЛС (автоматизированных информационно-логических систем) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / К. И. Беляков. – К., 1993. – 23 с.

<sup>7</sup> Бірюков В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : проблеми теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / В. В. Бірюков. – К., 2011. – 31 с.

<sup>8</sup> Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / В. И. Галаган. – К., 1992. – 24 с.

<sup>9</sup> Иерусалимов И. А. Информационное обеспечение использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / И. А. Иерусалимов. – К., 1997. – 19 с.

<sup>10</sup> Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Є. Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 36 с.

<sup>11</sup> Попов Ю. В. Совершенствование информационного обеспечения следственной деятельности органов внутренних дел на основе использования методов информатики : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза” / Ю. В. Попов. – К., 1989. – 24 с.

<sup>12</sup> Сулейманов Д. И. Концептуальные основы использования информации при раскрытии преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / Д. И. Сулейманов. – К., 1997. – 43 с.

<sup>13</sup> Горячев Э. К. Тактико-криминалистическое обеспечение расследования преступлений / Э. К. Горячев, И. В. Тишутина. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 128 с.

<sup>14</sup> Сокол В. Ю. Тактико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений (методологические и организационные аспекты) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / В. Ю. Сокол. – Краснодар, 1998. – 22 с.

<sup>15</sup> Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ, 2011. – 36 с.

печення (В. П. Бахін, В. К. Лисиченко<sup>16</sup>, І. В. Гора<sup>17</sup>). Окремі роботи присвячені криміналістичному забезпеченню процесу доказування (Ж. В. Удовенко<sup>18</sup>, О. І. Чучукало<sup>19</sup>), криміналістичному забезпеченню слідчої діяльності в органах внутрішніх справ (І. І. Дановська<sup>20</sup>), криміналістичному забезпеченню збереження таємниці досудового слідства (В. Г. Лісогор<sup>21</sup>), криміналістичному забезпеченню розслідування окремих видів злочинів (О. В. Таран<sup>22</sup>, Л. П. Паламарчук<sup>23</sup>, А. В. Хірсін<sup>24</sup>, В. С. Філашкін<sup>25</sup> та інші).

---

<sup>16</sup> Бахін В. П. Проблеми науково-методичного забезпечення слідчої діяльності / В. П. Бахін, В. К. Лисиченко // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів. – К., 1996. – С. 5–11.

<sup>17</sup> Гора И. В. Научно-методическое обеспечение расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / И. В. Гора. – К., 1996. – 18 с.

<sup>18</sup> Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Ж. В. Удовенко. – К., 2004. – 16 с.

<sup>19</sup> Чучукало О. І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / О. І. Чучукало. – К., 2004. – 18 с.

<sup>20</sup> Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / І. І. Дановська. – К., 2012. – 16 с.

<sup>21</sup> Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / В. Г. Лісогор. – К., 2003. – 19 с.

<sup>22</sup> Таран О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / О. В. Таран. – К., 2005. – 19 с.

<sup>23</sup> Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Л. П. Паламарчук. – К., 2005. – 18 с.

<sup>24</sup> Хірсін А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насилницької організованої злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття на-

В останні роки, щодо розгляду актуальних питань криміналістичного забезпечення, були захищені дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: Ю. М. Чорноус на тему: «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» (Київ, 2013)<sup>26</sup>, О. В. Таран на тему «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці» (Київ, 2013)<sup>27</sup> та дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук О. В. Лисенко на тему «Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду» (Київ, 2016)<sup>28</sup> та ін.

Однак слід висловити точку зору, що відсутність власне терміну «криміналістичне забезпечення» у найменуванні роботи чи її змісті зовсім не свідчить про те, що запропоновані напрацювання не спрямовані на вирішення завдань криміналістичного забезпечення. Зокрема, як свідчить аналіз наукових праць, значною мірою вони спрямовані на забезпечення криміналістичними рекомендаціями багатоаспектної діяльності з розслідування злочинів, мають цільову криміналістичну спрямованість.

---

ук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / А. В. Хірсін. – К., 2006. – 22 с.

<sup>25</sup> Філашкін В.С. Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / В.С. Філашкін. – Ірпінь, 2012. – 16 с.

<sup>26</sup> Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Ю.М. Чорноус. – К., 2013. – 32 с.

<sup>27</sup> Таран О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / О.В. Таран. – К., 2013. – 34 с.

<sup>28</sup> Лисенко О.В. Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / О.В. Лисенко – К., 2016. – 18 с.

Передусім слід вказати фундаментальні дослідження, що розкривають концептуальні засади діяльності з розслідування злочинів. Це роботи Ю. П. Аленіна<sup>29</sup>, Л. І. Аркуші<sup>30</sup>, В. П. Бахіна<sup>31</sup>, Р. С. Белкіна<sup>32</sup>, В. Д. Берназа<sup>33</sup>, Т. В. Варфоломєєвої<sup>34</sup>, В. К. Весельського<sup>35</sup>, О. І. Возгріна<sup>36</sup>, А. Ф. Волобуєва<sup>37</sup>, В. І. Галагана<sup>38</sup>, І. Ф. Герасимова<sup>39</sup>, І. В. Гори<sup>40</sup>, В. Г. Гончаренка<sup>41</sup>, В. Я. Гор-

---

<sup>29</sup> Аленін Ю. П. Теоретичні та практичні основи розкриття і розслідування осередків злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ” / Ю. П. Аленін. – Х., 1997. – 48 с.

<sup>30</sup> Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза : оперативно-розшукова діяльність” / Л. І. Аркуша. – Одеса, 2011. – 40 с.

<sup>31</sup> Бахин В. П. Следственная практика : проблемы изучения и совершенствования / Бахин В. П. – К. : Лыбидь, 1991. – 142 с.

<sup>32</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Белкин Р. С. – М. : Юрид.лит., 1988. – 304 с.

<sup>33</sup> Берназ В. Д. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти) : [моногр.] / В. Д. Берназ, С. М. Смоков. – Одеса : Одес. юрид. ін-т НУВС, 2005. – 151 с.

<sup>34</sup> Варфоломеева Т. В. Криминалистика и профессиональная деятельность защитника [Текст] : монография / Т. В. Варфоломеева. - Киев : Вища шк., 1987. - 151 с.

<sup>35</sup> Весельский В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. К. Весельський. – К., 1999. – 16 с.

<sup>36</sup> Возгрин И. А. Теоретические основы методики как раздела криминалистической науки : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / И. А. Возгрин. – Л., 1986. – 32 с.

<sup>37</sup> Волобуев А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2002. – 42 с.

<sup>38</sup> Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України : [моногр.] / Галаган В. І. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 300 с.

<sup>39</sup> Герасимов И. Ф. Теоретические проблемы раскрытия преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; судостроительство ; прокурорский надзор ; криминалистика ” / И. Ф. Герасимов. – М., 1979. – 31 с.

бачевського<sup>42</sup>, М. В. Даньшина<sup>43</sup> О. Ф. Долженкова<sup>44</sup>, В. А. Журавля<sup>45</sup>, А. В. Іщенка<sup>46</sup>, Н. С. Карпова<sup>47</sup>, Н. І. Клименко<sup>48</sup>, І. І. Когутича<sup>49</sup>, В. А. Колесника<sup>50</sup>, О. Н. Колесніченка<sup>51</sup>, В. П. Колмакова<sup>52</sup>, В. О. Коновалової<sup>53</sup>, М. В. Костицького<sup>54</sup>, І. І. Котюка<sup>55</sup>,

---

<sup>40</sup> Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України / І. В. Гора // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 209-214.

<sup>41</sup> Гончаренко В. Г. Науково-технічні засоби в роботі слідчого / Гончаренко В. Г. – К. : Київ. ун-т, 1972. – 108 с.

<sup>42</sup> Горбачевський В. Я. Вбивство : огляд місця події : [моногр.] / В. Я. Горбачевський, І. В. Сервецький ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : НАВСУ, 2003. – 175 с.

<sup>43</sup> Даньшин М. В. Криміналістика XXI століття: місце у системі науково-го знання : монографія / М. В. Даньшин. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 480 с.

<sup>44</sup> Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції [Текст] / О. Ф. Долженков [та ін.]. – О. : Одеський ін-т внутрішніх справ, 2000. – 134 с.

<sup>45</sup> Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : [моногр.] / Журавель В. А. – Х. : Апостіль, 2012. – 304 с.

<sup>46</sup> Іщенко А. В. Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес ; криміналістика ; судова експертиза” / А. В. Іщенко. – К., 1996. – 37 с.

<sup>47</sup> Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Н. С. Карпов. – К., 2008. – 32 с.

<sup>48</sup> Клименко Н. И. Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / Н. И. Клименко. – К., 1993. – 40 с.

<sup>49</sup> Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : [монографія] / Когутич І. І. – Львів : Тріада Плюс, 2008. – 420 с.

<sup>50</sup> Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В. А. Колесник // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – 2013. – №1. – С. 129–134.

<sup>51</sup> Колесніченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. Н. Колесніченко. – Х., 1967. – 30 с.

<sup>52</sup> Колмаков В. П. Криминалистические методы расследования и предупреждения преступлений против жизни : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. П. Колмаков. – Х., 1962. – 40 с.

В. С. Кузьмічова<sup>56</sup>, В. В. Лисенка<sup>57</sup>, І. М. Лузгіна<sup>58</sup>, В. Г. Лукашевича<sup>59</sup>, Є. Д. Лук'янчикова<sup>60</sup>, О. М. Моїсєєва<sup>61</sup>, О. І. Мотляха<sup>62</sup>, Д. Й. Никифорчука<sup>63</sup>, В. О. Образцова<sup>64</sup>, О. В. Одерія<sup>65</sup>, Ю. Ю. Ор-

---

<sup>53</sup> Коновалова В. Е. Теоретические проблемы следственной тактики. (Познавательная функция логики и психологии в следственной тактике) : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. Е. Коновалова. – Х., 1966. – 32 с.

<sup>54</sup> Костицкий М. В. Психологические методы в борьбе с правонарушениями. Библиотечка «Основы правовых знаний» / М. В. Костицкий. – К.: Вища школа., 1981. – 51 с.

<sup>55</sup> Котюк І. І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації : [моногр.] / Котюк І. І. – К. : Київ. ун-т, 2004 – 208 с.

<sup>56</sup> Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – 450 с.

<sup>57</sup> Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : [монографія] / Лисенко В. В. – К. : Логос, 2004. – 324 с.

<sup>58</sup> Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / И. М. Лузгин. – М., 1968. – 31 с.

<sup>59</sup> Лукашевич В. Г. Основы теории профессионального общения следователя : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / В. Г. Лукашевич. – К., 1993. – 44 с.

<sup>60</sup> Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Є. Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 36 с.

<sup>61</sup> Моїсєєв О. М. Експертні технології в судово-експертній діяльності : теоретичні засади та практика використання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність ” / О. М. Моїсєєв. – Х., 2011. – 36 с.

<sup>62</sup> Мотлях О. І. Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : 12.00.09 / О. І. Мотлях. – К., 2014. – 32 с.

<sup>63</sup> Боротьба з тероризмом : навч. посіб. / О. М. Джу́жа, Д. Й. Никифорчук, В. А. Ліпкан [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Коваленка. – К. : Скіф, 2013. – 584 с.

<sup>64</sup> Образцов В. А. Проблемы совершенствования научных основ методики расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / В. А. Образцов. – М., 1985. – 33 с.

<sup>65</sup> Одерія О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля [Текст] : монографія / О. В. Одерія ; Донец. юрид. ін-т. – Харків : Діса плюс, 2015. – 527 с.

лова<sup>66</sup>, І. В. Пирога<sup>67</sup>, М. А. Погорецького<sup>68</sup>, О. С. Саїнчина<sup>69</sup>, М. В. Салтевського<sup>70</sup>, М. Я. Сегає<sup>71</sup>, Д. Б. Сергєєвої<sup>72</sup>, С. М. Стахівського<sup>73</sup>, Р. Л. Степанюка<sup>74</sup>, В. В. Тищенко<sup>75</sup>, Л. Д. Удалової<sup>76</sup>, В. Г. Хахановського<sup>77</sup>, П. В. Цимбала<sup>78</sup>, К. О. Чаплинського<sup>79</sup>,

---

<sup>66</sup> Орлов Ю. Ю. Актуальні напрями наукових досліджень у сфері оперативно-розшукової діяльності / Ю. Ю. Орлов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – Вип.1 (86). – С. 12–19.

<sup>67</sup> Пирог І. В. Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / І. В. Пирог. – Х., 2015. – 38 с.

<sup>68</sup> Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [моногр.] / Погорецький М. А. – Х. : Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.

<sup>69</sup> Саїнчин О. С. Теоретичні та організаційно-тактичні проблеми розслідування умисних вбивств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О. С. Саїнчин. – Х., 2007. – 38 с.

<sup>70</sup> Салтевский М. В. Теоретические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические и правовые проблемы) : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 / М. В. Салтевский. – Х., 1969. – 37 с.

<sup>71</sup> Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / Сегай М. Я. – К. : РИО МВД УССР, 1970. – 256 с.

<sup>72</sup> Сергєєва Д. Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Д. Б. Сергєєва. – К., 2008. – 18 с.

<sup>73</sup> Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [наук.-практ. посіб.] / С. М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.

<sup>74</sup> Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Р. Л. Степанюк. – Х., 2012. – 40 с.

<sup>75</sup> Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : [моногр.] / Тищенко В. В. ; Одеська нац. юрид. акад. – Одеса : Фенікс, 2007. – 260 с.

<sup>76</sup> Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : [моногр.] / Удалова Л. Д. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2005. – 324 с.

<sup>77</sup> Хахановський В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики : [монографія] / Хахановський В. Г. – К. : Вид. дім «Аванпост-Прим», 2010. – 382 с.

С. С. Чернявського<sup>80</sup>, В. Ю. Шепітька<sup>81</sup>, Б. В. Щура<sup>82</sup> та інших вчених.

Грунтовні напрацювання вчених створили міцне підґрунтя для розуміння сутності та напрямів розвитку діяльності з криміналістичного забезпечення розслідування злочинів на сучасному етапі.

Слід відзначити, що власне «забезпечення» є багатозначним науковим поняттям, яке використовується у різних галузях суспільного життя.

В українському тлумачному словнику термін «забезпечення» тлумачиться як надання чи створення матеріальних засобів; гарантування чогось<sup>83</sup>.

Аналіз синонімічного ряду слів, пов'язаних із терміном забезпечення, переконує в обґрунтованості словесної конструкції «забезпечення – гарантування – надання – обладнання – обслуговування – постачання». Зазначені слова не мають ідентичного змісту, але в кожному конкретному випадку використання в контексті мають досить близьке змістовне значення<sup>84</sup>.

Як зазначають А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко, засоби, методи, прийоми роботи з доказами розробляє

---

<sup>78</sup> Цимбал П. В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів : [монографія] / Цимбал П. В. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2009. – 408 с.

<sup>79</sup> Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ, 2011. – 36 с.

<sup>80</sup> Чернявський С. С. Фінансове шахрайство : методологічні засади розслідування : [моногр.] / Чернявський С. С. – К. : Хай – Тек Прес, 2010. – 624 с.

<sup>81</sup> Шепітько В. Ю. Теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. Ю. Шепітько. – Х., 1996. – 30 с.

<sup>82</sup> Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Б. В. Щур. – Х., 2011. – 32 с.

<sup>83</sup> Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. – К. : АКОНІТ, 2003. – Т. 1. – 2003. – С. 684.

<sup>84</sup> Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : [монографія] / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 8.

криміналістика, тому є підстави говорити про забезпечення саме криміналістикою розслідування злочинів. Йдеться про комплексну діяльність, яка включає в себе врахування багатьох чинників, обставин, пов'язаних з оптимальним наданням практиці відповідних засобів розкриття, розслідування та попередження злочинів. Й оскільки криміналістика розробляє загальні підходи, принципи, узагальнюючі схеми для методики розслідування злочинів та надає слідчим необхідний практичний інструментарій, таке забезпечення доцільно розглядати як криміналістичне<sup>85</sup>.

На думку В. Ю. Шепітька, сучасний стан криміналістики не може обмежуватися тими завданнями, які були поставлені на її вирішення у минулому столітті. За нових умов актуальними завданнями криміналістики є: взаємопроникнення криміналістики і практики правозастосовних органів; залучення інновацій у практичну правозастосовну діяльність; розробка новітнього «продукту» криміналістики для практики; уніфікація наукових криміналістичних рекомендацій та їх адаптація до практики застосування; створення спільних науково-практичних колективів для розробки ефективних криміналістичних рекомендацій. Завдання криміналістики в сучасних умовах обумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовані на оптимізацію процесу розслідування злочинів, встановлення істини у справі, відновлення справедливості<sup>86</sup>.

Криміналістика, забезпечуючи суб'єктів розслідування злочинів та їх судового розгляду відповідними знаннями, сприяє, на думку І. І. Когутича, вивченню: механізму злочину; предмета злочинного посягання; злочинного результату; місця, часу та інших обставин злочину; дій осіб, які стали випадковими учасниками події тощо. Окрім цього, виявляючи об'єктивно обумовлені найсуттєвіші, найстійкіші якісні зв'язки і взаємозалежності (закономірності) злочинної діяльності, пізнаючи їх, криміналістика розробляє шляхи, прийоми боротьби зі злочинами та засоби, методи і рекоменда-

---

<sup>85</sup> Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : [монографія] / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С. 13.

<sup>86</sup> Шепітько В. Ю. Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях / В. Ю. Шепітько // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 58.

ції щодо їх дослідження, озброюючи ними оперативних співробітників органів дізнання, експертів, слідчих, прокурорів і суддів<sup>87</sup>.

Розглядаючи питання криміналістичного забезпечення, важливо здійснювати дослідження у межах предмета науки криміналістики, підхід до тлумачення котрого визначає сутність досліджуваної наукової категорії. Варто відзначити, що сьогодні вчені обґрунтовують необхідність розширення меж предмета науки криміналістики.

Так, слід навести роздуми В. Г. Гончаренка, який відзначає: «Ми можемо з повною підставою констатувати, що за понад столітній час свого існування криміналістика істотно переросла сферу розслідування злочинів і кримінального судочинства в цілому, спочатку проникаючи, а потім наповнюючи своїм змістом різноманітні галузі суспільних відносин і таким чином створюючи аргументовані природничо-наукові та правові підстави для їхнього регулювання. Цей процес, як показує діалектико-логічний та екстраполяційний аналізи, безумовно, є закономірним, і можна без всяких застережень сказати, що сучасна криміналістика стала своєрідним і єдиним науковим утворенням, через яке природничо-наукові та технічні досягнення світового суспільства трансформуються і використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях науки і практичної діяльності, вже давно і стабільно виходячи за межі боротьби з правопорушеннями, кримінального судочинства, і все більше предметно поширюється на всі суспільні відносини, що потребують конкретного ситуаційного правового регулювання»<sup>88</sup>.

На думку А. В. Іщенка, існуючі визначення предмета криміналістики стали вже «тісними» для цієї науки, звужуючи її можливості лише цариною протидії правопорушенням та боротьби зі злочинністю. Вважається, що криміналістика може бути визначена як система знань про закономірності утворення (формування, виникнення), виявлення (встановлення), фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання будь-якої

---

<sup>87</sup> Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : [монографія] / Когутич І. І. – Львів : Тріада Плюс, 2008. – С. 23.

<sup>88</sup> Гончаренко В. Г. Право і криміналістика / В. Г. Гончаренко // Гончаренко В. Г. Вибране. – К., 2011. – С. 655

інформації, придатної для перевірки чи встановлення будь-яких фактів, подій, явищ, а також розроблення прийомів, способів, методів, методик, технологій, інструментів, матеріалів, приладів та їх комплексів й інших засобів оптимізації роботи з такою інформацією<sup>89</sup>.

В. С. Кузьмічов, на підставі проведеного аналізу, підсумовує, що при розгляді предмета криміналістики існує декілька концепцій:

1. Історико-традиційна як науки про методи, засоби, прийоми розкриття, розслідування та попередження злочинів (С. Н. Трегубов, А. І. Вінберг, Б. М. Шавер, О. М. Васильєв, І. Ф. Пантелєєв та ін.).

2. Сучасно-класична – наука про закономірності механізму вчинення злочину, його відображення, слідоутворення та відповідних методів, засобів, прийомів виявлення, вилучення, дослідження та застосування доказів з метою вирішення завдань кримінального судочинства (В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. Я. Колдін, М. П. Яблоков, В. Ю. Шепітько та ін.).

3. Перспективно-нова – криміналістика є міжгалузевою юридичною прикладною наукою про закономірності виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві, що необхідно знаходити, збирати, досліджувати і використовувати (за допомогою технічних засобів, тактичних прийомів і методик) з метою ефективного вирішення завдань, що мають юридичне значення (О. Я. Баєв, В. Г. Гончаренко, В. С. Кузьмічов та ін.)<sup>90</sup>.

Новий погляд на предмет криміналістики відображає закономірний процес розвитку науки, й важливо, що він отримує все більшу підтримку в наукових колах. Це визначає розширення меж дослідження криміналістичного забезпечення як наукової категорії, так і практичної діяльності.

---

<sup>89</sup> Іщенко А. В. Криміналістика і сьогодення / А. В. Іщенко // Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2010. – С. 33.

<sup>90</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 8.

Завдання криміналістики, як відзначає В. Ю. Шепітько, визначаються її соціальною функцією – сприяти своїми прийомами, методами і засобами справі боротьби зі злочинністю<sup>91</sup>.

Виходячи із потреб сьогодення, слід наголосити на актуальності боротьби зі злочинністю як у межах держави, так і міжнародному рівні. Досягнення вказаної мети ставить перед криміналістикою завдання розробки належного криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів з розслідування злочинів та інших правопорушень.

Є. Д. Лук'янчиков, розглядаючи термін «забезпечення» стосовно діяльності з розслідування злочинів, відзначає, що в статисті він може бути визначений як сукупність засобів, інструментів, що слугують вирішенню певних завдань, а також умов, що сприяють процесу їх вирішення, і в динаміці – як процес створення і подання зазначених вище засобів і умов<sup>92</sup>.

На думку Т. В. Авер'янової та Р. С. Белкіна, система криміналістичного забезпечення складається з трьох підсистем: криміналістичних знань; криміналістичної освіти; криміналістичної техніки<sup>93</sup>.

Подібну структурну побудову криміналістичного забезпечення раніш було запропоновано В. Г. Коломацьким. Він зазначав, що криміналістичне забезпечення – це система впровадження в практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб і органів внутрішніх справ з охорони суспільного порядку і боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, втілених в умінні працівників використовувати наукові, методичні, техніко-криміналістичні засоби і технології їх застосування з метою запобігання, розкриття та розслідування злочинів. Відповідно, система криміналістичного забезпечення містить у собі три підсистеми: криміналістичні знання (розробки криміналістичної

---

<sup>91</sup> Шепітько В. Ю. Природа та предмет вивчення криміналістики в системі наукового знання / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 16.

<sup>92</sup> Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : [монографія] / Лук'янчиков Є. Д. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – С. 111.

<sup>93</sup> Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. проф. Т. В. Аверьяновой и проф. Р. С. Белкина. – М. : Новый Юрист, 1997. – С. 64.

науки); криміналістична освіта (підготовка); криміналістична техніка (засоби і методи)<sup>94</sup>.

Наведені точки зору підкреслюють практичне спрямування криміналістичного забезпечення, адже теоретичні знання, криміналістичні рекомендації можуть виявитися нереалізованими, якщо своєчасно не будуть доведені до відома співробітників правоохоронних органів. Однак, за такої переваги, залишаються не розкриті теоретичні основи розглядуваної наукової категорії та методологічні засади відповідного дослідження.

Є. І. Зуєв зазначає, що зміст криміналістичного забезпечення діяльності з розкриття і розслідування злочинів знаходить своє відображення у таких її елементах: 1) організованій системі інформації, яка полегшує своєчасне, цілеспрямоване і ефективне залучення даних криміналістики для розкриття злочинів; 2) достатній оснащеності слідчих, працівників органів дізнання науково-технічними засобами, наявності у них відповідних знань, вмінь і навичок з використання таких засобів; 3) цілеспрямованій системі впровадження досягнень криміналістики в практичну діяльність<sup>95</sup>.

На нашу думку, вищенаведене твердження Є. І. Зуєва звужує розуміння криміналістичного забезпечення, адже мова йде лише про інформаційні та науково-технічні аспекти забезпечення, що не повною мірою відображає зміст досліджуваної наукової категорії та коло вирішуваних практичних завдань.

Обґрунтованою вбачається думка В.В. Лисенка, який зазначає, що криміналістичне забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування злочинів є певною системою, яка складається з елементів: блок криміналістичних рекомендацій (організаційного, тактичного, методичного характеру); блок підготовки відповідних кадрів (спеціальної криміналістичної освіти); блок технічного та

---

<sup>94</sup> Коломацкий В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений / В. Г. Коломацкий // Криминалистика : [учеб.] / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. – М., 1995. – Т. 1 : История, общая и частная теории. – С. 62-63.

<sup>95</sup> Зуев Е. И. Криминалистику – на уровень современных задач борьбы с преступностью / Е. И. Зуев // Актуальные вопросы использования достижений науки и техники в расследовании преступлений органами внутренних дел : (вопросы криминалистики) : Труды Академии МВД СССР. – М., 1990. – С. 10–11.

інформаційного забезпечення процесу виявлення, розслідування та попередження злочинів<sup>96</sup>.

Важливо, що автор підкреслює багатоаспектність розглядуваного поняття, що полягає у вирішенні різного роду завдань діяльності з виявлення, розслідування та попередження злочинів.

І. І. Дановська, у межах дослідження, з різних аспектів тлумачить поняття «криміналістичне забезпечення», зокрема розглядає його як результат розвитку криміналістичної науки, цільову діяльність уповноважених згідно із законом на її здійснення органів та посадових осіб, котра полягає у всебічному вивченні потреб практики і розробці на основі одержаних результатів ефективних та допустимих засобів, методів їх вирішення та реалізації заходів по їх впровадженню у практику розслідування злочинів. Дане тлумачення, на думку авторки, відображає зміст криміналістичного забезпечення як наукової категорії<sup>97</sup>.

Так, фундамент будь-якої науки становить система чітких однозначних понять і категорій. Категорія – це загальне поняття, що відображає універсальні властивості і відношення об'єктивної дійсності, загальні закономірності розвитку всіх матеріальних, природних і духовних явищ<sup>98</sup>. Закономірно, що криміналістичне забезпечення слід розглядати саме як наукову категорію, що входить до предметної сфери науки криміналістики.

З практичної точки зору, криміналістичне забезпечення І. І. Дановська характеризує через цілеспрямовану діяльність вчених-криміналістів та практиків по розробці нових, пристосованні наявних криміналістичних засобів, їх подальше впровадження у практику розслідування злочинів з метою найбільш оптимального вирішення її завдань, а також підготовки кадрів для практичних підрозділів правоохоронних органів з

---

<sup>96</sup> Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : [монографія] / Лисенко В. В. – К. : Логос, 2004. – С. 11.

<sup>97</sup> Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дановська Ірина Ігорівна. – К., 2012. – 280 с. С. 42.

<sup>98</sup> Словник іншомовних слів / за ред. член-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – С. 319.

урахуванням особливостей змісту злочинної діяльності та сучасних напрямів у виявленні та розслідуванні злочинів<sup>99</sup>.

Вчені відзначають, що криміналістичне забезпечення, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язок між ними. Останній не є чимось постійним, а відрізняється різними поєднаннями, які у певні періоди часу можуть передувати один одному, змінюють один одного або співіснують один з одним. Він забезпечує об'єднання суб'єкта і об'єкта в єдину цілісну систему. На думку вчених, це є закономірностями предмета криміналістичного забезпечення як виду діяльності. Зміст особливостей даного забезпечення полягає у тому, що:

- його об'єктом буде діяльність з використання науково-технічного потенціалу розслідування злочинів, який складається з криміналістичних знань, криміналістичної освіти і криміналістичної техніки. Це основа криміналістичного забезпечення, що існує незалежно від процесу доказування, а тому потребує відповідного забезпечення реалізації;

- суб'єктами такого забезпечення будуть органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові й практичні працівники, педагоги;

- взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподіляються за основними напрямками: правового (законодавчого), організаційно-управлінського, наукового забезпечення<sup>100</sup>.

На нашу думку, не можна випускати з уваги, що суб'єктами реалізації криміналістичного забезпечення є правоохоронні органи, їх уповноважені особи, адже саме у єдності теорії й практики можливе успішне вирішення поставлених завдань з розслідування злочинів. Вони реалізують конкретні практичні завдання різного ступеня складності у межах органу (підрозділу): від організаційного, технічного, інформаційного, кадрового забезпе-

---

<sup>99</sup> Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дановська Ірина Ігорівна. – К., 2012. – С. 43.

<sup>100</sup> Іщенко А. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : [навч. посіб.] / Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – С. 69.

чення до забезпечення добросовісного виконання кожним співробітником покладених на нього обов'язків. Також криміналістична освіта, криміналістичні знання створюють підґрунтя успішної практичної діяльності, але вони не є сталими, незмінними, бо коректуються, адаптуються, удосконалюються під час вирішення щоденних практичних завдань, і в такому вигляді спрямовуються на криміналістичне забезпечення розслідування конкретного злочину.

Діє і зворотний зв'язок, адже потреби практики обумовлюють теоретичну розробку питань криміналістичного забезпечення. Тобто, у даному випадку, співробітники практичних органів можуть виступати як свого роду «замовники», що визначають напрями розвитку криміналістичних досліджень з метою їх опрацювання науковими співробітниками, внесення змін і доповнень до законодавства, відомчих нормативно-правових актів, формування криміналістичних рекомендацій.

Отже, як свідчить аналіз наукової літератури, поняття «криміналістичне забезпечення» є, напевне, однією із найбільш дискусійних наукових категорій криміналістики, погляди щодо визначення її змісту суттєво відрізняються, а багаторічна дискусія ще не привела до загальновизнаного результату. Вказана обставина викликає проблемність визначення змісту та методологічних засад дослідження криміналістичного забезпечення. Різноманіття наукових поглядів спонукає висловити власне бачення яке розглядається.

Наголосимо, що криміналістичне забезпечення, виходячи із буквального тлумачення, є похідним від науки криміналістики і полягає, перш за все, у залученні криміналістичних рекомендацій до діяльності з розслідування злочинів та інших правопорушень.

Як відомо, наука є соціальним явищем, суспільним інститутом, що виконує ряд важливих функцій у суспільстві. Багато ознак науки, в тому числі внутрішній розподіл її частин, перевага теоретичних чи прикладних елементів, значною мірою обумовлені її соціально-історичними особливостями<sup>101</sup>.

---

<sup>101</sup> Советская криминалистика : теоретические проблемы [Селиванов Н. А., Танасевич В. Г., Эйсман А. А., Якубович Н. А.]. – М. : Юрид.лит., 1978. – С. 4.

Відповідно, з'ясовуючи зміст криміналістичного забезпечення, слід керуватися загальнотеоретичними положеннями криміналістики.

Так, криміналістика вивчає, пізнає певні об'єкти, такі, наприклад, як закономірності утворення слідів, особливості сприйняття обставин злочину свідками, типові способи вбивств тощо. Однак пізнання об'єктивної дійсності не є самоціллю науки. Відштовхуючись від пізнаного, наука створює нові зразки знарядь і ефективні програми діяльності, дає рекомендації і визначає типові рішення певних практичних завдань.

Криміналістика створює власну апаратуру, матеріали, методики, тактичні правила і рекомендації, тобто безпосередньо створює специфічні наукові об'єкти – ідеальні чи матеріальні, необхідні для практики розслідування злочинів<sup>102</sup>. Напевне, зайвим буде говорити, що всі вони спрямовані на забезпечення окресленої діяльності, а саме її криміналістичної складової.

Традиційно система криміналістики розглядається відповідно до чотирьох складових: загальна теорія криміналістики; криміналістична техніка; криміналістична тактика; криміналістична методика. Останнім часом обґрунтовується думка про криміналістичну експертизу як самостійний розділ науки<sup>103</sup>.

Однак слід визначитися, у значенні науки чи системи навчального курсу криміналістики йде мова. Як зазначає В. С. Кузьмічов, що стосується системи науки криміналістики, необхідно відзначити, що система науки залежить від рівня розвитку її складових елементів, ступеня теоретичної розробленості розділів. Відповідно до їх розвитку, безумовно, повинна удосконалюватися її внутрішня та зовнішня будова, в тому числі й шляхом відокремлення із криміналістики окремих

---

<sup>102</sup> Советская криминалистика : теоретические проблемы [Селиванов Н. А., Танасевич В. Г., Эйсман А. А., Якубович Н. А.]. – М. : Юридлит., 1978. – С. 4.

<sup>103</sup> Криміналістика : навч. програма / [А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, В. К. Весельський, І. В. Строков, Г. І. Прокопенко]. – К. : НАВС, 2003. – С. 3-7 ; Кузьмічов В. С. Криміналістика : [навч. посіб.] / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 3

елементів і створення на їх основі нових галузей наукового знання<sup>104</sup>.

Система навчального курсу криміналістики не може бути дзеркальним відображенням системи науки. На думку В. О. Образцова, система науки криміналістики – це більш деталізована система криміналістичних знань, і тому «система навчального курсу не може у всіх деталях дублювати систему курсу науки»<sup>105</sup>. Побудова навчального курсу криміналістики повинна бути «плаваючою» залежно від спеціалізації тих, хто навчається, та ліміту відведеного часу на навчання. У той же час, структура навчального курсу повинна бути в певній мірі жорсткою та спільною для навчання<sup>106</sup>.

Як влучно обґрунтовує М. В. Даньшин, криміналістика вже пройшла етап накопичення знань за рахунок пристосування і використання знань з інших наукових галузей (прояв інтеграційних процесів). Сьогодні є всі підстави для твердження, що криміналістика, на основі встановлення специфічних закономірностей в поведінці людей, у своїй предметній сфері набула більшої самостійності і розвивається вже на основі власної загальнотеоретичної бази (прояв диференціації наукового знання). Сучасний етап розвитку криміналістики полягає в оптимізації вже накопичених криміналістичних знань у протидії злочинності в нових соціальних умовах. У той же час криміналістика повинна зберігати здатність сприймати будь-яку корисну «продукцію» тієї чи іншої науки з метою впровадження її в практику діяльності правоохоронних органів і судів у протидії злочинності (розробки в галузі обчислювальної техніки, генної інженерії, використання поліграфа, фоноскопії та ін.). І цей процес повинен відбуватися на тлі взаємопроникнення положень наук кримінально-правового циклу (криміналістичне інтегрування). На тлі цих процесів

---

<sup>104</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 18.

<sup>105</sup> Образцов В. О. Проблемы криминалистической систематики / В. О. Образцов // Южноуральские криминалистические чтения : [сб. науч. тр. / под ред. Л. Л. Каневского]. – Уфа, 2000. – Вып. 8. – С. 16.

<sup>106</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 19.

відбувається удосконалення системи криміналістики. На сьогоднішній день сучасна чотирьохелементна система криміналістичної науки цілком відповідає загальним, спеціальним та окремим її завданням. У той же час, система криміналістичної науки повинна розвиватися з урахуванням головних тенденцій розвитку дослідницької діяльності та обраних векторів самовдосконалення криміналістичного знання<sup>107</sup>.

Враховуючи викладене вище та зважаючи на різноманітність наукових поглядів щодо змін у системі криміналістики як на рівні науки, так і навчального курсу<sup>108</sup>, притримуємося традиційного погляду щодо чотирьохчленної системи науки криміналістики, але й залишимо щодо цього питання місце для дискусій.

Наголосимо, що дослідження у вказаному напрямі не слід вважати завершеними, адже криміналістика, як і будь-яка інша сформована галузь знання, у своєму подальшому розвитку постійно прагне досягти більш повного і досконалого знання, щоб стати теоретичною основою для практичного перевтілення тих явищ природи і суспільства, які складають предмет її вивчення<sup>109</sup>.

На думку О. О. Ейсмана, об'єктами вивчення криміналістики є: взаємозв'язок і взаємодія матеріальних об'єктів (сфера криміналістичної техніки) і взаємодії та відносини людей (сфера тактики і методики)<sup>110</sup>.

---

<sup>107</sup> Даньшин М. В. Місце криміналістики у системі юридичних наук : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / М.В. Даньшин. – Харків, 2014. – С. 11-12.

<sup>108</sup> Кузьмічов В. С. Система криміналістики на межі III тисячоліття / В. С. Кузьмічов // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 37–42.; Тищенко В. В. Система криміналістики : проблемы оптимизации / В. В. Тищенко // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 46–50.; Филиппов А. Г. Еще раз к вопросу о системе криминалистики / А. Г. Филиппов // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – М., 2001. – Вып. 2. – С. 43–52.

<sup>109</sup> Эксархопуло А. А. Предмет и система криминалистики : проблемы развития на рубеже XX-XXI веков / Эксархопуло А. А. – СПб. : СПбГУ, 2004. – С. 4

<sup>110</sup> Советская криминалистика : теоретические проблемы [Селиванов Н. А., Танасевич В. Г., Эйсман А. А., Якубович Н. А.]. – М. : Юрид.лит., 1978. – С. 7.

Як зазначають І. Ф. Пантелєєв, М. О. Селіванов, криміналістика розробляє техніку, тактику і методику розслідування злочинів, тобто методику їх розкриття, що здійснюється у формі кримінально-процесуальної діяльності. Розкриття злочинів за допомогою кримінально-процесуальних засобів в умовах встановленого законом процесуального режиму і є розслідуванням злочинів<sup>111</sup>.

У підручнику під редакцією І. Ф. Герасимова та Л. Я. Драпкина розслідування злочинів як цільова спрямованість криміналістики розглядається як передума її загального завдання, що полягає у розробці технічного, тактичного і методичного забезпечення попереднього (досудового – Ю. Ч.) слідства. Вирішення цього завдання представляє собою конструктивну функцію даної науки. Їй підпорядкований ряд окремих завдань. До їх числа відноситься вивчення і узагальнення слідчої практики для отримання інформації про нові способи вчинення злочинів з метою удосконалення криміналістичних засобів, прийомів і методів розслідування та підвищення надійності, перспективності тих, які були раніш рекомендовані до запровадження<sup>112</sup>.

В. Ю. Шепітько зазначає, що ефективність розкриття та розслідування злочинів передбачає використання сучасних науково-технічних засобів, техніко-криміналістичних і тактичних прийомів, методичних рекомендацій. Розробка таких засобів, прийомів і рекомендацій залежить від рівня розвитку криміналістики – науки, яка акумулює передовий досвід боротьби зі злочинністю, можливості світової спільноти<sup>113</sup>.

На думку В. І. Борисова, криміналістичне забезпечення діяльності правоохоронних органів складається з таких основних напрямків: розробка новітньої криміналістичної техніки й науково-

---

<sup>111</sup> Криминалистика : [учеб.] / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1993. – С. 4.

<sup>112</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.] ; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 2000. – С. 8.

<sup>113</sup> Шепітько В. Ю. Криміналістика в системі наукового знання: сучасний стан та деякі тенденції / В. Ю. Шепітько // Криміналістика у протидії злочинності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 16 жовт. 2009 р.) : видання, присвячене 45-річчю кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2009. – С. 81.

технічних засобів та їх випробування в діяльності слідчих та оперативних працівників; розробка та випробування сучасних інформаційних технологій; розробка та забезпечення правоохоронних органів тактичними засобами; розробка окремих криміналістичних та експертних методик<sup>114</sup>.

Отже, опрацювання наведених та інших робіт вчених<sup>115</sup> дає підстави вважати, що розробка теоретичних засад та практичних рекомендацій криміналістичного забезпечення розслідування злочинів ґрунтується на положеннях загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики.

Загальна теорія криміналістики має методологічне значення для формування наукових засад криміналістичного забезпечення.

Сформована у другій половині ХХ сторіччя загальна теорія криміналістики стала новим кроком для розвитку науки та нині є її усталеним елементом. Як зазначає Р. С. Белкін, загальна теорія криміналістики – це система її світоглядних принципів, теоретичних концепцій, категорій і понять, методів і зв'язків, визначень і термінів, це наукове відображення всього предмета криміналістики<sup>116</sup>.

Такий підхід отримав широку підтримку в наукових роботах<sup>117</sup>, які присвячені концептуальним питанням загальної

---

<sup>114</sup> Борисов В. І. Наукові дослідження з проблем криміналістики : досягнення і перспективи / В. І. Борисов // Актуальні проблеми криміналістики : матер. міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2003 р.) / [ред. кол.: М. І. Панов (гол. ред), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 22–24.

<sup>115</sup> Іщенко А. В. Криміналістичне забезпечення протидії злочинності як наукова категорія / А. В. Іщенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск. – Луганськ, 2011. – № 3. – С. 3–5.; Іщенко А. В. Цілі та завдання криміналістичного забезпечення слідчої діяльності / А. В. Іщенко, І. О. Ієрусалимов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – Луганськ, 2006. – Вип. 4. – С. 195–201.; Махтаев М. Ш. Проблемы криминалистического обеспечения предупреждения преступлений : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Махтаев Махтай Шапиевич. – М., 2001. – С. 193-298

<sup>116</sup> Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1997. – С. 38.

<sup>117</sup> Іщенко А. В. Проблеми загальної теорії криміналістики / А. В. Іщенко // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 9–13.; Лавров В. П. Криминалистика моего времени /

теорії криміналістики. Вказана позиція знайшла своє відображення і щодо системи навчального курсу криміналістики<sup>118</sup>.

Щоправда, слід констатувати, що у наукових колах тривають дискусії як щодо назви, так і змісту відповідного розділу криміналістики.

Наприклад, С. А. Кириченко, Ю. О. Кириченко та Ю. Д. Ткач пропонують іменувати першу частину криміналістики як «теоретичні основи»<sup>119</sup>. Так само вважає й В. О. Маркусь<sup>120</sup>. М. І. Скригонюк визначає перший розділ криміналістики як «вступ у криміналістику»<sup>121</sup>. На думку М. В. Салтєвського, система криміналістики складається з шести розділів, а першу частину слід називати як «методологічні засади криміналістики»<sup>122</sup>. Відрізняється й пропонований авторами зміст вказаного розділу криміналістики.

На нашу думку, використання термінів як «теоретичні основи», так і «методологічні засади криміналістики» чи «методологія криміналістики» не повною мірою відповідає змісту розглядуваного розділу науки. Зокрема, керуючись визначенням, що методологія науки – це вчення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання; це не тільки логіка пізнання, але й

---

В. П. Лавров /// Ученые-криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. юбил. науч.-практ. конф., (к 85-летию со дня рождения Р. С. Белкина) : [в 2 ч.] / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – Ч. 1. – С. 51–62. ; Россинская Е. Р. Роль Р. С. Белкина в современной криминалистической науке / Е. Р. Россинская // Ученые-криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. науч.-практ. конф., (к 85-летию со дня рождения Р.С. Белкина) : [в 2 ч.] / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – Ч. 1. – С. 30–36.

<sup>118</sup> Криміналістика : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. В. Ю. Шепітька. – [2-ге вид. переробл. і доповн.]. – К. : Ін Юре, 2004. – С. 8-9. ; Кузьмічов В. С. Криміналістика : [навч. посіб.] / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 3.

<sup>119</sup> Кириченко С. А. Періодизація розвитку, поняття і системно-структурна будова криміналістики : [навч. посіб.] / Кириченко С. А., Кириченко Ю. О., Ткач Ю. Д. ; за ред. О. А. Кириченка. – К. : РВВ КІВС, 2004. – С. 48-49.

<sup>120</sup> Маркусь В. О. Криміналістика : [навч. посіб.]. / Маркусь В. О. – К. : Кондор, 2007. – С. 26.

<sup>121</sup> Скригонюк М. І. Криміналістика : [підруч.] / Скригонюк М. І. – К. : Атіка, 2005. – С. 8-10.

<sup>122</sup> Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підруч. для ВНЗ] / Салтєвський М. В. ; затв. МОН України ; МВС України, НАВСУ. – К. : Кондор, 2005. – С. 21-22.

сукупність методів практичної діяльності<sup>123</sup>, напрошується висновок про різні рівні розглядуваних понять.

Існує точка зору, що перша частина криміналістики повинна називатися «методологія криміналістики (загальні положення науки криміналістики)»<sup>124</sup>. Такий погляд теж не можна визнати досконалим, адже вказані терміни не варто розглядати як тотожні.

Крім назви, різними є погляди вчених щодо структури загальної теорії криміналістики. На думку Т. В. Авер'янової, Р. С. Белкіна, Ю. Г. Корухова, О. Р. Россинської, основними елементами загальної теорії є: а) введення до загальної теорії криміналістики (містить положення, які формують уявлення про предмет криміналістики, її завдання, принципи, закони розвитку і місце у системі наукового знання); б) окремі криміналістичні теорії (вчення); в) методологія криміналістики у вузькому розумінні цього поняття; г) вчення про мову криміналістики; д) криміналістична систематика<sup>125</sup>.

У підручнику під редакцією І. Ф. Герасимова та Л. Я. Драпкіна до першого розділу криміналістики відносяться: введення в курс, тобто предмет, методологічні основи (методи) і система, а також загальнотеоретичні положення<sup>126</sup>. На думку О. Г. Філіпова, за таких умов мова повинна йти про предмет науки, її завдання, структуру, закони розвитку і місце в системі наукових знань<sup>127</sup>.

Авторський колектив підручника під редакцією В. О. Образцова при викладі загальних питань розкриває поняття та призначення криміналістики, об'єктно-предметну галузь криміна-

---

<sup>123</sup> Шепітько В. Ю. Методологія криміналістики : наукові підходи і філософські начала / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 30.

<sup>124</sup> Криміналістика : навч.-практ. посіб. для підгот. до семестр. та держ. іспиту з криміналістики / [О. А. Борідько, С. В. Діденко, В. В. Літвін та ін.]. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. – С. 10.

<sup>125</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – С. 42-43.

<sup>126</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.]; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 2000. – С. 17

<sup>127</sup> Криминалистика : [учеб.] / под ред. А. Г. Филиппова. – М. : Высшее образование, 2006. – С. 17

лістики, визначає систему, функції, методи, джерела криміналістики; досліджує криміналістику у системі науки<sup>128</sup>.

Питання вельми дискусійне, аналіз наведених та інших поглядів вчених<sup>129</sup> про зміст першого розділу криміналістики переконує, що дуже важко прийти до спільного, узгодженого результату. Однак, враховуючи актуальність проблематики, проведені дослідження дають можливість зробити певні висновки.

По-перше, загальна теорія криміналістики є свого роду системою, структурні елементи якої взаємопов'язані і мають загальне для всієї науки значення. Положення цього розділу створюють основу для побудови інших розділів, поглиблюючих, конкретизуючих дослідження об'єктів науки, вирішення поставлених перед нею завдань<sup>130</sup>.

По-друге, до змісту першого розділу криміналістики обов'язково входять питання, які в узагальненому вигляді складають наукознавчі основи криміналістики. Частіш за все, у такому контексті розглядаються предмет, завдання, методи, система і місце криміналістики серед наукового знання.

Слід також відзначити, що окремі автори обмежують зміст загальної теорії лише питаннями її наукознавчої частини<sup>131</sup>. Ми підтримуємо точку зору, що вказана позиція вбачається невірною, адже даний розділ повинен передбачати і питання, які б у сукупності розкрили теоретичні і методологічні аспекти предмета криміналістики<sup>132</sup>. Інакше дослідження загальних закономірностей

---

<sup>128</sup> Криминалистика : [учеб.] / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В. А. Образцова. – М. : Юристъ, 1997. – С. 4-20.

<sup>129</sup> Головин А. Ю. Современная система криминалистики как объект научной дискуссии / А. Ю. Головин // Известия Тульского государственного университета. Серия : Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности. – Тула, 2001. – Вып. 4. – С. 110–118. ; Журавель В. А. Систематизація криміналістичних знань: погляди, пропозиції, наукові дискусії / В. А. Журавель // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2006 р.) / ред. кол. : М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова [та ін.]. – Х., 2003. – С. 34–38.

<sup>130</sup> Криминалистика : учеб. пособие / [А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др.] ; под ред. А. В. Дулова. – Минск : Экоперспектива, 1996. – С. 22.

<sup>131</sup> Криминалистика : [учеб.] / под ред. А. Г. Филиппова. – М. : Высшее образование, 2006. – С. 17

<sup>132</sup> Хлус А. М. Дискуссионные аспекты общей теории криминалистики / А. М. Хлус // Проблемы криминалистики : [сб. науч. тр. / редкол. : Г. Н. Мухин

події злочину, виникнення інформації про неї, а також закономірності збирання, дослідження, оцінки і використання доказової інформації, що мають загальний характер, переносяться до інших розділів криміналістики, де висвітлюються в аспекті окремих питань.

Виходячи із зазначеного, серед різноманітності наукових поглядів виділяється позиція О. О. Ексархопуло. Він пропонує інший шлях – визнати, що «загальна теорія криміналістики» є комплексом теоретичного знання, накопиченого криміналістикою, система якого адекватно відображає систему власне криміналістичної науки. Як жодна окремо взята криміналістична теорія не здатна виконувати функції загальної теорії криміналістики, так і ніяка частина криміналістики у вигляді її самостійного розділу не може відображати всього предмета науки. Це повинна бути система, яка точно і адекватно відтворює систему криміналістики в цілому. Лише за такої її побудови загальна теорія криміналістики виявиться відображенням її предмета з максимальною повнотою. В системі науки «загальна теорія» – це не ізольований, її окремий розділ, поряд із іншими – технікою, тактикою чи методикою, а ідеалізована модель всіх досліджуваних явищ, які є предметами і техніки, і тактики, і окремої методики. У кожному із розділів криміналістики є положення, котрі повинні включатися до загальної теорії. У протилежному випадку загальна теорія буде неповною. Іншими словами, поняття «наука криміналістика» і «загальна теорія криміналістики» слід сприймати не просто як поняття, які можуть співвідноситися, а в певному змісті як тотожні<sup>133</sup>.

Наукову дискусію з даного питання не можна вважати завершеною, однак, узагальнюючи, хочемо зазначити, що, попри всю існуючу різноманітність поглядів, загальна теорія криміналістики має методологічне значення для формування і розвитку криміналістичної техніки, криміналістичної тактики і криміналістичної методики. Відповідно, загальна теорія

---

(отв. ред) и др.] ; Акад. МВД Республики Беларусь. – Минск, 2009. – Вып.7. – С. 11

<sup>133</sup> Эксархопуло А. А. Предмет и система криминалистики : проблемы развития на рубеже XX-XXI веков / Эксархопуло А. А. – СПб. : СПбГУ, 2004. – С. 90.

криміналістики є методологічною основою формування наукової категорії «криміналістичне забезпечення».

Зв'язок науки з практикою забезпечує розробка та забезпечення діяльності з розслідування злочинів криміналістичними рекомендаціями. Слушною, на нашу думку, є позиція, висловлена в одній із статей В. П. Бахіна та А. В. Іщенка, що деталізує процес забезпечення практики криміналістичними рекомендаціями, до основних етапів якого автори віднесли:

1. Вивчення потреб слідчої практики, які слугують орієнтиром та стимулятором для розробки рекомендацій, активізації використання досягнень науки і техніки в боротьбі зі злочинністю.

2. Розробка криміналістичних рекомендацій як діяльність по створенню моделі майбутньої рекомендації, визначенню шляхів та засобів її створення і безпосередня розробка рекомендацій.

3. Експериментальна перевірка рекомендацій як форма апробації, яка може розглядатися як складова частина процесу розробки і як самостійний етап.

4. Попередня оцінка рекомендацій (з позицій їх відповідності завданням та умовам процесуальної діяльності) як форма опосередкованої перевірки практикою.

5. Розповсюдження криміналістичних рекомендацій як складова процесу інформування відповідних осіб та органів про новели, що пропонуються.

6. Впровадження рекомендацій у діяльність правоохоронних органів як організаційний етап по створенню необхідних умов для практичного використання рекомендацій.

7. Процес безпосередньої перевірки практикою істинності впроваджених рекомендацій, який дозволяє визначити їх законність, етичність, наукову обґрунтованість та реальну ефективність.

8. Збір та опрацювання даних про результати використання та дієвість впроваджених рекомендацій з метою визначення необхідності їх вдосконалення чи заміни<sup>134</sup>.

Враховуючи викладене вище, підсумуємо, що криміналістичне забезпечення з практичного аспекту може бути охарактеризоване як діяльність з розроблення та залучення

---

<sup>134</sup> Бахин В. П. Вопросы оценки криминалистических рекомендаций в процессе их оценки и внедрения / В. П. Бахин, А. В. Ищенко // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1982. – Вып. 25. – С. 9–10.

криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, з метою розслідування злочинів. Сьогодні такі завдання ускладнюються необхідністю розслідування злочинів, вчинених удосконаленими засобами та методами злочинної діяльності, а також різних проявів міжнародної злочинності.

## **1.2. Зміст криміналістичного забезпечення розслідування злочинів**

Вважаємо, що зміст криміналістичного забезпечення розслідування злочинів обумовлений загальною структурою, яка розглядалася вище, і практично реалізується через техніко-криміналістичну, тактико-криміналістичну й методико-криміналістичну складову. Розглянемо ці питання детальніше.

*Техніко-криміналістичне забезпечення.* На думку О. Х. Волинського, техніко-криміналістичне забезпечення є діяльністю, що здійснюється правоохоронними органами та спрямована на створення умов їх постійної готовності до застосування методів і засобів криміналістичної техніки, реалізацію цих умов у кожному конкретному випадку розкриття та розслідування злочинів<sup>135</sup>.

В. О. Волинський під техніко-криміналістичним забезпеченням розкриття та розслідування злочинів розуміє організаційно-функціональну систему, спрямовану на створення умов постійної готовності служб і підрозділів органів внутрішніх справ до швидкого і ефективного вирішення техніко-криміналістичних завдань, і на практичну реалізацію цих умов з метою отримання, накопичення, обробки криміналістично значимої інформації та її використання в процесі розкриття та розслідування злочинів<sup>136</sup>.

---

<sup>135</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [А. Ф. Волынский, Т. В. Аверьянова, И. Л. Александрова и др.] ; под ред. А. Ф. Волынского. – М. : Закон и права ; ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – С. 67

<sup>136</sup> Волынский В. А. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений : [пособие] / Волынский В. А. – М. : ВНИИ МВД РФ, 1994. – С. 16.

Таким чином, вчені стосовно техніко-криміналістичного забезпечення виділяють дві ознаки: створення умов постійної готовності засобів і методів криміналістичної техніки; створення умов для реалізації цих засобів і методів.

І. В. Гора розглядає техніко-криміналістичне забезпечення відносно розкриття та розслідування злочинів органами Служби безпеки України у широкому та вузькому змісті. Так, у широкому розумінні техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів Служби безпеки України – це система взаємоузгоджених науково-дослідних, організаційних, інформаційних, матеріально-технічних та інших заходів у межах їх функцій, визначених чинним законодавством, спрямованих на попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції, організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки й інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. У вузькому розумінні сутністю техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів Служби безпеки України є створення умов для підвищення ефективності контр-розвідувальної, оперативно-розшукової та слідчої діяльності шляхом розробки і впровадження техніко-криміналістичних методів і засобів збирання та дослідження матеріальних носіїв доказової інформації<sup>137</sup>.

На думку І. І. Дановської, техніко-криміналістичне забезпечення може бути розглянуте як система теоретичних положень і принципів розробки й застосування науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення, нагромадження й переробки упредметненої інформації про розслідувану подію, технічних засобів і способів попередження злочинів<sup>138</sup>.

---

<sup>137</sup> Гора І. В. Сучасні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів органами Служби безпеки України / І. В. Гора // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 121.

<sup>138</sup> Дановська І. І. Техніко-криміналістичне забезпечення процесу розкриття та розслідування злочинів: міжнародний досвід / І. І. Дановська // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю : тези доп. Міжнар. наук.-теорет. конф., (Київ, 24 берез. 2010 р.) / редкол. : М. Г. Вербенський, В. Я. Горбачевський, Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа [та ін.] ; КНУВС. – К., 2010. – С. 69.

У вищенаведених визначеннях, серед різноманіття спільних та відмінних ознак, привертає увагу одна із них: одні автори (Дановська І. І). ведуть мову про завдання науково-технічних засобів у техніко-криміналістичному забезпеченні, інші (Гора І. В) – про техніко-криміналістичні засоби, О. Х. Волинський – про засоби криміналістичної техніки<sup>139</sup>; аналіз ще однієї точки зору (А. Є. Федюнін<sup>140</sup>) свідчить про застосування власне технічних засобів. Виникає закономірне питання: тож про які засоби – науково-технічні, техніко-криміналістичні, засоби криміналістичної техніки чи технічні слід вести мову в аспекті криміналістичного забезпечення?

При розгляді загальних питань криміналістичної техніки у літературі також наводяться різні поняття: науково-технічні засоби; техніко-криміналістичні засоби; технічні засоби; засоби криміналістики; спеціальні технічні засоби та інші. Проте, як влучно зауважує В. Г. Гончаренко, наявна ситуація відображає не просто різний порядок слів, а вираження предметної належності. Це – наукознавче питання<sup>141</sup>.

Г. І. Грамович під науково-технічними засобами (у широкому тлумаченні) розуміє пристрої, інструменти, спеціально розроблені, пристосовані або ж запозичені без змін з інших галузей діяльності людини та використовувані з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів, а також виконання інших дій з виявлення, розкриття та попередження злочинів<sup>142</sup>.

О. О. Пунда пропонує визначення науково-технічного засобу, що використовується у кримінальному процесі, як сукупності приладів, пристроїв, апаратури, інструментів та матеріалів, що використовуються відповідно до закону спеціально

---

<sup>139</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [А. Ф. Волинский, Т. В. Аверьянова, И. Л. Александрова и др.] ; под ред. А. Ф. Волинского. – М. : Закон и права ; ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – С. 67

<sup>140</sup> Федюнин А. Е. Правовое регулирование применения технических средств в сфере уголовного судопроизводства : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Федюнин Антон Евгеньевич. – Саратов, 2008. – 391 с.

<sup>141</sup> Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / Гончаренко В. И. – К. : Вища школа, изд-во при КГУ, 1984. – С. 10.

<sup>142</sup> Грамович Г. И. Понятие научно-технических средств, используемых в борьбе с преступностью / Г. И. Грамович // Повышение эффективности использования криминалистических методов и средств расследования преступлений. – М., 1985. – С. 47

уповноваженими особами для досягнення науково-обґрунтованого результату, який сприяв би захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, швидкому та повному розкриттю злочинів і викриттю осіб, винних у їх вчиненні<sup>143</sup>.

В. В. Коваленко наводить визначення науково-технічних засобів як системи методів, загальнотехнічних засобів і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристроїв, матеріалів, технологій, а також тактичних і технічних прийомів їх застосування для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів злочину з метою найефективнішого здійснення дізнання, досудового слідства, судового розгляду справ та попередження злочинів<sup>144</sup>.

Слід відзначити визначення, наведені Г. І. Грамовичем, В. В. Коваленком, адже за їх змістом конкретизується коло технічних засобів, які використовуються у кримінальному провадженні: передбачаються як власне техніко-криміналістичні засоби, так і науково-технічні засоби, запозичені або пристосовані з інших сфер суспільного життя; уточнюється застосування науково-технічних засобів з метою вирішення завдань виявлення, розслідування та попередження злочинів.

Відносно співвідношення термінів, які розглядаються, М. В. Салтевський зазначає, що в криміналістиці для позначення знарядь праці слідчого та оперативного співробітника використовують різні поняття: «науково-технічні засоби», «технічні засоби», «техніко-криміналістичні засоби» та інші, об'єднані загальним поняттям «криміналістична техніка»<sup>145</sup>.

Враховуючи конструктивний зміст наведеного положення, не можемо повністю погодитися із думкою М. В. Салтевського. Не всі науково-технічні (чи просто технічні) засоби, що використо-

---

<sup>143</sup> Пунда О. О. Використання даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування у кримінальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. О. Пунда. – К., 2002. – С. 8.

<sup>144</sup> Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Коваленко. – К., 2004. – С. 7.

<sup>145</sup> Салтевский М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов : [учеб.-практ. пособие] / Салтевский М. В. – Х. : Рубикон, 1996. – С. 94.

вуються у роботі слідчого, оперативного співробітника, можна автоматично відносити до засобів криміналістичної техніки. З даного приводу наведемо влучну репліку В. О. Волинського про те, що у будь-якому випадку підстави вести мову про належність тих чи інших технічних засобів до криміналістичної техніки з'являються лише за умови методичного (для ЕОМ – програмного) забезпечення їх використання з метою вирішення техніко-криміналістичних завдань<sup>146</sup>.

Як зазначає А. Є. Федюнін, очевидно, що використання терміну «техніко-криміналістичні засоби» обґрунтовано лише в тому випадку, якщо мова йде про засоби, дійсно створені чи суттєво модифіковані, перероблені для використання при проведенні криміналістичних досліджень, чи, як мінімум, розроблені спеціальні криміналістичні методики (програмні продукти), що дозволяють використовувати даний технічний засіб для вирішення завдань техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. Щодо решти, можна вести мову лише про технічні засоби, які застосовуються у криміналістиці, що ніяк не зменшує їх значимості і корисності для органів досудового слідства<sup>147</sup>.

Вважаємо, що у загальному значенні науково-технічні засоби та техніко-криміналістичні засоби, які застосовуються у діяльності із розслідування злочинів, співвідносяться як ціле та частина. Техніко-криміналістичні засоби – це технічні засоби, спеціально створені для вирішення криміналістичних завдань чи пристосовані для цього шляхом змін загальних науково-технічних засобів. Науково-технічні засоби – це засоби, які створені різними галузями знань і частина з них використовується криміналістикою для вирішення своїх цілей.

Такий погляд узгоджується із традиційною класифікацією науково-технічних засобів за виникненням (джерелом походження). Наприклад, у підручнику з криміналістики під редакцією

---

<sup>146</sup> Волинский В. А. Закономерности и тенденции развития криминалистической техники : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / В. А. Волинский. – М., 2001. – С. 13.

<sup>147</sup> Федюнин А. Е. Правовое регулирование применения технических средств в сфере уголовного судопроизводства : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Федюнин Антон Евгеньевич. – Саратов, 2008. – С. 51.

В. Ю. Шепітька науково-технічні засоби поділяються на три групи: 1) взяті без змін з різних технічних і природничо-технічних наук; 2) спеціально пристосовані для криміналістичних цілей; 3) спеціально розроблені для цілей криміналістики<sup>148</sup>.

На думку В. В. Коваленка, на сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу і впровадження його досягнень у сферу боротьби зі злочинністю, науково-технічні засоби можна класифікувати за походженням на загальнотехнічні та техніко-криміналістичні<sup>149</sup>.

Вважаємо доцільним навести слова В. Г. Гончаренка, котрий зазначає, що науково-технічні засоби, використовувані в слідчій практиці, складаються з техніко-криміналістичних і загальнотехнічних засобів. Поняттям «науково-технічні засоби» слід охоплювати усі без винятку засоби і методи їх застосування, що використовуються у слідчій роботі, а терміном «техніко-криміналістичні засоби» – технічні засоби, спеціально створені для криміналістичних цілей чи пристосовані для цього шляхом зміни загально-технічних засобів<sup>150</sup>.

Однак, чи завжди слід конкретизувати термін «технічні засоби» доповненнями «науково»-, «загально»-?

У навчальному підручнику під редакцією Є. П. Іщенко зазначається, що криміналістична техніка – це один із розділів науки криміналістики, що являє собою сукупність теоретичних положень і рекомендацій для розробки і застосування технічних засобів з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, накопичення і переробки криміналістичної інформації про розслідуваний злочин, а також технічних засобів і способів попередження злочинних посягань<sup>151</sup>.

---

<sup>148</sup> Криміналістика : підруч. / [В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, З. І. Митрохіна, В. Ю. Шепітько] ; під ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 58.

<sup>149</sup> Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Коваленко. – К., 2004. – С. 7.

<sup>150</sup> Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / Гончаренко В. И. – К. : Вища школа, изд-во при КГУ, 1984. – С. 60.

<sup>151</sup> Криминалистика : учеб. / [Л. Н. Викторова, Л. Г. Горшенин, В. В. Гранник, И. Ф. Демидов, Л. Я. Драпкин] ; под ред. Е. П. Ищенко. – М. : Юристъ, 2000. – С. 68.

М. О. Селіванов відзначає, що криміналістична техніка не випадкова сукупність технічних засобів, а їх цілісна система, сформована на науковій основі, шляхом вивчення практики боротьби зі злочинністю і активного використання даних природничих і технічних наук<sup>152</sup>.

А. Є. Федюнін на основі аналізу поняття і змісту термінів, що розглядаються, вказує, що в переважній більшості випадків додавання до поняття «технічний засіб» слів «науковий», «криміналістичний» тощо є нічим не обґрунтованою спробою надання науковості, «солідності» звичайним діям, що здійснюються при розслідуванні злочинів із застосуванням побутових або масово поширених технічних засобів. Крім того, наведені термінологічні словосполучення без відповідного контексту взагалі не мають змісту<sup>153</sup>.

Ми не настільки категоричні у своїх висновках, однак, враховуючи наведені думки, вважаємо доцільним висловити свою точку зору. Так, якщо певний технічний засіб застосовується у кримінальному провадженні, то він «априорі» є науковим – інакше його застосування є недопустимим. Тобто, «науковість» технічного засобу – його обов'язкова вимога. Вказана позиція відповідає кримінальному процесуальному законодавству України, що в контексті розглядуваних питань використовує термін «технічний засіб». Відповідні положення були закріплені у КПК України 1960 року (ч. 3 ст. 85-1, ч. 2 ст. 128-2)<sup>154</sup>, відображені у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) (п. 11. ч. 2 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 56, ст. 265, ст. 266)<sup>155</sup>, міжнародних договорах України (наприклад, у ч. 2 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про

---

<sup>152</sup> Советская криминалистика : теоретические проблемы [Селиванов Н. А., Танасевич В. Г., Эйсман А. А., Якубович Н. А.]. – М. : Юрид.лит., 1978. – С. 119.

<sup>153</sup> Федюнин А. Е. Правовое регулирование применения технических средств в сфере уголовного судопроизводства : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Федюнин Антон Евгеньевич. – Саратов, 2008. – С. 50

<sup>154</sup> Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом від 28 груд. 1960 р. ; зі змінами і доп. станом на 17 січ. 2012 р. Відп. офіц. текст. – К. : Правова едність, 2012. – 215 с.

<sup>155</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року<sup>156</sup>, мова йде про застосування у кримінальному провадженні саме технічних засобів).

Крім того, при розгляді відповідних теоретичних питань, вирішенні практичних завдань з розслідування злочинів одні й ті самі технічні засоби можуть виявитися й оперативними, і криміналістичними, й науково-технічними – залежно від того, який напрям дослідження (використання) обрати як керівний, які завдання поставлено.

Тому, використовуючи в аспекті проблематики власного дослідження термін «техніко-криміналістичне забезпечення», ми підкреслюємо, що дослідження технічних засобів відбувається у межах науки криміналістики, із використанням її загальних та спеціальних методів і з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Слід підсумувати, що вчені у більшості випадків сутність техніко-криміналістичного забезпечення уявляють досить широко. Наприклад, С. І. Зернов, А. І. Колмаков, І. О. Попов під техніко-криміналістичним забезпеченням розкриття та розслідування злочинів розуміють систему необхідних для оптимізації діяльності органів розслідування та оперативно-розшукових підрозділів заходів, спрямованих на вирішення завдань кримінального судочинства. До цієї системи входять: формування комплексу законодавчих та відомчих нормативних актів, що регламентують діяльність осіб, які мають спеціальні знання; розробка нових і удосконалення існуючих техніко-криміналістичних засобів, методів та методик; придбання необхідних техніко-криміналістичних засобів, підтримання їх у робочому стані; організація техніко-криміналістичної підготовки учасників розкриття й розслідування злочинів; застосування нових комп'ютерних технологій при організації роботи з використанням спеціальних знань; безпосередня участь спеціалістів у проведенні слідчих дій, веденні та використанні криміналістичних обліків<sup>157</sup>.

---

<sup>156</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

<sup>157</sup> Зернов С. И. Применение технико-криминалистических средств и методов при раскрытии и расследовании поджогов: учебное пособие / С. И. Зер-

Б. О. Павлишин, розглядаючи підходи вчених до використання терміну «техніко-криміналістичне забезпечення», підкреслює єдність поглядів на проблему, яка полягає в тому, що це самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів і практиків з розробки нових, пристосованні відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику протидії злочинності з метою оптимального вирішення завдань боротьби зі злочинами (охоплюючи систему правових, наукових, організаційних та дидактичних заходів з розробки, впровадження й практичного застосування техніко-криміналістичних засобів і наукових методів оперативними службами, органами досудового слідства, експертно-криміналістичними підрозділами для найбільш ефективного вирішення цілей і завдань, що стоять перед ними)<sup>158</sup>.

Таким чином, техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів знаходить свій основний вираз у вирішенні ряду завдань, зокрема нормативно-правовому, організаційно-технічному та науково-методичному супроводженні діяльності з розслідування злочинів за даним напрямом; розробці нових й удосконаленні існуючих техніко-криміналістичних засобів, методів та методик та ін.

Під час вирішення конкретних практичних завдань кримінального провадження вказана діяльність виражається в:

- фіксації ходу і результатів проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;
- виявленні, фіксації, збиранні, дослідженні слідів злочину, інших речових доказів;
- веденні систем кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків;
- сприянні розшуку і встановленню осіб, які вчинили злочини;
- залученні спеціальних знань, а саме відповідних спеціалістів до проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій з

---

нов, А. И. Колмаков, А. В. Маковкин, И. А. Попов. – М. : ЭКЦ МВД России, 1998. – С. 29-30.

<sup>158</sup> Павлишин Б.О. Поняття «техніко-криміналістичного забезпечення» розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи / Б.О. Павлишин / Вісник Академії адвокатури України – том 11 – число 3(31) 2014 – С. 116-123.

- метою застосування технічних засобів і методів виявлення, вилучення та фіксації доказової інформації;
- залученні експертів та проведенні експертиз та ін.

Підхід щодо застосування широкого кола технічних засобів узгоджується із потребами розслідування злочинів, використанням нових технічних засобів та методів.

Реалізація техніко-криміналістичного забезпечення стосується різних питань, пов'язаних із залученням спеціальних знань, участю спеціалістів (зокрема інспекторів-криміналістів) при проведенні слідчих (розшукових) дій, вилученням речових доказів, наступним проведенням судових експертиз. Експертна діяльність є предметом дослідження за змістом багатьох наукових робіт, й інтерес до вказаної проблематики не згасає, тим більше сьогодні, у зв'язку з її реформуванням.

Власне судово-експертна діяльність може бути охарактеризована як врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, повного і всебічного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому та їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне й інформаційне забезпечення, підбір і підготовка судово-експертних кадрів<sup>159</sup>.

Визнаючи необхідність окремого дослідження судово-експертної діяльності як специфічної діяльності зі своїми завданнями, методами, засобами, суб'єктами реалізації, звернемо увагу на вирішення відповідних завдань техніко-криміналістичного забезпечення шляхом залучення експертів та проведення експертиз під час розслідування злочинів.

Згідно із ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» 1994 року<sup>160</sup>, судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначе-

---

<sup>159</sup> Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Г. О. Стрілець. – К., 2009. – С. 13.

<sup>160</sup> Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

них Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ.

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.

У системі Міністерства внутрішніх справ України слід відзначити діяльність Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (далі – Експертна служба МВС), що є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується міністру внутрішніх справ України (п. 1 Положення про Експертну службу МВС України 2015 року)<sup>161</sup>.

Експертна служба МВС України в установленому законодавством порядку вирішує ряд важливих завдань, пов'язаних із розробленням стратегії розвитку служби, удосконалення її нормативно-правового регулювання, безпосереднім вирішенням практичних завдань судово-експертної діяльності, її науково-методичного і кадрового забезпечення, реалізації заходів міжнародного співробітництва.

Діяльність Експертної служби МВС України регламентована наведеним вище Положенням про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, що затверджене Наказом МВС України №1343 від 3 листопада 2015 року, іншими нормативно-правовими документами.

Основні завдання судово-експертних установ незалежно від їх відомчої приналежності – проведення судових експертиз, відпо-

---

<sup>161</sup> Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого Наказом МВС України №1343 від 3 листопада 2015 року : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>

відне науково-методичне й організаційне забезпечення. Експертизи класифікуються за різноманітними підставами й, зокрема, за галузями знань. Це криміналістичні: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна.<sup>162</sup>

Важливим напрямом діяльності судово-експертних установ МВС України є взаємодія з органами досудового розслідування Національної поліції. Вона реалізується на підставі Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події, що затверджена Наказом МВС України від 3 листопада 2015 року №1339<sup>163</sup>.

Таким чином, основний зміст техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів складають відповідні спеціальні знання і технічні засоби, а також суспільні відносини, що складаються у процесі їх застосування. Розвиток суспільних відносин, вплив науково-технічного прогресу, удосконалення засобів і методів злочинної діяльності вимагають постійної уваги

---

<sup>162</sup> Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

<sup>163</sup> Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події : затверджена Наказом МВС України від 3 листопада 2015 року №1339.

до питань удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

*Тактико-криміналістичне забезпечення.* Численним питанням криміналістичної тактики присвячені фундаментальні наукові праці вчених, однак тактико-криміналістичне забезпечення як окремий напрям криміналістичного забезпечення є дослідженим недостатньо. Вважаємо доцільним звернутися до вказаної проблематики.

Так, В. Ю. Сокол вважає тактико-криміналістичне забезпечення складною організаційно-функціональною системою, спрямованою на формування і підтримання на рівні, що відповідає потребам практики, постійної готовності співробітників правоохоронних органів до систематичного використання у практичній діяльності тактичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю (макрорівень, науково-дидактичний рівень, а також на реалізацію цієї готовності в кожному конкретному випадку для вирішення тактичних завдань (мікрорівень, виконавчий рівень)<sup>164</sup>.

Більш широке розуміння тактико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів наводиться у роботі Е. К. Горячева та І. В. Тишутиної, які визначають його як систему, що включає наукові розробки тактичних прийомів і рекомендацій, правових, організаційних і кадрових проблем, запровадження таких розробок у практику з метою формування умов постійної готовності правоохоронних органів щодо їх використання в процесі розкриття та розслідування злочинів<sup>165</sup>.

Однак у визначенні авторів розглянуті умови створення і реалізації не лише тактичних прийомів, але й вирішення відповідних правових, організаційних і кадрових питань. Таким чином, автори переважно ведуть мову про загальні питання забезпечення, й за таких умов у визначенні «загубилася» квінтесенція, домінуюче значення саме тактичних засобів і прийомів.

---

<sup>164</sup> Сокол В. Ю. Тактико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений (методологические и организационные аспекты) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / В. Ю. Сокол. – Краснодар, 1998. – С. 11.

<sup>165</sup> Горячев Э. К. Тактико-криминалистическое обеспечение расследования преступлений / Э. К. Горячев, И. В. Тишуткина. – М. : Юрлитинформ, 2006. – С. 28.

К. О. Чаплинський, розглядаючи поняття «тактичне забезпечення», розуміє його як науково сформовану і апробовану правоохоронною практикою систему рекомендацій, прийомів, комбінацій, операцій та оперативно-розшукових заходів у рамках оперативного супроводження розслідування, що спрямована на розв'язання завдань кримінального судочинства<sup>166</sup>. Зміст тактичного забезпечення, на думку автора, полягає в озброєнні спеціально уповноважених осіб органів дізнання і досудового слідства новітніми і апробованими засобами криміналістичної тактики, для ефективного проведення слідчих дій з метою розв'язання слідчих ситуацій, що формуються на кожному етапі розслідування та вирішення завдань кримінального судочинства<sup>167</sup>.

Погоджуючись з автором, акцентуємо увагу на одній особливості, зокрема використання у дослідженні терміну саме «тактико-криміналістичне забезпечення». З даного приводу ми керувалися низкою міркувань. Так, як відомо, термін «тактика» (гр. *taktica* – майстерність побудови війська) запозичений із військової сфери, де тактику визначають як складову частину воєнного мистецтва, включаючи теорію і практику підготовки та ведення бою; способи та прийоми, обрані для ведення бою<sup>168</sup>. Взагалі, тлумачення терміну «тактика» пов'язано із багатьма сферами суспільного життя: політикою, психологією тощо, й нерідко контекст дає можливість зрозуміти зміст тактики.

В. Ю. Шепітько зазначає, що як підгалузів криміналістичної тактики слід виділяти слідчу тактику, судову тактику, тактику розшукової діяльності, тактику злочинної діяльності<sup>169</sup>.

---

<sup>166</sup> Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 10-11.

<sup>167</sup> Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 10-11.

<sup>168</sup> Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / за ред. проф. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – С. 497.

<sup>169</sup> Шепітько В. Ю. Розвиток наукових уявлень про криміналістичну тактику / В. Ю. Шепітько // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2003. – № 2

За таких умов криміналістична тактика є найбільш широким поняттям, що охоплює її різні підгалузі, об'єднані спільною сферою застосування – діяльністю з розслідування злочинів. Сьогодні актуальним є розробка питань тактики захисту, тактики обвинувачення.

Таким чином, використовуючи термін «тактико-криміналістичне забезпечення», ми акцентуємо увагу на тому, що дослідження відбувається у межах криміналістичної тактики, яка може бути визначена як розділ науки криміналістики, що включає систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування і судового провадження, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які проводять розслідування, прийомів проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), процесуальних дій під час судового провадження, спрямованих на встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, збирання та оцінку доказів<sup>170</sup>.

Основний зміст тактико-криміналістичного забезпечення складають відповідні тактико-криміналістичні засоби та рекомендації щодо їх застосування. Існуюче у науковій літературі різноманіття думок до визначення їх поняття та видів потребує окремого дослідження.

Як влучно зазначають В. П. Бахін, В. С. Кузьмічов, В. К. Весельський, тактичні аспекти розслідування відображають загальні підходи до вирішення завдань розслідування, прийняття тактичних рішень і визначення своєчасності проведення слідчих дій, оцінки необхідності здійснення намічених заходів з урахуванням пов'язаного з цим тактичного ризику, рішення про пред'явлення доказів (з наступною деталізацією прийомів пред'явлення), визначення обсягу і характеру інформації при зверненні за допомогою в розшуку до населення і засобів масової інформації, встановлення цілей і переліку дій при плануванні і

---

(33). – № 3 (34). – С. 734.

<sup>170</sup> Криміналістика [текст] : підручник. / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – С. 370.

проведенні тактичних операцій<sup>171</sup>. Це те, що називають «тактичним рівнем організації розслідування»<sup>172</sup>.

Тактико-криміналістичні засоби, які застосовуються під час розслідування злочинів, повинні бути об'єднані спільною метою, внутрішньо організовані та узгоджені.

Тактичний прийом є основним тактико-криміналістичним засобом, однак вчені по-різному тлумачать його поняття. На думку О. М. Васильєва, тактичний прийом – це рекомендація, розроблена на основі спеціальних наук, а також узагальнення слідчої практики для застосування у розслідуванні<sup>173</sup>.

Інші науковці відносять до тактичних прийомів дії, які, наприклад, стосуються ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінальної справи, виділяють групи «умовних» тактичних прийомів<sup>174</sup>. Пропонуються тактичні прийоми розслідування з метою встановлення серійного характеру вбивств шляхом вивчення нерозкритих кримінальних проваджень про аналогічні кримінальні правопорушення, дослідження матеріалів про безвісти зниклих осіб, аналізу способів вчинення, встановлення «почерку» та кримінального «автографа»<sup>175</sup>.

Вважаємо, що у наведеному випадку мова йде скоріш про технологію проведення відповідних дій або про вирішення тактичних завдань розслідування, адже тактичні прийоми, як відзначає В. Ю. Шепітько, ґрунтуються на безпосередньому чи опосередкованому психологічному механізмі їх реалізації<sup>176</sup>, а

---

<sup>171</sup> Бахін В. П. Тактика слідчої діяльності : поняття, сутність, зміст / В. П. Бахін, В. С. Кузьмічов, В. К. Весельський // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. – К., 1998. – № 2. – С. 222.

<sup>172</sup> Белкин Р. С. Очерки о криминалистической тактике : [учеб. пособие] / Белкин Р. С. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – С. 13-14.

<sup>173</sup> Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий / Васильев А. Н. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 4.

<sup>174</sup> Скригонюк М. І. Криміналістика : [підруч.] / Скригонюк М. І. – К. : Атіка, 2005. – С. 127-130.

<sup>175</sup> Товтин С. В. Тактичні прийоми розслідування вбивств, пов'язаних із сексуальними відхиленнями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / С.В. Товтин. – Ірпінь, 2016. – С. 15.

<sup>176</sup> Шепітько В. Ю. Розвиток наукових уявлень про криміналістичну тактику / В. Ю. Шепітько // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2003. – № 2 (33). – № 3 (34). – С. 732–739.

якщо він відсутній, процес провадження відповідної дії набуває технологічного характеру. Технологічний підхід все більш привертає увагу дослідників. Наприклад, слід назвати дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Барцицької А. А. на тему «Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки» (Одеса, 2011)<sup>177</sup>. Важливість вказаних досліджень пов'язана й з тим, що саме кримінально-процесуальні, організаційно-тактичні, психологічні особливості кожної слідчої дії дозволяють визначити, з тактичного чи технологічного аспекту її досліджувати<sup>178</sup>.

Ми притримуємося точки зору В. Ю. Шепітька про те, що тактичний прийом – це спосіб здійснення процесуальної дії, направлений на досягнення її конкретного завдання, заснований на психологічному механізмі її реалізації, що є найбільш раціональним і ефективним у певних ситуаціях<sup>179</sup>.

Слідча практика свідчить, що одиничні тактичні прийоми є неефективними у більшості випадків, адже вони досягають мети лише тоді, коли реалізуються у сукупності із іншими тактичними прийомами, слідчими (розшуковими) діями, негласними слідчими (розшуковими) діями, іншими процесуальними діями. Дослідження проблем системного використання тактико-криміналістичних засобів є актуальним напрямком, що обумовлений потребами практики.

Щодо узгодженої сукупності тактичних прийомів, які застосовуються під час розслідування злочинів, у літературі мова йде переважно про такі поняття як «тактична комбінація» та «тактична операція».

В. І. Перкін вважає, що терміни «тактичний комплекс» і «тактична комбінація» за своєю суттю є однозначними. Це –

---

<sup>177</sup> Барцицька А.А. Криміналістичні технології : сутність та місце в системі криміналістичної науки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / А.А. Барцицька, – О., 2011. – 19 с.

<sup>178</sup> Ищенко Е. П. Криминалистическая тактика : направления совершенствования / Е. П. Ищенко // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь - Алушта, 19-21 верес. 2002 р.) : [у 2 ч.]. – Сімферополь : Доля, 2002. – Ч. 1. – С. 128.

<sup>179</sup> Шепітько В. Ю. Теория криминалистической тактики : [монография] / Шепітько В. Ю. – Х. : Гриф, 2002. – С. 23.

система взаємозалежних тактичних прийомів, виконуваних або в ході однієї слідчої дії, або в рамках кількох дій, хоча б одна з яких є слідчою. Перший із цих термінів є більш повним та чітким, а, отже, виразнішим. Тактичний комплекс можна розглядати як модель поведінки слідчого та інших суб'єктів кримінального процесу, які взаємодіють у реально існуючих обставинах на певному етапі розслідування<sup>180</sup>.

Щоправда, ми не можемо повністю погодитися із автором, адже вважаємо, що поняття «тактична комбінація» і «тактична операція» хоча й мають спільні ознаки, спрямовуються на оптимізацію та підвищення ефективності діяльності з розслідування злочинів, однак не тотожні.

Так, наприклад, тактичні комбінації проводяться з метою вирішення конкретного тактичного завдання, охоплюються єдиним тактичним рішенням, є упорядкованою сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених прийомів, поєднаних цільовою направленістю у процесі їх реалізації у межах проведення окремої дії (процесуальної, слідчої (розшукової) дії, негласної слідчої (розшукової)).

За результатами досліджень В. М. Шевчука, тактична операція у досудовому розслідуванні – це криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, який являє собою систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, обумовлених слідчою ситуацією і пов'язаних із вирішенням окремого тактичного завдання<sup>181</sup>.

Тактичні операції за своїм характером і організацією можуть бути досить різноманітними за комплексом застосовуваних заходів. Разом з тим, вони об'єднані загальною метою – найбільш ефективним і швидким вирішенням тактичної задачі, що виникає на певному етапі розслідування злочинів<sup>182</sup>. Послідовність дій та

---

<sup>180</sup> Перкін В. І. Тактичні комплекси та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями / В. І. Перкін // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. – К., 2003. – № 1. – С. 178.

<sup>181</sup> Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : [монографія] / В.М. Шевчук. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. – С. 123.

<sup>182</sup> Коновалова В. Е. Версия : концепция и функции в судопроизводстве /

заходів, а також зміст кожної тактичної операції визначається її спрямуванням, а також наявною у слідчого інформацією про злочин та осіб, які його вчинили. Тому тактична операція не є простим об'єднанням групи дій та заходів, а завжди цільовою їх організацією, встановленням чіткого взаємозв'язку між окремими діями та заходами<sup>183</sup>. Окрім того, розробка тактичних операцій як наукової концепції стала своєрідним мостом, що об'єднує тактику й методику розслідування і збагачує останню новими тактичними прийомами не окремих процесуальних дій, а розслідування в цілому<sup>184</sup>. В. О. Коновалова слушно наголошує на необхідності розробки тактичних операцій стосовно розслідування окремих видів злочинів, де ефективність останніх забезпечує успіх розслідування, швидкість і економію процесуальних засобів<sup>185</sup>. В. Ю. Шепітько відзначає, що тактичні комбінації, тактичні операції, виходячи із їх природи, слід розглядати саме як організаційно-тактичні заходи<sup>186</sup>.

Поєднання заходів організаційного і тактичного характеру при розслідуванні злочинів полягає в тому, що вказані заходи можуть мати як процесуальний характер, так і виконувати допоміжну, забезпечувальну функцію чи набувати характеру управлінського рішення у кримінальному провадженні. Значна частина організаційних заходів сприяє вирішенню процесуальних завдань й спрямована на забезпечення законного та ефективного проведення різних процесуальних дій (залучення захисника, перекладача, спеціаліста, представників компетентного органу запитуючої держави у межах міжнародної правової допомоги).

Низка організаційних заходів спрямована на вирішення тактичних завдань: складення і корегування плану розслідування та окремих слідчих (розшукових) дій; підготовчі заходи до проведен-

---

Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 2001. – С. 142-143.

<sup>183</sup> Лисенко В. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів / В. Лисенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 3. – С. 120-121.

<sup>184</sup> Коновалова В.Е. Генезис криминалистической тактики / В. Е. Коновалова // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 348.

<sup>185</sup> Коновалова В. Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития / В. Е. Коновалова // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. – Х., 2003. – С. 66–74.

<sup>186</sup> Шепітько В. Організаційно-тактичні засоби : поняття та значення / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 200–206.

ня таких дій (відтворення обстановки при слідчому експерименті; підбір осіб чи речей, що пред'являються для впізнання); забезпечення раптовості тактичних прийомів. Проведення тактичних операцій вимагає розробки спеціальних планів, що повинні узгоджуватися із загальним планом розслідування.

*Методико-криміналістичне забезпечення.* Термін «методика розслідування злочинів» може бути розглянутий у трьох аспектах. По-перше, методика розслідування – це частина (розділ) науки криміналістики. По-друге, термін «методика» означає методику розслідування певних видів чи груп злочинів. По-третє, слід наголосити на практичному аспекті методики, а саме розслідування конкретного злочину на практиці<sup>187</sup>.

Сьогодні вчені характеризують методико-криміналістичне забезпечення самостійним і важливим напрямом у структурі криміналістичного забезпечення<sup>188</sup>, визнаючи, що вказана проблематика не втрачає своєї актуальності.

Як зазначає А. В. Іщенко, криміналістична методика є і розділом науки, і системою знань про «технологію розслідування злочинів», і сама «технологія», своєрідний алгоритм розслідування окремих видів злочинів. Звичайно, не може бути мови про одностороннє, синонімічне сприйняття цих понять. Це – різні прояви та, певною мірою, елементи криміналістичної методики<sup>189</sup>.

При розробці криміналістичних методик наука виходить з індивідуальності кожного конкретного злочину, що виключає можливість шаблонного підходу до процесу встановлення істини у справі. Як зазначає О. Я. Баєв, будь-який злочин є унікальним, немає двох однакових злочинів. Тому не може бути однакових розс-

---

<sup>187</sup> Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій / [В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, Д. Б. Сергєєва, Ю. М. Черноус]. – К. : ХмЦНП, 2011. – С. 144.

<sup>188</sup> Іщенко А. В. Цілі та завдання криміналістичного забезпечення слідчої діяльності / А. В. Іщенко, І. О. Ієрусалимов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – Луганськ, 2006. – Вип. 4. – С. 195–201. Махтаєв М. Ш. Проблемы криминалистического обеспечения предупреждения преступлений : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Махтаєв Махтай Шапиевич. – М., 2001. – С. 378

<sup>189</sup> Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [монографія] / Іщенко А. В. ; за ред. І. П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 245.

лідувань двох злочинів, якщо навіть вони відносяться до одного виду<sup>190</sup>.

Б. В. Щур на підставі проведених досліджень підсумовує, що елементами системи у криміналістичній методиці повинні виступати не криміналістичні прийоми і засоби, не слідчі чи інші дії, а криміналістичні (методичні) рекомендації, тобто науково обгрунтовані та апробовані практикою поради, які стосуються організації розслідування, вибору та застосування техніко-криміналістичних засобів і криміналістичних прийомів. Таким чином, система представляє собою комплекс порад – рекомендацій, що відображає типові для розслідування злочинів певного виду. При цьому криміналістична методика і криміналістичні методичні рекомендації співвідносяться як загальне і окреме<sup>191</sup>.

Так, криміналістична рекомендація може бути визначена як науково обгрунтована і апробована практикою порада, що стосується вибору і застосування засобів, прийомів і методик збирання, дослідження, оцінки і використання доказів<sup>192</sup>.

Криміналістичні рекомендації розроблюються, виходячи із потреб практики. Потреби практики – явище багатогранне. До основних форм їх прояву відносяться: а) відображення неналежного стану справ у конкретній сфері діяльності; б) вираження необхідності вирішення конкретного питання з вказівкою окремих напрямів його вирішення; в) заявка на розробку конкретного криміналістичного засобу<sup>193</sup>.

Цілком згодні з наведеними вище аргументами вчених та вважаємо, що методико-криміналістичне забезпечення розсліду-

---

<sup>190</sup> Баев О. Я. О методических основах расследования насильственных преступлений / О. Я. Баев // Актуальные вопросы уголовного права, процесса и криминалистики : сб. науч. тр. / Калинингр. ун-т. – Калининград, 1998. – С. 74–82.

<sup>191</sup> Щур Б. В. Джерела та особливості реалізації криміналістичних методичних рекомендацій / Б. В. Щур // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. – Луганськ, 2011. – № 1. – С. 277.

<sup>192</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – С. 46.

<sup>193</sup> Ищенко А. В. Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; судостроительство ; прокурорский надзор ; криминалистика” / А. В. Ищенко. – К., 1984. – С. 13.

вання злочинів ґрунтується на загальнотеоретичних положеннях криміналістичної методики, передбачає розроблення апробованих практикою криміналістичних рекомендацій щодо розслідування певних видів (груп) злочинів (відповідно до кримінально-правової та криміналістичної класифікації).

Вказані види забезпечення, а саме, техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне, методико-криміналістичне, можна розглядати у науковому і практичному змісті, що полягає як у створенні наукового підґрунтя застосовуваних прийомів, засобів та методів, так і формуванні практичних рекомендацій щодо їх застосування. Однак саме єдність теорії і практики забезпечує ефективне досягання поставлених завдань та об'єднує їх у систему криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

### **1.3. Методологічні засади дослідження криміналістичного забезпечення розслідування злочинів**

Як зазначалося, існуючі відмінності щодо тлумачення поняття, змісту криміналістичного забезпечення та напрямів його реалізації обумовлені й тим, що недостатня увага приділяється висвітленню власне методологічних питань, які й складають підґрунтя будь-якого наукового дослідження. Висвітлення методологічних основ має визначальне значення для дослідження криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

У загальному значенні методологія (гр. – *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання і *logos* – наука, знання) означає: 1) вчення про методи пізнання й перетворення світу; 2) сукупність прийомів дослідження, які застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкту її пізнання<sup>194</sup>.

Згідно з вітчизняною науковою традицією, методологію розглядають як учення про науковий метод пізнання або як

---

<sup>194</sup> Словник іншомовних слів / за ред. член-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – С. 430.

систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження.

Методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання.

Вказані ознаки поняття «методологія», що визначають її функції у науці, дають змогу зробити висновок про те, що методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища<sup>195</sup>.

Боротьба із злочинністю, охорона прав та свобод людини у сучасних умовах вимагає використання широкого кола джерел доказової інформації: слідів запаху, звуку, дослідження біологічних слідів людини на молекулярному рівні, використання сучасних засобів та форм фіксації інформації. Вказані та інші обставини обумовлюють нові завдання криміналістики, яка, використовуючи останні досягнення природничих і технічних наук, пристосовує їх до розв'язання окремих завдань розслідування злочинів, трансформує їх у криміналістичну практику.

Основним предметом пізнання криміналістики є правопорушення, злочин, який є складним соціальним явищем,

---

<sup>195</sup> Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – [6-те вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2008. – С. 56.

характеризується своєю структурою, зв'язками між його елементами. Пізнані та кількісно відтворені зв'язки набувають властивостей та закономірностей, що належать саме цій структурі. Тому криміналістика досліджує правопорушення, а головним чином – злочин як його найбільш суспільно небезпечний різновид, що має чітке законодавче визначення, саме з точки зору динамічного процесу, його діяльнісну сторону. З іншого боку – криміналістика досліджує діяльність із розслідування злочину, яка характеризується складністю реалізації поставлених завдань, потребує розробки відповідних криміналістичних рекомендацій.

Як відзначає В. К. Гавло, головним у розвитку криміналістики, з точки зору системно-генетичного підходу, є пізнання закономірностей виникнення і розвитку в її системі інформаційних процесів, аналіз вихідного і наступного стану ситуації й механізму злочину, ситуації і механізму попереднього (досудового – Ю. Ч.) розслідування і судового слідства як базових компонентів системи криміналістики: «злочин – розкриття, розслідування та попередження злочину»<sup>196</sup>.

Дослідження окреслених та інших питань ґрунтується на засадах методології криміналістики, що охоплює як вчення про методи, так і передбачає особливості пізнання її предмета, понятійного апарату, закономірностей розвитку даної галузі наукового знання.

Методологія криміналістичного забезпечення розслідування злочинів спрямовується на пошук шляхів вирішення ключової проблеми, яка полягає у протиріччі між двома видами діяльності – злочинної та правоохоронної, спрямованої на їх розслідування. Ці два види діяльності реалізуються різними суб'єктами із протилежною метою, із використанням необхідних для їх досягнення методів, засобів, прийомів діяльності. Дослідження таких протилежних видів діяльності відноситься до предметної сфери науки криміналістики, здійснюється із залученням низки методів наукового пізнання.

---

<sup>196</sup> Гавло В. К. Методологические аспекты и некоторые пути развития криминалистики / В. К. Гавло // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2003 р.) / [ред. кол.: М. І. Панов (гол. ред), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 21.

Відомо, що боротьба зі злочинністю – загальне, або головне завдання всіх наук, що вивчають злочинність, серед яких важливе місце займає криміналістика<sup>197</sup>.

Криміналістична наука, з погляду А. В. Іщенка, – це цілеспрямована діяльність із вивчення певних законів, закономірностей, фактів, обставин, взаємозв'язків та продукування на основі такого вивчення нових наукових знань. Загалом криміналістика вивчає діяльність. Традиційним об'єктом її інтересу є діяльність з розкриття, розслідування та попередження злочинів<sup>198</sup>.

Пошук шляхів вирішення окресленого протиріччя входить до предмета науки криміналістики, оскільки, як відзначає В. С. Кузьмічов, її унікальна особливість полягає в тому, що криміналістика, з одного боку, вивчає злочинну діяльність, особистість злочинця, механізм і спосіб вчинення злочину, сліди злочину в широкому розумінні, форми і методи протистояння правоохоронним органам, і на цьому підґрунті розробляє методи, засоби та прийоми розслідування та попередження злочинів. Серед юридичних наук більше немає такої галузі наукових знань, що підходила б до вивчення злочинів з різних аспектів<sup>199</sup>.

Отже, методологічний рівень дослідження окреслених питань передбачає визначення шляхів вирішення проблеми невідповідності кількісного зростання злочинів, у тому числі на міжнародному рівні, застосування удосконалених засобів і методів злочинної діяльності та ефективності діяльності з розслідування злочинів, рівня її криміналістичного забезпечення, які сьогодні не повною мірою відповідають потребам практики.

Вирішення поставлених завдань обумовлює широкий підхід до методології дослідження криміналістичного забезпечення

---

<sup>197</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – С. 51.

<sup>198</sup> Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [монографія] / Іщенко А. В. ; за ред. І. П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 32.

<sup>199</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 6.

розслідування злочинів, що, зокрема, знаходить свій вираз у застосовуваних методах пізнання.

Розвиток криміналістики супроводжується удосконаленням всіх її методів. Існує і «зворотний зв'язок»: удосконалення методів наукового криміналістичного дослідження слугує необхідною передумовою розвитку криміналістики, розширенням кола проблем, які складають предмет її дослідження, сфери застосування, збільшення об'єму інформації, що накопичується й переробляється вченим-криміналістом. Удосконалення існуючих та розробка чи пристосування для потреб криміналістики нових методів має важливе значення для науки<sup>200</sup>.

Як відзначає А. В. Іщенко, формування нових методологічних підходів у криміналістиці далеко не завжди означає відкриття будь-яких положень, що мають загальне для всієї юридичної науки значення. Скоріш навпаки, нові методологічні підходи забезпечують залучення нових саме для криміналістики, або активізацію використання відомих у криміналістиці загальнонаукових фундаментальних понять, категорій, концепцій, теорій, досягнень якомога ширшого кола різноманітних галузей знань для вирішення проблем криміналістичної науки. Інакше кажучи, новизна підходів має визначатися з позиції первинності їх саме для криміналістики<sup>201</sup>.

Однак не слід при висвітленні питань методології обмежуватися розглядом лише відповідних методів дослідження. Р. С. Белкін зауважує, що методологія конкретної галузі наукового знання, конкретної окремої науки не зводиться до системи використовуваних у цій науці методів дослідження, відображення свого предмети. Ототожнення методології із системою методів означає власне прагматичний підхід до розкриття даного поняття. За такого тлумачення на другий план відступає її світоглядне значення, філософський зміст<sup>202</sup>. Однак, продовжує вчений, було б

---

<sup>200</sup> Белкин Р. С. Общая теория советской криминалистики / Белкин Р. С. – Саратов : Сарат. ун-т, 1986. – С. 335.

<sup>201</sup> Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [монографія] / Іщенко А. В. ; за ред. І. П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 23.

<sup>202</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА ; НОРМА-ИНФРА • М, 2001. – С.28.

неправильно вважати, що оскільки методологія – це система ідей, то методи дослідження не мають до неї відношення. Складовий елемент методології – вчення про методи пізнання, у тому числі й про методи формування теоретичних положень, методи конструювання самих теорій. Відповідно, мова йде лише про те, що вчення про методи пізнання не вичерпує собою зміст методології. Крім того, за окресленого змісту будь-яка теорія відіграє значення методу пізнання або вказує шлях дослідження і визначає його мету<sup>203</sup>.

У загальному метод (від грец. *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання) тлумачиться як спосіб пізнання дійсності та її відтворення у мисленні; спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції<sup>204</sup>.

Як слушно зауважують В. Г. Лукашевич та І. В. Солов'євич, субординаційний взаємозв'язок між методологією та методами полягає в тому, що методологію можна розглядати як генеральний шлях пізнання, а метод – як спосіб вивчення явищ матеріальної дійсності. Це алгоритм (правило), що прописує послідовність використання певних засобів для досягнення запланованої мети. Однак, щоб зняти існуючу неоднозначність цих понять, у науковій літературі розглядають методологію у широкому та вузькому значеннях. У широкому – її розуміють як систему ідей, поглядів та концепцій, що виконують роль керівних принципів пізнання. У вузькому – як вчення про методи наукового пізнання<sup>205</sup>.

У науковій літературі наводяться різні класифікації методів дослідження. Узагальнюючи, можна навести такі їх групи:

1. Філософські методи, що ґрунтуються на філософських принципах руху і розвитку; сходження від абстрактного до конкретного; історизму; взаємозв'язку; причинності.

---

<sup>203</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА ; НОРМА-ИНФРА • М, 2001. – С. 29.

<sup>204</sup> Словник іншомовних слів / за ред. член-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – С. 429.

<sup>205</sup> Лукашевич В. Г. Методологія правових досліджень: багаторівневість поняття / В. Г. Лукашевич, І. В. Солов'євич // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – К., 1996. – № 2. – С. 25.

2. Загальнонаукові методи (традиційні: спостереження; аналіз і синтез; індукція і дедукція; порівняння; аналогія; абстрагування; узагальнення; та сучасні: моделювання; системний; формалізації; ідеалізації; аксіоматико-дедуктивний);

3. Конкретно-наукові методи (групи конкретно-наукових та спеціальних<sup>206</sup> або внутрішньо- та міждисциплінарних<sup>207</sup>).

Розглядаючи першу групу методів, слід наголосити на необхідності зв'язку будь-якої конкретної науки із філософією. Зрозуміло, що залежно від свого предмета деякі науки будуть більш тісно пов'язані з тими чи іншими розділами філософії. Для криміналістики пріоритетне значення мають зв'язки з діалектичною логікою і, першочергово, з такою концептуальною категорією філософії, як відображення. Можна, без перебільшення, стверджувати, що ця категорія складає філософський, теоретичний і практичний фундамент криміналістики. Як відзначає Р.С. Белкін, інтерес криміналістів до філософської проблематики не випадково виник у зв'язку із тлумаченням наукових методів. Саме вони представляють «виробничі сили» науки, зі змінами котрих змінюється відношення науки до природи і суспільства, що впливає на розвиток науки в цілому. На основі нових філософських уявлень про ієрархію наукових методів, що розвінчують догматичне уявлення про діалектичний метод як єдиний істинний для всіх галузей пізнання, склалася система методів криміналістики і методів практичної діяльності, що використовують положення цієї науки. Діалектичний метод є всезагальним, але не єдиним методом пізнання, а на його основі формуються інші наукові методи меншого ступеня узагальненості: загальнонаукові та спеціальні методи окремих наук<sup>208</sup>.

---

<sup>206</sup> Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : [навч. посіб.] / Крушельницька О. В. – К. : Кондор, 2006. – С. 83.

<sup>207</sup> Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / [авт.-упоряд. : А. Є. Конверський, В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко, В. А. Бугров, І. В. Кондратьєва, О. В. Руденко, К. Е. Юштин ; за ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – С. 40-64.

<sup>208</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА ; НОРМА-ИНФРА • М, 2001. – С. 31.

Щодо діалектичного методу, то важливими для криміналістики є положення діалектики про здатність матерії до відображення, про взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ.

Під час розслідування злочинів можливий аналіз найрізноманітніших форм відображення: починаючи від найпростіших, пов'язаних із контактною взаємодією двох об'єктів, і до психофізіологічних, коли факти і обставини фіксуються у свідомості людей.

Визнаючи теоретико-формулює значення філософських методів при дослідженні криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, при вирішенні поставлених завдань важливе значення відіграють конкретні методи наукового пізнання, які можна поділити на загальні (загальнонаукові) та спеціальні.

Дослідження криміналістичного забезпечення розслідування злочинів здійснюється із залученням низки загальнонаукових методів, зокрема логічних (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукція, індукція, аналогія, моделювання), низки інших методів наукового пізнання: наприклад, порівняльно-правового, історико-правового, догматичного, системного, спостереження, статистичного, соціологічного, порівняння, прогнозування.

Слушним є зауваження А. Ф. Волобуєва, що при описі криміналістичних методів пізнання у літературі допускається суттєвий недолік, який полягає у змішуванні методів наукового і практичного пізнання. Обидва види пізнавальної діяльності ґрунтуються на використанні одних і тих самих філософських, загальнонаукових та окремонаукових методів. У той самий час використовуються й методи, обумовлені характером завдань, що вирішуються суб'єктом пізнання. Тобто, потрібно розрізняти методи пізнання, які застосовуються криміналістом-науковцем та криміналістом-слідчим<sup>209</sup>.

Необхідність розмежування методів науки (наукового пізнання) і методів практики (практичного пізнання) підкреслюється й іншими вченими.

---

<sup>209</sup> Волобуєв А. Ф. Про методи криміналістики / А. Ф. Волобуєв // Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. – К., 2010. – С. 28–29.

Так, на думку О. Ю. Головіна, не можна плутати або ототожнювати методи криміналістики як юридичної науки і методи, які реалізуються при здійсненні нею вивчення діяльності з розкриття та розслідування злочинів. До того ж, за відсутності чіткої методології неможливо проводити об'єктивні криміналістичні наукові дослідження, здійснювати ефективну розробку криміналістичних рекомендацій для слідчої практики<sup>210</sup>.

Взагалі, методи пізнання у криміналістиці пов'язані із пізнанням події злочину та закономірностями утворення інформації про неї. Будь-яке пізнання засноване на єдиних методологічних закономірностях, але для окремих видів пізнання характерні певні особливості. Особливість слідчої діяльності обумовлена пізнавальними цілями, спрямована на отримання інформації про злочин та здійснюється у формі доказування<sup>211</sup>. З огляду на них, слід відрізняти пізнання у кримінальному судочинстві від наукового, теоретичного пізнання. Пізнання у кримінальному процесі теж має ознаки наукового пізнання<sup>212</sup>.

Співвідношення вказаних понять, на нашу думку, розкривається зауваженням, що теоретичне пізнання і пізнання під час розслідування злочинів відрізняються за своїм предметом і методом. Предмет теоретичного пізнання безмежний, його складають нові явища та закономірності. Предмет пізнання під час розслідування конкретного злочину обмежений дослідженням власне злочинної події та її відображенням у навколишньому середовищі, обмежений нормами законодавства, він пов'язаний не з новими, а вже із пізнаними сутностями і виражається у таких поняттях як подія злочину, вина та інші обставини, що підлягають доказуванню.

---

<sup>210</sup> Головин А. Ю. Методология криминалистики : а есть ли проблема? / А. Ю. Головин // Современные тенденции развития криминалистики и судебной экспертизы в России и Украине : матер. междунар. науч.-практ. конф. в рамках проекта [«Российско-украинские криминалистические чтения на Слобожанщине»], (25-26 марта 2011 г.) : в 2 т. / отв. ред. И. М. Комаров ; БелГУ. – Белгород, 2011. – Т. I. – С. 31.

<sup>211</sup> Основы юридической психологии : учеб. / [В. О. Коновалова, В. Ю. Шепитько] – [2-е изд.]. – Х.: «Одиссей», 2006 – С. 104-138.

<sup>212</sup> Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : [підруч.] / Коваленко Є. Г. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 127

Отож, процес пізнання істини у розслідуванні та судовому розгляді, як відзначає В. Ю. Шепітько, підпорядкований загальним закономірностям із урахуванням певних особливостей. Розкриття та розслідування злочинів являє собою окремий випадок пізнання об'єктивної дійсності. Розслідування злочинів та розгляд кримінальних справ у суді мають ретроспективний характер. Слідчий або суд вивчають подію злочину за допомогою відбитків, залишених на місці події, речових доказів, показань свідків, висновків експертиз. Відображення злочинів у матеріальних або ідеальних слідах характеризується тим чи іншим ступенем повноти або фрагментарності. Процес пізнання при розслідуванні злочинів відбувається в установленій законом процесуальній формі, з додержанням процедури збирання доказів, конструювання версій, використання засобів доказування. Встановлення істини під час розслідування обмежено часом, строками, визначеними законодавством<sup>213</sup>.

Щодо спеціальних методів, В. Ю. Шепітько зауважує, що у теорії криміналістики сьогодні залишаються не впорядкованими належним чином спеціальні методи, відсутня їх чітка класифікація, не проведено їх систематизацію<sup>214</sup>.

Так, наприклад, до спеціальних методів вчені відносять: криміналістичну ідентифікацію та встановлення групової належності (групофікацію), групу методів збирання криміналістичної інформації з матеріальних джерел, групу методів експертного дослідження матеріальних відображень, групу методів встановлення фактів і розслідування окремих видів злочинів, групу методів попередження злочинів криміналістичними засобами<sup>215</sup>.

А. Ф. Волобуєв до спеціальних методів криміналістики (або методів практичного пізнання при розслідуванні злочинів) відносить методи, які використовуються слідчим та іншими компетентними суб'єктами для виявлення, фіксації, вилучення,

---

<sup>213</sup> Шепітько В. Ю. Методологія криміналістики : наукові підходи і філософські начала / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 30-31.

<sup>214</sup> Шепітько В. Ю. Методологія криміналістики : наукові підходи і філософські начала / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 31.

<sup>215</sup> Криміналістика : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. В. Ю. Шепітька. – [2-ге вид. переробл. і доповн.]. – К. : Ін Юре, 2004. – С. 29.

дослідження і використання доказів. Спеціальні методи криміналістики вчений розділяє на: 1) методи пізнання, які застосовуються безпосередньо слідчим; 2) методи пізнання, які застосовуються шляхом залучення спеціаліста та призначення експертизи (використання спеціальних знань)<sup>216</sup>.

Дослідження криміналістичного забезпечення розслідування злочинів відбувається із залученням спеціальних криміналістичних методів. Серед них слід наголосити на значенні методів криміналістичної ідентифікації та діагностики, адже, як відзначає М. Я. Сегай, складно переоцінити значення методу судової ідентифікації для практики криміналістичних досліджень та в процесі проведення так званих ідентифікаційних судових і слідчих дій<sup>217</sup>. У свою чергу, діагностика, вказує Ю. Г. Корухов, може бути визначена як окремий метод пізнання, який дозволяє отримати уявлення про механізм злочинної діяльності на підставі його відображення в об'єктах матеріального світу<sup>218</sup>.

Вважаємо необхідним підкреслити особливе значення ідентифікації у системі спеціальних наукових методів пізнання у криміналістиці. За таких умов метод виступає як обумовлений предметом судової ідентифікації і строго упорядкований шлях пізнання тотожності. Такий упорядкований шлях пізнання включає такі етапи і стадії дій-приписів: 1) виявлення слідів взаємодії як джерел інформації про ідентифікаційні зв'язки; 2) виявлення взаємодіючих об'єктів, котрі могли утворити чи сприйняти ідентифікаційні зв'язки; 3) окреме дослідження установлюваних та установлюючих зв'язків з метою індивідуалізації взаємодіючих об'єктів; 4) співставлення індивідуалізуючих характеристик взаємодіючих об'єктів чи механізму їх взаємодії на підставі окремого чи комплексного використання прямих, зворотних чи

---

<sup>216</sup> Волобуєв А. Ф. Про методи криміналістики / А. Ф. Волобуєв // Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. – К., 2010. – С. 28–29.

<sup>217</sup> Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / Сегай М. Я. – К. : РИО МВД УССР, 1970. – С. 57.

<sup>218</sup> Корухов Ю. Г. Методологические основы криминалистической экспертной диагностики / Ю. Г. Корухов // Современное состояние и перспективы развития традиционных видов криминалистической экспертизы : сб. науч. тр. / ВНИИСЭ. – М., 1987. – С. 12.

зустрічних зв'язків; 5) оцінка результатів порівняння та висновок про тотожність невідомого об'єкта<sup>219</sup>.

Таким чином, до спеціальних методів можна віднести методи, які належать до системи професійної підготовки слідчого, експерта та інших компетентних суб'єктів (криміналістична діагностика, ідентифікація та встановлення групової належності, криміналістичні версії та прогнозування; методи, які використовуються при застосуванні криміналістичної техніки (фотографування, звуко- і відеозапис); методи, які використовуються при збиранні слідів-відображень (трасологія); методи криміналістичного дослідження документів; методи криміналістичного дослідження зброї та боєприпасів; методи використання ознак зовнішності людини та ін.<sup>220</sup>.

Методологія криміналістичного забезпечення розслідування злочинів охоплює два рівні: емпіричний та теоретичний. Вказані рівні відрізняються глибиною, повнотою і всебічністю дослідження об'єкта; цілями, методами досягнення та способами вираження знань; ступенем значимості у них чуттєвого та раціонального пізнання<sup>221</sup>.

Так, на емпіричному рівні здійснюється спостереження за об'єктами, фіксуються факти, виявляються емпіричні співвідношення та закономірні зв'язки між окремими явищами. На теоретичному рівні здійснюється формування системи знань щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, у якій розкриваються загальні та необхідні зв'язки; відбувається формування теоретичних понять щодо ключових проблем, теоретично і практично обґрунтованих рекомендацій для підвищення ефективності окресленої діяльності.

Однак слід зауважити, що вказаний розподіл рівнів дослідження на теоретичний та емпіричний є певною мірою умовним, оскільки з розвитком пізнання у межах вирішення тих чи інших завдань відбувається їх перехід з однієї категорії в іншу.

---

<sup>219</sup> Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / Сегай М. Я. – К. : РИО МВД УССР, 1970. – С. 55.

<sup>220</sup> Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / Сегай М. Я. – К. : РИО МВД УССР, 1970. – С. 55.

<sup>221</sup> Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : [підруч.] / Пилипчук М. І., Григор'єв А. С., Шостак В. В. – К. : Знання, 2007. – С. 50.

Поєднання різних рівнів дослідження характерне для системного підходу.

Розвиток системних досліджень пов'язують із рядом наукових напрямів, які з'явилися у XX столітті. Термін «системний підхід» вважають додатком теорії систем до практичних завдань. Тому системний підхід – це методологія управління системами, яка забезпечує увесь спектр проблеми, а не її окремі частини<sup>222</sup>.

Системний підхід має особливе значення серед досліджень у галузі методології наукового пізнання. Він базується на ідеях загальної теорії систем і системного аналізу. Системний аналіз є окремим видом системного дослідження: він розглядає лише штучні системи, що виникли за участю людини, і використовується під час прийняття рішень та управління. Головне у системному аналізі – це забезпечення ефективної взаємодії людини (суб'єкта пізнання) з реально існуючою системою (об'єктом)<sup>223</sup>.

Системний аналіз, як відзначає О. Є. Маноха, є найпродуктивнішим дослідницьким методом, що інтегрує всі інші методи (загальні та окремі (особливі), наукові та емпіричні). Першоосновою системного аналізу є цілісність об'єкта як системи, властивості якої не є власне сумою ознак її елементів і не виводяться з цих ознак. Для системи характерною є діалектична взаємозалежність цілого і частини, коли кожен елемент залежить від власного місця і власних функцій у цілісній системі<sup>224</sup>.

На думку Ю. О. Гурджі, системний підхід цілком може розглядатися як найважливіша складова у загальній стратегії дослідження. Зрозуміло, що ведуча роль цього методологічного засобу виявлена лише на певному етапі, ціль якого – установа теоретичної моделі досліджуваного об'єкта на наступних стадіях дослідницької програми, кожна із яких відзначається своїми

---

<sup>222</sup> Олійченко І. М. Розвиток інформаційного забезпечення органів державного управління : теорія, методологія, практика : [монографія] / Олійченко І. М. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2010. – С. 128.

<sup>223</sup> Абрамов В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень (дослідницькі та інноваційні процеси в державній службі) : [навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисципліни] / В. І. Абрамов, В. Х. Арутюнов ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 13.

<sup>224</sup> Маноха О. Є. Методологічні основи кримінології / О. Є. Маноха // Право і суспільство : наук. журнал. – 2005. – № 1. – С. 29.

пізнавальними завданнями, та залучаються, на основі принципу додатковості, й інші пізнавальні засоби<sup>225</sup>.

Як вважає А. В. Дулов, системний підхід застосовується для криміналістичного дослідження злочину. Послідовне застосування системного підходу дозволяє забезпечити комплексне дослідження всіх об'єктів, слідів, зв'язків, котрі необхідно здійснити за умови криміналістичного дослідження злочину. Для вивчення злочину використовують всі види системного підходу:

- структурний аналіз – виділення всієї сукупності елементів, котрі входять до поняття матеріальної структури злочину (суб'єкт, знаряддя, засоби вчинення злочину, об'єкт злочинного посягання, простір взаємодії елементів);

- генезисний аналіз системи із виділенням матеріальних етапів розвитку злочину – умов, підготовки, механізму взаємодії, результату, наслідків;

- функціональний аналіз – включає вивчення здійснюваних функцій кожним елементом структури, їх взаємозв'язок, взаємовплив, послідовність реалізації тощо;

- комунікативний аналіз – вивчає зв'язок системи злочину з іншими системами як у цілому, так і кожного окремого елемента.

Застосування системного підходу забезпечує повноту пізнання конкретного злочину, його різновидів<sup>226</sup>. В аспекті проблематики, системний підхід необхідний для комплексного узагальнення відомостей про злочинну діяльність та діяльність з її розслідування.

Отже, методологічні засади вивчення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів ґрунтуються на загальних положеннях методології наукового дослідження, враховують спеціальні прийоми реалізації методів наукового дослідження, які пристосовані для цілей науки криміналістики і покликані вирішити завдання криміналістичних досліджень.

---

<sup>225</sup> Гурджі Ю. О. Правовий захист особи у кримінальному процесі України : теорія та методологія : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Гурджі Юлія Олексіївна. – Одеса, 2007. – С. 201.

<sup>226</sup> Дулов А. В. Системный подход – методологическая основа криминалистики / А. В. Дулов // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2003 р.) / [ред. кол.: М. І. Панов (гол. ред), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 9

Таким чином, методологія криміналістичного забезпечення розслідування злочинів спрямовується на пошук шляхів вирішення ключової проблеми, яка полягає в суперечності між двома видами діяльності – злочинної та правоохоронної, спрямованої на розслідування злочинів. Ці два види діяльності реалізують різні суб'єкти з протилежною метою, з використанням необхідних для їх досягнення методів, засобів, прийомів діяльності. Дослідження таких протилежних видів діяльності належить до предметної сфери науки криміналістики, здійснюється із залученням низки методів наукового пізнання.

## **РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ**

### **2.1. Діяльність із розслідування злочинів: поняття та зміст<sup>227</sup>**

Розвиток багатьох країн світу, в тому числі й України, є досить показовим у співіснуванні старих і нових форм злочинної діяльності, що охоплюють всі сфери, втручаються в економіку, політику, ідеологію, соціальні відносини, мають міжнародний характер. Це проявляється у вчиненні таких видів злочинів, як тероризм, торгівля людьми, убивства на замовлення, незаконні дії зі зброєю, наркотиками, злочини у фінансово-кредитній, інтелектуальній сфері.

Сучасний стан злочинності характеризується тим, що нині вона не має тенденції до зменшення, залишається напруженою і в ряді регіонів світу має тенденцію до все більшого загострення та розширення меж. Не є винятком в цьому і певні регіони України.

Цілком очевидно, що гострота проблем у сфері боротьби зі злочинністю стає потенційною небезпекою для держави та вимагає прийняття неординарних рішень, кардинальних змін стереотипних підходів до її розв'язання, розробки нових форм боротьби з нею.

Про те, що криза в діяльності з розслідування злочинів ще не минула й відсутні тенденції до цього, свідчать результати вивчення практики діяльності правоохоронних органів. Причина становища, що склалося сьогодні, полягає не лише в роботі правоохоронних органів, але й у недостатньому пізнанні природи й змісту діяльності з розслідування злочинів, прийомів і засобів її здійснення.

Вихід із цієї проблемної ситуації пов'язаний із створенням досконалої правової бази, яка б забезпечила можливість правоохоронним органам законно та ефективно вирішувати

---

<sup>227</sup> Підрозділ 2.1. підготовлено, ґрунтуючись на працях доктора юридичних наук, професора В. С. Кузьмічова. Джерело: Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення : монографія. – К.: ЗАТ „Нічлава”, – К., 2005 – С. 20– 83.

завдання боротьби зі злочинністю. Тому прийняття КПК України 2012 року, створення належної підзаконної бази, криміналістичних рекомендацій щодо реалізації правових положень є вкрай необхідним.

Саме в нормах КПК України визначаються правові межі, у яких реалізується діяльність з розслідування злочинів, окреслюються її методи, засоби та прийоми, критерії їх допустимості у кримінальному судочинстві.

Перспективи розвитку криміналістики потребують поглиблення вивчення її базових проблем. Сюди відносяться питання тлумачення сутності діяльності з розслідування злочинів.

Тлумачення поняття «діяльність» привертає увагу науковців різних галузей знань, адже вона виступає як існування соціального, рушійної сили. Саме людська діяльність є засобом буття соціальної дійсності, специфічною формою життєдіяльності людини та її активного ставлення до навколишнього світу. Зміст філософської категорії «діяльність» може бути розкритий у тому змісті, що будь-який вияв людського ставлення є за своєю природою діяльнісним<sup>228</sup>.

У сучасному науковому пізнанні така категорія як діяльність виконує гносеолого-методологічну роль<sup>229</sup>, оскільки за її допомогою можна сформулювати універсальну характеристику людського світогляду та світосприйняття, визначити та проаналізувати природно-історичну основу життя людини і функціонування суспільства.

У широкому значенні слова під поняттям «діяльність» розуміються різноманітні способи освоєння світу людиною, форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті<sup>230</sup>, форма активного ставлення людини до оточуючого світу з метою його перетворення. Основною рисою діяльності є її усвідомленість, вона включає мету,

---

<sup>228</sup> Філософія : підруч. для студентів вузів / [І. В. Бичко, І. В. Бойченко, М. І. Бойченко, М. П. Бузовський, В. Г. Табачковський]. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2002. – С.126-127.

<sup>229</sup> Лапицкий В. В. Структура и функции субъекта познания / Лапицкий В. В. – Л. : ЛГУ, 1983. – С..39.

<sup>230</sup> Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов та ін.]; Нац. академія наук Укр. ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – С.163-164.

засіб, результат і форму самого процесу діяльності. Слушним є положення про те, що, незважаючи на те, що діяльність невід’ємна від людини, вона може розглядатися людиною як предмет її дослідження<sup>231</sup>.

Поняття «діяльність» розглядається відповідно до кількох значень:

1) сукупність результатів і наслідків – продуктів, досягнень, виробів (стосовно виробництва);

2) процес подолання труднощів, вирішення проблем і завдань, засіб їх вирішення, тобто праця в істинному значенні цього слова;

3) процес самозміни людини під час зміни обставин свого життя (самодіяльність);

4) діяльність як спосіб ставлення до умов свого життя, як вчинок (практика)<sup>232</sup>.

Людська предметна діяльність розглядається як соціально-корисна активність, пов’язана зі створенням матеріальних і духовних цінностей, освітою та працею. М. С. Каган виділяє чотири види діяльності: перетворюючу, пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну, комунікативну<sup>233</sup>. Поділяючи в цілому такий підхід, зазначаємо, що в природі і суспільстві у «чистому» вигляді не існує вказаних видів діяльності. Будь-яка предметно-практична діяльність – це одночасно взаємозв’язок та єдність і перетворювальної, і пізнавальної, і ціннісно-орієнтаційної, і комунікативної сфер. Зазначені види складають універсальну модель предметно-практичної, тобто трудової діяльності.

Практична діяльність обумовлена обов’язковою присутністю суб’єкта і його здатністю існувати у суспільстві, оскільки існування відображає «спосіб буття», певну діяльність людини щодо самозабезпечення життєдіяльності<sup>234</sup>.

---

<sup>231</sup> Философский словарь / под общ. ред. проф., доктора филос. наук А. П. Яременко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – С. 122-123.

<sup>232</sup> Бедный Г. З. Психологические основы анализа и проектирования трудовых процессов / Бедный Г. З. – К. ; Одесса : Выща школа, 1997. – 208 с.

<sup>233</sup> Каган М. С. Человеческая деятельность / Каган М. С. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.

<sup>234</sup> Криміналістика : [підруч.] / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтєвський, П. Ю. Тимошенко ; за ред. П. Д. Біленчука. – К. : Атіка, 1998. – С. 103-104.

Розмаїття видів людської діяльності визначаються соціально-економічними потребами, рівнем розвитку суспільства. Так, діяльність по боротьбі зі злочинністю здійснюється і розвивається за законами, що відповідають певному історичному періоду. При цьому на зміст і методи конкретної діяльності впливає не лише підпорядкованість соціально-економічним засадам суспільства, але й ті матеріально-технічні можливості, що, відповідно до досягнутого рівня суспільного розвитку, надаються державою для її здійснення.

Діяльнісний підхід є провідним при дослідженні криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

Важливими характеристиками людської діяльності є мотив, мета (ціль), завдання, структура і засоби. Після визначення мети діяльності людина аналізує дійсність, конкретизує завдання, вибирає способи і засоби їх досягнення, планує послідовність майбутніх дій та їх наслідки.

Діяльність з розслідування злочинів як особливий вид людської діяльності має ряд специфічних ознак, властивостей. З цього приводу у вчених сформувались дещо різні думки. Привертає увагу розгляд діяльності з розслідування злочинів та слідчої діяльності, які характеризуються частковим суміщенням. Так, діяльність з розслідування злочинів є більш широким поняттям, адже, крім власне цілеспрямованої діяльності слідчого під час кримінального провадження, охоплює вирішення поставлених завдань й іншими компетентними суб'єктами: оперативним працівником, прокурором, слідчим суддею, спеціалістом, експертом та ін., однак при цьому підпорядкованих спільній меті – досягненню завдань кримінального провадження й безпосередньо – розслідуванню злочину.

Відповідно до наукового тлумачення, поняття «дія» і «діяльність» нерівнозначні. Дія – це одиниця діяльності, довільна умисна активність, спрямована на досягнення певної мети. Діяльність – прояв соціальної активності, динамічна система взаємодії суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу та реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта в предметній дійсності<sup>235</sup>.

---

<sup>235</sup> Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. – [2-е изд., испр.и доп.]. – М. : Политиздат, 1990. – С. 60-61.

Акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої діяльності<sup>236</sup>. Тобто, за своєю структурою діяльність складається із окремих дій, а дія – із окремих операцій. До того ж, з психологічної точки зору дія розглядається як одиниця діяльності, операція – це спосіб виконання дії, обумовлений ситуацією<sup>237</sup>.

На основі вивчення понять «діяльність» та «дія» отримуємо висновок про те, що діяльність з розслідування злочинів охоплює застосування комплексу процесуальних дій та непроцесуальних заходів, що на практиці виражається у динамічному, складному за своєю структурою явищі, здійснюваному відповідно до приписів кримінального процесуального законодавства та спрямованих на вирішення його завдань.

При цьому слідчі (розшукові) дії є центральним, головним елементом окресленої діяльності, що безпосередньо пов'язані із забезпеченням процесу доказування, встановлення істини<sup>238</sup>.

Розслідування злочинів – це пізнання подій минулого за залишеними матеріальними й ідеальними слідами. З цим пов'язані дві основні його особливості: по-перше, відсутність безпосереднього сприйняття того, що пізнається, по-друге, вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на сліди події, яка пізнається. Розслідування за формою та змістом являє собою складну динамічну систему, основна функція якої полягає в ефективному протистоянні злочинній діяльності, що ускладнює ряд чинників, зокрема перешкоджання отриманню повної та об'єктивної інформації зацікавленими особами, труднощі з правильним декодуванням отриманої інформації тощо. Розслідування протікає

---

<sup>236</sup> Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. М. Зав'ялов. – К., 2005. – С. 5.

<sup>237</sup> Коновалова В. О. Основы юридической психологии : [учеб.] / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – [2-е изд.]. – Х. : Одиссей, 2006 – С. 39.

<sup>238</sup> Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Ю. М. Черноус. – К., 2013. – С. 7-8.

у складній психологічній обстановці внаслідок досить частого зіткнення інтересів осіб, які беруть у ній участь<sup>239</sup>.

Причини протидії розслідуванню різноманітні. Це і сильна емоційна напруженість у процесуальній особі, апатія, негативне ставлення до слідчого або процесу розслідування, бажання уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин тощо. Протидія може здійснюватися у вигляді спеціальних акцій (діяльності), спрямованих на приховання події і слідів злочину, їх інсценування та фальсифікацію, включаючи розробку і створення різноманітних комбінацій, легенд, алібі, тобто зацікавлені особи виконують не одну, а цілий комплекс дій<sup>240</sup>.

Протидія може здійснюватися як у стадії підготовки, так і під час виконання або після вчинення злочину. Нерідко протидія в цілому або у окремих моментах тісно взаємопов'язана зі злочином і створює самостійний склад злочину.

Протидія як самостійний злочин і протидія, що не входить до складу злочину, можуть відрізнятися одна від одної цілями, прийомами, засобами. Протидія може здійснюватися не тільки особою, що вчинила злочин. Як організатори і виконавці цього виду діяльності можуть виступати й інші суб'єкти: свідки, потерпілі, представники юридичних осіб, родичі, знайомі підозрюваних (обвинувачених), захисники, інші особи, які з тих чи інших міркувань не зацікавлені у виявленні і розкритті злочину<sup>241</sup>. Їх дії можуть утворювати склад іншого злочину, наприклад: надання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України); відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених обов'язків (ст. 385 КК

---

<sup>239</sup> Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насиленницьких злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза" / В. В. Тищенко. – Х, 2003. – С. 30-41.

<sup>240</sup> Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / М. В. Даньшин. – Х, 2002. – С. 17.

<sup>241</sup> Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. В. Александренко. – К., 2004. – С. 9.

України), перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України), приховування злочину (ст. 396 КК України), втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України), погрози або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України). Протидію можуть чинити особи, які введені в оману злочинцем щодо його справжніх задумів та не усвідомили, що своїми діями вони перешкоджають розслідуванню, встановленню обставин кримінального провадження.

Проблеми протидії розслідуванню знаходяться в центрі уваги вчених-криміналістів. Кримінальні провадження, при розслідуванні яких правопорушниками і зацікавленими у їх долі особами не вживалися б заходи протидії встановленню істини, тобто не було б конфлікту, що потребує свого розв'язання, складають меншість. В. В. Назаров зазначає, що за таких умов найбільша кількість конфліктних ситуацій і конфліктів виникає під час провадження слідчих дій, що негативно відбивається на результатах отримання доказової інформації<sup>242</sup>.

Проте у літературі є й протилежна думка. Так, на думку деяких авторів, твердження про наявність конфліктів у слідчій діяльності не узгоджується із самою сутністю і принципами кримінального процесу<sup>243</sup>. Ця ідея, на їх думку, неминуче породжує укорінення в кримінальному процесі невластивих йому методів, спрямованих на те, щоб «ввести протидіючу сторону в оману», «вплинути на моральну та емоційну сторону підозрюваного (обвинуваченого), викликаючи неvigідний для нього результат»<sup>244</sup>, «дезінформувати», «спантеличити», «захопити зненацька»,

---

<sup>242</sup> Назаров В. В. Виникнення кримінально-процесуальних конфліктів та способи їх усунення на стадії попереднього розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Назаров. – К., 2000. – С. 13.

<sup>243</sup> Пантелеев И. Ф. Некоторые вопросы психологии расследования преступлений / И. Ф. Пантелеев // Труды ВЮЗИ. – М., 1973. – Вып. 29. – С. 223.

<sup>244</sup> Любичев С. Г. Этические основы следственной тактики / Любичев С. Г. – М. : Юрид. лит., 1980. – С. 12-13. (Серия «Библиотека следователя»).

«викликати стан розгубленості» допитуваного, «розпалити конфлікт» між співучасниками злочину тощо<sup>245</sup>.

Аргументи прихильників таких поглядів не можуть бути визнані переконливими, оскільки вони суперечать самій суті діяльності з розслідування злочинів і реальній, перевіреній роками, практиці. Як зазначає Є. Д. Лук'янчиков, розслідування у сучасних умовах характеризується жорсткою протидією з боку злочинців та інших зацікавлених осіб. Результативність проведення слідчих дій з метою досягнення завдань кримінального судочинства значною мірою залежить від умілого та вдалого застосування тактичних прийомів у визначених законом межах<sup>246</sup>.

Протидія розслідуванню виражається у формі своєрідного виду цілеспрямованої активності суб'єктів злочину, інших зацікавлених осіб, полягає у вчиненні окремих умисних дій або наперед спланованого ряду різних дій з метою досягнення поставленої мети щодо приховування, зміни, знищення інформації, що має доказове значення, а також її носіїв, перешкоджання розслідуванню та встановленню причетних до злочину осіб<sup>247</sup>. Протидія може виражатися у прихованні чи знищенні змін навколишнього середовища, перетворення його з метою створення невірної уявлення про подію та її елементи, маскування іншим процесом тощо<sup>248</sup>.

Науковцями виділяється «внутрішня» і «зовнішня» форми протидії розслідуванню злочинів<sup>249</sup>. Факт наявності протидії диктує

---

<sup>245</sup> Пантелеев И. Ф. Тактика допроса. Глава XX / И. Ф. Пантелеев // Основы криминалистики : [учеб. пособ. для студ. вузов] / ВЮЗИ ; под ред. И. Ф. Пантелеева. – М., 1984. – С. 235.

<sup>246</sup> Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : [моногр.] / Лук'янчиков Є. Д. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – С. 210.

<sup>247</sup> Лисиченко В. К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : [навч. посіб.] / В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – С. 22.

<sup>248</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА ; НОРМА-ИНФРА • М, 2001. – С. 59-60.

<sup>249</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – С. 692-698.

необхідність із боку слідчих органів здійснювати відповідну, необхідну протидію, але – з метою вирішення завдань кримінального судочинства.

В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов зазначають, що законодавство передбачає ряд правових заходів подолання протидії розслідуванню, які поділяються на: адміністративно-правові, кримінально-правові та кримінально-процесуальні. Адміністративно-правові та кримінально-правові заходи спрямовані на забезпечення регламентованих адміністративним і кримінальним правом відносин, їх норми передбачають види дій, що перешкоджають кримінально-процесуальній діяльності, і встановлюють покарання особам, що їх вчинили. Вагоме значення у подоланні протидії належить криміналістичним засобам, до яких відносяться розроблювані або пристосовувані для потреб розслідування злочинів методи, тактичні операції, прийоми і технічні засоби, що сприяють пізнанню події злочину та його обставин<sup>250</sup>.

Протидія розслідуванню є видом людської діяльності, детермінована об'єктивними і суб'єктивними чинниками. До об'єктивних чинників належить обстановка вчинення злочину, умови діяльності правоохоронних органів, які здійснюють розкриття і розслідування злочинів. Серед суб'єктивних чинників визначальними виступають цілі такої протидії, що переслідує конкретна особа, властивості особи, знання, вміння, навички, а в деяких випадках і службове становище суб'єкта протидії. Протидія розслідуванню злочину може бути відкритою чи замаскованою, вільно обраною чи примусовою, фізичною чи психологічною, спрямованою на приховання чи пом'якшення вини, виходити від різних учасників кримінального судочинства і навіть осіб, які не мають безпосереднього відношення до розслідування<sup>251</sup>.

---

<sup>250</sup> Лисиченко В. К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : [навч. посіб.] / В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов. – Луганськ : РВВ ЛІАВС, 2004. – С. 74-82

<sup>251</sup> Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / С. М. Зав'ялов. – К., 2005. – С. 12-13.

На різних етапах розслідування протидія виступає як фактично виявлена (відмова давати показання, повідомлення неправдивої інформації тощо) і як реально можлива, обумовлена поведінкою злочинця у момент вчинення злочину. У першому випадку сам факт надання протидії є підставою і приводом до вибору відповідної тактики дій слідчого, у тому числі використання тактичних засобів подолання протидії розслідуванню. У другій ситуації необхідність застосування зазначених засобів повинна визначатися з урахуванням ступеня можливості чинення протидії, а головне – оцінки характеру можливих негативних наслідків у випадку, якщо попереджувальні заходи не будуть вжиті.

Протидія зацікавлених осіб багато в чому визначає особливості пошуку, збирання доказів при розслідуванні злочинів. У криміналістичній літературі зазначається, що розв'язати задачу по подоланню протидії шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій не завжди можливо. Для цього потрібен комплекс цілеспрямованих, заздалегідь спланованих і скоординованих дій, тобто проведення тактичної операції<sup>252</sup>. Так, для подолання протидії розслідуванню можуть плануватися і проводитися одночасні затримання підозрюваних, обшуки в декількох осіб одночасно, повторні допити.

Інший аспект подолання протидії розслідуванню полягає в необхідності використання таких засобів і прийомів збирання інформації, які б компенсували або нейтралізували негативні умови і складнощі пізнання. Це забезпечується максимальним використанням науково-технічних досягнень для розширення кола джерел інформації, пошуком засобів виявлення слідів, що мають певну давність, акцентуванням уваги на слідах, що залишаються поза контролем злочинця (мікросліди), розробкою методик відновлення зумисне пошкоджених джерел інформації (відновлення номерів на металі); застосуванням прийомів відновлення забутого, викриття неправдивих показань; дослідженням усної мови людини, іншої акустичної інформації,

---

<sup>252</sup> Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. Ф. Здоровко. – Х., 2002. – С. 7.

відображеної на матеріальному носії – фонограмі; виявленню, фіксацією і використанням ідеальних відображень людини за допомогою безконтактних технічних засобів тощо<sup>253</sup>.

Функціональне призначення засобів подолання протидії розслідуванню злочинів полягає в забезпеченні:

1) найбільш повного пізнання події злочину шляхом сприяння формуванню сприятливої слідчої ситуації для виявлення, фіксації, вилучення й дослідження доказової інформації;

2) пізнання супутніх вчиненню й розслідуванню конкретного злочину явищ протидії розслідуванню, відображення яких у матеріалах кримінального провадження дозволяє розкрити їх вплив на формування доказів, ступінь суспільної небезпечності осіб, які вчинили злочин, а також зібрати дані для притягнення до відповідальності осіб за протидію розслідуванню, за наявності передбачених законодавством підстав<sup>254</sup>.

З урахуванням зазначеного, потрібні цілеспрямоване вивчення практики подолання протидії розслідуванню (як позитивної, так і негативної) і організація на цій основі навчання слідчих засобам і прийомам її застосування.

Проблема протидії нерозривно пов'язана з питанням правомірності, а отже – допустимості психологічного впливу при розслідуванні злочинів. У юридичній літературі зустрічаються висловлення про неправомірність застосування великої групи прийомів, заснованих на психологічних закономірностях сприйняття суб'єктом зазначених дій слідчого. Це «слідчі хитрощі», «психологічні пастки», «раптовість», «допит на місці вчинення злочину», «емоційний експеримент», «відволікання уваги» тощо.

Деякі вчені (С. Г. Любичев, І. Ф. Пантелєєв, І. Л. Петрухін, М. С. Строгович, М. П. Яблоков та інші) виступили проти психологічного впливу в кримінальному процесі. Наприклад, Л. І. Петрухін вказує на те, що неприпустимі будь-які методи

---

<sup>253</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. С. Кузьмічов. – К. 1996. – С. 36.

<sup>254</sup> Лисиченко В. К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насилювальних злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : [навч. посіб.] / В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – С. 84-85.

впливу на обвинуваченого, що мають за мету одержання показань всупереч його добрій волі<sup>255</sup>. Проте критерії «доброї волі» ним не наводяться. Н. П. Яблоков зазначає, що слідчі у відповідності з кримінально-процесуальним законодавством та рекомендаціями криміналістичної тактики у всіх ситуаціях, незважаючи на шантаж, наклепи, фальсифікацію фактів і різні погрози з боку осіб, які заважають процесу розслідування, повинні користуватися законними і бездоганними в моральному відношенні тактичними прийомами і засобами, спрямованими на усунення конфліктів та встановлення психологічного контакту з відповідними особами<sup>256</sup>.

Інші науковці (В. П. Бахін, В. К. Весельський, В. Г. Гончаренко, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтєвський та інші) обґрунтовують принципову допустимість застосування зазначених вище прийомів психологічного впливу.

Так, В. П. Бахін приходить до висновку, що при розробці тактичних прийомів та засобів слідчої діяльності необхідно говорити не про абсолютну заборону обману, а про його розмежування на неправомірний і допустимий<sup>257</sup>.

Неоднозначний підхід до психологічного впливу має низку таких причин:

1. Психологічний вплив тривалий час визнавався незаконним засобом одержання доказів<sup>258</sup>. У зв'язку з цим В. Г. Лукашевич зазначає: «Історія знає період, коли огульний психологічний вплив на особистість, без будь-якої підстави, відносили до незаконних заходів і тим самим деякою мірою обеззброювали практику»<sup>259</sup>.

---

<sup>255</sup> Петрухин И. Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Общая концепция. Неприкосновенность личности / Петрухин И. Л. ; отв. ред. И. Б. Михайловская ; АН СССР ; Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1985. – С. 208

<sup>256</sup> Яблоков Н. П. Нравственные аспекты криминалистических приемов и средств ведения расследования / Н. П. Яблоков // Вестник Московского ун-та. Сер. 11. Право. – 1999. – № 3. – С. 33.

<sup>257</sup> Бахин В. П. Криминалистика для криминалистики или для практики? / В. П. Бахин // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь – Алушта, 19–21 верес. 2002 р.). : [у 2 ч.]. – Сімф., 2002. – Ч. 1. – С. 15–16.

<sup>258</sup> Рахунов Р. Д. Свидетельские показания в советском уголовном процессе / Рахунов Р. Д. – М. : Госюриздат, 1955. – С.82.

<sup>259</sup> Лукашевич В. Г. Основы теории профессионального общения следователя : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09

2. Діяльність з розслідування злочинів містить у собі протиріччя, у основі якого лежить певна невідповідність цілей можливостям їх реалізації.

3. Відсутність загальновизнаної концепції правомірності психологічного впливу.

Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених цій проблемі, питання про правомірність психологічного впливу під час розслідування залишається невирішеним.

Словосполучення «психологічний вплив» означає розмаїття використовуваних у розслідуванні засобів і прийомів. Якщо робити акцент на слові «вплив», то цілком доречною є відповідь – неприпустимий. Проте, якщо звернути увагу на сутність процесу розслідування, який, в основному, складається з заходів впливу у зв'язку та з приводу його здійснення, то існуючі психологічні закономірності спілкування, обов'язковим елементом якого є вплив, говорять про необхідність і відповідність впливу природі діяльності з розслідування злочинів, але з урахуванням і в рамках заклопокоєностей, що не допускають обману, фальсифікації, приниження людської гідності й обмеження законних прав.

Висловлена в літературі думка про неправомірність психологічного впливу, на наш погляд, є неточною. Виключити психологічний вплив у процесі розслідування неможливо, оскільки він органічно властивий діяльності з розслідування злочину, зміст, засоби і форми здійснення якої дуже своєрідні відповідно до специфіки правоохоронної сфери. Б. Г. Розовський слушно зазначає про те, що на сьогодні допустимість застосування тактичних прийомів, які, зокрема, виключають психологічний вплив, але дозволяють отримати від підозрюваного та обвинуваченого правдиві показання, прирівнюється до нуля<sup>260</sup>. Крім того, будь-які дії слідчого, – наприклад, навіть такі елементарні як залучення понять, запрошення на допит, тією чи іншою мірою торкаються інтересів особи, справляють на неї вплив. Закон це передбачає і враховує як необхідний захід забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства.

---

„Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / В. Г. Лукашевич. – К., 1993. – С. 292.

<sup>260</sup> Розовский Б. Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса : [эссе] / Розовский Б. Г. – Луганск : РИО ЛАВД, 2004. – С. 251.

Крім того, застосування термінів «боротьба», «протиборство», «конфлікт» у юридичній літературі, законодавчій практиці, слідчій діяльності, звичайно, умовне, під ним розуміється психологічне протиборство, а саме протиборство інтелекту, волі, характеру, моральних принципів слідчих і осіб, що їм протистоять в умовах конфліктної ситуації розслідування.

Законність під час розслідування полягає не у відсутності впливу на учасників розслідування, а у правомірному використанні засобів і прийомів впливу, тобто використання саме тих і тоді, коли вони необхідні для усунення або локалізації протидії встановленню істини і не обмежують законних прав особи, відповідають моральним принципам, не принижують честь і гідність особи, не впливають на позицію невинного для того, щоб сприяти визнанню ним неіснуючої вини, не використовують правову непоінформованість особи, незнання нею своїх прав та обов'язків, релігійні переконання, ґрунтуються на реальних даних, не пов'язані з введенням в оману і фальсифікацією<sup>261</sup>.

Слід зауважити, що за таких умов не допускається обман, пов'язаний із психологічним насиллям, що передбачає відсутність свободи вибору варіантів поведінки, а також означає перекладання обов'язку доказування на власне учасника слідчої (розшукової) дії, що суперечить презумпції невинуватості, визначеній кримінальним процесуальним законодавством.

Як зазначає В. Г. Гончаренко, критерієм морально і етично допустимого впливу у відносинах між людьми психологія вважає можливість для людини, на яку справляється вплив, альтернативного і вільного вибору варіантів поведінки, формування висновків<sup>262</sup>.

Ніким і ніколи не піддавалася сумніву правомірність раптового та несподіваного для конкретної особи проведення затримання підозрюваного (або обшуку) при наявності достатніх фактичних даних і процесуальних підстав його проведення.

---

<sup>261</sup> Кришевич О. В. Застосування тактичних прийомів під час допиту / О. В. Кришевич // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – Дніпропетровськ, 2002. – № 3 (9). – С. 223–225.

<sup>262</sup> Гончаренко В. Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України / В. Г. Гончаренко // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2003. – №2 (33) – №3 (34). – С. 703.

Таким же чином може бути виконана будь-яка інша слідча (розшукова) дія або тактичний прийом, якщо вони законні, згідно зі своїми фактичними і правовими основами. Що можна побачити протиправного в пред'явленні підозрюваному не передбачуваного ним у наявності у слідства доказу, несподіванка появи якого вимагає від нього швидкої оцінки наявної ситуації і призводить до усвідомлення марності спроби обдурити слідчого або побудови нових (нерідко недостатньо продуманих) пояснень обставин розслідуваної події?

На підставі цього В. О. Коновалова зазначає: «...порушення продуманої логіки викладення, у тому числі «логіки брехні», можна вважати аморальним?... Це не хитрість, не виверт, а прояв обраної позиції, системи правомірних дій для досягнення мети, обміркована логіка поведінки в конкретній ситуації спілкування»<sup>263</sup>.

Використання психологічних прийомів не може розглядатися лише як засіб впливу на підозрюваного для одержання його показань, в яких він зізнається у вчиненні злочину, адже вони самі по собі, без даних, що підтверджують і які впливають із них, нічого не означають. Психологічні прийоми, як і будь-які інші, є засобом виявлення джерел інформації, що сприяють встановленню обставин розслідуваного злочину.

У юридичній літературі існує і така думка, автори якої не виключають можливості використання психологічного впливу під час розслідування, проте роблять це із застереженням: «слідчому, застосовуючи прийоми психологічного впливу, необхідно розрізняти межу між правомірними і неправомірними шляхами досягнення завдань розслідування»<sup>264</sup>. Інші автори в категоричній формі вказують на недопустимість застосування тактичних прийомів, які ґрунтуються на обмані, пов'язані із фізичним та психічним насиллям<sup>265</sup>.

---

<sup>263</sup> Коновалова В. Е. Нравственные начала советского судопроизводства / В. Е. Коновалова // Социалистическая законность. – 1984. – № 5. – С. 35.

<sup>264</sup> Кришевич О. В. Застосування тактичних прийомів під час допиту / О. В. Кришевич // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – Дніпропетровськ, 2002. – № 3 (9). – С. 223.

<sup>265</sup> Яблоков Н. П. Нравственные аспекты криминалистических приемов и средств ведения расследования / Н. П. Яблоков // Вестник Московского ун-та. Сер. 11. Право. – 1999. – № 3. – С. 38–39.

Ряд авторів наголошують на тому, що психологічний вплив у різних формах виявлення – як самостійний прийом проведення слідчої дії і як складова частина тактичного прийому, і як напрямок діяльності слідчого у вирішенні окремих завдань розслідування – є постійно діючим джерелом формування тактичних рекомендацій і неодмінним структурним компонентом тактичних операцій процесуального й допоміжного (оперативного) характеру<sup>266</sup>.

Аналізуючи допустимість і правомірність використання прийомів і засобів у діяльності з розслідування злочинів, необхідно виходити з їх сутності та сумлінності осіб, що їх застосовують через те, що, як зазначав відомий юрист А. Ф. Коні: «Які б гарні не були правила діяльності, вони можуть загубити свою силу і значення у недосвідчених, грубих або несумлінних руках»<sup>267</sup>.

Оцінка кожного засобу і прийому повинна визначатися ступенем його відповідності природі, сутності і меті діяльності, а не бажанням активізувати її або захистити від уявно неприпустимих.

Співвідношення цілей людської діяльності із засобами їх досягнення є «вічною» загальнолюдською проблемою. У філософській літературі є декілька концепцій співвідношення цілей і засобів у людській діяльності<sup>268</sup>.

1. Макіавелістська – відповідно до неї будь-яка ціль виправдовує вибір і використання будь-якого засобу повністю, крім його морально-етичної оцінки.

2. Абстрактного гуманізму – досягнення цілі можливе за рахунок вибору і використання лише морально припустимих, а отже, доцільних засобів. При цьому морально-етична оцінка

---

<sup>266</sup> Гончаренко В. Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві : [навч. посіб.] / В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. – К. : УАВС., 1994. – С. 15.

<sup>267</sup> Коні А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (Общие черты судебной этики) / А. Ф. Коні // Коні А. Ф. Собрание сочинений : [в 8 т.]. – М., 1967. – Т. 4. – С. 34.

<sup>268</sup> Бабенко А. Н. Правовые ценности (вопросы теории) / А. Н. Бабенко / Академия управления МВД России. – М. : Акад. МВД России, 2001. – 184 с.; Ібрагімова І. М. Проблема насильства у філософському та юридичному розумінні / І. М. Ібрагімова // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ : зб. наук. праць. – К., 1995. – С. 78–87.; Философский словарь / под общ. ред. проф., доктора филос. наук А. П. Яршенко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – С. 371.

засобів, що використовуються, будується відповідно до загальнолюдських цінностей.

3. Синтезуюча концепція – мета і засіб – це внутрішня (мотиваційна) і зовнішня (практична) сторони будь-якої людської діяльності, тому розкривати і протиставляти їх один одному, як і оцінювати незалежно один від одного, – неможливо; як неможливо дати однозначну категоричну відповідь на питання – чи припустимі взагалі як засоби насильство, примус, приховання правди.

У науковій літературі загальне поняття мети визначається як те, до чого хтось прагне, що хоче досягти; заздалегідь намічене завдання, задум<sup>269</sup>.

У філософії мета тлумачиться як усвідомлене передбачення бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення<sup>270</sup>.

Мета була завжди рушійною силою будь-якого виду людської діяльності. В.Т. Томін зазначає, що «у будь-якій галузі людської діяльності мета є первинною, і немає ніяких підстав робити виняток для кримінально-процесуальної діяльності»<sup>271</sup>

У діяльності з розслідування злочину мета виражена у формі вимог кримінального процесуального закону, що визначає і засоби її досягнення. Проблема співвідношення цілей і засобів за даних умов багатогранна. Основне питання співвідношення цілей і засобів полягає у використанні під час кримінального провадження так званих «антигуманних» заходів. До них у філософії і психології відносять дії, що не відповідають загальнолюдським цінностям, пов'язані з неповагою до людини, її прав і свобод<sup>272</sup>.

У різних джерелах використання «антигуманних» засобів, як правило, пов'язують із фізичним і психологічним примусом. У даному питанні необхідно, на наш погляд, виділити дві сторони –

---

<sup>269</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. Т. В. Бусел]. – К. : Ірпін-Перун., 2002. – С. 520.

<sup>270</sup> Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов та ін.] ; Нац.академія наук Укр. ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – С. 371.

<sup>271</sup> Томин В. Т. Острые углы докторинального обеспечения реформы уголовного судопроизводства / В. Т. Томин // Цель и средства в уголовном судопроизводстве : сб. науч. трудов. – Нижний Новгород, 1991. – С. 7.

<sup>272</sup> Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт. : В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 85.

фізичний і психологічний примус у вигляді державного примусу. Дана форма примусу в діяльності з розслідування злочинів конкретизована заходами кримінального процесуального примусу.

Проблема кримінального процесуального примусу, його поєднання з охороною прав і законних інтересів громадян має визначальне значення для удосконалення законодавства, досягнення завдань кримінального судочинства. Важливим уявляється не стільки визнання об'єктивної необхідності примушування у діяльності з розслідування злочину, скільки виявлення конкретних форм і меж примусового впливу<sup>273</sup>. Цьому питанню протягом усього періоду розвитку науки кримінального процесу присвячено низку ґрунтовних досліджень вчених. Водночас, зміст цих праць повністю не розкриває інший бік проблеми, як-от: використання «антигуманних», «незаконних» засобів, не передбачених кримінальним процесуальним законодавством. До таких засобів, насамперед, варто віднести прийоми і засоби психологічного впливу.

Вище ми згадували про причини нерозв'язності цієї проблеми, але ще раз зазначимо, що на основі проведених досліджень спробуємо викласти власне бачення.

1. Будь-які примусові заходи, у тому числі психологічні, з погляду загальнолюдських ідеалів і цінностей, є за своєю природою антигуманними.

2. Сучасний рівень і стан розвитку соціально-економічних і морально-психологічних основ суспільства не дозволяють розв'язувати його завдання без використання «антигуманних» засобів.

3. Вироблені загальнолюдською практикою і сформульовані філософською науковою думкою положення про співвідношення мети і засобів можуть бути застосовані і до діяльності з розслідування злочинів, з урахуванням її специфіки та особливостей.

4. Цілі і засоби діяльності з розслідування злочинів є похідними від державних і суспільних цілей та засобів, обумовлені станом і рівнем розвитку всіх сторін державного і громадського життя.

---

<sup>273</sup> Строков І. В. Загальні умови примусу при розслідуванні кримінальних справ / І. В. Строков // Науковий вісник УАВС. – К., 1998. – № 2. – С. 57–58.

5. Цілі і засоби діяльності з розслідування злочинів мають відносну самостійність і усталеність, оскільки вони формулюються і закріплюються в нормах кримінального процесуального законодавства для реалізації специфічних функцій на певний час.

6. Досягнення цілей діяльності з розслідування злочинів є обов'язковим, оскільки вони включені в зміст кримінального процесуального законодавства у вигляді директивних розпоряджень.

В юридичній літературі розглядаються різноманітні аспекти діяльності з розслідування злочинів: правовий, криміналістичний, морально-етичний, психологічний, організаційний тощо.

Все перелічене є важливим, але недостатнім характеристики її природи, що визначає відмінність від інших видів людської діяльності, а також специфіки засобів і прийомів її здійснення. У кримінальному процесуальному аспекті ці засоби і прийоми, а також найбільш загальні правила їх використання визначені досить чітко і конкретно. Водночас практика їх застосування потребує гнучкого тактичного вирішення. Різноманітні слідчі ситуації породжують багато питань, на які немає прямих і чітких відповідей у загальному. Їх вирішення повинно бути виведене із сутності діяльності, тобто того, без чого вона немислима, втрачає свою природну сутність. Варіанти «підгону» рішення під положення певної правової норми, що не завжди є повним і адекватним відображенням об'єктивної дійсності, нерідко може бути невдалим, суб'єктивним розумінням даної норми. Так, практиці відомі факти створення ситуації за участю «жертви» для попередження насильницького злочину і затримання злочинця, застосування автомашин-пасток для виявлення і затримання осіб, що займаються крадіжками транспортних засобів, тощо. Думки стосовно цих засобів суперечливі: одні вважають їх застосування правомірним, інші – провокацією. А де критерій істини, що дозволяє визначити правомірність однієї з цих позицій? На наш погляд, – у сутності і цілях діяльності з розслідування злочинів, у тих чинниках, що покликали її до життя і обумовили її характер. Один із них полягає в тому, що прихованій уяві протиправних дій і засобам протидії їх викриттю повинні бути протиставлені відповідні засоби і прийоми діяльності з розслідування злочинів, що мають примусовий, а у

деяких випадках законспірований характер. Ігнорувати їх природообумовлену сутність, а отже, допустимість – значить, прирікати діяльність правоохоронних органів на низьку результативність розв'язання завдань кримінального судочинства, оскільки підвищення якості і результативності діяльності з розслідування злочинів має здійснюватися за рахунок інтенсифікації її засобів і прийомів.

Таким чином, питання про використання «пасток» повинне вирішуватися, на нашу думку, лише для виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, і подальшої перевірки причетності до раніше вчинених аналогічних або інших злочинів. Необхідність, допустимість і правомірність використання подібних «пасток» визначається тим, що законослухняний громадянин, як правило, не створить ситуації, що потребує виявлення і перевірки, і цілком неприпустимо порушувати питання про притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка опинилась у салоні автомашини-пастки або опинилась на місці перебування «жертви», оскільки сприятливі цьому умови були створені власне правоохоронними органами. На практиці під час затримання таких осіб виникають дві ситуації: а) інші факти протиправної діяльності не виявляються; б) мають місце інші факти протиправної діяльності.

Особливості збирання інформації для прийняття підсумкового рішення у кримінальному провадженні визначаються також і тим, що обставини розслідуваної події повинні бути не просто з'ясовані, а ще й обов'язково доведені. Завдання діяльності з розслідування злочинів – встановлення обставин кримінального провадження, тому засоби і прийоми її здійснення мають повністю виключати помилкове рішення. Саме цим визначається чітка конкретизація законом процесуальної форми розслідування стосовно суб'єктів засобів і прийомів її здійснення.

Відмова від усталеної форми пізнання при розслідуванні – суть її порушення – позбавляє отриманих результатів доказової сили. Водночас, невідповідність засобу або прийому діяльності з розслідування злочинів процесуальній формі не завжди є свідченням їх неякісності. Слідча практика багата прикладами, коли народжувалися нові засоби і прийоми, непередбачені законом, іноді навіть такі, що суперечать йому (слідчий експеримент,

перевірка показань на місці, проведення огляду місця події до порушення кримінальної справи тощо). Подібні проблемні питання існують й нині, будуть з'являтися надалі відповідно до потреб розвитку й удосконалення практичної діяльності.

Традиційно слідча діяльність структурно розглядається через відповідні основні (пізнавальні, конструктивні, комунікативні, організаційні) та допоміжні (профілактичні, засвідчувальні) види діяльності<sup>274</sup>. Наприклад, комунікативна діяльність слідчого базується на загальних закономірностях людського спілкування, оскільки на основі спілкування здійснюється активний цілеспрямований пошук найрезультативніших засобів і прийомів одержання доказової інформації. Так, слідчий, шляхом спілкування з підозрюваним, визначає його позицію (сприяння або протидії слідству), її мотиви і мету, ступінь причетності та проінформованості щодо розслідуваної події. На основі отриманої інформації про ці факти слідчий визначає доцільну систему прийомів, реалізація яких у процесі спілкування сприяє досягненню поставленої мети, встановленню психологічного контакту. Комунікативність виявляється й у виховному аспекті діяльності слідчого, особливістю якої є те, що розслідування злочинів та їх попередження органічно пов'язане з вихованням громадян, охоплюються завданнями кримінального судочинства.

Під час реалізації завдань з розслідування злочинів найхарактернішими і найважливішими, з позиції засобів і прийомів її здійснення, є взаємовідносини слідчого й осіб, з якими він контактує під час досудового розслідування, це, насамперед, підозрювані, потерпілі, свідки. Всі вони мають права й обов'язки, що покликані забезпечити розв'язання завдань кримінального судочинства: слідчий – розслідувати злочин, дотримуючись законних прав й інтересів учасників; інші залучені у процесі особи – взяти участь у встановленні істини і мати можливість захистити, реалізувати свої права. Якщо для слідчого вказане – це робота з

---

<sup>274</sup> Коновалова В. О. Основы юридической психологии : [учеб.] / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – [2-е изд.]. – Х. : Одиссей, 2006 – С.136-143.; Юридична психологія : підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. і фак-тів / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.]. – К. : Ін Юре., 1999. – С. 268-269.

усіма видами відповідальності за її порушення, то для інших осіб участь у розслідуванні, як правило, – це неприємна і небажана обставина. Отже, їх реальна участь у процесі розслідування може бути забезпечена, в основному, за двох умов: по-перше, при наявності законодавчого припису щодо сприяння розслідуванню злочинів; по-друге, надання засобів і сприяння подоланню протидії, що чиниться розслідуванню.

Це і є, на наш погляд, змістовною характеристикою діяльності з розслідування злочинів, ознаки якої спостерігаються при аналізі всіх їх сторін і особливостей – активний (наступальний) характер, який забезпечується можливістю її примусового здійснення у випадку протидії встановленню обставин кримінального провадження.

У загальноприйнятому розумінні злочин – це порушення встановленого в суспільстві порядку, а розслідування – його розкриття, доведення вини і покарання винного. Саме з цього виникають усі примусові елементи діяльності з розслідування як стосовно процесуальної форми, так і стосовно можливості їх примусової реалізації.

Проведення процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів поза встановленою законом формою і порядком є найгрубішим порушенням конституційних прав і свобод, а при дотриманні вимог закону – правомірними і необхідними засобами.

Закріплення в законодавстві обов'язку свідка давати показання та кримінальна відповідальність у випадку відмови або дачі неправдивих показань також є примусом. Законодавець передбачив такий характер розвитку подій у процесі розслідування, тому що врахував її сутність, оскільки без цього розв'язання задач кримінального судочинства буде або неможливим, або вкрай утрудненим і залежатиме не стільки від бажання і можливостей органів розслідування, скільки від інтересів і намірів зацікавлених осіб. Торкаючись питання про допустимість примусового впливу на учасників розслідування у випадках надання ними протидії, варто мати на увазі, що не може бути однозначного вирішення щодо заборони без конкретизації, засобів, прийомів і умов їх застосування. Коли «утискуються» у деяких випадках інтереси підозрюваного (обвинувачуваного), не

варто забувати, що це крайній і змушений захід для захисту інтересів як у цілому всього суспільства, так і окремих громадян, а, отже, необхідні відповідні засоби і прийоми захисту не тільки від зазіхання, але й від спроб уникнути відповідальності, перешкодити проведенню розслідування. За даних умов заходи процесуального примусу спрямовані на забезпечення безперешкодного розвитку кримінальної процесуальної діяльності, оскільки права особи, яка притягується до відповідальності, ні в якому разі не повинні забезпечуватися за рахунок прав і інтересів потерпілого, на шкоду їм.

Існуючий характер суспільних відносин, зацікавленість членів суспільства в ліквідації злочинних проявів, боротьбі з ними визначають, що основна частина заходів у розслідуванні злочинів здійснюється на основі добровільності, без використання примусових заходів. Водночас потенційна можливість їх застосування в необхідних випадках не тільки відображає сутність і завдання діяльності з розслідування злочинів, але й у ряді випадків є своєрідним стимулятором належної поведінки громадянина під час розслідування. Так, наприклад, громадянин з'являється і свідчить не тому, що сам бажає цього, а в зв'язку з тим, що знає про наслідки неявки і відмови дати показання.

Все це дозволяє констатувати, що примус, на нашу думку, об'єктивно властивий діяльності з розслідування злочинів як складовій частині діяльності суспільства по боротьбі зі злочинністю, відображає її природу і характер та виявляється в процесуальних і тактичних заходах подолання протидії.

Вчені, які висловлюються за заборону використання засобів і прийомів розслідування, що містять елементи психологічного впливу, на наш погляд, по-перше, не враховують зазначеного характеру діяльності, і, по-друге, виявляють явну непослідовність, оскільки не піддають сумніву примусовий характер передбачених законом засобів і прийомів, а для не відображених у законі засобів та прийомів вважають таке неприродним і неприпустимим. Існують такі незаперечні принципи положення:

- 1) примусовий характер діяльності з розслідування злочинів;
- 2) неприпустимість пониження людської честі і гідності;

3) неприпустимість одержання інформації шляхом погроз, насильства, обману, шантажу тощо, при відповідності яким може й повинна оцінюватися допустимість конкретних засобів і прийомів.

Демократизація суспільства торкнулася і діяльності з розслідування злочинів. Одним із нових, актуальних напрямів її демократизації є забезпечення і розширення меж гласності при її здійсненні. Наприклад, одним з елементів організації забезпечення гласності є взаємодія слідчого з представниками засобів масової інформації. Форми такої взаємодії можуть бути різноманітними, наприклад, надання офіційної інформації, участь журналістів у проведенні конкретних дій, звернення до населення через засоби масової інформації з певним повідомленням тощо. Взаємодія слідчого з представниками засобів масової інформації повинна ґрунтуватись на чіткій і гнучкій системі випереджаючого інформування журналістів про обставини, що на даний момент можуть і повинні стати надбанням гласності. Це базується на тому, що в умовах підвищення демократії факт вчинення і розкриття злочину має бути оприлюднений. Вказане стосується й вчинення тяжких злочинів, що викликали в суспільстві великий суспільний і психологічний резонанс. Це завдання в ряді випадків успішно розв'язують рубрики судової хроніки, відкриті в засобах масової інформації.

Оперативне інформування журналістів необхідне у випадках винесення судом виправдувального вироку, припинення кримінального провадження за реабілітуючими підставами, коли відомості про засудження, притягнення до кримінальної відповідальності або про взяття під варту були опубліковані в пресі. Це є дуже важливим для відновлення чесного імені незаконно засуджених громадян.

Виходячи з інтересів розслідування, особи підозрюваного (обвинувачуваного), форми взаємодії із засобами масової інформації, час їх інформування, коло відомостей, які можуть бути їм надані, вирішується у кожному конкретному випадку індивідуально і лише з дозволу слідчого або прокурора. У випадках розголошення без дозволу уповноважених на те осіб даних досудового розслідування відповідальність для представників засобів масової інформації повинна наступати кримінальна відповідальність.

Таким чином, інформування членів суспільства про вчинений злочин дозволить розв'язати, щонайменше, чотири завдання: а) залучити громадян до розслідування злочинів; б) попередити поширення неправдивих чуток; в) задовольнити інтереси громадян; г) сприятиме контролю суспільства за розкриттям злочину.

У криміналістичному аспекті дослідження, а отже, забезпечення гласності, нам бачиться у двох напрямках.

1. Перед вченими-криміналістами постає завдання розробки тактики забезпечення гласності. Для підозрюваних (обвинувачуваних) вказана тактика стане найкращою можливістю реалізації їх права на захист. Система тактичних прийомів забезпечення гласності дозволить особам, які здійснюють розслідування, найефективніше і раціональніше вирішувати питання часу, місця, кола та характеру відомостей, що підлягають оголошенню.

2. Забезпечити поінформованість всіх учасників кримінального судочинства про науково-технічні можливості збирання, дослідження доказів (методику, засоби, прийоми), розроблені наукою досягнення. Це необхідно для повноцінного використання наукових здобутків і передового досвіду слідчої і судової діяльності. Так, для осіб, що здійснюють розслідування, таке забезпечення сприятиме успішній реалізації завдань кримінального провадження. Особи, що є підозрюваними (обвинуваченими), володіючи такою інформацією, зможуть ефективно здійснювати свій захист. Рівень поінформованості для суддів стане критерієм визначення істинності та достовірності наявних у справі доказів.

Проте, якщо слідчий і суддя відомості про наукові і практичні досягнення одержує у процесі службової підготовки, навчання на курсах підвищення кваліфікації, участі у роботі нарад, конференцій тощо, то в інших учасників кримінального процесу, наприклад, підозрюваного, таких можливостей, як правило, немає. Звідси їх низький рівень знань про види і характер засобів, що можуть бути використані для збирання доказової інформації, яка підтверджує їх невинуватість. Необхідний механізм, який би створював високий рівень такої поінформованості і надавав

можливості для її ефективного використання, виходячи із завдань, що постають перед учасниками кримінального процесу.

Збільшення злочинності, певна «уцінка» традиційних джерел, засобів і прийомів одержання доказів, неукомплектованість слідчих підрозділів істотно збільшили обсяг навантаження слідчих. Це обумовлює проведення досліджень проблеми процесуальної економії, тобто пошуку шляхів, які без істотного збільшення сил і засобів дозволили б забезпечити належну ефективність діяльності з розслідування злочинів.

Вирішення поставлених завдань із найменшими витратами сил, засобів, часу завжди виступає однією з головних умов людської діяльності. Не є винятком у цьому відношенні й діяльність з розслідування злочинів, швидкість досягнення результатів якої є законодавчою вимогою. А тактика її здійснення як засіб досягнення мети є сукупністю найдоцільніших прийомів і засобів діяльності. Але оскільки результатом розслідування виступає подальша доля людини, мета економії засобів і сил при проведенні розслідування не може ставитися безвідносно до сутності діяльності з розслідування злочинів. Тому в найзагальнішому плані подібна економія повинна розумітися, насамперед, як забезпечення організації розслідування, що відповідає максимально повному і достовірному встановленню фактів, що з'ясовуються. Такий підхід конкретизується: а) повним вибором найдоцільніших і найраціональніших засобів та прийомів досягнення мети; б) широким залученням до досягнення цілей розслідування відповідних спеціалістів і громадськості; в) активним і одночасним використанням при проведенні низки заходів (наприклад, пошукових) значних сил і засобів.

Звідси, доцільність і економія у діяльності з розслідування злочинів підпорядковані як досягненню завдань розслідування, так і забезпеченню правомірного способу дій компетентних суб'єктів при встановленні обставин кримінального провадження. У той же час це не виключає необхідності враховувати і реалізовувати традиційну економію сил і засобів. Дана обставина обумовлена двома чинниками: по-перше, раціоналізація діяльності є неодмінною умовою її розвитку й удосконалення; по-друге, постійно зростаюче навантаження слідчих підрозділів не дозволяє

їм без пошуку і використання нових засобів процесуальної економії якісно виконувати весь обсяг роботи, що постійно збільшується.

Відмова визнати реальні, соціально-економічні причини злочинності призвела до її помітного зростання та структурних змін. Ігнорування об'єктивних причин незадовільної діяльності практичних підрозділів спричинило подальше зниження результатів та якості їх роботи, негативне ставлення до можливостей розв'язання поставлених завдань і удосконалення їх функціонування.

Проблема раціоналізації засобів і прийомів діяльності з розслідування злочинів неодноразово піднімалася на різного роду нарадах, конференціях та сторінках юридичної преси.

Досить цікавим є питання, яким чином ведеться боротьба зі злочинністю правоохоронними органами іноземних держав. Наприклад, цікавим є голландський підхід до роботи з розкриття квартирних крадіжок. Там після одержання сигналу про крадіжку група фахівців протягом доби здійснює активну розшукову і пошукову діяльність. Коли перспектив для роботи не виявлено, уся зібрана інформація заноситься в комп'ютерну систему (про те, що викрадено, прикмети злочинців, сліди) і робота групи припиняється. Вона відновлюється у тому випадку, якщо надійде сигнал на основі облікових даних або іншої додаткової інформації. У цьому випадку, зусилля правоохоронних органів витрачаються тільки тоді, коли є реальна перспектива розкрити злочин. Подібний досвід є показовим.

Зазначене свідчить про актуальність питання стосовно стимулів активізації діяльності працівників слідства і розшуку, включаючи матеріальне заохочення. На долю корисливих злочинів у структурі злочинності припадає близько 60 %. Ними державі і громадянам заподіюються великі матеріальні збитки, але у значній частині злочинів (які залишились нерозкритими) заподіяний збиток не відшкодовується зовсім, а в іншій – винні встановлюються, але не приділяється належної уваги розшуку викраденого.

Пряма матеріальна зацікавленість слідчих і оперативних працівників (наприклад, запровадження конкретного розміру винагороди у певній відсотковій частці від суми розшуканого і повернутого майна; ці засоби могли б використовуватися для заохочення тих працівників, які відзначилися при проведенні

слідства, і для поліпшення матеріально-технічної бази практичних підрозділів), дозволило б значно підвищити ефективність і результативність діяльності з розслідування злочинів.

З цього приводу В. С. Зеленецький зазначає, що з метою підвищення професійної зацікавленості і службової активності слідчих необхідно передбачити і систематично застосовувати на практиці узгоджену систему різних форм стимулювання їх професійної активності, перш за все, економічних (матеріальних) і моральних (духовних)<sup>275</sup>.

У рамках робочого часу слідчого творчість (аналіз і оцінка інформації, визначення і реалізація тактики проведення слідчих (розшукових) дій) займає невеличку частину. Велика частина часу витрачається ними на вирішення організаційних питань (підготовка до проведення слідчих (розшукових) дій, оформлення їх результатів, направлення запитів, ведення відповідної звітності). Такого роду робота не тільки впливає на якість роботи слідчого, але й певною мірою позначається на повноті і якості використання технічних засобів для збирання і фіксації доказової інформації. Вивчення практики свідчить про те, що наявні науково-технічні досягнення використовуються недостатньо<sup>276</sup>. До причин недостатнього використання технічних засобів практичні працівники відносять, зокрема, відсутність необхідних технічних засобів і умов для їх застосування, надмірну зайнятість слідчих роботою, низький рівень обізнаності слідчих про науково-технічні досягнення, відсутність у слідчих необхідних умінь і навичок роботи з технікою, а також посад технічних помічників (чи їх неукomплектованість). З цього приводу І. В. Постіка зазначає, що коли в Німеччині посади техніків-криміналістів були ліквідовані, це призвело до прогресуючого з року в рік зменшення кількості слідів, що виявляються на місцях подій, і негативно позначилося на якості розслідування, у зв'язку з чим зазначені посади були відновлені<sup>277</sup>.

---

<sup>275</sup> Зеленецький В. С. Возбуждение уголовного дела / Зеленецкий В. С. – Х. : КримАрт, 1998. – С. 247-250.

<sup>276</sup> Бахин В. П. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980-2002 г.) / В. П. Бахин, Н. С. Карпов. – К., 2002. – С. 124-134.

<sup>277</sup> Постіка І. В. Основные проблемы криминалистической науки, раскрытия и расследования преступлений в восточноевропейских странах :

Результативність діяльності з розслідування злочинів багато в чому обумовлена рівнем розробки її тактичних проблем, оскільки свою діяльність людина, як правило, прагне здійснювати якомога ефективніше, тому що це забезпечує якість виконаних завдань, дозволяє економити сили, кошти і ресурси. У більшості випадків це досягається за рахунок використання виконавцем раціональних прийомів, відповідних умінь і навичок. Але існує низка професій, де цього недостатньо і додатково необхідна наявність спеціально підготовленого працівника, що має певні особистісні властивості та якості (сюди відносяться, наприклад, диспетчери аерослужб, оператори енергетичних об'єктів). Крім того, є й такі специфічні сфери діяльності, де, крім виконання технологічних (процедурних) операцій, від людини вимагається досягнення конкретних цілей. Це – спорт, військова діяльність, розслідування злочинів тощо.

Тактика необхідна там, де зустрічається протидія цілям даної діяльності з досягнення конкретного результату, і спрямована на подолання та нейтралізацію такої протидії. Тактика, у найзагальнішому вигляді, полягає у вмінні перехитрити протидіючу сторону за рахунок маскування своїх намірів шляхом введення в оману, на основі спонукання до певних дій тощо.

Тактичні аспекти діяльності виникають за наявності:

- а) протилежності інтересів взаємодіючих сторін;
- б) складних екстремальних ситуацій;
- в) необхідності вибору найдоцільнішого рішення з ряду можливих варіантів дій;
- г) тактичного ризику при подібному виборі і вмінні (здатності) приймати відповідні рішення.

Тактичні дії слідчого при збиранні і використанні доказової інформації відіграють важливу роль, оскільки не лише підозрювані (через прагнення уникнути відповідальності або пом'якшити свою вину), але й свідки (та навіть потерпілі) досить часто намагаються уникнути свідчення або дають неправдиві показання. Нерідко підозрювані та їх спілники вживають заходів щодо приховування і знищення слідів злочинної діяльності, залякують і підкуповують

потерпілих та свідків. Більше того, останнім часом стають звичайними погрози, підкуп і провокації стосовно працівників слідства і суду, замаху на їхнє життя. У таких умовах вирішення завдань кримінального судочинства має забезпечуватись, передусім, за рахунок майстерності і вміння слідчого подолати всілякі перешкоди під час збирання інформації для встановлення обставин кримінального провадження. Тому основним засобом досягнення вказаного виступають тактичні прийоми діяльності, адже інші засоби впливу (погрози, обман тощо) при розслідуванні є неприпустимими і заборонені законом.

Тактика складається з прийомів, спрямованих на подолання протидії розслідуванню злочинів, та має ситуативний характер. Її зміст полягає у необхідності переграти противника, опонента за рахунок використання певних прийомів, що базуються на знанні психології людини і вмінні визначити найслабше місце супротивника. Певна річ, тактика слідчого обмежена рамками допустимості, аби не допустити приниження честі і гідності, а також фізичного та психічного насильства над особою.

Тактичні аспекти розслідування відображають загальні підходи до розв'язання завдань розслідування, прийняття тактичних рішень і визначення своєчасності проведення слідчих (розшукових) дій, оцінки необхідності здійснення намічених заходів з урахуванням пов'язаного з цим тактичного ризику, рішення про пред'явлення доказів (з подальшою деталізацією прийомів пред'явлення), визначення обсягу і характеру інформації при зверненні за допомогою в розшуку до населення і засобів масової інформації, встановлення цілей і переліку дій при плануванні і проведенні тактичних операцій. Це те, що називають «тактичним рівнем організації розслідування»<sup>278</sup>, що у процесі безпосередньої діяльності з розслідування злочинів конкретизується в рамках наявної слідчої ситуації шляхом застосування відповідних тактичних прийомів. Останні є основним виразом і змістом тактики.

---

<sup>278</sup> Белкин Р. С. Очерки о криминалистической тактике : [учеб. пособ.] / Белкин Р. С. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – С. 16.

Отже, треба чітко розмежовувати організацію і тактику здійснення слідчої діяльності<sup>279</sup>. Це дозволить вченим, які займаються дослідженням проблем криміналістичної тактики, розробити власне тактичні рекомендації без підміни їх загальними питаннями організації підготовки і проведення слідчих дій, що, як ми вже зазначали, є найхарактернішим для сучасного етапу розвитку криміналістики. Тут, на наш погляд, можна провести пряму аналогію з категорією слідчих ситуацій. Поки вона не фігурувала як елемент криміналістики, роботи щодо методики розслідування відрізнялись загальним підходом до розгляду відмінних особливостей окремих методик, тобто без відповідної конкретизації особливо складних для вирішення ситуацій розслідування. Тепер ситуативний підхід змушує, по-перше, виділяти найхарактерніші для розслідування окремих видів злочинів ситуації, а по-друге, пропонувати конкретні рекомендації щодо способів вирішення кожної з них. Наприклад, у параграфі «Тактика огляду місця події» викладені положення про види огляду, етапи огляду, учасників, порядок оформлення протоколу цієї слідчої дії тощо, але без викладення власне тактичних аспектів<sup>280</sup>. До чого тут у назві термін «тактика»? Р. С. Белкін стосовно тактики розшуку зазначає: «Можна говорити про тактику лише тих розшукових заходів, у ході яких долається прагнення сторони, що протистоїть слідчому, перешкодити або зробити неможливим виявлення об'єктів розшуку. Якщо так вважати, то можна сказати, наприклад, що існує тактика переслідування злочинця, який переховується, але немає тактики спрямування розшукових вимог або запитів»<sup>281</sup>.

Своєрідною спробою розмежувати тактику і організацію слідчої діяльності є поділ слідчих дій на вербальні, невербальні та змішані, при якому враховуються особливості отримання інформації – з матеріальних чи ідеальних джерел, тобто, залежно

---

<sup>279</sup> Белкин Р. С. Очерки о криминалистической тактике : [учеб. пособ./] / Белкин Р. С. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – С. 12.

<sup>280</sup> Біл Біленчук П. Д. Основи криміналістичної тактики : [курс лекцій] / П. Д. Біленчук, А. П. Гель. – Вінниця : МАУП, 2001. – С. 21-31.

<sup>281</sup> Белкин Р. С. Очерки о криминалистической тактике : [учеб. пособ./] / Белкин Р. С. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – С. 59.

від наявності або відсутності спілкування слідчого з учасниками кримінального судочинства<sup>282</sup>.

В.Ю. Шепітько зазначає: раціональність і ефективність способу дії (тактичного прийому) є однією з його істотних ознак. Разом із тим вказана ознака ще не дає змоги відокремити тактичний прийом від інших способів дій (організаційних, підготовчих, технічних тощо). Відокремлення тактичного прийому від інших способів дій полягає в його психологічній сутності, в особливостях психологічного механізму його реалізації. Такий механізм реалізації тактичного прийому припускає:

1) його психологічну направленість, пов'язану з викриттям неправди, актуалізацією забутого, відтворенням події, що відбулася, виявленням прихованого тощо;

2) безпосередню або опосередковану взаємодію між слідчим (суддею) та їх респондентами;

3) психологічний ефект від його використання (що пов'язано з отриманням об'єктивних показань, виявленням слідів і знарядь злочину, встановленням місцезнаходження схованки тощо)<sup>283</sup>.

Із викладеного можна дійти висновку, що забезпечення чіткого розмежування організації і тактики слідчої діяльності – не теоретичний винахід, а гарантія й умова предметної і повної розробки проблем криміналістичної тактики.

Тактика в діяльності з розслідування злочинів – це вибір і використання різноманітних способів, засобів і прийомів досягнення необхідного результату при розв'язанні конкретних завдань розслідування. Це – найраціональніший шлях одержання доказової інформації по кримінальному провадженню, який відповідає специфіці слідчої ситуації і цілям дій, спрямованих на її вирішення.

При проведенні розслідування слід враховувати, що злочинці теж досить активно використовують тактичні хитрощі, які спрямовані на встановлення рівня інформованості слідчого; отримання від нього інформації про певні обставини, що їх

---

<sup>282</sup> Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 т. / Салтевський М. В. – Х. : Консум, 1999–2001. – Т. 2 : Методика і тактика. – 2001. – С. 128-153.

<sup>283</sup> Шепітько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. – Харьков, 1995. – С. 10.

цікавлять; відволікання слідчого від вирішення намічених завдань; провокування слідчого з метою вивести його з рівноваги, щоб ухилитися від «наполегливих атак»; дискредитацію зібраних слідчим доказів. Так, для отримання можливості передати інформацію спільнику затриманий назвав як співучасника одного свого знайомого. Звичайно, той все заперечував. Тоді слідчий провів їм очну ставку. На ній підозрюваний відмовився від своїх показань відносно цього знайомого. Подальшою перевіркою була встановлена його непричетність до злочину, а також те, що він став «каналом» для передачі необхідної інформації справжнім співучасникам<sup>284</sup>.

Отже, для того, щоб тактично грамотно вести розслідування, треба добре знати тактику дій злочинців і володіти арсеналом достатніх засобів виявлення і нейтралізації їх тактичних хитрощів. Звідси випливає необхідність криміналістичного вивчення злочинної діяльності як соціального явища (а не тільки способів вчинення злочинів)<sup>285</sup> і такого її елемента, як тактика<sup>286</sup>. На нашу думку, криміналістична тактика як розділ науки, повинна включити як складову частину «Тактику діяльності злочинців»<sup>287</sup>.

Наведені аспекти діяльності з розслідування злочинів і деякі із зазначених напрямів вирішення її проблем, зрозуміло, не вичерпують усього розмаїття можливостей. Адже діяльність з розслідування злочинів, як і будь-яка діяльність людей, підпорядковується вимогам об'єктивних законів, їй притаманна певна циклічність розвитку. Досягаючи певного рівня, вона накопичує фактори: а) невідповідність сил і засобів потребам практики; б) застарілість структури і організації діяльності практичних підрозділів; в) недостатність технічних засобів і

---

<sup>284</sup> Вакутин Ю. А. Способы маскировки преступного поведения / Вакутин Ю. А. – Омск : Омск. ВШ МВД СССР, 1987. – С. 44.

<sup>285</sup> Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність: сутність та криміналістичні аспекти боротьби з нею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. В. Євдокіменко. – К., 2002. – 59 с.

<sup>286</sup> Сакало В. О. Тактика злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. О. Сакало. – К., 2002. – 16 с.

<sup>287</sup> Бахін В. П. Тактика слідчої діяльності : поняття, сутність, зміст / В. П. Бахін, В. С. Кузьмічов, В. К. Весельський // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 1998. – № 2. – С. 224.

матеріалів для виявлення, фіксації, дослідження доказів; г) необхідність запровадження нових методів, засобів і прийомів розкриття і розслідування злочинів. Ці фактори негативно впливають на її результати, врешті-решт, вони є гальмом, стримуючим моментом її функціонування із всіма наслідками, як явними, так і прихованими, не завжди помітними для існуючої, досить казуїстичної системи показників<sup>288</sup>. Зазначене, на наш погляд, свідчить про нагальну потребу перетворень, оскільки, за справедливими зауваженнями В. П. Бахіна, «якісні зміни сучасної злочинності та умов боротьби з нею вимагають не лише вироблення нових засобів і методів діяльності, але й перегляду арсеналу раніш запропонованих прийомів і засобів», «не помічати або робити вигляд, що на практиці відсутній розрив між можливостями і потребами – означає створювати умови для подальшого розвитку негативних явищ у правоохоронній сфері»<sup>289</sup>.

Нинішнє сучасне реформування правоохоронної системи, правових та організаційних засад діяльності з розслідування злочинів якраз і має засвідчити далекоглядність поглядів вчених.

Таким чином, діяльності з розслідування злочинів притаманні такі ознаки: заснованість на розумінні природи діяльності як форми ставлення людини до навколишнього світу; відмінність від інших видів людської діяльності; відповідність кримінальному процесуальному законодавству і нормам моралі; має об'єктом такі суспільні відносини, регулювання яких припускає не просто виконання передбачених кримінальним процесуальним законодавством дій, а творчий пошук істини, нерідко з використанням незвичних для інших видів діяльності засобів і прийомів; засоби і прийоми здійснення обумовлені її цілями, а цілі досягаються за рахунок використання оптимальних засобів і прийомів; досягнення цілей діяльності з розслідування злочинів припускає правомірне використання засобів і прийомів примусу;

---

<sup>288</sup> Гурак Р. Розвиток криміналістики і удосконалення кримінально-процесуального законодавства // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь – Алушта, 19–21 верес. 2002 р.). – Сімф., 2002. – Ч. 1. – С. 49.

<sup>289</sup> Бахин В. П. Криминалистика для криминалистики или для практики? / В. П. Бахин // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь – Алушта, 19–21 верес. 2002 р.). : [у 2 ч.]. – Сімф., 2002. – Ч. 1. – С.15; Бахин В. П. Следственная практика : проблемы изучения и совершенствования / Бахин В. П. – К. : Лыбидь, 1991. – С. 26.

змістовні риси діяльності з розслідування злочинів: демократизм, гуманізм, примус знаходяться між собою в діалектичній єдності; цілі і засоби діяльності з розслідування злочинів взаємозалежні з правами і свободами особи та відповідають загальнодержавним.

З урахуванням зазначеного, діяльність з розслідування злочинів – це специфічний вид соціальної практики, що полягає в пізнанні подій протиправного характеру за допомогою відповідних закону засобів і прийомів, включаючи їх примусову реалізацію у випадку протидії встановленню обставин кримінального провадження.

## **2.2. Міжнародні стандарти діяльності з розслідування злочинів**

Термін «міжнародні стандарти» сьогодні активно використовується у всіх сферах суспільного життя і є узагальненим поняттям, що охоплює вимоги до певної сфери діяльності з урахуванням міжнародного законодавства, вимог світового співтовариства та кращого практичного досвіду зарубіжних держав.

Наприклад, до міжнародного стандарту відноситься стандарт, розроблений міжнародною організацією стандартизації. Найвідомішою з них є International Organization for Standardization. Міжнародний стандарт можна застосовувати прямо чи модифікувати для кращої відповідності місцевим умовам. Існують різні організації, що розробляють та впроваджують такі стандарти: Американський нафтовий інститут (American Petroleum Institute), Міжнародна електротехнічна комісія (International Electrotechnical Commission), Стандарти ISO (Європейський комітет зі стандартизації (Comité Européen de Normalisation (CEN)), Міжнародна система одиниць (SI) та багато інших<sup>290</sup>.

Як зазначають вчені, стандарти є джерелом найважливішої інформації, оскільки в них зібрано норми і правила, засновані на досягненнях у різних галузях техніки, технології та практичного

---

<sup>290</sup> Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний\\_стандарт](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_стандарт)

досвіду і визнанні методом консенсусу представниками усіх зацікавлених сторін<sup>291</sup>.

Стосовно діяльності з розслідування злочинів, у різних джерелах досліджуються такі поняття як «міжнародні стандарти прав людини»<sup>292</sup>, «міжнародні стандарти досудового розслідування»<sup>293</sup>, «стандарти розслідування»<sup>294</sup> та ін.

Зокрема, «міжнародні стандарти прав людини»<sup>295</sup>, складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють: права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини. На їх основі кожна держава зобов'язана упорядкувати чинне законодавство, усунути протиріччя з нормами міжнародного права, відмінити застарілі норми, ліквідувати пропалини<sup>296</sup>.

Важливим є дотримання міжнародних стандартів у сфері судочинства<sup>297</sup>, які ґрунтуються на міжнародних договорах

---

<sup>291</sup> Марценюк М. М. Міжнародні стандарти якості / М. М. Марценюк, І. В. Гвоздецька // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2012. – № 3, т. 2. – С. 156.

<sup>292</sup> Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / [О. В. Зайчук та ін.]; відп. ред. О. В. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.

<sup>293</sup> Столітній А. Втілення міжнародних стандартів досудового розслідування у кримінальному процесуальному законодавстві України / А. Столітній // Национальный юридический журнал : теория и практика. – 2015. – № 12. – С. 241-243.

<sup>294</sup> Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів (Червень 2016) [Електронний ресурс] : Global Rights Compliance. Global Rights Compliance . – Режим доступу : <http://www.globalrightscpliance.co.uk>

<sup>295</sup> Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс] : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/informright/zakonodavstvo/mizhnarodni-standarti/>

<sup>296</sup> Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / [О. В. Зайчук та ін.]; відп. ред. О. В. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.

<sup>297</sup> Верховний суд України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents))

України, документах Комітету Міністрів Ради Європи, висновках Консультативної ради європейських суддів, висновках Венеціанської комісії, рішеннях Європейського суду з прав людини та ін.

На основі вивчення міжнародних документів та кращого зарубіжного досвіду провідних держав світу формуються «стандарти розслідування»<sup>298</sup>, які встановлюють правила, якими повинні керуватись практичні співробітники правоохоронних органів під час збирання інформації та розслідування злочину.

Примітно, що паспорт спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, у межах котрої і відбувається дослідження, визначає такий напрям дослідження як: «міжнародні стандарти в кримінальному процесі; співвідношення національного кримінально-процесуального законодавства та зарубіжного; гармонізація кримінально-процесуального права з міжнародними договорами у сфері кримінального судочинства; проблеми імплементації міжнародних договорів до національного законодавства; проблеми захисту прав людини в кримінальному судочинстві; альтернативні механізми вирішення кримінально-правових конфліктів»<sup>299</sup>.

Враховуючи все різноманіття поглядів, спробуємо, у контексті завдань власного дослідження, висвітлити питання щодо змісту та відповідності міжнародним стандартам вітчизняної діяльності з розслідування злочинів.

Однією із важливих складових міжнародних стандартів є відповідність національного законодавства, що регламентує діяльність з розслідування злочинів, міжнародним договорам, згода

---

<sup>298</sup> Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів (Червень 2016) [Електронний ресурс] : Global Rights Compliance. Global Rights Compliance . – Режим доступу : <http://www.globalrightscompliance.co.uk>

Реформування органів внутрішніх справ у відповідності до європейських стандартів : зб. матеріалів. – К., 2012. – 480 с. // Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI) Національна громадська платформа : офіц. сайт. – Режим доступу : [http://police-reform.org/articles/reformuvannya\\_organiv\\_vnutrishnih\\_sprav\\_u\\_vidpovidnosti\\_do\\_evropejskih\\_standarti](http://police-reform.org/articles/reformuvannya_organiv_vnutrishnih_sprav_u_vidpovidnosti_do_evropejskih_standarti)

<sup>299</sup> Президія ДАК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.ap.gov.ua/userfiles/file/Academia2016/Aspirantura/Pasport\\_spec\\_12\\_00\\_09.pdf](http://www.ap.gov.ua/userfiles/file/Academia2016/Aspirantura/Pasport_spec_12_00_09.pdf)

на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншим міжнародним зобов'язанням держави.

Вважаємо доцільним розгляд даного питання проводити в межах «двох блоків» – міжнародного та національного законодавства. Вказане узгоджується зі ст. 1 КПК України, що визначає складовими кримінального процесуального законодавства України відповідні положення Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інших законів України.

Перш за все, слід наголосити на визначальному значенні Конституції України 1996 року, яка регламентує основи кримінального судочинства та передбачає, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1. ст. 9)<sup>300</sup>. Важливим є й положення про те, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18)<sup>301</sup>.

Положення ч. 1 ст. 9 Конституції України, а саме тлумачення терміну «законодавство» розкриваються у Рішенні Конституційного Суду України 1998 року, згідно з яким під вказаним терміном необхідно розуміти прийняті в межах повноважень, відповідно до Конституції і законів України: закони України; чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; декрети і постанови Кабінету Міністрів України<sup>302</sup>.

---

<sup>300</sup> Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. – К. : Скіф, 2009. – 48 с.

<sup>301</sup> Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. – К. : Скіф, 2009. – 48 с.

<sup>302</sup> Рішення у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”) [Електронний ресурс] : рішення Конституційного суду України від 9 лип. 1998 р. №12-рп/98. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98>

Порядок кримінального провадження, й безпосередньо, досудового розслідування, регламентований КПК України. КПК України, прийнятий 13 квітня 2012 року<sup>303</sup>, свідчить про прогресивні кроки щодо імплементації норм міжнародних договорів та наближенні кримінального провадження України до міжнародних стандартів, позитивного досвіду іноземних держав, підвищення ефективності заходів міжнародного співробітництва.

Здійснюючи розслідування злочинів, необхідно керуватися нормами Кримінального кодексу (далі – КК) України<sup>304</sup>.

Як зазначалося, особлива увага при визначенні міжнародних стандартів діяльності з розслідування злочинів повинна бути звернена на міжнародні договори України.

На думку вчених, для визнання міжнародного договору джерелом кримінального процесуального права України, норми якого підлягають прямому застосуванню, необхідне дотримання низки умов: по-перше, Україна повинна бути учасницею цього договору; по-друге, положення договору, згідно із Законом України «Про міжнародні договори», повинні бути роз'яснені й зрозумілі для правозастосувачів міжнародних норм – правоохоронних органів й інших учасників кримінального судочинства, зміст договору спроможний безпосередньо регулювати відносини за участю відповідних суб'єктів, породжувати їхні права та обов'язки; по-третє, міжнародний договір України повинен бути опублікований у встановленому порядку<sup>305</sup>.

Під міжнародним договором, згідно з п. «а» 4.1. ст. 2 Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, слід розуміти міжнародну угоду, що укладена між державами у письмовій формі і регулюється міжнародним правом, незалежно

---

<sup>303</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

<sup>304</sup> Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією ВР України від 5 квіт. 2001 р. ; станом на 1 черв. 2012 р. (відп.офіц. текстові). – К. : ЦУЛ, 2012. – 164 с.

<sup>305</sup> Узунова О. В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. В. Узунова. – К., 2008. – С. 9.

від того, чи міститься така угода в одному документі, в двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування<sup>306</sup>.

Подібне тлумачення визначено ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори» 2004 року. Відповідно до статті 19 Закону, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору<sup>307</sup>.

Положення, що визнають домінуюче значення міжнародних договорів, передбачені й законодавством іноземних держав. Так, ст. 98 Конституції Японії передбачає, що всі договори, які укладені чи будуть укладені, є вищими законами держави, і національні суди зобов'язані їх виконувати, навіть якщо в конституції чи внутрішніх законах зустрічаються суперечливі положення. Подібні положення передбачені в Конституції Аргентини (ст. 31), Болгарії (ст. 5), Єгипту (ст. 151), Киргизії (ст. 12), Литви (ст. 138), Нідерландів (ст. 93), Румунії (ст. 10), Швейцарії (ст. 113), Венесуели (ст. 128), Югославії (ст. 124). Слід відзначити, що в законодавстві держав передбачаються дещо різні варіанти визначення статусу міжнародного договору. Зокрема, може закріплюватися положення про те, що міжнародні договори, належним чином ратифіковані, мають перевагу перед законом з моменту опублікування, однак за умови дотримання відповідного договору іншою стороною. Подібні положення передбачені в конституціях Франції (ст. 55), Малі (ст. 116), Того (ст. 23), Тунісу (ст. 23), Буркіна-Фасо (ст. 151), Гвінеї (ст. 79)<sup>308</sup>.

---

<sup>306</sup> Конвенція о праве международных договоров : принята 23 мая 1969 г. // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос. мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 19–57.

<sup>307</sup> Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

<sup>308</sup> Нарбутаев Э. Курс международного уголовного права / Э. Нарбутаев, Ф. Сафаев. – Ташкент : Мехнат, 2006. – С. 192.

Отже, під час розслідування злочинів обов'язково повинні бути враховані положення міжнародних договорів України, які умовно можна об'єднати у групи:

1. *Багатосторонні міжнародні договори, що регламентують права і свободи людини*: Загальна декларація прав людини 1948 року<sup>309</sup>, Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї<sup>310</sup>, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року<sup>311</sup>, Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання 1984 року<sup>312</sup>, Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року<sup>313</sup>.

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року – це рішення Генеральної Асамблеї ООН, один із найважливіших міжнародних документів, що став основою міжнародно-правового захисту прав людини і громадянина. Декларація є документом недовірливого характеру, однак виступає «як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і держави» (преамбула)<sup>314</sup>.

---

<sup>309</sup> Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 6–9.

<sup>310</sup> Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

<sup>311</sup> Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 9–19.

<sup>312</sup> Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН А/RES/39/46 // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 37–44.

<sup>313</sup> Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята Страсбург, 28 лист. 1987 р. [Електронний ресурс] : підпис. 2 трав. 1996 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_068](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068)

<sup>314</sup> Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 6–9.

У Декларації регламентовані особисті, політичні, соціально-економічні права людини. Зокрема, під час кримінального провадження повинні дотримуватися право на життя, свободу та особисту недоторканність; свобода від катувань чи жорсткого нелюдського, що принижує гідність, поводження і покарання; право на ефективне відновлення у правах; свобода від довільного арешту, затримання чи вигнання; право на справедливий і гласний розгляд незалежним і безстороннім судом; право вважатися невинуватим, поки винуватість не буде встановлена; свобода від незаконного втручання в особисте і сімейне життя; право на недоторканність житла, таємницю кореспонденції.

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції<sup>315</sup> мають важливе значення для кримінального провадження, адже зміст Європейської конвенції відображає два основні аспекти її дії – матеріально-правовий і процесуальний. Значна увага приділяється регламентації основних прав і свобод людини, гарантується право на життя, свободу та особисту недоторканність, повагу до приватного і сімейного життя, забороняється катування, гарантується право на справедливий судовий розгляд, ефективні засоби захисту, закріплена недопустимість покарання без закону тощо (ст. ст. 2-15). Закріплені права є стандартами, яких повинні дотримуватись держави – учасниці Європейської конвенції. Перелік гарантованих прав і свобод розширено Додатковими протоколами до Конвенції. Однак найбільша увага за змістом Конвенції приділяється створенню та функціонуванню Європейського суду з прав людини – найавторитетнішого судового органу, рішення якого є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції (розділ II)<sup>316</sup>.

---

<sup>315</sup> Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

<sup>316</sup> Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року закріплює право людини на свободу та особисту недоторканність (ст. 9), на гуманне поводження і повагу гідності, притаманній людській особі (ст. 10); на рівність перед законом та судом, дотримання презумпції невинуватості особи (ст. 14) та інші<sup>317</sup>.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських або ображаючих гідність видів поводження і покарання 1984 року була прийнята з метою розширення положень Європейської конвенції 1950 року, зокрема, ст. 3: «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання»<sup>318</sup>.

З цією метою Конвенція тлумачить термін «катування» як «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або фізичне чи моральне страждання, з метою: отримання від неї або від третьої особи показань чи визнання; покарання її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється; залякування чи примушування її або третьої особи; з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково» (ст. 1). Стаття 15 Конвенції наголошує, що показання особи, які були отримані в результаті катування, не допускаються як докази у справі, за винятком тих, які викривають діяльність особи, обвинуваченої в катуванні<sup>319</sup>.

---

<sup>317</sup> Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 9–19.

<sup>318</sup> Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН А/RES/39/46 // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 37–44.

<sup>319</sup> Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН А/RES/39/46 // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 37–44.

Окремі акти Європейського Суду з прав людини тлумачать акти жорстокого нелюдського і принижуючого гідність поводження й відносять до них багатогодинне стояння біля стіни з розпластанням по ній; одягання капюшонів; утримання в приміщенні з постійним та голосним звуком або в підвалі, де особа ризикує наразитися на небезпеку нападу шурів; позбавлення сну, харчування і води; розлучення матері з немовлям; поміщення здорової людини до психіатричного відділення<sup>320</sup>, застосування надмірного фізичного насильства при затриманні<sup>321</sup>, багаторазові удари бейсбольною биткою<sup>322</sup> тощо.

Із ратифікацією перелічених міжнародних договорів Україна зобов'язалася вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань, тортур та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, а у випадку їх виявлення – забезпечити їх швидке та неупереджене розслідування згідно з законодавством, надавати найповнішу допомогу з даних питань іншим державам – учасницям Конвенції.

Важливе значення має дотримання положень інших міжнародних договорів, міжнародних документів недоговорірного характеру<sup>323</sup>, зокрема Кодексу поведінки посадових осіб з підтримування правопорядку, прийнятого Генеральною Асамблеєю

---

<sup>320</sup> Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : [посіб.] / В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – С. 8.

<sup>321</sup> Справа “Рехбок (Rehbock) проти Словенії” : рішення Європейського суду з прав людини від 20 лист. 2000 р. // Права людини у діяльності міліції : посіб. з активних методів навч. / [В. О. Соболев, О. А. Мартиненко, Д. О. Кобзін, Ю. Л. Белоусов, А. М. Черноусов] ; за заг. ред. чл.-кор. АПрН України, д-ра юрид. наук., проф. О. Н. Ярмиша. – Х., 2006. – С. 108–112.

<sup>322</sup> Справа “Селмуні проти Франції” (Selmouni v. France) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 лип. 1999 р. // Права людини у діяльності міліції : посіб. з активних методів навч. / [В. О. Соболев, О. А. Мартиненко, Д. О. Кобзін, Ю. Л. Белоусов, А. М. Черноусов] ; за заг. ред. чл.-кор. АПрН України, д-ра юрид. наук., проф. О. Н. Ярмиша. – Х., 2006. – С. 112–116.

<sup>323</sup> Кузьмічов В. С. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : [навч. посіб.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус; реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. – К. : КНТ, 2008. – С. 8-48.

ООН 1979 року<sup>324</sup>, Резолюції № 43/173 Генеральної Асамблеї ООН 1988 року «Звід принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі»<sup>325</sup>, Десяти основних правозахисних стандартів правильної поведінки для правоохоронних органів 1988 року<sup>326</sup>, що ґрунтуються на стандартах ООН та Ради Європи щодо дотримання прав людини, забезпечення законності кримінального провадження.

## *2. Багатосторонні міжнародні договори з питань боротьби з міжнародною злочинністю.*

Термін «міжнародна злочинність» слід розглядати як узагальнене поняття, що об'єднує найбільш небезпечні злочини, які посягають на інтереси держав або всього світового співтовариства, основні права та свободи людини. Зокрема, в такому значенні він використовується за змістом міжнародних договорів України, де наголошується на готовності нашої держави співробітничати із іноземними державами у боротьбі з міжнародною злочинністю (тероризм, незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, нелегальна міграція, незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових та радіоактивних речовин, торгівля людьми та інші).

У літературі традиційною є думка, що міжнародна злочинність складається із двох основних елементів: міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру<sup>327</sup>.

---

<sup>324</sup> Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : резолюція 34/169 ГА ООН 17 груд. 1979 р. // Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку. – К., 2002. – С. 5–15.

<sup>325</sup> Звід принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі : резолюція № 43/173 ГА ООН від 9 груд. 1988 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 31–37.

<sup>326</sup> Десять основних правозахисних стандартів правильної поведінки для правоохоронних органів, 1988 р. // Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку. – К., 2002. – С. 51–53.

<sup>327</sup> Зелінська Н. А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.11 „Міжнародне право” / Н. А. Зелінська. – К., 2007. – С. 14.; Международное право : [учеб. для вузов] / отв. ред. Г. В. Игнатенко, О. И. Тиунов. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – С. 367 ; Тимченко Л. Д. Международное право : [учеб. для юрид. спец. вузов МВД] / Тимченко Л. Д. ; рек. ГУРЛС МВД Украины. – Х. : Консум, 1999. – С. 430

Так, найвищий ступінь притаманний міжнародним злочинам — особливо небезпечним для людської цивілізації порушенням принципів і норм міжнародного права, що мають основоположне значення для забезпечення миру, захисту особи і життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства в цілому<sup>328</sup>.

Вперше визначення та перелік міжнародних злочинів був наданий у Статуті Міжнародного військового трибуналу, 1945 року<sup>329</sup> і аналогічному Статуті для Далекого Сходу, 1946 року<sup>330</sup>.

Відповідно до ст. 6 Статуту, всі міжнародні злочини можна розділити на три групи:

а) злочини проти миру (планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни чи війни, що порушує міжнародні договори та угоди; або участь у спільному плані (змові), спрямовані на здійснення перерахованих дій);

б) військові злочини, тобто порушення законів і звичаїв війни: вбивства, знущання, поневолення цивільного населення окупованої території; вбивства чи знущання над військовополоненими або особами, які перебувають на морі; вбивства заручників, пограбування громадської або приватної власності; безглузде руйнування міст чи сіл; руйнування, не викликані військовою необхідністю, та інші злочини;

с) злочини проти людяності: убивства, знищення, поневолення та інші жорстокі дії щодо цивільного населення або під час війни, чи переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів з метою вчинення, чи у зв'язку з будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням права держави, де вони були вчинені, чи ні<sup>331</sup>.

---

<sup>328</sup> Панов В. П. Международное уголовное право : [учеб. пособие] / Панов В. П. — М. : Инфра-М., 1997. — С. 53.

<sup>329</sup> Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси [Электронный ресурс] : принят 8 августа 1945 г. — Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998\\_201](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_201)

<sup>330</sup> Judgment International Military Tribunal for the Far East [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html>

<sup>331</sup> Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси [Электронный ресурс] : принят 8 августа 1945 г. — Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998\\_201](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_201)

З метою ефективної боротьби з міжнародними злочинами, 1998 року, у межах роботи Дипломатичної конференції повноважних представників держав під егідою ООН у Римі, прийнято рішення про створення постійно діючого Міжнародного кримінального суду<sup>332</sup>. Статут Міжнародного кримінального суду передбачає настання міжнародної кримінальної відповідальності: а) за злочини геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; д) злочини агресії<sup>333</sup>. Його метою є притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, що викликають стурбованість всієї світової спільноти і попередження подібних дій у майбутньому.

Особливою є реалізація кримінального судочинства щодо міжнародних злочинів, яка раніш відбувалася у межах діяльності спеціально створених трибуналів (Нюрнберзький, Югославський, Руандійський), нині такої компетенції набув Міжнародний кримінальний суд<sup>334</sup>.

Міжнародний кримінальний суд – це незалежна міжнародна організація. Місце розташування Суду – Гаага, Нідерланди. У 2010 році 112 держав визнали юрисдикцію суду, ставши державами-членами Римського статуту<sup>335</sup>. До них відноситься й Україна, представники якої 20 січня 2000 року підписали Статут Міжнародного кримінального суду<sup>336</sup>. Однак даний Статут лишається не ратифікованим, що пов'язано із

---

<sup>332</sup> Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений : понятие, виды, специфика правового статуса : [монография] / Сыроед Т. Л. – Х. : Финн, 2010. – С. 469.

<sup>333</sup> Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда [Электронный ресурс] : приняты 26 июня 1945 г. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_010](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010)

<sup>334</sup> Римский статут международного уголовного суда (статус) [Электронный ресурс] : принят Рим, 17 июля 1998 года : по сост. на 15 мая 2009 г. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_i40](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_i40)

<sup>335</sup> Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений : понятие, виды, специфика правового статуса : [монография] / Сыроед Т. Л. – Х. : Финн, 2010. – С. 469.

<sup>336</sup> Римский статут международного уголовного суда (статус) [Электронный ресурс] : принят Рим, 17 июля 1998 года : по сост. на 15 мая 2009 г. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_i40](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_i40)

труднощами імплементації його положень у законодавство України<sup>337</sup>.

Сьогодні Україні слід більш ґрунтовно ознайомлюватися із позитивною практикою зарубіжних держав щодо імплементації Статуту в національне законодавство і приведення правозастосовної практики у відповідність з його положеннями. Важливою є й політична воля нашої держави, що покликана сприяти якомога швидшому процесу ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду. Адже прийняття взятих на себе зобов'язань за Статутом є невід'ємною частиною не лише міжнародного співробітництва України, але й подальшого розвитку її євроінтеграційного напрямку<sup>338</sup>.

Виходячи із викладеного вище, системоутворюючим елементом міжнародної злочинності виступають міжнародні злочини. Однак кількість цих злочинів відносно невелика, і в чистому вигляді вони практично не зустрічаються<sup>339</sup>. Частіш за все, дані злочини пов'язані з іншими діями злочинного характеру, які виходять за межі однієї або кількох держав, посягають на державні або суспільні інтереси, особу, її права і свободи.

Питому вагу міжнародної злочинності складають злочини міжнародного характеру, які визначені як відповідними міжнародними договорами (конвенціями, угодами), так і національним законодавством держав.

Юридична енциклопедія під редакцією Ю.С. Шемшученка визначає: основна особливість розглядуваної групи злочинів полягає в тому, що відповідальність за їх вчинення передбачена міжнародними договорами універсального або регіонального

---

<sup>337</sup> Висновок у справі за конституційним Поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) (Справа № 1-35/2001) [Електронний ресурс] : висновок Конституційного Суду України 11 лип. 2001 р. № 3-в/2001 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>

<sup>338</sup> Хачатурян Т. Х. Проблеми імплементації Статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство деяких зарубіжних держав [Електронний ресурс] / Т. Х. Хачатурян. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Evp/2011\\_1\\_2/Khachatu.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_2/Khachatu.pdf)

<sup>339</sup> Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [монография] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – С. 56.

значення. Конкретні заходи покарання за вчинення злочинів міжнародного характеру передбачаються національним законодавством після інкорпорування ним положень міжнародного договору<sup>340</sup>.

Вчені вказують, що не може вважатися злочином міжнародного характеру та переслідуватися як таке, що загрожує нормальному функціонуванню міжнародних відносин, діяння, відносно боротьби із яким немає спеціальної угоди<sup>341</sup>. Відносно даного діяння повинна бути прийнята спеціальна міжнародна конвенція або відповідні положення передбачатися у міжнародній конвенції, що має загальний характер<sup>342</sup>.

Питанням боротьби зі злочинами міжнародного характеру присвячені, наприклад, Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами 1949 року<sup>343</sup>, Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року<sup>344</sup>, Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 року<sup>345</sup>, Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних за-

---

<sup>340</sup> Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998 – Т. 2 : Д-Й. – 1999. – С. 615.

<sup>341</sup> Гетьман-Павлова И. В. Международное уголовное право и российское уголовное законодательство / Гетьман-Павлова И. В. – М. : МГОУ, 2004. – 208 с. С. 96-98.

<sup>342</sup> Князькина А. К. Конвенционные преступления в уголовном праве Российской Федерации : понятие, виды, общая характеристика : [монография] / Князькина А. К. ; под ред. А. И. Чучаева. – М. : Проспект, 2010. – С.17.

<sup>343</sup> Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами : затв. резолюцією 317 (IV) ГА ООН від 2 груд. 1949 р. // Запобігання торгівлі людьми. – К., 2001. – С. 110–118.

<sup>344</sup> Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року : ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 27 груд. 1971 р. із застереженням // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 612–618.

<sup>345</sup> Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 року, із Додатковими протоколами від 23 верес. 1971 р. та 24 лют. 1988 р. : ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 16 січ. 1973 р. із застереженням // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 619–628.

собів і психотропних речовин 1988 року<sup>346</sup>, Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року<sup>347</sup>, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року<sup>348</sup> Конвенція про кіберзлочинність 2001 року<sup>349</sup>, Конвенція ООН проти корупції 2003 року<sup>350</sup> та багато інших. Всього, у межах проведених досліджень<sup>351</sup>, було сформовано перелік кількістю більш ніж 200 договорів, крім того, він постійно розширюється.

Міжнародні договори даної групи приділяють увагу визначенню міжнародної протиправності діянь й основних заходів боротьби з ними, засад їх розслідування, що дозволяє об'єднати зусилля держав та їх компетентних органів.

Слід відзначити, що учасниками даних договорів є досить широке коло держав, адже більшість із них укладена у межах діяльності ООН (членами міжнародної організації є 193 держав світу), а також Ради Європи (нараховує 47 держав-членів), інших держав, що приєдналися до Конвенцій, що відкриває широкі можливості для співробітництва.

---

<sup>346</sup> Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ : принята 19 декабря 1988 года ; ратифікована постанов. Верховної Ради Української РСР 25 квіт. 1991 р. // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос. мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 244–285.

<sup>347</sup> Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

<sup>348</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

<sup>349</sup> Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

<sup>350</sup> Конвенція ООН проти корупції : прийнята 31 жовт. 2003 року ; ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.

<sup>351</sup> Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Черноус Юлія Миколаївна . – К., 2013. – С. 380–399.

3. *Багатосторонні міжнародні договори з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні*: Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року з Додатковим протоколом 1975 року та Другим додатковим протоколом 1978 року до неї<sup>352</sup>; Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковим протоколом 1978 та Другим додатковим протоколом 2001 року до неї<sup>353</sup>; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 року<sup>354</sup>; Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 року<sup>355</sup>; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року<sup>356</sup>; Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року з Додатковим протоколом 1997 року<sup>357</sup>; Мінська конвенція 1993 року з Протоколом 1997 року до неї<sup>358</sup>.

---

<sup>352</sup> Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 12–111.

<sup>353</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>354</sup> Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками : прийнята 30 лист. 1964 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 234–252.

<sup>355</sup> Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 трав. 1970 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 252–272.

<sup>356</sup> Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, Страсбург, 15 трав. 1972 р. : прийнята 15 груд. 1999 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 297–327.

<sup>357</sup> Конвенція про передачу засуджених осіб : прийнята 21 берез. 1983 р. з Додатковим протоколом 1997 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 328–388.

<sup>358</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом

Перелічені Європейські конвенції та Протоколи до них укладені державами-членами Ради Європи та іншими державами, що визнали їх чинність. Так, у середньому мова йде про 47 держав-учасниць Ради Європи та інші держави, які приєднались до Конвенції (Ізраїль, Південна Африка).

22 січня 1993 року у м. Мінськ між державами СНД була укладена Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах<sup>359</sup>, де Договірні Сторони зобов'язалися надавати один одному правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони. Сторонами даної Конвенції є наша держава, Республіка Білорусь, Азербайджанська Республіка, Республіка Узбекистан, Російська Федерація, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан, Республіка Вірменія, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Республіка Грузія і Туркменістан. У подальшому держави-учасниці внесли до Конвенції зміни та доповнення, що відображені у Протоколі 1997 року<sup>360</sup>.

Перелічені багатосторонні міжнародні договори регламентують питання правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у будь-якому кримінальному провадженні, пов'язаному із міжнародними відносинами.

4. *Двосторонні міжнародні договори з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.* Практичні дані свідчать, що питому вагу заходів міжнародного співробітництва займають питання саме міжнародної правової допомоги. Міжнародній правовій допомозі, поряд із іншими формами міжнародного співробітництва, приділяється особлива увага у

---

Україні від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>359</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>360</sup> Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р. : підпис. 29 берез. 1997 р. ; ратифікован. Законом України від 3 берез. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 490–499.

спеціальних міжнародних договорах України, яких сьогодні укладено більше тридцяти. Серед них більше двадцяти – укладено та ратифіковано з часу проголошення незалежності України. Це Договори про правові відносини у цивільних і кримінальних справах між Україною та Китайською Народною Республікою 1992 року, Республікою Польща 1993 року, Литовською Республікою 1993 року, Республікою Молдова 1993 року, Республікою Грузія 1995 року, Естонською Республікою 1995 року, Латвійською Республікою 1995 року, Монголією 1995 року, Канадою 1996 року, Сполученими Штатами Америки 1998 року, Соціалістичною Республікою В'єтнам 2000 року, Федеративною Республікою Бразилія 2002 року, Китайською Народною Республікою 2002 року, Республікою Індія 2002 року, Республікою Куба 2003 року, Гонконгом, Спеціальним Адміністративним районом Китайської Народної Республіки 2003 року, Корейською Народно-Демократичною Республікою 2003 року, Республікою Панама 2003 року, Ісламською Республікою Іран 2004 року, Арабською Республікою Єгипет 2004 року, Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією 2008 року, Сирійською Арабською Республікою 2008 року.

Близько десяти – це міжнародні договори СРСР, щодо яких Україна є правонаступницею згідно з Законом України «Про правонаступництво України» 1991 року<sup>361</sup>, Віденською конвенцією про правонаступництво держав відносно договорів 1978 року, з нотами України, направленими посольствами іноземних держав<sup>362</sup>; при цьому основою правонаступництва щодо договорів став принцип континуїтету (продовження) договірних зобов'язань держави-попередниці (УРСР та частини договорів СРСР)<sup>363</sup>. Це Договори про надання правової допомоги у цивільних і кримінальних справах між СРСР і Німецькою Демократичною Республікою 1957 року, Народною Республікою Албанією 1958 року, Угорською Народною Республікою 1958 року з Протоколом

---

<sup>361</sup> Про правонаступництво України : Закон України від 12 лист. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.

<sup>362</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. комментарий / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. – Х. : Одиссей, 2005. – С. 110.

<sup>363</sup> Ноговіцина Ю. О. Правонаступництво України : міжнародно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 „Міжнародне право” / Ю. О. Ноговіцина. – К., 2005. – С. 13.

1971 року до неї, Федеративною Народною Республікою Югославією 1962 року, Іракською Республікою 1973 року, Фінляндською Республікою 1978 року, Грецькою Республікою 1981 року, Алжирською Народною Демократичною Республікою 1982 року, Туніською Республікою 1984 року, Народною Демократичною Республікою Ємен 1985 року.

Постає закономірне питання про співвідношення перелічених багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва. Тобто, за умови, якщо правовідносини із державою щодо вирішення питань міжнародного співробітництва регламентуються як багатостороннім, так і двостороннім міжнародним договором, положення якого з них мають пріоритет для застосування? Керуючись загальновизнаними принципами міжнародного права, за результатами аналізу положень міжнародних договорів, приходимо до висновку, що двосторонні міжнародні договори відносно багатосторонніх розглядаються як *lex specialis* (спеціальний закон) й не можуть суперечити останнім. Однак саме двосторонній договір більш точно враховує особливості законодавства договірних держав, особливості взаємодії компетентних органів.

5. *Консульські конвенції та угоди, які регламентують окремі питання кримінального провадження.* Вказані міжнародні договори укладаються на підставі Конвенції про привілеї та імунітети ООН 1946 року<sup>364</sup>, Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи 1949 року з Протоколами до неї<sup>365</sup>,

---

<sup>364</sup> Конвенция о привилегиях и иммунитетах Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс] : Лейк Саксес, Нью-Йорк, 13 февраля 1946 г. ; вступление в силу 17 сентября 1946 р. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_150](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_150)

<sup>365</sup> Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 2 верес. 1949 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_019](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_019); Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : від 6 лист. 1952 р. – Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994\\_020](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_020); Другий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. Париж, 15 груд. 1956 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_021](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_021); Третій протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 6 берез. 1959 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_580](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_580); Четвертий протокол до Генеральної

Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року<sup>366</sup>, Віденської Конвенції про консульські зносини 1963 року<sup>367</sup>, Віденської Конвенції про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року<sup>368</sup>.

Перелічені міжнародні договори регламентують особливості процесуальних відносин з особами, які мають дипломатичний імунітет чи згідно із законодавством і міжнародними договорами України, не є підсудними у кримінальних справах судам України (ч. 4 ст. 6 КК України). Наприклад, Віденська Конвенція про консульські зносини 1963 року встановлює привілеї та імунітети консульських установ і консульських посадових осіб. Так, консульська посадова особа не підлягає кримінальній відповідальності при виконанні нею консульських функцій, а якщо вона має дипломатичний паспорт, то має право відмовитися давати показання як свідок. Співробітники консульської установи і працівники обслуговуючого персоналу можуть бути викликані для дачі показань як свідки, але у випадку їх відмови будь-які заходи примусу не можуть бути застосовані. Однак консульська особа має право за власною ініціативою чи на

---

угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. Париж, 16 груд. 1961 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_022](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_022); П'ятий Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 18 черв. 1990 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_019](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_019).

<sup>366</sup> Венская конвенция о дипломатических сношениях : принята 18 апреля 1961 г. ; ратифицирована с оговоркой Указом Президиума Верховного Совета СССР № 2208-VI от 11 февраля 1964 г. ; Указом Президиума Верховного Совета УССР от 21 марта 1964 г. // Международное публичное право : сб. док. – М., 1996. – Т. 1. – С. 176–185.

<sup>367</sup> Віденська Конвенція про консульські зносини [Електронний ресурс] : прийнята 24 квіт. 1963 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_047](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047)

<sup>368</sup> Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру [Електронний ресурс] : прийнята 14 берез. 1975 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_254](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_254)

прохання компетентних органів держави перебування дати відповідні показання (ст. 40-44)<sup>369</sup>.

Із врахуванням вказаних положень укладаються консульські угоди на двосторонній основі.

Вивчення слідчої і судової практики свідчить, що при розслідуванні злочинів із міжнародними зв'язками часто виникає потреба у налагодженій взаємодії між представниками органів досудового розслідування України та Міністерства закордонних справ України, дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав. Швидке вирішення поставлених завдань (надання консультацій, забезпечення правового захисту громадян власної держави) має важливе значення для кримінального провадження.

За змістом деяких консульських угод<sup>370</sup> передбачається можливість проведення окремих процесуальних дій уповноваженими особами дипломатичних представництв та консульських установ.

Важливо, що така форма співробітництва знайшла відображення у новому законодавстві – ст. 547 КПК України визначає, що консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам.

Поряд із ратифікованими міжнародними договорами України, які мають пріоритет перед нормами національного права у разі, коли однакові правовідносини по-різному регулюються у вказаних джерелах<sup>371</sup>, вважаємо доцільним звернути увагу на нератифіковані міжнародні договори України. Мова йде про *міжнародні міжвідомчі договори*. Відповідно до п. 4 ст. 3 Закону

---

<sup>369</sup> Віденська Конвенція про консульські зносини [Електронний ресурс] : прийнята 24 квіт. 1963 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_047](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047)

<sup>370</sup> Консульська конвенція між Україною та Республікою Болгарія [Електронний ресурс] : підпис. 24 лип. 1996 р. ; ратифікована Україною 1 груд. 1998 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/100\\_010](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/100_010)

<sup>371</sup> Філатов В. М. Застосування норм міжнародних договорів і рішень Європейського суду з прав людини у кримінальному судочинстві / В. М. Філатов, С. А. Солоткий // Вісник Верховного суду України. – 2004. – № 7 (47). – С. 32.

України «Про міжнародні договори» 2004 року, «міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, віднесених до відання міністерств та інших центральних органів виконавчої влади»<sup>372</sup>.

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 1994 р., №422 «Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру», п.1, визначає, що міжнародні договори України міжвідомчого характеру укладаються від імені міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, в компетенцію яких входять питання, що регулюються договорами<sup>373</sup>.

Міжнародні міжвідомчі договори, які стосуються різних напрямів міжнародного співробітництва у діяльності з виявлення, розслідування та попередження злочинів, укладаються міністерствами та центральними органами виконавчої влади, в компетенцію яких входять питання, що регулюються договорами.

За умови, якщо такі договори зачіпають сферу прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, вони підлягають ратифікації шляхом прийняття відповідного закону (згідно з вимогами п. «б» ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори»).

Інші міжвідомчі договори України, згода на обов'язковість яких надана шляхом підписання, затвердження, прийняття, приєднання до договору за домовленістю сторін, не мають пріоритету перед нормами національного законодавства та застосовуються тоді, коли не суперечать ратифікованим міжнародним договорам та національному законодавству.

Як зазначалося, порядок розслідування регламентується КПК України. Слід наголосити на важливості дотримання положень низки Законів України, зокрема, це Закони України «Про Національну поліцію» 2014 року<sup>374</sup>, «Про оперативно-розшукову

---

<sup>372</sup> Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

<sup>373</sup> Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 17 черв. 1994 р. № 422. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/422-94-%D0%BF>

<sup>374</sup> Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

діяльність» 1992 року<sup>375</sup>, «Про судову експертизу» 1994 року<sup>376</sup> та інші.

Серед нормативно-правових актів, положення яких прямо чи опосередковано регламентують окремі питання розслідування злочинів, слід вказати: постанови Верховної Ради України<sup>377</sup>; укази Президента України<sup>378</sup>; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України<sup>379</sup>; міжвідомчі та відомчі нормативно-правові акти<sup>380</sup>.

---

<sup>375</sup> Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18 лют. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

<sup>376</sup> Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

<sup>377</sup> Про спеціальну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини "Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини" : постан. Верховної Ради України від 16 лют. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 28. – Ст. 371.

<sup>378</sup> Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : затв. указом Президента України від 10 черв. 1993 р. № 198 // Урядовий кур'єр. – 1993. – № 93–94. – 24 червня.

<sup>379</sup> Положення про порядок розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних та іноземних організацій в Україні : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 27 лют. 1995 р. № 146 : в ред. від 28 черв. 1997 р. // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 128–129. – 17 липня.; Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову : постан. Кабінету Міністрів України від 17 берез. 2006 р. № 353 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 814.

<sup>380</sup> Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства [Електронний ресурс] : затв. спільним наказом Міністра юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, МВС України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 черв. 1999 р. № 43/5/22/103/512/326/73 / Інформаційно-правовий довідник «Приватний практик»; Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України 27 черв. 2008 р. № 1092/5/54, за реєстр. в Міністерстві юстиції України 2 лип. 2008 р. № 573/15264. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08>; Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів

Особливе значення у правовому регулюванні за таких умов має практика Європейського суду з прав людини, що визначено міжнародними зобов'язаннями України та враховано КПК України (ч. 2 ст. 8; ч. 5 ст. 9).

Таким чином, сьогодні правове регулювання діяльності із розслідування злочинів має комплексний характер, що визначається регламентацією міжнародним і національним законодавством. Слід констатувати, що зроблено чимало кроків з метою приведення національного законодавства України до високих міжнародних стандартів, однак роботу не можна вважати завершеною.

Зокрема однією із ключових проблем є відповідність правової регламентації та практики реалізації діяльності з розслідування злочинів в Україні міжнародно-правовим нормам. Мова йде про дотримання положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Даний аспект проблеми пов'язаний із загальними питаннями впливу права міжнародного на національне. Так, за результатами досліджень О.І. Ющика, у процесі формування єдиного світового правопорядку складаються три відносно самостійних сфери джерел правового регулювання: міжнародне право, право міжнародних організацій та національне право. Міжнародно-правові норми виступають як результат узгодження волі суверенних суб'єктів міжнародного права і складають зміст

---

[Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>; Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон [Електронний ресурс] : затв. спільним наказом Аміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, МВС України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від 3 квіт. 2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0280-04> ; Про затвердження МВС України заходів по європейській інтеграції та співробітництву з ЄС : розпорядж. МВС України від 30 груд. 2002 р. № 618. – К. : МВС України, 2002. – 16 с.; Про організацію міжнародної діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 15 трав. 2007 р. № 158.

актів міжнародного права, які застосовуються безпосередньо державами в їх взаємовідносинах, без породження певних правовідносин усередині держав, або потребують їх трансформації у норми внутрішнього права. В останньому випадку від держави вимагається вжиття особливих заходів щодо імплементації положень міжнародно-правових актів у внутрішньодержавному праві, що може передбачати видання законів та інших нормативних актів, які змінюють чинне право. Таким чином, законодавчий процес підпорядковується у певній своїй частині процесам узгодження (гармонізації) законодавства, які відбуваються у міжнародно-правовій системі. Відтак існуюча міжнародно-правова система справляє зростаючий вплив на розвиток окремих національних правових систем. Способами такого впливу стають орієнтація на загальноцивілізаційні цінності, визнання пріоритету норм міжнародного права над національним, визначення процедур імплементації, включення ратифікованих міжнародних договорів у національну правову систему тощо<sup>381</sup>.

Як відзначає В.В. Коваленко, для ефективної реалізації норм, закріплених на міжнаціональному рівні, Україна повинна мати не тільки готовність і бажання їх дотримуватись, але й відповідне внутрішнє законодавство, адаптоване до світових стандартів. У ряді випадків співробітництву заважають різні історичні традиції, відмінності в політичному устрої, правовому забезпеченні такої діяльності. Подолання цих негараздів може відбутися тільки за умови уніфікації кримінального права шляхом приведення його норм у єдину для країн-учасниць співробітництва систему, а також кримінально-процесуальної процедури притягнення винних до кримінальної відповідальності, розробки єдиних правових гарантій забезпечення прав громадян, які потрапляють у сферу кримінально-процесуального провадження<sup>382</sup>.

Таким чином, по-перше, дослідженню підлягає питання, наскільки правові норми, які регламентують досудове розслідування в Україні та особливості його реалізації, відпо-

---

<sup>381</sup> Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу : [монографія] / Ющик О. І. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – С. 197-198

<sup>382</sup> Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 “Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право” / В. В. Коваленко. – Х., 2004. – С. 21-22.

відають міжнародним стандартам щодо дотримання прав та свобод людини. По-друге, важливим аспектом є дослідження спільних та відмінних ознак кримінального провадження України та інших держав, адже сьогодні обрано напрям щодо гармонізації законодавства України та провідних держав світу, зокрема Європейського Союзу. Крім того, реалізація заходів міжнародного співробітництва пов'язана із взаємодією їх правових систем, екстратериторіальною дією кримінального процесуального закону, що визначає ефективність співробітництва у боротьбі з міжнародною злочинністю, впливає на доказове значення отриманих результатів.

Звернемося до першого аспекту дослідження. Членство України в різних міжнародних організаціях, зокрема ООН, Раді Європи, визнання юридично значимими рішень Європейського суду з прав людини, закріплення пріоритету міжнародного законодавства над національним, визнання принципів і норм міжнародного права створили необхідне підґрунтя для прогресивних змін.

Вказані кроки суттєво посилюють міру відповідальності, яку покладає світове співтовариство на Україну. Так, як зазначає В.Я. Тацій, проблеми захисту прав людини широко обговорюються у межах діяльності міжнародних організацій, зокрема Ради Європи. Однією із головних проблем є та, що число скарг, які надходять до Європейського суду з прав людини, кожного року збільшується. При цьому більше половини постанов виносяться у «справах-клоних», приводом до яких є одна й та сама системна проблема, не вирішена державою. Тому наголошується на необхідності ефективної імплементації стандартів прав людини державами<sup>383</sup>.

Прогресивним кроком нашої держави на шляху утвердження демократичних стандартів стало визнання Україною юридично значимими рішень Європейського суду з прав людини. Кожна людина має право звернутися до Європейського суду, що обумовлено положеннями ст. 55 Конституції України та

---

<sup>383</sup> Тацій В. Імплементація європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України / В. Тацій // Право України. – 2010. – № 10. – С. 48-49.

Конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 року<sup>384</sup>.

Як свідчить аналіз практики Європейського суду з прав людини, такі звернення дуже часто виникають у сферах, пов'язаних із діяльністю правоохоронних органів. У разі, якщо Європейський суд визнає порушення прав людини у своєму рішенні, держава-сторона Конвенції буде зобов'язана не тільки виплатити особі певну, визначену в рішенні суму як справедливу сатисфакцію внаслідок порушеного права, але й вжити цілий ряд заходів, які можна поділити на дві групи: заходи індивідуального характеру, спрямовані на відновлення порушеного права, та заходи загального характеру, мета яких – запобігти зверненню з того самого питання до Європейського суду інших осіб, тобто внести певні зміни в національне законодавство або змінити правозастосовну практику<sup>385</sup>.

В.Т. Маляренко та Ю.П. Аленін справедливо зауважують, що за даних умов такі тлумачення Європейського суду з прав людини мають прецедентний характер<sup>386</sup>. Адже відповідно до Розділу 2 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Протоколу 1994 року до неї при виконанні зобов'язань за міжнародним договором слід враховувати тлумачення Європейського суду з прав людини. Це впливає зі ст. 32 Конвенції, згідно з якою юрисдикція Суду поширюється на всі справи, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і Протоколів до неї.

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року, суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Також Закон передбачає ряд заходів з метою оволодіння вказаними положеннями суддями, прокурорами,

---

<sup>384</sup> Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

<sup>385</sup> Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини. – К. : Український Центр Правничих Студій, 2001. – С. 5-7

<sup>386</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. комментарий / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленына. – Х. : Одиссей, 2005. – С.10.

адвокатами, нотаріусами, працівниками правоохоронних органів (гл. 5)<sup>387</sup>.

Необхідність опрацювання та врахування у кримінальному провадженні рішень Європейського суду з прав людини передбачена новим кримінальним процесуальним законодавством України. Визначено, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується із урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч. 2 ст. 8; ч. 5 ст. 9 КПК України).

Рішення Європейського суду з прав людини обов'язково повинні враховуватися у кримінальному провадженні, адже їх прецедентний характер поширюється на всі держави, що визнали (ратифікували) Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Наприклад, судом у відповідних рішеннях<sup>388</sup> були сформульовані позиції відносно заборони катування, нелюдського поводження чи покарання (ст. 3 Конвенції); дотримання таємниці особистого життя людини (ст. 8 Конвенції), умов і меж її обмеження за умови розслідування тощо.

Слід враховувати, що рішення, які винесені проти інших держав, мають для вітчизняного законодавця та правозастосовника рекомендаційний характер у правотворчій та правозастосовній діяльності, оскільки Суд у своїх рішеннях не тільки тлумачить Конвенцію, а й формулює певні критерії, яким повинно відповідати національне законодавство<sup>389</sup>. Як відзначає Ю.М. Грошевий, законодавство, в тому числі і процесуальне, само по собі не буває ідеальним – таким його робить суд під час розгляду різних категорій кримінальних справ. Виходячи з цього постулату, важливо використовувати у доктрині кримінального процесу, законодавстві та практиці принципи кримінального процесу, закріплені у Європейській конвенції про захист прав людини та

---

<sup>387</sup> Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

<sup>388</sup> Українська Гельсінкська спілка з прав людини : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?r=alb8>

<sup>389</sup> Капліна О. В. Правові стандарти Європейського суду з прав людини та їх вплив на тлумачення та застосування норм вітчизняного кримінально-процесуального законодавства / О. В. Капліна // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і право застосовній діяльності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 3 квіт. 2009 р.) : видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К., 2009. – С. 145.

основних свобод, та її тлумачення Європейським судом з прав людини<sup>390</sup>.

Україна, визнаючи на своїй території чинність Конвенції, повинна забезпечити дотримання її положень, а також напрацьованої Європейським судом з прав людини прецедентної бази. Вказана обставина обумовлює необхідність перекладу рішень Європейського суду з прав людини державною мовою, зокрема з метою забезпечення використання цих рішень у практиці відповідних правоохоронних органів. Нині така нагальна потреба існує відносно органів досудового розслідування.

Тобто, здійснення процесу досудового розслідування в Україні пов'язано із необхідністю дотримання положень міжнародного і національного законодавства, судових прецедентів – як міжнародних (рішення Європейського суду з прав людини), так і національних (рішення Конституційного Суду, рішення Верховного Суду, постанови пленуму Верховного Суду та ін.)<sup>391</sup>.

Отже, сьогодні важливим завданням є приведення правових засад досудового розслідування та практики його реалізації у відповідність із міжнародними договорами України, рішеннями Європейського суду з прав людини. І якщо для вирішення першого аспекту питання ключове значення має прийняття нового КПК України, що значною мірою узгоджується із положеннями міжнародних договорів України, то другий аспект – забезпечення належної практичної реалізації законодавчих положень – лишається актуальним через низку проблем об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Об'єктивні причини пов'язані із необхідністю опрацювання положень нового КПК України, розробки нормативно-правових актів, що деталізуватимуть законодавчі положення. Важливим завданням є запровадження в слідчу практику криміналістичних рекомендацій щодо організації роботи і тактики проведення

---

<sup>390</sup> Грошевий Ю. М. Міжнародні стандарти захисту особи у кримінальному судочинстві / Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / [упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів]. – Х., 2011. – С. 524-525.

<sup>391</sup> Дроздов О. М. Судові прецеденти – джерела кримінально-процесуального права України / О. М. Дроздов // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II-ї міжнар. наук.-практ. конф., (м.Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т. 2. – С. 124–127. с. 124-125.

окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

Ряд причин, які обумовлюють труднощі практичної реалізації діяльності з розслідування злочинів, мають суб'єктивний характер й головним чином пов'язані із психологічною характеристикою слідчої діяльності. Так, мова йде про те, що робота слідчого пов'язана із впливом негативних чинників (сприйняття об'єктів, які викликають негативні емоції (наприклад, трупа чи частин розчленованого трупа), наявність перевантажень у ході діяльності, що пов'язана з великим обсягом роботи (невідповідність кількості кримінальних справ у провадженні і строки виконання дій), протидія зацікавлених осіб<sup>392</sup>, а також багато інших: дефіцит часу, невідкладний характер певних слідчих (розшукових) дій, виникнення негативних емоцій внаслідок спілкування із недобросовісними учасниками слідчих (розшукових) дій, розв'язання конфліктних ситуацій у службовій діяльності тощо.

Вказані та інші чинники можуть негативно впливати на особистість слідчого, що, в свою чергу, буде впливати на низьку якість, результативність досудового розслідування. До таких несприятливих чинників відносяться зовнішні обставини: труднощі у застосуванні норм законодавства, неналежний рівень матеріального, технічного забезпечення, недоліки організації діяльності органів досудового розслідування, небажання громадян співпрацювати у процесі розслідування злочинів. Нерідко негативними обставинами є внутрішні, особистісні фактори слідчого: власна професійна некомпетентність, невіра у свої сили, зниження самооцінки.

Дана проблематика потребує ґрунтовних досліджень, а удосконалення практичної реалізації діяльності з розслідування злочинів – комплексних заходів, належного криміналістичного забезпечення.

Проблемним, однак важливим є порівняльний аналіз засад кримінального провадження України та іноземних держав, адже запозичення кращого досвіду до національного кримінального провадження є одним із пріоритетних завдань. Крім того,

---

<sup>392</sup> Основы юридической психологии : учеб. / [В. О. Коновалова, В. Ю. Шепитько] – [2-е изд.]. – Х.: «Одиссей», 2006 – С. 144.

розуміння у вказаному напрямі полегшуватиме реалізацію заходів міжнародного співробітництва.

Аналіз слідчої та судової практики свідчить, що більш поширеним та ефективним є співробітництво із державами СНД: належність до спільної правової системи (основи якої сформовані ще за часів СРСР), подібні положення доказового права, використання налагоджених зв'язків, мовна спільність сприяють вирішенню поставлених завдань. При цьому найбільш інтенсивне співробітництво реалізується із державами, що мають з Україною спільні кордони. Наприклад, 2012 року до Головного слідчого управління МВС України надійшов 781 запит про надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, зокрема 536 – від компетентних органів Російської Федерації, 142 – від Республіки Білорусь. Із іншими країнами статистичні показники нижчі<sup>393</sup>.

Однак, виходячи із подій суспільно-політичного життя, окреслена ситуація зазнала змін. Так, протягом 2015 року в слідчих підрозділах Національної поліції на виконанні перебував 401 запит про міжнародну правову допомогу. Серед них 36 – від компетентних органів Російської Федерації, 185 – від Республіки Білорусь, по 8 запитів від Польщі та Румунії<sup>394</sup>.

Зменшення надходження міжнародних доручень пов'язано як із припиненням направлення таких запитів компетентними органами Російської Федерації безпосередньо до Головного слідчого управління, а лише із використанням центрального органу – Генеральної Прокуратури України, так і з тим, що, починаючи з 6 листопада 2015 року, Головне слідче управління Національної поліції не визначено як орган, уповноважений на здійснення безпосередніх зносин з компетентними органами іноземних держав у рамках Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року. У зв'язку з цим доручення компетентних органів іноземних держав в рамках зазначеної Конвенції надходять виключно через Генеральну прокуратуру України.

---

<sup>393</sup> Статистичні дані Головного слідчого управління МВС України, 2012 рік.

<sup>394</sup> Статистичні дані Головного слідчого управління Національної поліції, 2015 рік.

Отож, сьогодні постало питання про розробку нових ефективних механізмів міжнародного співробітництва держав, і як свідчить вивчення емпіричних джерел, пріоритетною для застосування з питань надання міжнародної правової допомоги є Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковим протоколом 1978 та Другим додатковим протоколом 2001 року до неї<sup>395</sup>. За даними Генеральної Прокуратури України, протягом 2016 року від іноземних компетентних органів надійшло 2045 звернень про надання міжнародної правової допомоги. Українськими компетентними органами надіслано 494 запити про надання міжнародної правової допомоги<sup>396</sup>.

Важливо розвивати співробітництво із європейськими державами, адже євроінтеграційні процеси, запровадження безвізового режиму між Україною і державами Європейського Союзу матиме наслідком збільшення осіб, які будуть переміщуватися, долаючи кордони держав, й у ряді випадків вчинювати протиправні дії.

Сьогодні ускладненою є реалізація заходів міжнародного співробітництва із державами далекого зарубіжжя, що обумовлено низкою причин. По-перше, кожній правовій системі притаманний певний тип кримінального процесу, покладені в її основу принципи визначають зміст кримінального провадження, обумовлюють особливості функціонування компетентних органів, проведення процесуальних дій. Врегулюванню окреслених питань частково присвячені положення міжнародного права, що регламентує у світовому чи регіональному масштабі міждержавні відносини, однак, попри важливість такого регулювання, необхідно керуватися й іншими джерелами права, зокрема національним законодавством держав.

---

<sup>395</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>396</sup> Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Статистичні дані. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011>

Відмінності кримінального процесу різних держав, безумовно, значні<sup>397</sup>, й урегулювати їх повністю неможливо. У більшості західних країн стадія досудового слідства має ряд особливостей або взагалі відсутня (Великобританія). Так, у Великобританії та США, меншою мірою у ФРН і Франції, законодавство і практика передбачають спрощений порядок досудового провадження у кримінальних справах про значну частину правопорушень, що розглядаються як менш тяжкі<sup>398</sup>. Ускладнює ситуацію й те, що кримінальне процесуальне право деяких держав (США, Великобританія) є недостатньо кодифіковане і має значну кількість норм так званого прецедентного права. В інших державах, наприклад, ФРН, поряд із КПК діє ціла низка нормативних актів, які визначають порядок досудового провадження<sup>399</sup>.

За результатами історичного аналізу В.С. Кузьмічов підсумовує, що кримінальне судочинство нашої держави у різні історичні періоди зазнало функціонування декількох форм кримінального процесу: інквізиційного, розшукового, змішаного<sup>400</sup>. У 90-х роках минулого сторіччя у кримінальному судочинстві України відбувся остаточний поворот до демократичних цінностей: Концепція судово-правової реформи від 28 квітня 1992 року<sup>401</sup> визначила провідні ідеї правосуддя, сформовані світовою наукою і

---

<sup>397</sup> Головко Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Головко Л. В. – М. : Спарк, 1995. – 130 с. ; Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / Гуценко К. Ф., Головко Л. В., Филимонов Б. А. – [2-е изд., доп и испр.]. – М. : Зерцало – М, 2002. – 528 с.; Молдован А. В. Кримінальний процес : Україна, ФРН, Франція, Англія, США : [навч. посіб.] / Молдован А. В. – К. : Центр навчальної літератури., 2005. – 352 с.; Щербаков С. В. Американское доказательственное право : англо-русский словарь-справочник / Щербаков С. В. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 144 с.

<sup>398</sup> Погорєцький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [монографія] / Погорєцький М. А. – Х. : Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с. С. 89-90.

<sup>399</sup> Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / Татаров О. Ю. – Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. – С. 586-589

<sup>400</sup> Кузьмічов В. С. Сліда діяльності : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 171

<sup>401</sup> Концепція судово-правової реформи : прийнята 28 квіт. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

практикою, а з часу прийняття 28 червня 1996 року Конституції України<sup>402</sup> були закріплені відповідні конституційні засади кримінального судочинства.

Однак потреба кардинального реформування кримінального судочинства виявилася неминучою, про що неодноразово наголошувалося фахівцями<sup>403</sup>.

Розробка нового кримінального процесуального законодавства, як вказує Л.М. Лобойко, спрямовувалася на усунення ряду негативних положень, зокрема: невідповідності законодавства у частині регламентації прав суб'єктів процесу європейським стандартам правового положення особи у кримінальному судочинстві; високого ступеня формалізму у кримінально-процесуальній діяльності; нерівності можливостей сторін обвинувачення і захисту, особливо на досудових стадіях процесу; роз'єднаності (автономності) процесуальної і оперативно-розшукової діяльності у кримінальних справах; пасивної ролі прокурора під час досудового провадження; права судів першої інстанції вирішувати долю апеляції; права судів направляти кримінальну справу для провадження додаткового слідства, що є «процесуальним архаїзмом» у сучасному праві; відсутності законодавчої регламентації підстав до здійснення відновного

---

<sup>402</sup> Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. – К. : Скіф, 2009. – 48 с.

<sup>403</sup> Грошевий Ю. М. Концептуальні засади побудови проекту Кримінально-процесуального кодексу України / Ю. М. Грошевий // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II-ї міжнар. наук.-практ. конф., (м.Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т 2. – С. 103–106.; Грошевий Ю. М. Оновлення кримінально-процесуального законодавства – складова частина реалізації концепції реформування кримінальної юстиції України / Ю. М. Грошевий // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 3 квіт. 2009 р.) : видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К., 2009. – С. 105–111.; Лобойко Л. М. Підстави реформування досудового провадження / Л. М. Лобойко // Засади кримінального судочинства та їх реалізація у законотворчій та правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (3 квіт. 2009 р.) : видання, присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К., 2009. – С. 225–228.

(нетрадиційного) правосуддя, визнаного у Європі досить дієвою альтернативою традиційному правосуддю<sup>404</sup>.

Міжнародна спільнота звертала прискіпливу увагу на законотворчу діяльність України. Наприклад, 2005 року Асамблеєю Ради Європи було прийнято Резолюцію №1466 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», у пункті 13.6 якої Парламентська Асамблея закликала органи влади України завершити підготовку нової версії проекту КПК України з метою виконання покладених зобов'язань<sup>405</sup>. Окремі проекти КПК також підлягли експертним оцінкам іноземних фахівців. Нарешті, 13 квітня 2012 року, відбулося прийняття Верховною Радою України КПК України. Новий Кодекс наближений до міжнародних стандартів щодо дотримання прав і свобод людини, закріплює змагальний характер кримінального провадження, враховує положення численних міжнародних договорів України, отримав позитивні відгуки європейського співтовариства, однак його практична реалізація, як показує практика, зіштовхується із багатьма проблемними питаннями, й для їх подолання необхідне доопрацювання певних законодавчих положень, розробка ряду підзаконних нормативно-правових актів і криміналістичних рекомендацій.

Діяльність з розслідування злочинів ґрунтується на дотриманні принципів кримінального провадження. Мова йде про загальні засади, що визначають верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повагу до людської гідності; право на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємницю спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпцію невинуватості; забезпечення доведеності вини та інші (ст. 7 КПК України). Серед них особливе значення має принцип *змагальності*, або, як визначає Кодекс, «змагальності сторін та свободи в поданні

---

<sup>404</sup> Лобойко Л. М. Цілі реформування кримінально-процесуального законодавства України / Л. М. Лобойко // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II-ї міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т. 2. – С. 196.

<sup>405</sup> Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною [Електронний ресурс] : резолюція № 1466 Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовт. 2005 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_611](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_611)

ними суду своїх доказів і у доведенні судом їх переконливості» (п. 15 ст. 7 КПК України).

Традиційною у науковій літературі та правозастосовній практиці є думка про змагальність як принцип кримінального провадження, що реалізується у судових стадіях кримінального процесу. Проте сьогодні змагальність розглядається ширше, зокрема, охоплюючи досудове розслідування. Дана позиція відображена у новому КПК України, й такий підхід кардинально змінює сутність кримінального провадження.

Аналіз законодавства, слідчої й судової практики надав можливість переконатися, що тривалий час, згідно з КПК України 1960 року, змагальність сторін забезпечувалася лише під час судового розгляду, а на досудовому слідстві права підозрюваного, обвинуваченого чи його захисника щодо участі у доказуванні були обмеженими.

Щодо вирішення цієї проблемної ситуації висловлювалися різні пропозиції. Наприклад, Г. Алейніков вказував, що «доцільно надати захисникові право проведення альтернативних експертиз. Вважаємо, що це сприятиме зміцненню змагальності»<sup>406</sup>. На переконання В. П. Півненка та Є. О. Мірошніченка, для забезпечення змагальності і рівності сторін у кримінальності у судочинстві слід відмовитись від такого правового інституту, «як ознайомлення сторін з матеріалами кримінальної справи після завершення досудового слідства»<sup>407</sup>.

О. А. Банчук та Р. О. Куйбіда зазначали, що одним із способів більш повного впровадження рівності та змагальності у досудове слідство може стати позбавлення органів досудового слідства повноважень вирішувати питання про допуск захисника, про допит свідків, про проведення експертизи за клопотанням іншої сторони і надання цих повноважень суду<sup>408</sup>.

---

<sup>406</sup> Алейніков Г. Принцип змагальності сторін та діяльність адвоката захисника щодо збирання доказів у досудовому слідстві / Г. Алейніков // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 1. – С. 88.

<sup>407</sup> Півненко В. П. Впровадження принципів змагальності і рівності сторін на стадії досудового слідства : проблеми і шляхи їх вирішення / В. П. Півненко, Є. О. Мірошніченко // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 2. – С. 51.

<sup>408</sup> Банчук О. А. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда. – К. : Леста, 2005. – С. 50.

П. І. Репешко, аналізуючи окреслену проблематику, відзначав, що на досудовому слідстві органи слідства і дізнання через існуючі положення кримінально-процесуального законодавства, що має в цих стадіях багато ознак таємного письмового інквізиційного процесу, надають обвинуваченим та їх захисникам недостатньо можливості довести безпідставність, зверхність чи однобічність проведеного розслідування<sup>409</sup>.

Дійсно, проблема розширення меж змагальності тривалий час була предметом наукових дискусій. Зрозуміло, що у демократичній правовій державі питання забезпечення рівних можливостей обвинувачення та захисту у кримінальному провадженні є одним із основних, що і було враховано у новому законодавстві (ст. 22 КПК України).

Сьогодні актуальним напрямом є забезпечення практичної реалізації процесуальних норм, які визначають змагальність кримінального провадження, розробка відповідних криміналістичних рекомендацій із даних питань.

Проблема змагальності сторін у кримінальному провадженні активно обговорюється на сторінках наукової літератури, розглядаються її різні аспекти: як теоретичні, так і прикладні. Нерідко з окремих питань висловлюються діаметрально протилежні думки: сторона захисту нарікає на обвинувальний ухил досудового слідства, його інквізиційний, однобічний характер<sup>410</sup>, а слідчі зазначають про протидію розслідуванню, яка чиниться з боку захисників підозрюваних, обвинувачених.

Наприклад, О. В. Александренко, розглядаючи криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню, відносить до суб'єктів протидії адвоката<sup>411</sup>. Р. М. Шехавцов характеризує протидію розслідуванню як своєрідний вид злочинної діяльності, спрямованої на перешкодження встановленню у процесі

---

<sup>409</sup> Репешко П. И. Принципы уголовного процесса в суде первой инстанции Украины / Репешко П. И. – Николаев : Атолл, 2001. – С. 163-164.

<sup>410</sup> Зейкан Я. П. Право на захист у кримінальному процесі. Зразки процесуальних актів : зб. / Зейкан Я. П. – К. : Юридична практика, 2005. – С. 10.

<sup>411</sup> Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. В. Александренко. – К., 2004. – С. 9.

провадження в кримінальній справі обставин конкретного злочину та винності осіб, які його вчинили<sup>412</sup>.

Проблеми протидії розслідуванню, її форми, способи та суб'єкти, прийоми приховування події злочину, його слідів знаходяться в центрі уваги вчених-криміналістів<sup>413</sup>. Так, на різних етапах розслідування протидія виступає як фактично виявлена (відмова давати показання, повідомлення неправдивої інформації тощо) і як реально можлива, обумовлена поведінкою злочинця у момент вчення злочину. У першому випадку сам факт надання протидії є підставою і приводом до вибору відповідної тактики дій слідчого, у тому числі використання тактичних засобів подолання протидії розслідуванню. У другій ситуації необхідність застосування зазначених засобів повинна визначатися з урахуванням ступеня можливості чинення протидії, а головне – оцінки характеру можливих негативних наслідків у випадку, якщо попереджувальні заходи не будуть вжиті<sup>414</sup>.

З цього приводу влучним є зауваження С. А. Шейфера, що, досліджуючи негативний зміст, який характеризує термін «протидія розслідуванню», впливає роль захисника як професійного «ворога розслідування». Однак таке уявлення панувало в минулому і не знаходить підтвердження у сучасній теорії і законодавстві, що ґрунтується на розподілі процесуальних функцій<sup>415</sup>.

---

<sup>412</sup> Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / Р. М. Шехавцов. – К., 2003. – С. 16.

<sup>413</sup> Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / Гончаренко В. И. – К. : Вища школа, изд-во при КГУ, 1984. – 152 с. С. 33-43. Лисиченко В. К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насиленницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : [навч. посіб.] / В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 176 с.

<sup>414</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 34.

<sup>415</sup> Шейфер С. А. Противодействие расследованию или противоборство равноправных сторон? / С. А. Шейфер // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве : процессуальные и криминалистические вопросы : сб. науч. тр. / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – С. 434.

Відповідно до 45 КПК України, захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої вирішується питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого (ч. 1 ст. 47 КПК України).

Звідси цілком обґрунтованим є висновок про те, що захисник – це правозахисник, своєрідний помічник підзахисного, суду у встановленні істини та здійсненні справедливого правосуддя. Однак захисник не є помічником слідчого. Навпаки, захисник – його процесуальний противник, покликаний оспоровувати, спростовувати чи пом'якшувати обвинувальні аргументи і висновки слідчого<sup>416</sup>.

Захисник для виконання своїх функцій наділений правами та обов'язками. І суспільство зацікавлене в тому, щоб захисник не був пасивним спостерігачем дій слідчого, а активно використовував свої права, адже вони можуть бути використані як засоби протидії з невірними, необґрунтованими твердженнями протилежної сторони і, в цьому значенні, є ефективними гарантіями встановлення достовірних обставин злочину, досягнення завдань кримінального провадження.

І хоча протидія розслідуванню є різновидом конфліктної поведінки і часто негативно впливає на власне процес розслідування, було б помилковим вважати, що всі дії з протидії розслідуванню містять у собі ознаки суспільної небезпечності, є злочинними. Деякі види протидії розслідуванню, безумовно, кримінально карані, а інколи є складовою злочинної діяльності.

---

<sup>416</sup> Шейфер С. А. Противодействие расследованию или противоборство равноправных сторон? / С. А. Шейфер // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве : процессуальные и криминалистические вопросы : сб. науч. тр. / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – С. 434.

Однак певна можливість протидіяти розслідуванню з боку підозрюваного, обвинуваченого передбачена законодавством як право на захист. Такі дії підозрюваного і обвинуваченого, як відмова від дачі показань, надання неправдивих показань, інші кримінально некарані його види, що складають більшість актів протидії слідству, є наслідком реалізації наданого законодавством права на захист.

У той самий час, не викликає сумнівів, що протидія розслідуванню може здійснюватися і за допомогою неправомірних чи навіть злочинних дій захисника з перешкоджання діяльності слідчого, може бути пов'язана із фальсифікацією доказів, погрозами на адресу свідків та потерпілих, перешкоджанням їх явці, примушуванням до відмови від давання показань (ст. 386 КК України), розголошенням даних досудового слідства (ст. 387 КК України). Це ж стосується й спроб надання неправомірної вигоди слідчому, прокурору. У цьому та інших подібних випадках захисник дійсно стає «супротивником розслідування», що використовує свій досвід і знання для створення протизаконних перешкод його нормальному перебігу. Такі неправомірні дії необхідно передбачати і нейтралізувати з боку органу досудового розслідування, діючи в межах закону.

Як відзначалося, все більший відсоток злочинів вчинюється організованими злочинними угрупованнями, за попереднього планування підготовки, вчинення та приховування наслідків, тобто, можна вести мову про досить високий рівень організації злочинної діяльності. Відповідно, запланованими є й заходи протидії розслідуванню, набуття такою діяльністю «професійного характеру».

Так, мова може йти про забезпечення злочинної діяльності «блоком прикриття», до якого входять «свої» захисники, що перебувають на постійному утриманні у злочинних угруповань. Відповідно, посилюється тиск на органи досудового розслідування, проведення процесуальних дій набуває конфліктного характеру<sup>417</sup>. Існує потреба розробки нових засобів протидії подібному тиску.

---

<sup>417</sup> Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями : [монографія] / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ., 2004. – С. 109-110.

Аналізуючи форми протидії розслідуванню з боку адвоката–захисника не можна обминути питання: чи завжди використання ним своїх повноважень є допустимим з точки зору закону і виправданим з точки зору професійної етики адвоката.

Так, згідно з ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 року, під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний: 1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; 2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги; 3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; 4) підвищувати свій професійний рівень; 5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування; 6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги<sup>418</sup>. Відповідно до ст. 7 Правил адвокатської етики, у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності. Адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення скоєння правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх скоєнню його клієнтом або іншими особами. Адвокат не має права в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам. У відносинах з органами досудового розслідування, адміністративної юрисдикції адвокат повинен зберігати таємницю досудового розслідування в межах, визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством. Адвокат не повинен умисно перешкоджати законному здійсненню процесу досудового розслідування, адміністративного провадження і давати клієнту поради, свідомо спрямовані на вчинення таких перешкод. Адвокат не повинен приймати доручення на ведення справи клієнта,

---

<sup>418</sup> Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2509.

направленого йому особами, що здійснюють досудове розслідування по цій справі (ст. 47 Правил)<sup>419</sup>.

Слід визнати, що зловживання захисника своїми правами дійсно може перешкоджати розслідуванню. У подібних випадках дії захисника, формально засновані на законі, вступають у протиріччя з основним призначенням захисника як борця за справедливість і надають його діяльності викривленого характеру, що суперечить змісту принципу змагальності<sup>420</sup>. Один із варіантів вирішення проблеми – постановка перед дисциплінарними органами адвокатури питання про відповідальність такого захисника–адвоката за порушення професійних обов’язків.

Тривалий час проблемним і законодавчо не вирішеним було питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності захисників у кримінальній справі – фахівців у галузі права, які, не маючи свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, були залучені до кримінальної справи відповідно до ст. 44 КПК України 1960 року. Щоправда, це питання сьогодні втрачає свою актуальність, адже, згідно з ч. 2 ст. 45 КПК України, «захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю»<sup>421</sup>. Тобто, мова йде лише про професійний захист, що реалізується фахівцем – адвокатом, має чітко визначені права та опрацьований механізм реагування за їх недотримання.

Наведені положення узгоджуються із законодавством іноземних держав, міжнародними договорами України, адже, згідно з їх положеннями, до проведення процесуальних дій можуть залучатися лише професійні адвокати.

---

<sup>419</sup> Правила адвокатської етики : затверджені Установчим З’їздом адвокатів України 17 лист.12 року. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури. Офіційний сайт. <http://vkdko.org/pravil-advokatskoji-etiki/>

<sup>420</sup> Шейфер С. А. Противодействие расследованию или противоборство равноправных сторон? / С. А. Шейфер // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве : процессуальные и криминалистические вопросы : сб. науч. тр. / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – С. 441.

<sup>421</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

Наприклад, Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2002 року передбачає, що за умови дотримання законодавства запитованої Договірної Сторони слідчим, іншим офіційним особам (зокрема, адвокату) запитуючої Договірної Сторони і особам, які є учасниками процесу в запитуючій Договірній Стороні, може бути дозволено бути присутніми під час отримання показань у запитованій Договірній Стороні і брати участь в отриманні таких показань (ст. 8)<sup>422</sup>.

Варто враховувати, що розширення дії змагальності у кримінальному провадженні повинно узгоджуватися із влучним зауваженням В. П. Бахіна, Н. С. Карпова: питання про змагальність у кримінальному процесі повинно вирішуватися з позиції, що контроль над злочинністю є метою системи кримінальної юстиції, а дотримання прав людини – одним із важливих, але засобом його досягнення<sup>423</sup>.

Практика вітчизняного кримінального провадження характеризується орієнтацією на жорсткість (суворість) в оцінці законності отриманих доказів. Разом з тим, підходи до вирішення аналогічних ситуацій у кримінальному провадженні іноземних держав відрізняються, що впливає на реалізацію принципу змагальності.

Наприклад, у Великобританії особа має право записати свої показання самостійно. Однак перед тим, як розпочати запис, вона повинна засвідчити таке: «Я роблю цю заяву з власної волі. Я усвідомлюю, що я не повинен говорити нічого, що може зашкодити моєму захисту, і якщо я не згадаю під час надання показань щонебудь, я можу повідомити ці дані в суді. Така заява може бути доказом»<sup>424</sup>.

Загалом, у Великобританії поняття допустимості доказу розглядається не як неухильне дотримання всіх вимог законодавства до порядку отримання конкретного доказу, а як його здатність до-

---

<sup>422</sup> Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 3 жовт. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2, ч.1–2. – Ст. 112.

<sup>423</sup> Бахин В. П. Состязательность – новая сущность нашей правовой системы или создание видимости? / В. П. Бахин, Н. С. Карпов // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2004. – № 1 (1). – С. 13-14.

<sup>424</sup> Police Law Primer / Kenneth Sloan. Fifth edition. – London ; Edinburgh ; Dublin : Butterworths, 1996. – С. 83.

казувати обставини, що підлягають встановленню під час судового розгляду<sup>425</sup>. Поширеною є ситуація, що дозволяє суду не робити відмінностей між записом показань поліцією і його прослуховуванням за допомогою технічних засобів – головне, щоб запис був чітким, можна було ідентифікувати голос, зрозуміти зміст<sup>426</sup>.

Також, наприклад, при проведенні впізнання особи офіцери поліції можуть виступати як «свідки впізнання», причому, безпосередньо в ролі впізнаючого, на загальних підставах. Однак це не позбавляє отриманих даних доказового значення<sup>427</sup>.

Таким чином, в англійському доказовому праві переважає вимога змісту доказу над процесом його отримання, тобто доказ оцінюється з точки зору його належності до предмету доказування за конкретною справою, його достовірності.

Це стосується й доказового права США. Наприклад, коли працівники органів розслідування при збиранні доказів допустили порушення процесуальних норм через причини, що не залежали від їх волі, вони не втрачають своєї юридичної сили. Наприклад, якщо ордер на обшук складений із порушенням процесуальних норм, то вилучені докази вважаються допустимими. Також можуть бути використані докази, отримані із порушенням норм закону, який набув юридичної сили незадовго до проведення процесуальної дії, якщо працівники органів розслідування у зв'язку із об'єктивними причинами (перебування на чергуванні, у відрядженні тощо) не знали про зміни. До цієї категорії також належать докази, отримані при проведенні обшуку на підставі ордера, виданого суддею, який не мав відповідної компетенції (відсторонений від посади), якщо в органів розслідування були всі підстави вважати зворотне<sup>428</sup>.

---

<sup>425</sup> Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / Гуценко К. Ф., Головкин Л. В., Филимонов Б. А. – [2-е изд., доп и испр.]. – М. : Зерцало – М, 2002. – С. 87

<sup>426</sup> Агутин А. В. К проблеме допустимости источника доказательств в российском уголовном процессе / А. В. Агутин // Российский следователь. – 2004. – № 12. – С. 7.

<sup>427</sup> Bevan and Lidstone's. The Investigation of Crime. A Guide to Police Powers. Second Edition / Ken Lidstone, Clive Palmer. – London, Dublin, Edinburgh : Butterworths, 1996. – P. 430–461.

<sup>428</sup> Шевчишен А. В. Допустимість доказів у кримінальному процесі України та США (порівняльно-правовий аналіз) / А. В. Шевчишен // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2010. – № 3 (70). – С. 169.

Отже, загальне правило допустимості доказів в американській системі доказового права можна сформулювати як: «доказ є допустимим, якщо він відноситься до справи»<sup>429</sup>. Дотримання встановлених процедурних правил законності їх збирання являється другорядною умовою допустимості. Як закріплено у правилі 402 Федеральних правил про докази США (Federal Rules of Evidence), «всі докази, які відносяться до справи, є допустимими, якщо інше не передбачено Конституцією США, актами Конгресу, даними правилами і приписами Верховного суду США, винесеними у зв'язку з його нормотворчою компетенцією. Доказ, що не відноситься до справи, є недопустимим»<sup>430</sup>.

Виходячи із зазначеного, у багатьох державах, де кримінальний процес за формою є обвинувальним (змагальним) (наприклад, США), поліція виконує виключно функцію кримінального переслідування шляхом збирання доказів обвинувачення. Докази, що виправдовують особу, повинна збирати сторона захисту. Усі зібрані таким чином докази подаються безпосередньо до суду<sup>431</sup>. Подібним шляхом пішов й український законодавець, адже сторонами кримінального провадження, згідно з п. 19 ст. 3 КПК України, визначені: з боку обвинувачення (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених Кодексом); з боку захисту (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники). Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених Кодексом (ч. 2 ст. 22 КПК України).

---

<sup>429</sup> Щербаков С. В. Американское доказательственное право : англо-русский словарь-справочник / Щербаков С. В. – М. : Юрлитинформ, 2010. – С. 5-6.

<sup>430</sup> Federal Rules of Evidence [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.law.cornell.edu/rules/fre>

<sup>431</sup> Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / Татаров О. Ю. – Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. – С. 616-617

Щодо європейської практики реалізації принципу змагальності, слід зазначити, що ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року веде мову про незалежність і неупередженість суду, який розглядатиме справу, про відкритість судового розгляду та публічне оголошення судового рішення, про розумність строків розгляду справи<sup>432</sup>. Інші складові зазначеного права, зокрема такі як рівність сторін та змагальність судового розгляду, право на правову допомогу, не відображені текстуально у статті 6 Конвенції і були виведені Європейським Судом з прав людини з принципу верховенства права, який зазначений у преамбулі до Конвенції<sup>433</sup>.

Засади рівності та змагальності як елементи ширшого поняття справедливого судового розгляду, про яке йдеться у п. 1 ст. 6 Конвенції, частково втілені у Конвенції також у підпункті «с» п. 3 ст. 6, що гарантує особам, які обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, такі змагальні права як право допитувати свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також право вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення<sup>434</sup>. Ці можливості осіб, обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, гарантуються не тільки в судовому процесі, а під час досудового розслідування, оскільки положення ст. 6 Конвенції поширюються також на досудову стадію процесу. Важливо, що такі права є «наднаціональними», й повинні забезпечуватися при розслідуванні злочинів незалежно від будь-яких умов.

Як відзначалося, проголошення змагальності як принципу кримінального провадження визначає не лише зміст кримінального процесуального права, але й вектор розвитку науки криміналістики. На думку В. Ю. Шепітька, зміни кримінально-процесуального

---

<sup>432</sup> Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 26.

<sup>433</sup> Банчук О. А. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда. – К. : Леста, 2005. – С. 13.

<sup>434</sup> Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

закону обумовлюють зміни і у використовуваних засобах криміналістики. Процесуальні приписи і криміналістичні рекомендації взаємообумовлені. Саме кримінальний процес визначає межі застосування тактичних прийомів, науково-технічних засобів, методичних рекомендацій, встановлює порядок проведення слідчих і судових дій. Трансформація функцій слідчого, перенесення його повноважень на інших суб'єктів – відобразиться й на реалізації засобів криміналістичної тактики (криміналістичної методики) і на досягненні ефективного результату<sup>435</sup>.

Отже, реалізація принципу змагальності під час реалізації діяльності з розслідування злочинів вимагає переосмислення багатьох усталених поглядів щодо завдань учасників кримінального провадження, методів і засобів їх діяльності. Однак слід визнати, що передумовою реалізації змагальності та найбільш ефективним способом подолання будь-якої можливої протидії під час розслідування була і залишається його висока якість, неухильне дотримання слідчим вимог закону, високий рівень володіння мистецтвом доказування, що може витримати будь-яке випробування.

Визнаючи існування низки проблемних питань, пов'язаних із правовим регулюванням та практикою розслідування злочинів в Україні, його відповідності міжнародно-правовим нормам, відзначимо, що ратифікація міжнародних договорів та імплементація їх положень до національного законодавства України, прийняття нового КПК України, визнання юридично значимими рішень Європейського суду з прав людини є прогресивними кроками, які визначають принципову перебудову кримінального провадження та повинні позитивно вплинути на розглядувану діяльність. Актуальними завданнями є подальше опрацювання положень КПК України, розробка нормативно-правових актів, що деталізуватимуть законодавчі положення, запровадження до слідчої практики криміналістичних рекомендацій щодо організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій тощо. За

---

<sup>435</sup> Шепитько В. Ю. Функция расследования преступлений и научные средства криминалистики / В. Ю. Шепитько // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II-ї міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т. 2. – С. 358-359.

нових умов важливого значення набуває забезпечення практичної реалізації процесуальних норм, які визначають змагальність кримінального провадження, розробка криміналістичних рекомендацій з даних питань.

### **2.3. Слідчі (розшукові) дії у системі засобів діяльності з розслідування злочинів**

Розслідування злочинів реалізується через виконання комплексу процесуальних дій та непроцесуальних заходів, центральну частину яких займають слідчі (розшукові) дії.

Характеризуючи діяльність з розслідування злочинів, слід окреслити її процесуальні межі. Як відомо, факт вчинення злочину обумовлює внесення інформації про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та початок стадії досудового розслідування.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів (п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК України), що виконується у всіх кримінальних провадженнях, за винятком проваджень щодо кримінальних проступків.

Визначаючи завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК України), законодавець вказує про «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений...»

Таким чином, досудове розслідування сутісно відображає зміст діяльності з розслідування злочинів, забезпечує наступний

судовий розгляд і спрямовано на досягнення завдань кримінального провадження.

Діяльність із розслідування злочину за таких умов має відносно самостійний характер, зокрема: 1) має завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України); 2) чітко окреслені межі – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до винесення рішення, яким завершується провадження досудового розслідування; 3) зміст та процесуальну форму; 4) характеризується участю компетентних суб'єктів; 5) полягає у проведенні слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, непроцесуальних заходів, які спрямовані на отримання доказів і забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні; 6) характеризується колом специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Слід визначити, що являє собою процес розслідування злочинів і які структурні компоненти наповнюють це складне правове явище.

Як вказує В. Г. Лукашенко, розслідування злочинів – складний, багатобічний соціальний процес, в орбіту якого залучається велика кількість суб'єктів, які мають власні інтереси і специфічні мотиви поведінки, що підпорядковані загальним завданням кримінального судочинства<sup>436</sup>.

Розслідування злочинів можна також визначити як пізнання подій минулого за залишеними матеріальними та ідеальними слідами<sup>437</sup>.

Р. Ю. Савонюк додає, що діяльність слідчого з розслідування кримінальних справ і доказування регламентована законом і за своєю суттю є одним із видів державної діяльності. Крім того, діяльність слідчого є соціально важливою, такою, що

---

<sup>436</sup> Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів / В. Г. Лукашевич // Теоретичні та практичні проблеми використання криміналістики і судової експертизи у розкритті і розслідуванні злочинів. – К., 1996. – С.17.

<sup>437</sup> Кузьмичов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмичов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – С.18.

істотно впливає на суспільні відносини, формує думку як про органи досудового слідства, так і правосуддя в цілому<sup>438</sup>.

Коло засобів, які використовує слідчий під час розслідування злочинів, є досить широким і включає систему внутрішньо організованих, упорядкованих і узгоджених процесуальних дій і непроцесуальних засобів та прийомів, поєднаних спільною метою – виконання завдань кримінального провадження.

Як вказує Р. С. Белкін, діяльність слідчого у процесі розслідування злочину не вичерпується комплексом слідчих дій, адже вона не зводиться виключно до роботи з доказами, але й передбачає ряд інших кримінально-процесуальних процедур і організаційно-технічних заходів<sup>439</sup>.

Під час досудового розслідування саме слідчий є суб'єктом досудового розслідування, несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ст. 40 КПК України). Слідчий уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;

5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

---

<sup>438</sup> Савонюк Р. Ю. Доказування у досудовому слідстві: [навч. посіб.] / Савонюк Р. Ю. ; за ред. О. М. Бандурки ; МВС України ; Нац. ун-т внутр. справ. – Сімферополь : Доля, 2003. – С.30.

<sup>439</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1999. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 1999. – С. 209.

7) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

8) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України;

9) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

На нашу думку, діяльність слідчого під час розслідування злочину умовно складається із двох блоків: процесуального і непроцесуального. Останній представляє собою нерегламентовані законом заходи та прийоми слідчого з організаційно-тактичного і технічного забезпечення досудового розслідування. Значну частину серед них займають організаційні дії, які забезпечують належні умови реалізації функції збирання, дослідження, оцінки й використання доказів у процесі розслідування злочинів<sup>440</sup>.

У ряді випадків організаційні дії тлумачаться здебільшого як дії допоміжного, технічного характеру. Насправді їх сутність та роль у процесі розслідування злочинів є вагомішою, підпорядкована завданням кримінального провадження. Існує ряд рівнів організації розслідування злочинів<sup>441</sup>. Вони охоплюють вищий рівень як специфічну форму діяльності всіх компетентних державних органів та організацію проведення окремої дії під час конкретного кримінального провадження.

Таким чином, можна розглядати організаційні заходи слідчого як окремий вид його діяльності, що може мати як процесуальний характер, так і непроцесуальний, виконувати допоміжну, технічну, тактичну, забезпечувальну функцію чи набувати характеру управлінського рішення у справі.

Наприклад, організаційними є заходи, які спрямовані на забезпечення участі понятих, захисника, спеціаліста, педагога, психолога, перекладача або особи, яка розуміє глухого чи німого, ліка-

---

<sup>440</sup> Гутерман М.П. Организационные мероприятия следователя в процессе расследования преступлений: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: / Академия МВД СССР. – М., 1980. – С. 8.

<sup>441</sup> Белкин Р.С. Криминалистика в 3-х томах. Т.2. Частные криминалистические теории. – М.: Юрист., 1999. – С. 449-451.

ря, законних представників особи, судово-медичного експерта, лікаря та ін. До організаційних відносяться дії для відтворення обстановки і умов, в якій ті чи інші події відбувалися в дійсності, підбір осіб та предметів у межах підготовки до пред'явлення для впізнання осіб, заходи із технічного забезпечення фіксації слідчої (розшукової) дії (пошуковими та засобами фіксації, зв'язку, транспорту).

Існують організаційні заходи для вирішення тактичних завдань (складення і корегування плану розслідування та плану окремих слідчих (розшукових) дій; забезпечення пред'явлення речових доказів, раптовості тактичних прийомів чи їх комбінацій).

Відповідно, з тактичного аспекту, діяльність з розслідування злочину може бути представлена у вигляді поєднання тактико-криміналістичних засобів. Тактико-криміналістичний засіб за даних умов виражається у формі процесуальної і організаційно-тактичної діяльності щодо здійснення оптимальних і допустимих прийомів, способів дій чи лінії поведінки слідчого, а також комплексів слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, об'єднаних для вирішення конкретного завдання розслідування. Слідчий обирає той чи інший прийом чи засіб на основі всебічного вивчення обставин розслідуваного злочину, конкретної слідчої ситуації, наявності й характеру протидії з боку окремих учасників розслідування.

У системі тактико-криміналістичних засобів розрізняють тактичні прийоми, тактичні комбінації й тактичні операції. Поняття тактичного прийому є ключовим у системі категорій криміналістичної тактики. Практика свідчить, що одиничні тактичні прийоми неефективні й досягають мети лише тоді, коли реалізуються у комплексі з іншими тактичними прийомами, процесуальними, гласними й негласними слідчими (розшуковими) діями. Сьогодні дослідження проблем комплексного використання тактичних засобів є актуальним науковим завданням, обумовленим потребами практики.

Підкреслимо, що за цих умов основну частину діяльності з розслідування злочинів складають процесуальні дії, тобто такі, які передбачені і регламентовані КПК України. Процесуальні дії співвідносяться зі слідчими (розшуковими) як ціле і частина.

Процесуальні дії охоплюють всі передбачені КПК України дії, проте відрізняються від слідчих (розшукових) за метою, колом уповноважених суб'єктів та порядком проведення, отримуваними результатами тощо.

Таким чином, процесуальні дії характеризуються тим, що: регламентовані КПК України; спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України); виконуються під час розслідування злочину уповноваженими суб'єктами; процесуально фіксуються.

Центральне місце серед засобів розслідування злочинів займають слідчі (розшукові) дії.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України, – розглядаються негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 246 КПК України). Виходячи із поставлених завдань, детальна увага буде звернена на гласні слідчі (розшукові) дії, засоби, методи і прийоми проведення яких є відкритими для учасників кримінального провадження.

Слід погодитись із думкою вчених, що «слідча (розшукова) дія» як збірне кримінальне процесуальне поняття – це система кримінальних процесуальних правил і умов, що здійснюються уповноваженою на те особою у конкретному кримінальному провадженні з метою виявлення, вилучення, дослідження і фіксації доказів<sup>442</sup>.

Закон передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій:

1) допит, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (статті 224–226 КПК України), допит у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України);

---

<sup>442</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 2012. – С. 482.

- 2) пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228 України), речей (ст. 229 КПК України), трупа (230 КПК України);
- 3) обшук (статті 233–236 КПК України);
- 4) огляд: місця події, місцевості, приміщень, житла чи іншого володіння особи, речей та документів (статті 214, 237 КПК України), трупа (ст. 238 КПК України), трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України); місця вчинення кримінального правопорушення (п. 2 ч. 2 ст. 520 КПК України);
- 5) слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);
- 6) освідчування особи (ст. 241 КПК України);
- 7) залучення експерта та проведення експертизи (статті 242–243 КПК України)<sup>443</sup>.
- 8) ексгумація трупа (ст. 239 КПК України).

Як свідчать проведені дослідження, поняття «слідчі дії» здавна відоме в історії вітчизняного кримінального судочинства. У Статуті кримінального судочинства 1864 року цей термін був використаний для відокремлення процесуальних дій судового слідчого від тих дій, які виконувались чинами поліції. Зміст низки статей Статуту (ст. 491 та ін. гл. 12), рішень вищих судових інстанцій свідчать про те, що під слідчими діями розумілося досить широке коло процесуальних дій та рішень, в тому числі й заходи судової влади, яка уособлювалася судовим слідчим, зокрема постанови про зупинення періодичних видань, обрання запобіжних заходів, притягнення як обвинуваченого<sup>444</sup>.

У перших роботах з криміналістики автори також зверталися до терміна «слідчі дії», не з'ясовуючи їх відмінності від решти дій, що здійснюються слідчим під час розслідування злочину. Так, в «Основах уголовной техники» С. Н. Трегубов веде мову про слідчі дії на місці злочину, до яких включає всі дії, які вчиняються слідчим на місці події: складання плану, фотографування місця події, зовнішній огляд трупа, розшук і огляд знарядь злочину та їх ідентифікація тощо. Поряд з цим автор

---

<sup>443</sup> Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій / О. В. Капліна /// Вісник кримінального судочинства : наук.-практ. журн. – 2015. – № 1. – С. 42.

<sup>444</sup> Горбачов О. Слідчі дії: термінологія, поняття, види / О. Горбачов // Вісник Академії правових наук України. – Х., 1997. – Вип. 2. – С. 126.

зазначає про особливо вагоме значення таких слідчих дій як огляд, обшук, освідування, дослідження речових доказів<sup>445</sup>.

Тобто, законодавцем, вченими, практиками ототожнювалися поняття «слідчі дії – дії слідчого», відбувалося їх розширене юридичне тлумачення.

На основі вивчення кримінально-процесуального законодавства О. В. Горбачов робить висновок про те, що в період після 1917 року термін «слідчі дії» отримав різні, навіть парадоксальні зміни у своєму змісті. Так, у КПК 1927 року цей термін згадувався лише в розділі про судовий розгляд (ст. 261), а дії органів досудового слідства охоплювалися поняттям «заходи» чи навіть «напрями» (ст. 223); натомість у кодексі були регламентовані правила проведення огляду, обшуку, допиту та інших слідчих дій. До часу прийняття Основ кримінального судочинства 1958 року значення терміна «слідчі дії» в розумінні заходів, що виконувалися слідчим, було неконкретизованим. У ст. 29 Основ наводиться перелік невідкладних слідчих дій, які дозволялося виконувати органам дізнання при розслідуванні кримінальних справ, досудове слідство в яких було обов'язковим, проте визначення поняття «слідчі дії» та їх повний перелік залишалися нез'ясованими<sup>446</sup>.

Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. зі змінами та доповненнями<sup>447</sup> використовував термін «слідчі дії» більше 80 разів, але була відсутня дефініція поняття, їх перелік, узагальнені правила провадження.

Нині глава 20 КПК України регламентує засади проведення слідчих (розшукових) дій, й безпосередньо ст. 223 визначає загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій.

Важливо, що у ч. 1 ст. 223 законодавець дає визначення слідчих (розшукових) дій саме як дій, що спрямовані на отримання

---

<sup>445</sup> Трегубов Н. С. Основы уголовной техники. Научно-технические приемы расследования преступлений. Практическое руководство для судебных деятелей / Трегубов Н. С. – Петроград : изд. Юридического книжного склада «Право», 1915. – XI, 334, [2] – С. 16-61.

<sup>446</sup> Горбачов О. Слідчі дії: термінологія, поняття, види / О. Горбачов // Вісник Академії правових наук України. – Х., 1997. – Вип. 2. – С. 125-127.

<sup>447</sup> Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом від 28 груд. 1960 р. ; зі змінами і доп. станом на 17 січ. 2012 р. (відп. офіц. текст.). – К. : Правова єдність, 2012. – С. 205.

(збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Відповідно, у ст. 223 КПК України «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій» законодавець передбачив ряд загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій, якими є: поняття слідчих (розшукових) дій (ч. 1); загальні підстави їх проведення (ч. 2); коло учасників слідчої (розшукової) дії, їх права (ч. 3, 6, 7); час та період проведення слідчих (розшукових) дій (ч. 4, 8); порядок проведення слідчої (розшукової) дії та фіксування її результатів у разі отримання доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 5).

Поняття слідчих дій за кримінально-процесуальним законодавством минулих років постійно піддавалося науковим дослідженням<sup>448</sup>. Сьогодні окреслене поняття зазнало змін, і ми ведемо мову саме про слідчі (розшукові) дії як такі, що мають пізнавальний і водночас процесуальний характер та розшукову спрямованість, сутність якої полягає у намаганні процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Не менш важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у цьому кримінальному провадженні доказів або інших встановлених фактів<sup>449</sup>.

---

<sup>448</sup> Быховский И. Е. Процессуальные и тактические вопросы системы следственных действий : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза" / И. Е. Быховский. – М, 1976. – С. 9.; Гутерман М. П. Организационные мероприятия следователя в процессе расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза" / М. П. Гутерман. – М., 1980. – С. 9.; Лисиченко В. К. Негативні обставини та їх значення у розслідуванні злочинів : [моногр.] / В. К. Лисиченко, І. І. Когутич. – К. : Дія, 2002. – С. 94.; Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : [підруч. для юрид. вузів] / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1992. – С. 210.; Шейфер С. А. Следственные действия: сущность и процессуальная форма / Шейфер С. А. – М. : Юрид.лит., 1981. – С. 104-119.

<sup>449</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – С. 482.

Крім вказаного, слідчі (розшукові) дії характеризуються обов'язковими ознаками. Перша ознака обумовлена проголошенням України правовою державою й дії пріоритету принципу верховенства права (ст. 1, 8 Конституції України)<sup>450</sup>. Отже, обов'язковою ознакою слідчої (розшукової) дії є закріплення кримінальним процесуальним законодавством, а її проведення повинно здійснюватись лише в суворій відповідності з нормами закону, за принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом, і лише у визначеній законом формі».

Як зазначає В. С. Кузьмічов, позиція неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства при визначенні кола слідчих дій та їх практичної реалізації обґрунтовується специфікою слідчої діяльності, оскільки основним джерелом формування її структури і змісту компонентів, регулятором їх взаємозв'язків є закон<sup>451</sup>.

По-друге, слідчі (розшукові) дії проводяться за наявності фактичних і правових (юридичних) підстав.

Як вказує С. Ю. Карпушин, правові підстави проведення слідчих (розшукових) дій можна визначити через таких два критерії: наявність у посадової особи повноважень на проведення відповідної слідчої (розшукової) дії у конкретній ситуації та дотримання встановленого порядку прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії. Відповідно правовими підставами проведення слідчих (розшукових) дій слід вважати наявність відповідних повноважень державних органів і посадових осіб на проведення конкретної слідчої (розшукової) дії у поєднанні з належною процесуальною формою рішення про її проведення. Фактичними підставами проведення слідчих (розшукових) дій виступає сукупність даних, які обумовлюють необхідність і можливість проведення певної слідчої (розшукової) дії у конкретних умовах з огляду на досягнення її мети<sup>452</sup>.

---

<sup>450</sup> Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

<sup>451</sup> Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – С. 35.

<sup>452</sup> Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / С. Ю. Карпушин. – К., 2016. – С.10.

Наступна характерна ознака слідчих (розшукових) дій полягає у спрямованості на встановлення обставин кримінального провадження шляхом, як зазначено в ч. 1 ст. 223 КПК України, отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Згідно з ч. 1 ст. 84 КПК України, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч. 2 ст. 84 КПК України).

На нашу думку, спрямованість слідчих (розшукових) дій щодо роботи із доказами є більш широкою та різноманітною.

Наприклад, В. Т. Нор, М. М. Михеєнко, В. П. Шибіко відносили до функцій слідчих дій виявлення, фіксацію та перевірку доказів у кримінальній справі<sup>453</sup>; Є. Г. Коваленко – збирання, закріплення, перевірку та оцінку доказів<sup>454</sup>. Сутність слідчих дій, як зазначав Р. С. Белкін, складають процеси збирання, перевірки, оцінки і використання доказів<sup>455</sup>. Хоча відбулися зміни щодо сутності слідчих (розшукових) дій, однак, засади дослідження доказової інформації є змістовнішими.

По-перше, слідчі (розшукові) дії є засобом отримання (збирання) доказів – початкового етапу, що полягає у накопиченні доказової інформації у кримінальному провадженні. Сутність процесу збирання доказів значною мірою залежить від того, під кутом зору науки кримінального процесу чи криміналістики він розглядається. Процесуалісти поглиблено досліджують форму, дотримання вимог кримінального процесуального законодавства, а криміналісти – звертають більш прискіпливу увагу на зміст діяльності зі збирання доказів.

---

<sup>453</sup> Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : [підруч. для юрид. вузів] / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1992. – С. 120.

<sup>454</sup> Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : [навч. посіб.] / Коваленко Є. Г. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 114-115.

<sup>455</sup> Белкін Р. С. Криминалистика : [в 3 т.] / Белкін Р. С. – М. : Юристь, 1999. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 1999. – 464 с.

З криміналістичної точки зору, збирання доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій починається з пошукових операцій, спрямованих на пошук та виявлення слідів злочину, інших об'єктів, пов'язаних із подією злочину причинно-наслідковими зв'язками. Потім для їх виявлення застосовуються організаційні, технічні й тактичні засоби і прийоми із дотриманням процесуальних вимог.

Наступне завдання, яке вирішується під час проведення слідчих (розшукових) дій, – дослідження доказів, тобто пізнання суб'єктом доказування їх змісту відносно дотримання вимог належності (ст. 85 КПК України) та допустимості (ст. 86 КПК України), а також достовірності та достатності.

Зважаючи на те, що будь-яка діяльність людини повинна бути оцінена, важливе значення має оцінка доказів, що логічно продовжується використанням доказів.

Оцінка доказів, отриманих у результаті проведення кожної слідчої (розшукової) дії, є складною розумовою діяльністю слідчого, інших компетентних суб'єктів (прокурора, слідчого судді, захисника та ін.).

Оцінка отриманих доказів за результатами проведення слідчої (розшукової) дії, спрямована на вирішення таких основних завдань: по-перше, оцінюється співпадання запланованої мети дії з фактично отриманим результатом; по-друге, фактично отримані результати досліджуються за правилами оцінки доказів; по-третє, з'ясовується значення і місце отриманих результатів у системі доказової інформації, визначаються шляхи подальшого використання отриманої доказової інформації у процесі розслідування злочину<sup>456</sup>. Аналіз зробленої роботи і отриманих результатів необхідний як для перевірки достовірності доказової інформації, так і для вирішення питання про її доказову силу і шляхи її подальшого використання<sup>457</sup>.

Ця стадія набуває особливого значення у зв'язку з тим, що забезпечення процесу доказування через виконання функцій зби-

---

<sup>456</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [моногр.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Чорноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 313.

<sup>457</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юристъ, 1999. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 1999. – С. 361.

рання, дослідження, оцінки і використання доказів є призначенням слідчих (розшукових) дій, і, як зазначалося, з цією метою у конкретній слідчій (розшуковій) дії процесуальні й криміналістичні аспекти не взаємовиключні, а співіснуючі, взаємодоповнюючі<sup>458</sup>.

Ми підтримуємо точку зору О. Я. Баєва про те, що криміналістична тактика пропонує способи здійснення діяльності з доказування; в ній відображаються умови і порядок збирання, дослідження, оцінки і використання доказів, в тому числі: проведення окремих слідчих дій, планування, організації та оцінки на всіх їх рівнях<sup>459</sup>.

Сучасні уявлення про теорію доказування відображають її комплексний характер – процесуальний (мета, предмет, межі доказування, поняття і класифікація доказів тощо), а також криміналістичний (акцент на особливості збирання, дослідження, оцінки і використання доказів)<sup>460</sup>. Тому забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні є першочерговим завданням проведення слідчих (розшукових) дій.

Оцінка доказів здійснюється слідчим у формі логічного, розумового процесу визначення ролі та значення зібраних доказів. Дослідження і оцінка доказів тісно пов'язані між собою, оскільки з'ясування достовірності, належності, допустимості та достатності доказів здійснюється у процесі складної розумової діяльності і провести чітку межу між цими процесами надзвичайно складно. Відмінність між цими різновидами діяльності слідчого полягає в тому, що дослідження здійснюється як через практичні дії, так і розумові операції, а оцінка відбувається внаслідок розумової діяльності.

---

<sup>458</sup> Ларин А. М. Прием криминалистической тактики в генезисе следственного действия / А. М. Ларин // Актуальные проблемы советской криминалистики / отв. ред. В. Г. Танасевич. – М, 1980. – С. 94.

<sup>459</sup> Баев О. Я. Содержание и формы криминалистической тактики / Баев О. Я. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1975. – С. 48.

<sup>460</sup> Белкин А. Р. Теория доказывания : [науч.-метод. пособ.] / Белкин А. Р. – М. : НОРМА, 1999. – С.9. Белкин Р. С. Тактика следственных действий / Р. С. Белкин, Е. М. Лившиц. – М. : Новый юрист, 1997. – С. 27; Ієрусалимов І. О. Криміналістичні аспекти забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві / І. О. Ієрусалимов, Ж. В. Удовенко // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів, (Донецьк, 02 берез. 2001 р.) / МВС України ; Донецький ін-т внутр. справ. – Донецьк, 2001. – С. 52.

Завершальним завданням слідчих (розшукових) дій є використання доказів, тобто їх безпосереднє залучення для підтвердження чи спростування певного факту шляхом розумової, операційної (діяльнісної), психологічної активності суб'єкта розслідування.

Функція використання доказів є заключним етапом роботи з доказами у структурі слідчої (розшукової) дії, оскільки після їх збирання, дослідження і оцінки суб'єкт доказування оперує ними, застосовує з певною практичною метою, за допомогою чого вирішує завдання встановлення обставин кримінального провадження, досягнення його завдань.

На думку Р. С. Белкіна, під використанням доказів слід розуміти оперування ними у процесі доказування, встановлення істини, тобто з'ясування всіх передбачених законом обставин, що складають предмет доказування у кримінальній справі. Тобто, за своєю сутністю, процес доказування зводиться до використання доказів, оперування ними<sup>461</sup>. Діяльність з використання доказів А. Р. Белкін поширює на весь процес доказування, оскільки використання доказів, оперування ними – і є власне доказування, адже самі по собі докази, не використані для підтвердження чи спростування якоїсь тези доказування, залишаються за межами цього процесу<sup>462</sup>.

Використання доказів може, на думку В. М. Тертишника, виражатися у формі доказування – обґрунтування, що являє собою переконування можливих адресатів доказування в істинності наданих знань. Сутність цієї діяльності полягає у логічному обґрунтуванні певної тези чи здійсненні окремих процесуальних актів.

Однак використання доказів не вичерпується доказуванням-обґрунтуванням. Це поняття ширше. Ним охоплюються такі дії, як пред'явлення доказів під час допитів, застосування інших слідчих (розшукових) дій: пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту тощо. Докази використовуються не лише для формулювання та обґрунтування висновків (рішень), а й для побудови версій у

---

<sup>461</sup> Криминалистика : учеб. для высш. учеб. завед. МВД СССР : в 2 т. / [В. С. Аханов, В. П. Бахин, Р. С. Белкин и др.] ; под ред. Р. С. Белкина, И. М. Лузгина. – М. : Акад. МВД СССР, 1978– . – Т. 1. – 1978. – С. 9-12.

<sup>462</sup> Белкин А. Р. Теория доказывания : [науч.-метод. пособ.] / Белкин А. Р. – М. : НОРМА, 1999. – С. 270.

кримінальному провадженні, моделювання відтворення обстановки і обставин події під час слідчого експерименту.

Тобто, використання доказів включає логічні операції щодо застосування їх як аргументів в обґрунтуванні висновків у справі, застосуванні доказів як вихідних даних при моделюванні, висуненні та перевірці версій, фактичного ознайомлення окремих учасників процесу зі змістом доказів з метою одержання додаткової доказової інформації<sup>463</sup>. Стадії використання доказів притаманні гносеологічні, психологічні та організаційні основи доказування<sup>464</sup>.

Отже, діяльність з використання доказів передбачає: висунення та обґрунтування версій; прийняття процесуальних і організаційно-тактичних рішень; перевірку версій та іншої інформації (шляхом співставлення змісту доказової інформації, отриманої в результаті провадження однієї чи декількох слідчих (розшукових) дій, з метою підтвердження чи спростування їх узгодженості між собою); отримання нової інформації (застосування на основі наявної доказової інформації інших слідчих (розшукових) дій, надання доручень на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів); моделювання (дозволяє виявити зв'язки між отриманою доказовою інформацією та побудувати її цілісну систему); використання інформації для подолання протидії розслідуванню (з метою нейтралізації дій осіб, які чинять протидію) тощо.

Вивчення і пізнання закономірностей збирання, дослідження, оцінки і використання доказів необхідні криміналістиці для реалізації свого призначення – сприяння практиці боротьби зі злочинністю. Ґрунтуючись на закономірностях виникнення та опрацювання доказів, здійснюється цілеспрямована розробка техніко-криміналістичних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій для роботи з доказами, організації та планування досудового розслідування, судового розгляду, попередження злочинів.

---

<sup>463</sup> Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / Тертишник В. М. – К. : А.С.К., 2002. – (Нормативні документи та коментарі).

<sup>464</sup> Кірмач Л. А. Доказування як метод пізнання у процесі розслідування злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Л. А. Кірмач. – Х., 2003. – С. 8.

Основу таких заходів складають, згідно з ч. 1 ст. 93 КПК України, саме слідчі (розшукові) дії.

Слідчі та інші процесуальні дії, які вирішують завдання доказування під час досудового розслідування, поєднані спільною метою – з'ясування об'єктивних обставин у кримінальному провадженні, досягнення завдань кримінального судочинства. Відмінність між переліченими різновидами дій полягає в тому, що підвищений рівень процесуальної регламентації слідчих (розшукових) дій у зв'язку з їх визначальною роллю у процесі доказування відрізняє останні від інших способів збирання доказів; відмінність полягає і в активній діяльності слідчого, який несе відповідальність за законне і своєчасне проведення слідчих (розшукових) дій, організовує розслідування.

Стосовно інших способів збирання доказів (ч. 2 ст. 93 КПК України), то тут характер діяльності слідчого інший: він витребує та отримує від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речі, документи, відомості, висновки експертів, висновки ревізій та актів перевірок, проводить інші процесуальні дії, передбачені КПК України. У перелічених випадках збирання доказів проводиться слідчим опосередковано.

Проведення слідчих (розшукових) дій – це складний шлях збирання доказів, що вимагає від слідчого значних зусиль, часових витрат, суворого дотримання регламентованої кримінальним процесуальним законодавством форми. На відміну, при застосуванні інших перелічених процесуальних засобів (ч. 2 ст. 93 КПК України), збирання доказів відбувається більш спрощено. Тобто, слідчому є сенс застосовувати останні (витребувати та отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речі, документи, відомості, висновки експертів, висновки ревізій та акти перевірок та ін.) у випадках, коли для розслідування злочинів місцезнаходження предметів і документів не має принципового доказового значення, відсутні підстави побоюватися за їх збереження, а також слідчий переконаний у добровільності здійснення таких процесуальних дій без потреби застосування заходів примусу. Коли у слідчого є підстави вважати, що необхідні йому предмети і документи можуть бути знищені чи втрачені, існує можливість чинення

протидії або з тактичних міркувань, він повинен застосувати для їх отримання передбачені КПК України слідчі (розшукові) дії (наприклад, огляд, обшук).

Обов'язковою ознакою слідчої (розшукової) дії є те, що її хід та отримані результати відображаються у протоколі (ст. 104 КПК України) та додатках до нього (ст. 105 КПК України). На відміну – посвідчення ходу і результатів процесуальної дії знаходить своє відображення у різноманітних процесуальних документах: постанові, результатах виконання доручення, складення опису майна при накладенні на нього арешту тощо. Протокол слідчої (розшукової) дії відображає багатосторонні правовідносини, адже до їх проведення можуть залучатися підозрюваний, свідок, потерпілий, спеціаліст, експерт, перекладач, поняті тощо. Всі вони беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, мають коло прав та обов'язків, що відображається у протоколі. Таким чином, реалізуються двосторонні (чи багатосторонні) правовідносини між слідчим та іншими учасниками слідчої (розшукової) дії у формі взаємодії, безпосереднього чи опосередкованого впливу один на одного. На відміну від протоколу – постанова, доручення, клопотання тощо виражають одностороннє волевиявлення суб'єкта розслідування, що може бути підставою для виникнення, зміни, припинення правовідносин.

Протокол слідчої (розшукової) дії складається з: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву слідчої (розшукової) дії; особу, яка проводить слідчу (розшукову) дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення слідчої (розшукової) дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні слідчої (розшукової) дії, умови та порядок їх використання; 2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті слідчої (розшукової) дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі й документи; 3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі й документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення

учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників слідчої (розшукової) дії. Перед підписанням протоколу учасникам слідчої (розшукової) дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу (ч. 3,4 ст. 104 КПК України).

Важливе значення мають й додатки до протоколу слідчої (розшукової) дії, якими, згідно з ч. 2, 3 ст. 105 КПК України, можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної слідчої (розшукової) дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис слідчої (розшукової) дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Протокол слідчої (розшукової) дії має складну правову природу. Функціонально він є універсальним носієм доказової інформації. Під час формування протоколів відображаються, з одного боку, встановлені відомості про обстановку та інші обставини події злочину, а з іншого – відповідна процесуальна форма, встановлений режим фіксації й засвідчення змісту та результатів кожної слідчої (розшукової) дії<sup>465</sup>, встановлення джерел (носіїв) та ознак тих чи інших негативних обставин, а також сумісних чи несумісних ситуаційних процесів їх виникнення<sup>466</sup>. Порушення вимог кримінального процесуального законодавства щодо змісту протоколу, порядку його складання, засвідчення отриманих результатів тягне за собою втрату доказового значення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Наведене дає підстави визначити слідчі (розшукові) дії як окремий вид процесуальних дій, що проводиться з метою збирання, дослідження, оцінки і використання доказів уповноваженою

---

<sup>465</sup> Бацько І. М. Удосконалення процесуальної регламентації протоколювання слідчих дій та додатків до протоколів / І. М. Бацько // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2000. – №3. – С. 117-125.

<sup>466</sup> Лисиченко В. К. Негативні обставини та їх значення у розслідуванні злочинів : [моногр.] / В. К. Лисиченко, І. І. Когутич. – К. : Дія, 2002. – С. 96.

службовою особою відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства з метою досягнення завдань кримінального провадження.

## 2.4. Характеристика слідчих (розшукових) дій

Комплексний характер дослідження обумовлюється складним характером сутності слідчих (розшукових) дій. Так, Л. Е. Ароцкер відносно слідчих дій визначав три основні складові: процесуальні, тактичні та етичні<sup>467</sup>. І. Є. Биховський підкреслював єдність слідчих дій у процесуальному, тактичному, етичному, психологічному, організаційному та інших аспектах<sup>468</sup>. І. І. Котюк характеризує структуру слідчої дії у кількох аспектах і насамперед – в організаційному, гносеологічному, операціональному та процесуальному<sup>469</sup>.

На нашу думку, сутність слідчої (розшукової) дії як складного і багатоаспектного правового явища може бути охарактеризована її кримінальну процесуальну, морально-етичну, психологічну та організаційно-тактичну характеристики.

*Кримінальна процесуальна характеристика слідчих (розшукових) дій* визначає процесуальну форму, дотримання якої є обов'язковим.

Вся діяльність органів досудового розслідування в кримінальному провадженні відбувається в певній процесуальній формі, яка зобов'язує проводити процесуальні дії в необхідному порядку, з дотриманням встановлених умов і послідовності<sup>470</sup>. На значенні

---

<sup>467</sup> Ароцкер Л. Е. О соотношении процессуальных, тактических и этических начал в следственных действиях / Л. Е. Ароцкер // 50 лет Советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия / под ред. В. С. Афанасьева, Л. А. Андреевой и др. – Л., 1972. – С. 52.

<sup>468</sup> Быховский И. Е. Процессуальные и тактические вопросы системы следственных действий : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза" / И. Е. Быховский. – М., 1976. – С. 6.

<sup>469</sup> Котюк І. І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації : [моногр.] / Котюк І. І. – К. : Київ. ун-т, 2004 – С. 159-161.

<sup>470</sup> Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій : [навч. посіб.] / Лобойко Л. М. – К. : Істина, 2005. – С. 14.

дотримання процесуальної форми у процесі розслідування злочинів неодноразово наголошувалося науковцями<sup>471</sup>.

У сфері кримінального провадження весь хід і результати проведення кожної процесуальної дії або ухваленого рішення щодо кримінального провадження буде правомірним при дотриманні правил, установлених кримінальним процесуальним законом<sup>472</sup>.

Суворе додержання передбаченого законом процесуального порядку проведення слідчої (розшукової) дії гарантує права і законні інтереси осіб, які беруть у ній участь, в той самий час забезпечує процесуальну якість отриманих фактичних даних.

Вимоги кримінального процесуального законодавства до слідчих (розшукових) дій можна класифікувати на дві основні групи: 1) загальні вимоги (є спільними і стосуються всіх видів слідчих (розшукових) дій); 2) спеціальні вимоги (які стосуються проведення слідчих (розшукових) дій за участі учасників кримінального провадження з особливим процесуальним статусом або здійснюваних за особливих умов кримінального провадження).

До першої групи загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій відносяться:

1) мета слідчої (розшукової) дії – це отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України);

2) проводиться на наявності підстав: правових (сукупність передбачених КПК України умов, що дають право слідчому, прокурору, суду проводити ту або іншу слідчу (розшукову) дію); фактичних (наявність достатніх відомостей, що обґрунтовують для слідчого, прокурора, суду необхідність виконання конкретних дій в інтересах встановлення обставин кримінального провадження);

3) проведення компетентним суб'єктом: мова йде про слідчого (ст. 40 КПК України) органу досудового розслідування, який несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, а також відповідні оперативні підрозділи, яким

---

<sup>471</sup> Лобойко Л. М. Принцип диспозитивності у кримінальному процесі України: Монографія. – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ; Ліра лтд. – 2004. – С. 125-129.; Михайленко О.Р. Складання процесуальних актів у кримінальних справах. – К.: Юрінком, 1996. – С. 10-12.

<sup>472</sup> Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України / І. В. Чурікова // Юридичний часопис НАВС. – К., 2013. – № 2. – С. 227

у порядку ч. 3 ст. 40 КПК України доручено проводити слідчі (розшукові) дії.

Згідно зі ст. 36 КПК України, суб'єктом проведення слідчих (розшукових) дій є й прокурор, адже він має право доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (п. 4, 5 ч. 2 ст. 36 КПК України).

У разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії. У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами (ч. 3 ст. 333 КПК України);

4) роз'яснення перед початком проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії її учасникам прав та обов'язків, порядку їх реалізації. Лише після того, як всім учасникам роз'яснені їх права та обов'язки, порядок проведення слідчої (розшукової) дії, забезпечена можливість реалізації передбачених прав, слідчий може переходити до її безпосереднього проведення. Приписи законодавства регламентують і поведінку учасників слідчої (розшукової) дії, бо будь-яке відхилення призводить до порушення процесуальної форми і втрати доказового значення отриманих результатів. Забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника;

5) заборона проведення слідчої (розшукової) дії у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного;

6) залучення не менше двох понятих при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи). Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших слідчих (розшукових) діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії;

7) забезпечення безпеки учасників слідчої (розшукової) дії;

8) забезпечення захисту прав і свобод людини під час проведення слідчої (розшукової) дії, заборона будь-яких дій, що принижують честь і гідність особи, не передбачених законом засобів примусового характеру, забезпечення нерозголошення конфіденційної інформації, захист таємниці особистого життя;

9) обмеження часу проведення окремих слідчих (розшукових) дій: допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день (ч. 2 ст. 224 КПК України); допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ч. 2 ст. 226 КПК України);

10) обов'язкове залучення спеціалістів у передбачених законом випадках: мова йде про участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 227 КПК України); залучення під час проведення огляду трупа судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта (ч. 1 ст. 238 КПК України); а також судово-медичного експерта за умови огляду трупа, пов'язаного із ексгумацією (ч. 2 ст. 239 КПК України); крім того, за необхідності,

освідування може проводитися за участю судово-медичного експерта або лікаря (ч. 2 ст. 241 КПК України);

11) обов'язкова протокольна фіксація, складення додатків до протоколу, застосування технічних засобів фіксації;

12) проведення слідчих (розшукових) дій лише в межах кримінального провадження, після внесення відомостей до ЄРДР (лише огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду). Згідно з ч. 8 ст. 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії, не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених частиною 3 статті 333 КПК України.

Вимоги кримінального процесуального законодавства до порядку кримінального провадження, безпосередньо – досудового розслідування, порядку проведення слідчих (розшукових) дій складають основний зміст кримінальної процесуальної характеристики слідчих (розшукових) дій.

*Морально-етична характеристика слідчих (розшукових) дій* полягає у неухильному дотриманні суспільної моралі, норм законодавства, професійної етики усіма учасниками слідчої (розшукової) дії.

Як підкреслюють вчені, відродження й утвердження високих моральних цінностей у суспільстві – процес тривалий. А сучасне професійне і моральне становлення у правоохоронних органах потребує поліпшення<sup>473</sup>.

Функціонування органів досудового розслідування знаходиться у полі зору підвищеної уваги суспільства, оскільки воно тим чи іншим чином зачіпає інтереси всіх його членів і пов'язане з багатьма морально-етичними проблемами, що породжені специфікою цілей, завдань, змісту, форм і методів діяльності. Застосування цими органами заходів примусу і проведення ними заходів, що обмежують права людини, викликають низку протиріч як у суспільстві, так і в індивідуальній свідомості кожного громадянина.

Враховуючи актуальність проблематики, що склалася, слід виокремити основні напрямки діяльності правоохоронних органів,

---

<sup>473</sup> Сливка С. С. Інформаційна культура юриста : [моногр.] / Сливка С. С. ; Львівський ін-т внутр. справ. – Івано-Франківськ, 1996. – 156 с.

й безпосередньо, в контексті нашого дослідження, органів досудового розслідування, щодо забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян – учасників кримінального провадження. Вони полягають у захисті людини, її життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів незалежно від віку, статі, національності, расової приналежності, мови тощо; недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень і порушень прав, свобод та законних інтересів людини; забезпечення необхідних умов для їх реалізації.

Суспільна мораль відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» 2003 року є системою етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість<sup>474</sup>.

Етику як науку про мораль і найбільш людинознавчу дисципліну можна розглядати у двох аспектах: елементарному (дослідження дій та поведінки людини) і вищому (дослідження рівня свідомості людини). Зокрема, під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий керується вищою правничою етикою, що виступає і як наука<sup>475</sup>, і як синтез свідомості, волі та моралі права; доповнює державні вимоги до особи слідчого, стає регулятором його професійної діяльності, здобутком професійної культури в галузі права<sup>476</sup>.

Діяльність з розслідування злочинів представляє собою складний, соціально значущий різновид державної діяльності, що пов'язаний із обмеженням сфери особистих прав і свобод громадян. Така діяльність є соціально важливою, такою, що впливає на суспільні відносини, формує думку як про органи досудового розслідування, так і правосуддя в цілому.

Морально-етичні норми регулюють всі різновиди суспільних відносин, у тому числі визначають зміст кримінального процесуального законодавства та криміналістичних рекомендацій, що стосуються проведення слідчих (розшукових) дій.

---

<sup>474</sup> Закон України “Про захист суспільної моралі” від 20.11.2003 №1296 – IV.

<sup>475</sup> Біленчук П. Д. Правнича деонтологія : [підруч. для вищ. навч. закладів] / П. Д. Біленчук, С. С. Сливка. – К. : Атіка, 1999. – С. 100.

<sup>476</sup> Сливка С. С. Українська національна філософія права: антологічний ракурс / Сливка С. С. – Львів : Воля, 2001. – С. 112-115.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій використовувані засоби, методи і прийоми будуть відповідати морально-етичним нормам, якщо вони будуть законні. Але право регулює лише суспільно-значиму поведінку людини, крім того, не всі вимоги моралі можливо передбачити в кримінальному процесуальному законодавстві. Тому морально-етичні вимоги до слідчих (розшукових) дій виражаються зазвичай у формі правових заборон вчинювати певні дії, у формі обов'язкових приписів, вимогах допустимості тактичних прийомів, дотриманні положень професійної етики.

Морально-етичні вимоги до суб'єктів проведення слідчих (розшукових) дій полягають у дотриманні загальних морально-етичних норм суспільства, в подальшому деталізуючись щодо вимог до окремої професійної групи.

Тобто, при проведенні слідчих (розшукових) дій повинні бути дотримані:

- загальні морально-етичні норми суспільства;
- норми кримінального процесуального законодавства, міжнародних договорів України, що регламентують права та свободи людини, порядок кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій;
- криміналістичні рекомендації;
- вимоги професійної етики уповноважених суб'єктів.

Про те, що реальний стан дотримання морально-етичних норм під час розслідування злочинів викликає тривогу, наголошується вченими і практиками, демонструється у засобах масової інформації. Непоодинокими є випадки зловживання правоохоронцями службовим становищем, вчинення корупційних дій, застосування незаконних методів ведення досудового розслідування, вчинення аморальних дій. Все це вимагає переосмислення, змін на всіх рівнях діяльності, й головне – у свідомості правоохоронців.

Нагальною є реалізація гострої потреби імплементації українського законодавства до міжнародних та правових стандартів, що є необхідною передумовою повноцінного входження України до Європейської спільноти як повноправного

члена з відповідно розвинутими правовою, соціальною та культурною структурами<sup>477</sup>.

До основних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, дотримання положень котрих є обов'язковим для забезпечення прав і свобод людини під час кримінального провадження, які визначають зміст морально-етичної характеристики слідчих (розшукових) дій, відносяться: Загальна декларація прав людини 1948 року<sup>478</sup>, Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї<sup>479</sup>, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року<sup>480</sup>, Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання 1984 року<sup>481</sup>, Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року<sup>482</sup>.

---

<sup>477</sup> Забезпечення органами внутрішніх справ міжнародно-правових стандартів прав людини при охороні громадського порядку : наук.-практ., документально-джерельний та навч.-метод. комплекс : [у 3 ч.] Ч. 1 / НАВСУ ; НАН України. Ін-т держ. і права ім.В.М.Корецького ; АПрН України ; відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 11.

<sup>478</sup> Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 6–9.

<sup>479</sup> Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

<sup>480</sup> Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 9–19.

<sup>481</sup> Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН А/RES/39/46 // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 37–44.

<sup>482</sup> Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята Страсбург, 28 лист. 1987 р. [Електронний ресурс] : підпис. 2 трав. 1996 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_068](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068)

Україна як держава-учасниця наведених міжнародних договорів взяла на себе зобов'язання враховувати передбачені цими актами положення при розробці кримінального процесуального законодавства, у практичній діяльності з розслідування злочинів, а також при підготовці правоохоронців.

Особисті права і свободи становлять першооснову правового статусу людини і громадянина, закріплені Конституцією України<sup>483</sup>, визначають морально-етичні принципи суспільства. Так, під час проведення слідчих (розшукових) дій обов'язковим є дотримання конституційних положень, які регламентують: право людини на життя (ст. 27), повагу до її гідності (ст. 28), свободу та особисту недоторканність (ст. 29), недоторканність житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), невтручання в її особисте і сімейне життя (ст. 32), свободу пересування (ст. 33), свободу думки, слова, вільне вираження своїх думок і переконань (ст. 34), обізнаність про свої права та обов'язки (ст. 57), надання правової допомоги (ст. 59), одноразовий та індивідуальний характер юридичної відповідальності (ст. 60), презумпцію невинуватості (ст. 62), право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63), захищеність прав і свобод людини і громадянина судом (ст. 55).

В. О. Коновалова зазначає, що моральні вимоги судочинства означають не лише проголошення високих етичних норм, але й їх дотримання у всіх сферах кримінально-процесуальної діяльності, пов'язаної із розслідуванням злочинів. Здійснення правосуддя – не лише правова діяльність, боротьба за укріплення законності, але й діяльність, пронизана моральними принципами, направлена на всезагальне укріплення моралі в житті суспільства, у поведінці людей<sup>484</sup>.

У концептуальному плані така ідея виражається у двох основних напрямках: недопустимість обмеження прав і свобод людини в законодавчій діяльності; у виключних випадках

---

<sup>483</sup> Конституційні права, свободи та обов'язки людини та громадянина : [курс лекцій, навч.-метод. та довідкові матеріали до них] / за заг. ред. І. П. Голосніченка. – К. : ГАН, 2004. – С. 33-35.

<sup>484</sup> Коновалова В. Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития / В. Е. Коновалова // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. – Х., 2003. – С. 68-69.

допустимість обмеження прав і свобод людини у практичній процесуальній діяльності з метою досягнення завдань кримінального провадження, але лише в разі крайньої необхідності та за умови, коли іншими засобами виконати завдання кримінального процесу неможливо<sup>485</sup>.

Окремі норми, які стосуються дотримання морально-етичних вимог, визначені у КПК України й повинні бути дотримані під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Передусім, мова йде про дотримання загальних засад кримінального провадження (ст. 7 КПК України), зміст котрих охоплює й морально-етичний аспект. Мова йде про такі засади: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Слід додати, що положення морально-етичного характеру закріплені у нормах КПК України, що стосуються регулювання окремих слідчих ситуацій. Наприклад:

– слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки,

---

<sup>485</sup> Тертишник В. М. Концепція КПК України та актуальні проблеми правосуддя / В. М. Тертишник // Вісник прокуратури. – 2003. – № 9. – С. 39.

передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом (ч. 3 ст. 223 КПК України);

- проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК України);

- допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви (ч. 2, 4 ст. 224 КПК України);

- особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування (ч. 8 ст. 224 КПК України);

- у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним (ч. 9 ст. 224 КПК України);

- допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання (ч. 1–3 ст. 226 КПК України);

– у виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника (ч. 3 ст. 227 КПК України);

– обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку. У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб (ч. 2, 4 ст. 236 КПК України);

– проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода (ч. 4 ст. 240 КПК України);

– освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню. Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово. При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних

засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідучаної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду (ч. 2 –4 ст. 241 КПК України) та інші.

Проте вказані положення щодо захисту особистих прав і свобод переважно стосуються окремих слідчих (розшукових) дій, не мають загального характеру, що, на нашу думку, є прогалиною у правовій регламентації інституту слідчих (розшукових) дій.

Слідчий під час проведення слідчих (розшукових) дій повинен суворо дотримуватися вимог кримінального процесуального законодавства. Але яким би досконалим не було законодавство, законодавець не може, та й не повинен передбачати всі можливі слідчі ситуації, у межах яких виникають морально-етичні відносини, що потребують регулювання. За таких обставин саме на слідчого, інших компетентних суб'єктів покладається обов'язок будувати відносини з учасниками слідчої (розшукової) дії у відповідності з морально-етичними нормами у широкому розумінні.

Морально-етична характеристика слідчих (розшукових) дій знаходить свій вираз і у тому, що положення суспільної моралі, кримінального процесуального законодавства, криміналістичної тактики, професійної етики впливають на порядок проведення слідчих (розшукових) дій двома шляхами: опосередковано, через втілення у нормах законодавства, та безпосередньо, під час практичної діяльності.

Реалізація прав і свобод учасників кримінального провадження переважно здійснюється через слідчого – уповноважену службову особу. Надання слідчому не лише правової, але і моральної санкції під час проведення слідчих (розшукових) дій покладає на нього відповідні обов'язки, дотримання законності, співвідношення його дій з морально-етичними вимогами, положеннями професійної етики.

Крім цього, слідчий у відношеннях з учасниками слідчої (розшукової) дії повинен дотримуватися принципу гуманізму, зміст якого полягає у визнанні людини найвищою соціальною цінністю та побудові взаємовідносин з учасниками кримінального провадження, керуючись цим положенням.

Принцип гуманізму виражається і в тому, що слідчий, обмежуючи деякі суб'єктивні права особи – учасника слідчої (розшукової) дії, спрямовує свою діяльність на досягнення головної мети – забезпечення суспільних прав, свобод та законних інтересів громадян, збереження правопорядку та законності в державі.

Сьогодні потрібно приділити увагу такому питанню, як створення позитивного іміджу слідчого, що поєднує загально-людські та професійні морально-етичні якості, високий рівень професійної культури.

Професійна культура є комплексним поняттям і включає духовну, моральну, естетичну, національну, педагогічну, політичну, економічну культуру. Так, вимоги професійної культури передбачають знання слідчим правових, соціальних, технічних правил і норм; повагу до права, моральних принципів і норм, почуття службового юридичного обов'язку; вміння й навички реалізовувати вказані норми й правила; готовність (установку) виконувати свій службовий обов'язок, діяти відповідно до закону за будь-яких умов; саму правомірну поведінку слідчого у будь-якій ситуації<sup>486</sup>. Актуальність цього завдання пов'язана з тим, що існуючий несприятливий стереотип працівника правоохоронного органу негативно впливає на ефективність взаємодії з населенням, знижуючи продуктивність їх діяльності<sup>487</sup>.

Вагоме значення для формування належного клімату, добросовісного ставлення до виконання своїх обов'язків має забезпечення професійної захищеності співробітників правоохоронних органів, зокрема, слідчих, що поєднує правову, кадрову, економічну, організаційну, матеріально-технічну, соціальну, психологічну, фізичну захищеність<sup>488</sup>, а також

---

<sup>486</sup> Сливка С. С. Філософсько-правові проблеми професійної культури юриста : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.12 "Філософія права" / С. С. Сливка. – Х., 2002. – С. 10-11; С. 15.

<sup>487</sup> Олефір В. І. Формування позитивного іміджу співробітника ОВС / В. І. Олефір // Науковий вісник НАВСУ : наук.-теорет. журн. – К., 2003. – № 2. – С. 269.

<sup>488</sup> Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків : наук.-практ. реком. / МВС України ; НАВСУ; під ред. М. І. Ануфрієва, Я. Ю. Кондратьєва, Г. О. Юхновець, В. Г. Андросюк та ін. – К., 1999. – С. 8-9.

вироблення якостей, що забезпечують професійно-психологічну підготовленість слідчого<sup>489</sup>.

У результаті розгляду морально-етичної характеристики слідчих (розшукових) дій отримуємо висновок про те, що заходи, засоби, прийоми, які використовуються слідчим під час проведення слідчих (розшукових) дій, здійснюються з метою розслідування злочину, досягнення завдань кримінального провадження і з цієї позиції вже відіграють моральну функцію у суспільстві. У діяльності з розслідування злочину, проведення слідчих (розшукових) дій морально-етичні норми використовуються як засіб соціальної орієнтації; сприяють вірному тлумаченню, оцінці норм закону під час правозастосовчої діяльності; необхідні під час морально-етичного обґрунтування завдань слідчої (розшукових) дії, методів та прийомів, які будуть використовуватись; є морально-етичним критерієм допустимості тактичних засобів; виступають як одна із основних складових особистості слідчого, позитивного іміджу правоохоронних органів у цілому.

*Психологічна характеристика слідчих (розшукових) дій* обумовлена психологічною характеристикою слідчої роботи<sup>490</sup>, пізнавальним, конструктивним, комунікативним, організаційним, засвідчувальним характером діяльності<sup>491</sup>. Проведення слідчих (розшукових) дій є складним процесом, зміст якого в психологічному аспекті складають пізнавальні, пошукові, конструктивні операції<sup>492</sup>.

Психологічна характеристика діяльності з розслідування злочинів була предметом наукових досліджень у роботах В. Г. Андросюка, В. Д. Берназа, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. С. Медведєва та інших вчених.

Вагомість дослідження психологічної характеристики слідчих (розшукових) дій полягає у ряді чинників. Як зазначають

---

<sup>489</sup>Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти) : [моногр.] / Медведєв В. С. – К. : НАВСУ, 1996 – С. 45-89.

<sup>490</sup> Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – С. 36-49.

<sup>491</sup> Юридична психологія : підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. і факультів / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.]. – К. : Ін Юре., 1999. – С. 44-45.

<sup>492</sup> Андросюк В. Г. Психологія слідчої діяльності : [навч. посіб.] / Андросюк В. Г. – К. : УАВС, 1994. – С. 10.

В. Д. Берназ та С. М. Смоков, завдання психології у криміналістичній тактиці, з погляду підвищення ефективності організації і здійснення слідчої діяльності, полягають у розробці психологічних тактичних прийомів для досягнення ряду завдань<sup>493</sup>. Наприклад, тактичний прийом, визначений у криміналістичній тактиці як головний елемент тактики слідчої (розшукової) дії, має психологічну сутність, що полягає у психологічному механізмі реалізації<sup>494</sup>.

Тому дослідження вказаної характеристики слідчих (розшукових) дій є важливим для пізнання їх сутності, формування криміналістичних рекомендацій щодо використання психологічних знань.

Істотною ознакою слідчих (розшукових) дій є їх пізнавальна спрямованість.

В. О. Коновалова вказує, що сутність слідчої діяльності полягає у пізнанні, що здійснюється в окремій галузі. Вся діяльність слідчого, пов'язана із розслідуванням злочину, підпорядкована встановленню об'єктивної істини у справі, тобто пізнанню конкретного<sup>495</sup>. Пізнавальна діяльність слідчого і доказування знаходяться у діалектичній єдності, доказування у кримінальному процесі є процесуальною формою пізнання обставин кримінального провадження<sup>496</sup>.

Психологічна характеристика слідчих (розшукових) дій не обмежується пізнавальною діяльністю під час їх проведення, а має розгалужену структуру<sup>497</sup>.

---

<sup>493</sup> Берназ В. Д. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти) : [моногр.] / В. Д. Берназ, С. М. Смоков. – Одеса : Одес. юрид. ін-т НУВС, 2005. – С. 19-20.

<sup>494</sup> Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для студентів юрид.вузів і фак. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – С. 9.

<sup>495</sup> Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – С.38.

<sup>496</sup> Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України : [моногр.] / Галаган В. І. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С.67; Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / И. М. Лузгин. – М., 1968. – С. 22-23.

<sup>497</sup> Андросюк В. Г. Психологія слідчої діяльності : [навч. посіб.] / Андросюк В. Г. – К.: УАВС, 1994. – 106с; Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО

Вчені підкреслюють<sup>498</sup>, що під час проведення слідчих (розшукових) дій діяльність слідчого складають, крім ключового – пізнавального – конструктивний, комунікативний, організаційний та засвідчувальний компоненти, що спрямовані на встановлення обставин кримінального провадження.

Наприклад, конструктивна діяльність полягає у відбиранні, композиції зібраної доказової та орієнтуючої інформації, вибору слідчих (розшукових) дій та черговості їх проведення, складання відповідного плану. За таких умов важливого значення набуває діяльність слідчого із прогнозування<sup>499</sup>.

З метою створення ділової атмосфери, встановлення та підтримання психологічного контакту з учасниками слідчої (розшукової) дії важливою є комунікативна діяльність.

Організаційна діяльність за даних умов полягає у застосуванні комплексу заходів, що можуть мати як процесуальний характер, так і виконувати допоміжну, технічну, тактичну, забезпечувальну функцію, сприяють отриманню доказів.

Засвідчувальна діяльність полягає у наданні інформації, отриманій внаслідок проведення слідчої (розшукової) дії, належної процесуальної форми. Науковці наголошують на потребі враховувати психологічні чинники при реалізації засвідчувальної діяльності: дотримуватися високого рівня професійної культури

---

МВД УССР, 1973. – С.3-101; Юридична психологія : підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. і фак-тів / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.], – К. : Ін Юре., 1999. – С.44-61, 268-335; Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. – М.: Наука, 1966, – С.96-281; Васильев В.Л. Психология следственных действий.: Учебное пособие. – К.: НВТ «Правник», 1996. - 43с; Шейфер С. А. Собираение доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы / Шейфер С. А. – Саратов : Саратов. ун-т, 1986. – С. 100-104.

<sup>498</sup> Дулов А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии / Дулов А. В. – М. : Юрид. лит., 1973. – С.35-71.; Ієрусалимов І. О. Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / І. О. Ієрусалимов. – К., 1998. – С.8.; Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України : [моногр.] / Галаган В. І. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – С.67; Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / И. М. Лузгин. – М., 1968. – С. 71-89.

<sup>499</sup> Дулов А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии / Дулов А. В. – М. : Юрид. лит., 1973. – С. 45-47.

мови та мовлення, не допускати викривлення інформації, її спотворення<sup>500</sup>.

У результаті застосування зазначених психологічних операцій під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий отримує докази, встановлює обставини кримінального провадження, подібно до того, як в інших сферах людської діяльності відбувається перехід від чуттєвого сприйняття окремих фактів, ознак, якостей тих чи інших об'єктів, які мають доказове значення, до логічного обґрунтування сприйнятого та раціонального мислення.

Використання слідчим прийомів логічного мислення (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, інших категорій логіки) та методів спостереження, вимірювання, опису, порівняння, експерименту, психічних процесів відчуття, сприймання, пам'яті, уявлення, мислення, емоцій, волі, виражається у формі практичних дій, що застосовуються слідчим для отримання доказової інформації. З психологічної точки зору таке отримання інформації є формою відображення та виражається як чуттєве пізнання-сприйняття слідів досліджуваної події, під час якого відбувається їх виявлення і вивчення, виділення ознак, що відображають вплив розслідуваної події, формування пізнавального образу, його осмислення, оцінка отриманої інформації, визначення напрямів та способів її подальшого використання.

Специфіка кожної слідчої (розшукової) дії визначається тим, які пізнавальні, конструктивні, комунікативні, організаційні, засвідчувальні операції складають її зміст, яке їх співвідношення і вага. Їх поєднання залежить від багатьох чинників, зокрема й належності слідчої (розшукової) дії до групи вербальних, нонвербальних чи складних (змішаних).

Як зазначалося, слідчий під час проведення слідчих (розшукових) дій виконує комплекс складних розумових завдань, зокрема застосовує прийоми рефлексивного мислення. Вказане передбачає мисленнєве охоплення всього ходу скоєного злочину,

---

<sup>500</sup> Юридична психологія : підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. і фактив / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.]. – К. : Ін Юре., 1999. – С. 14.

ймовірності виявлення доказів, на підставі чого слідчим обирається найбільш оптимальний варіант діяльності<sup>501</sup>.

Використання рефлексивного мислення є важливою умовою визначення напрямку пошуку інформації, збирання доказів, обрання тактичних прийомів. Імітація мислення і дій злочинця поширюється не лише на факт вчиненого злочину, а й дозволяє прогнозувати його майбутні дії – знищення чи приховування слідів, посилення на фальшиве алібі, фальсифікацію доказів, інсценування події<sup>502</sup>. Результати застосування рефлексивного мислення знаходять свій практичний вираз у діяльності слідчого під час проведення слідчих (розшукових) дій у формі рефлексивного захисту, рефлексивного прогнозу та рефлексивного управління<sup>503</sup>.

Діяльність слідчого під час проведення слідчих (розшукових) дій підпорядковується законам логічного мислення. Однак, за умови виникнення непередбачуваних ситуацій, для досягнення поставлених завдань слідчий змушений покладатися на інтуїцію як раптовий варіант рішення без розгорнутого логічного пояснення. У мисленні слідчого логіка та інтуїція нерідко взаємодіють чи функціонують у такій послідовності, коли один із способів створює, готує вступ у дію іншого. Тобто, логіка пронизує інтуїцію, міститься у ній у згорнутому вигляді, а інтуїція доповнює логічне мислення<sup>504</sup>.

Всі аспекти характеристики слідчих (розшукових) дій перебувають у тісних взаємозв'язках. Наприклад, за словами В. О. Коновалової, правова регламентація є найбільш яскравою психологічною особливістю роботи слідчого, передбачає суворе дотримання процесуальних норм, надаючи свободу вибору засобів

---

<sup>501</sup> Коновалова В. Е. Версия : концепция и функции в судопроизводстве / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 2001. – С. 127.

<sup>502</sup> Криміналістика : підруч. / [В. М. Глібоко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, З. І. Митрохіна, В. Ю. Шепітько] ; під ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 201.

<sup>503</sup> Конфліктологія : підруч. для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. / [Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осипова та ін.] ; за ред. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Х. : Право, 2002. – С. 164.

<sup>504</sup> Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – С. 86-87.

і методів у їх межах<sup>505</sup>. До психологічних ознак діяльності слідчого відноситься також наявність владних повноважень, що у психологічному аспекті являють собою феномен, у якому виражаються з одного боку, правова достатність, а з іншого – довіра громадян до працівників слідчих органів<sup>506</sup>.

Взаємозв'язки психологічної характеристики слідчих (розшукових) дій розкриваються й у такому аспекті як забезпечення прав громадян. В. С. Медведєв зазначає, що права громадян можна розглядати в соціальній, юридичній та психологічній сферах. При цьому психологічна сфера впливає із суб'єктивного сприйняття окремими громадянами або їх групами своїх прав, їх раціонально-емоційною оцінкою, свідомим або керованим волею використанням<sup>507</sup>.

Стан підвищеної відповідальності за свої дії та рішення, своєчасне і законне проведення слідчих (розшукових) дій викликає у свідомості слідчого особливий психологічний стан, що теж вимагає вивчення.

На психологічну характеристику слідчих (розшукових) дій впливають і негативні чинники, що притаманні діяльності з розслідування злочинів: дефіцит часу та необхідність діяти у межах встановлених строків розслідування, невідкладний характер певних слідчих (розшукових) дій; виникнення негативних емоцій внаслідок спілкування із недобросовісними учасниками слідчих (розшукових) дій під час подолання протидії розслідуванню, розв'язання конфліктних ситуацій у службовій діяльності.

Деякі чинники негативно впливають на особистість слідчого, що може позначатися на низькій якості та результативності слідчих (розшукових) дій. До таких несприятливих чинників відносяться зовнішні обставини: неналежний рівень матеріального, технічного забезпечення, недоліки організації діяльності органів досудового розслідування, зниження

---

<sup>505</sup> Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО МВД СССР, 1973. – С. 39.

<sup>506</sup> Медведєв В. С. Психологічні аспекти органів внутрішніх справ України при забезпеченні прав громадян / В. С. Медведєв // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 2000. – № 2. – С. 119–120.

<sup>507</sup> Медведєв В. С. Психологічні аспекти органів внутрішніх справ України при забезпеченні прав громадян / В. С. Медведєв // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 2000. – № 2. – С. 119

їх авторитету в очах громадськості, небажання громадян співпрацювати. Нерідко негативними обставинами є внутрішні, особистісні чинники: власна професійна некомпетентність, невіра у свої сили, зниження самооцінки. Вони пов'язані із виникненням стану нервово-психічної напруженості (стресу), тривожності, фрустрації, персеверації чи ригідності. Через це за певних умов можуть виникнути психологічні бар'єри<sup>508</sup>, що може досягти рівня професійної деформації.

Підвищення ефективності діяльності слідчого забезпечується розвитком його психічних пізнавальних процесів, ціннісно-мотиваційної сфери, спрямованості на вирішення професійних завдань<sup>509</sup>. Позитивно впливає створення у слідчого настрою професійної зацікавленості, стану творчості, натхнення, впевненості у своїх силах.

Ще однією рисою, яка впливає на психологічну характеристику слідчих (розшукових) дій, є конфліктний характер та протидія з боку окремих учасників кримінального провадження. Конфліктний характер може мати різні форми виразу: по-перше, бути внутрішнім особистим конфліктом слідчого, що пов'язаний із недостатністю доказової інформації, її суперечливим змістом, негативним ставленням до певних учасників слідчої (розшукової) дії тощо. По-друге, конфліктна ситуація може виникнути як наслідок актуалізованих психологічних стосунків між її учасниками, які мають протилежні цільові орієнтації.

Протидія зацікавлених осіб багато в чому визначає особливості пошуку, збирання доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Для її подолання необхідний комплекс цілеспрямованих, спланованих і скоординованих дій, які б компенсували або нейтралізували негативні умови чи складнощі пізнання. Поширеними і ефективними способами подолання протидії зацікавлених осіб за цих умов є застосування прийомів

---

<sup>508</sup> Словник термінів з юридичної психології / В. Г. Андросюк, І. Ю. Воробйова, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв, А. В. Ромашко, Г. О. Юхновець; під ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 1997. – С. 9.

<sup>509</sup> Професійна психологія в органах внутрішніх справ. Загальна частина : [курс лекцій] / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, В. С. Медведєв, Г. О. Юхновець. – К.: УАВС, 1995. – С. 58.

психологічного впливу естетичного, етичного, процесуального, тактико-криміналістичного і психологічного характеру<sup>510</sup>.

Як зазначалося, використання тактичного прийому передбачає знання психологічного механізму його реалізації. Психологічний вплив на співрозмовника є неодмінним атрибутом спілкування, за умов слідчої (розшукової) дії тактичний прийом є носієм психологічного впливу, а психологічний вплив, у свою чергу, завжди трансформується у тактичний прийом<sup>511</sup>.

Психологічний вплив у різних формах є самостійним прийомом проведення слідчих (розшукових) дій, складовою частиною тактичного прийому, напрямом діяльності слідчого у вирішенні окремих завдань розслідування. Він виступає постійним джерелом формування тактичних рекомендацій і неодмінним структурним компонентом тактичних прийомів, операцій процесуального й допоміжного (оперативного) характеру<sup>512</sup>.

Застосування прийомів психологічного впливу є ефективним засобом як в умовах конфліктної слідчої ситуації, так і безконфліктної, з метою надання слідчим психологічної допомоги добросовісним учасникам.

При цьому процес здійснення психологічного впливу передбачає декілька етапів: діагностику психологічного стану особистості; вибір послідовності застосування заходів психологічного впливу, що визначається через планування та рефлексивне управління; застосування психологічного впливу; оцінку результатів психологічного впливу; оцінку доказового значення отриманої інформації<sup>513</sup>.

---

<sup>510</sup> Костицкий М. В. Психологические методы в борьбе с правонарушениями / Костицкий М. В. – К. : Вища школа, 1981. – С.34-51; Гончаренко В. Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві : [навч. посіб.] / В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. – К. : УАВС., 1994. – С.22-51; Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – С. 18-33.

<sup>511</sup> Криміналістика : підруч. / [В. М. Глібо, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, З. І. Митрохіна, В. Ю. Шепітько] ; під ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 197-200.

<sup>512</sup> Гончаренко В. Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві : [навч. посіб.] / В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. – К. : УАВС., 1994. – С. 15.

<sup>513</sup> Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – С. 107.

Наприклад, в умовах безконфліктної ситуації доцільним є застосування таких прийомів психологічного впливу: передачі інформації (надання психологічної допомоги шляхом нагадування, активізації мислення і пам'яті з метою відновлення та відтворення раніше сприйнятих обставин); стимулювання позитивних якостей особи; залучення особи до співробітництва через активізацію її емоцій та почуттів; сприяння пригадуванню учасниками забутих обставин за допомогою асоціацій подібності, суміжності, протилежності, перефразування, роз'єднання, наочного перегляду; відновлення асоціативних зв'язків; відтворення обставин сприйняття; зняття розподілу уваги шляхом її акцентування; активізації установок у емоційно-вольовій сфері.

За умови конфліктної ситуації застосування методу передачі інформації ускладнюється у зв'язку з протидією учасника, тому діяльність слідчого насамперед спрямовується на подолання його негативної установки.

При використанні методу передачі інформації в умовах конфліктної ситуації доцільним є застосування тактичних прийомів бесіди, вільної розповіді з подальшою деталізацією показань, використання позитивних якостей учасника; створення ефекту «незаповненості»; допущення легенди; раптовості; послідовності; відволікання уваги (маскування мети слідчої (розшукової) дії); створення перебільшеного уявлення про обізнаність слідчого чи, навпаки, використання слідчим своєї необізнаності тощо.

Як зазначає М. В. Костицький, у свідомості особи, яка приховує певні обставини, існує дві моделі: дійсна та вигадана. Під час вільної розповіді їх змішування не відбувається, проте з ускладненням і активізацією ступеня впливу на особу застосовуваних слідчим психологічних методів збільшується ймовірність змішування цих моделей, їх деталей та ознак. Зростання складності завдань, їх варіювання викликає в особи плутанину викладу, порушує логічність інформації, викриває неузгодженість та обмовки<sup>514</sup>.

Психологічний вплив під час проведення слідчих (розшукових) дій є закономірним, оскільки його застосування відповідає природі слідчої діяльності, але за умови врахування

---

<sup>514</sup> Костицкий М. В. Психологические методы в борьбе с правонарушениями / Костицкий М. В. – К. : Вища школа, 1981. – С. 41-42.

законоположень, що не допускають обману, фальсифікації, приниження людської гідності й обмеження законних прав<sup>515</sup>. Невикористання слідчим прийомів психологічного впливу (який є необхідним атрибутом будь-якого людського спілкування) позбавить його можливості творчо підходити до вирішення завдань досудового розслідування (необхідність у чому є об'єктивною), зведе його діяльність з проведення слідчих (розшукових) дій до виконання технічних функцій. Припускаючи недопущення застосування прийомів психологічного впливу відносно недобросовісних учасників, ми тим самим роззброюємо слідчого, повністю позбавляємо його засобів для подолання протидії, особливо нині, в епоху росту злочинності та падіння рівня моральності.

Порядок деяких слідчих (розшукових) дій містить у собі елементи психологічного впливу, залишаючись законним при обґрунтованому і доцільному їх застосуванні. Так, наприклад, проведення допиту двох раніше допитаних осіб передбачає вплив на допитуваних не лише слідчого, а й психологічний вплив учасників (нерідко на рівні стресу) внаслідок зіткнення інтересів осіб, які протистоять один одному. Пред'явлення особи для впізнання значною мірою пов'язане із психологічним впливом на впізнаючого, виникнення у нього переживань, психологічного дискомфорту.

Також ряд заходів, що застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій, нерідко мають ознаки примусовості: наприклад, залучення понятих; обов'язок учасників ознайомитися з протоколом слідчої (розшукової) дії, засвідчити викладену інформацію.

Нерідко специфічною особливістю спілкування при здійсненні слідчої діяльності є примусовий характер: об'єкти залучаються до правових відносин незалежно від їх волі, виконуючи приписи закону та під загрозою застосування певних санкцій (підозрюваний), за обставин нерівноправності у

---

<sup>515</sup> Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – С. 23.

спілкуванні, обмеження особистих прав, залежності об'єктів взаємодії від її суб'єктів, що зумовлюється суттю слідчих дій<sup>516</sup>.

Під час досудового розслідування поширеним є застосування тактичних прийомів раптовості, що полягають у виборі та реалізації слідчим системи прийомів і засобів, що забезпечують необхідні умови для збирання доказової інформації на основі їх несподіваного характеру й змісту для певних учасників слідчих (розшукових) дій. Використання раптовості показує високоефективні результати на практиці, виражається в системі тактичних прийомів, що забезпечують несподіваність дій слідчого в умовах певної слідчої ситуації<sup>517</sup>.

Раптовість у психологічному аспекті спрямовується на створення несподіванки для недобросовісного учасника, виклику у нього стану розгубленості, руйнування підготовленого стереотипу поведінки, неправдивих варіантів відповідей.

Загалом, застосування будь-яких прийомів психологічного впливу передбачає ретельну підготовку слідчого, що включає перевірку їх відповідності правовим і морально-етичним нормам; оцінку можливого тактичного ризику і його виправданість; прогнозування поведінки учасників слідчої (розшукової) дії; визначення заходів на випадок невідкладності дій та виходу ситуації з-під контролю; використання отриманих результатів.

Тобто, психологічний вплив об'єктивно властивий діяльності з проведення слідчих (розшукових) дій, відображає її сутність. Застосування відповідних заходів відбувається за умови їх об'єктивної необхідності, законності, дотримання прав і свобод людини з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Тобто, психологічна характеристика слідчих (розшукових) дій охоплює об'єктивні психологічні закономірності та окремі особливості, що виражаються під час їх проведення у межах здійснюваних пізнавальних, конструктивних, комунікативних, організаційних, прогностичних і засвідчувальних операцій,

---

<sup>516</sup> Юридична психологія : підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. і факультів / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.]. – К. : Ін Юре., 1999. – С. 53-54.

<sup>517</sup> Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – С. 95.

спрямованих на отримання доказової інформації, встановлення обставин кримінального провадження.

*Організаційно-тактичну характеристику слідчих (розшукових) дій слід висвітлити під кутом зору тактики їх проведення.*

Взагалі криміналістичну тактику сьогодні слід розуміти як розділ науки криміналістики, що включає систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування і судового провадження, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які проводять розслідування, прийомів проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), процесуальних дій під час судового провадження, спрямованих на встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, збирання та оцінку доказів<sup>518</sup>.

Ключове значення у криміналістичній тактиці має тактика проведення слідчих (розшукових) дій. З даним поняттям пов'язане також тлумачення терміна «слідча тактика».

Як вказує А. Ф. Волобуєв, предмет слідчої тактики складається із двох взаємопов'язаних частин: по-перше, він охоплює питання найраціональнішої організації процесу розслідування. По-друге, тактика розробляє найбільш ефективні прийоми провадження окремих слідчих дій<sup>519</sup>.

Сьогодні, за умов дії нового КПК України, зміст слідчої тактики складають як власне дії слідчого, спрямовані на збирання доказової інформації, так й інших компетентних осіб, які діють за його дорученням чи інакше, в межах законних повноважень, виконують завдання досудового розслідування, спрямовані на збирання доказової інформації та встановлення обставин кримінального провадження.

---

<sup>518</sup> Криміналістика : підруч. / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – С. 370-371.

<sup>519</sup> Волобуєв А. Ф. О предмете следственной тактики / А. Ф. Волобуєв // Проблемы социалистической законности : респ. межведом. сб. – Х., 1983. – Вып. 12. – С. 119.

Деякі науковці дотримуються думки про тотожність понять «слідча тактика» та «криміналістична тактика» (О. М. Васильєв<sup>520</sup>, А. Г. Філіпов<sup>521</sup>).

Як слушно зазначає О. Я. Баєв, у науковій літературі існує декілька визначень тактики (криміналістичної, слідчої), проте спільним для всіх них є те, що тактика – це система прийомів і рекомендацій, необхідних для процесу збирання, дослідження, оцінки, використання доказів і для найбільш ефективного провадження слідчих дій. Тобто, вчені погоджуються у спільній думці про те, що сферою застосування криміналістичної тактики є умови і порядок доказування<sup>522</sup>. Проте кожний різновид тактики відрізняється один від одного за межами сфер доказової діяльності.

Як зазначає М. В. Салтевський, криміналістична тактика як теоретичний напрям розробляє вчення про тактику провадження окремих слідчих і судових дій<sup>523</sup>. Вчення про тактику слідчих дій складається із системи положень двох рівнів. Перший із них стосується питань загальної тактики слідчих дій, другий – незалежних ланок положень тактики окремих слідчих дій. Кількість таких положень залежить від того, як з урахуванням кримінально-процесуальних вимог криміналістичною тактикою визначаються поняття і види слідчих дій<sup>524</sup>. У практичному аспекті криміналістична тактика включає практичні рекомендації методики провадження окремих слідчих дій<sup>525</sup>.

Хочемо підсумувати, що тактика слідчих (розшукових) дій, насамперед, досліджує умови, ситуації, які виникають під час їх безпосереднього проведення. На основі отриманого матеріалу розробляються тактичні прийоми, тактичні комбінації, тактичні

---

<sup>520</sup> Васильєв А. Н. Следственная тактика / Васильєв А. Н. – М. : Юрид. лит., 1976. – С. 32.

<sup>521</sup> Филиппов А. Г. О системе советской криминалистики / А. Г. Филиппов // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. трудов. – М., 1988. – С. 86.

<sup>522</sup> Баєв О. Я. Криміналістическая тактика и уголовно-процессуальный закон / Баєв О. Я. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1977. – С. 10.

<sup>523</sup> Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 т. / Салтевський М. В. – Х. : Консум, 1999–2001. – Т. 2 : Методика і тактика. – 2001. – С. 6.

<sup>524</sup> Сас В. Щодо вчення про тактику слідчих дій / В. Сас // Право України. – 2002. – № 2. – С. 16.

<sup>525</sup> Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 т. / Салтевський М. В. – Х. : Консум, 1999–2001. – Т. 2 : Методика і тактика. – 2001. – С. 6.

операції, криміналістичні рекомендації, а також науково обґрунтовані критерії їх класифікації та систематизації.

Тактика слідчих (розшукових) дій залежить від багатьох чинників: виду слідчої (розшукової) дії, процесуального статусу залучених осіб, слідчої ситуації на певному етапі розслідування, підготовчих дій слідчого та багатьох інших. Дослідження різних питань тактики слідчих (розшукових) дій, враховуючи особливий статус учасників кримінального провадження, постійно привертає увагу теоретиків та практиків.

Тобто, тактика слідчих (розшукових) дій структурно входить до криміналістичної тактики, що виражається у теоретичному аспекті як вчення, а в практичному – як сукупність рекомендацій раціонального і ефективного проведення слідчих (розшукових) дій. При цьому теоретичний і практичний аспекти перебувають у тісній взаємодії, підпорядковуючись досягненню спільної мети – отриманню належної доказової інформації, досягненню завдань кримінального провадження.

Тобто, тактика слідчих (розшукових) дій спрямовується на найраціональніший шлях одержання доказової інформації у кримінальному провадженні, відповідно до умов слідчої ситуації та завдань, спрямованих на її вирішення.

Власне тактика кожної слідчої (розшукової) дії підпорядкована цілям досягнення максимальної ефективності її проведення і являє собою певну систему. Таким чином, якщо розглядати структуру тактики як систему, то зміст її складових частин – підсистем – являє собою певну стадію слідчої (розшукової) дії.

У загальному вигляді послідовність цих стадій є такою:

- а) підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії;
- б) проведення слідчої (розшукової) дії;
- в) фіксація ходу і результатів слідчої (розшукової) дії;
- г) оцінка отриманих результатів та встановлення їх місця і значення в системі доказової інформації у даному кримінальному провадженні.

Така позиція є достатньо обґрунтованою у літературі<sup>526</sup>.

Розкриємо зміст першого етапу – підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії.

---

<sup>526</sup> Криміналістика : підруч. / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – С. 374

Підготовча стадія проведення слідчої (розшукової) дії пов'язана із внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, початком кримінального провадження та наступним прийняттям рішення про проведення слідчої (розшукової) дії.

З криміналістичного аспекту, передусім, оцінюється власне слідча ситуація, що склалась. Як правило, обираються відповідні тактичні прийоми, технічні засоби та створюються умови для успішного проведення слідчої (розшукової) дії. Підготовчий етап вкрай важливий при проведенні слідчої (розшукової) дії і в тому сенсі, що помилки, допущені на цьому етапі, відобразяться на якості та результатах проведення слідчої (розшукової) дії.

Досліджуючи зазначене питання, наведемо точку зору М. В. Салтевського, який зазначає, що розпочинається організація підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії з визначення завдань, які слідчий має намір вирішити, а саме: а) чітко сформулювати мету слідчої (розшукової) дії; б) обрати місце її проведення; в) визначити час провадження; г) встановити коло учасників і роль кожного з них; г) з'ясувати необхідність використання технічних засобів (які, для яких цілей); д) встановити можливість використання допомоги громадськості і в якій формі<sup>527</sup>.

Крім визначення цілей і завдань дії, вибору часу, місця проведення та вирішення питання про коло учасників дії, доречно вивчити ще нормативний матеріал та матеріали кримінального провадження, дані про об'єкт тактичного впливу, зібрати інформацію, якої не вистачає, та бажано б спрогнозувати можливий розвиток ситуації по ходу дії<sup>528</sup>.

Слід погодитися з думкою В. О. Образцова, що підготовка слідчої (розшукової) дії включає в себе достатньо складний комплекс рішень і заходів<sup>529</sup>. В їх коло можуть входити:

- визначення цілей і завдань дії;
- визначення місця, дати, часу доби і найбільш доцільного, з тактичної точки зору, моменту початку проведення дії;

---

<sup>527</sup> Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 т. / Салтевський М. В. – Х. : Консум, 1999–2001. – Ч. 2 : Методика і тактика. – 2001. – С. 90–91.

<sup>528</sup> Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования : [учеб. пособ.] / Черечукина Л. В. – Луганск : РИО ЛГУВД, 2005. – С. 226.

<sup>529</sup> Следственные действия: криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристь, 2001. – С. 17–18.

– підбір та вивчення необхідних матеріалів кримінального провадження, аналіз відомостей про об'єкт тактичного впливу, вжиття заходів зі збору даних, яких не вистачає, шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, заходів оперативного характеру;

– вивчення необхідного нормативного матеріалу, методичних рекомендацій із проведення даного виду дії;

– розгляд питання про коло учасників дії та забезпечення їх участі (залучення необхідних спеціалістів, оперативних працівників і т.д.);

– розробка можливих варіантів розвитку ситуації під час проведення дії та адекватних заходів реагування;

– вжиття заходів із належного технічного забезпечення дії;

– визначення тактичної лінії поведінки слідчого та його помічників, колег при проведенні дії, системи методів і прийомів вирішення намічених завдань;

– розробка і забезпечення відповідними організаційними, кадровими та іншими заходами невідкладного характеру.

Таким чином, організаційна діяльність на підготовчій стадії проведення слідчої (розшукової) дії може бути умовно розділена на: теоретичну (тобто розумову, що передбачає упорядкування елементів слідчої (розшукової) дії); практичну (створення сприятливих для неї умов).

У свою чергу, до теоретичної слід відносити вибір дій або їх комплексу; визначення місця, дати, часу доби і найбільш доцільного, з тактичної точки зору, моменту початку та (або) закінчення проведення дії; підбір учасників дії та визначення їх завдань; встановлення порядку взаємодії окремих виконавців; розробка можливих варіантів розвитку слідчої ситуації за відповідних заходів реагування; визначення методів попередження та нейтралізації можливих негативних наслідків слідчої (розшукової) дії.

До практичної діяльності можна віднести залучення необхідних сил та засобів; забезпечення присутності учасників дії та їхньої безпеки; підготовка необхідних предметів; інструктаж, розстановку конкретних виконавців; охоронні та огорожувальні заходи; опечатування об'єктів, забезпечення фіксації діяльності та інше.

Варто додати, що ряд дій у структурі тактики проведення слідчої (розшукової) дії набувають спільного організаційно-

тактичного характеру і розподіл щодо їх віднесення до тактики чи організації є певною мірою умовним.

Одним із найважливіших елементів підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії є це визначення кола її учасників. Вирішальну роль у даному випадку відіграють вимоги закону та розсуд слідчого. Відповідно до КПК України, розрізняють обов'язкових і необов'язкових (факультативних) учасників слідчих (розшукових) дій.

На стадії підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії одне із важливих питань стосується залучення спеціальних знань. Вказане обумовлено вимогами закону та слідчою ситуацією, адже під час розслідування нерідко виникають питання, вирішення яких потребує використання спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла.

Слушне, хоча і досить стисле визначення поняття спеціальних знань дає А. А. Ейсман, який розкриває їх як знання не загальноновідомі, не загальнодоступні, які не мають масового поширення, це знання, якими володіє обмежене коло фахівців<sup>530</sup>. Докладне визначення сформулював З. М. Соколовський. Він вважає, що під спеціальними знаннями слід розуміти сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, що створюють для їх власника можливість вирішення питань в якій-небудь галузі<sup>531</sup>.

В останні роки у зв'язку з розширенням можливостей науки і техніки зріс інтерес до спеціальних знань у кримінальному процесі, з'явилося багато їх нових визначень. Критичний аналіз дозволяє обґрунтувати окремі положення визначення спеціальних знань. Насамперед, слід враховувати різноманітність галузей права, які виникли в останні два десятиліття, швидкоплинність переходу спеціальних знань у загальнодоступні як серед загальної маси людей, так і серед слідчих.

---

<sup>530</sup> Эйсман А. А. Логика доказывания / Эйсман А. А. – М. : Юрид. лит., 1971. – 112 с.

<sup>531</sup> Соколовський З. М. Понятие специальных знаний (К вопросу об основаниях назначения экспертизы) / З. М. Соколовський // Криминалистическая и судебная экспертиза. – К., 1969. – Вип. 6. – С. 199–205.

Працівники органів досудового розслідування зобов'язані досконало володіти знаннями в тих галузях права, нормами яких вони керуються у своїй діяльності.

У свою чергу, спеціальні знання, що використовуються при проведенні слідчої (розшукової) дії – це система знань, навичок і вмінь у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які залучаються суб'єктами у кримінальному провадженні, в різних формах їх виразу.

Не слід випускати з уваги забезпечення прав та свобод учасників кримінального провадження, у визначених законом випадках на даній стадії забезпечити участь у провадженні захисника.

Відзначимо, що вирішення специфічних правових і тактичних завдань, шляхи досягнення мети та завдань при підготовці до проведення слідчої (розшукової) дії характеризується за цих умов різноаспектним характером охоплення, може набувати двох практичних форм виразу:

- охоплює цілісний комплекс організаційно-тактичних заходів і операцій пошуково-пізнавальної спрямованості, розробку тактичної лінії поведінки слідчого, починаючи із пошуку носіїв доказової й орієнтуючої інформації, що має значення для кримінального провадження, завершуючись дослідженням виявлених об'єктів і використанням отриманої інформації;

- така діяльність має скорочений характер через об'єктивні та суб'єктивні обставини, в зв'язку з «випаданням» якої-небудь її ланки (якщо дія виконується у щодо раніше виявленого й зафіксованого об'єкта тактичного впливу, наявного в розпорядженні слідчого, брак часу).

Однак за будь-яких умов під час підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії слід здійснювати:

- системний багатогранний аналіз вихідної слідчої ситуації (облік і аналіз всіх елементів ситуації, їхніх зв'язків і взаємодій, розгляд її структурних і функціональних компонентів);

- криміналістичний аналіз злочину й об'єкта тактичного впливу;

- правовий і криміналістичний аналіз розслідуваної події, поведінки його учасників, а також ходу і результатів виконаної у кримінальному провадженні роботи;

– методи і правила криміналістичного прогнозування (поведінки учасників слідчої (розшукової) дії, їхньої реакцій на питання, пропозиції та дії слідчого; варіантів зміни ситуації);

– методи соціальної типізації та біографічного вивчення особистості;

– багатоваріантне програмування слідчої (розшукової) дії (розгляд різних програм діяльності залежно від можливих варіантів розвитку ситуації);

– метод моделювання досліджуваної кримінальної і сформованої слідчої ситуації з елементами (правилами, принципами, підходами) театралізації;

– метод «мозкової атаки» при груповому характері підготовки слідчої (розшукової) дії;

– обговорення матеріалів кримінального провадження і прогнозу розвитку ситуації з колегами, які не беруть участі в розслідуванні, іншими незалежними експертами<sup>532</sup>.

Значна роль при проведенні слідчих (розшукових) дій належить слідчому, коли він повинен оцінити слідчу ситуацію, що склалася (за умови безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення), обрати відповідні тактичні прийоми та технічні засоби, вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, створити умови для успішного проведення слідчої (розшукової) дії.

Важливе значення на цій стадії має планування розслідування. Планування розслідування може бути уявним, до якого слідчий вдається зазвичай на самому початку розслідування, наприклад, при виконанні таких первинних дій, як огляд місця події. Тобто, можна стверджувати, що однією з найважливіших і необхідних умов підготовки слідчої (розшукової) дії є побудова його уявної динамічної моделі. Створення її слідчим і допомагає йому уявити обстановку, проведення слідчої (розшукової) дії, дії її учасників та варіанти їх можливої поведінки.

Іншим, хоча й менш поширеним видом плану, є план проведення окремої слідчої розшукової дії. Зазвичай він складається

---

<sup>532</sup> Следственные действия: криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристъ, 2001. – С. 25.

усно або у формі нотаток, на відміну від плану розслідування злочину, що має письмову форму виразу. Однак, план проведення слідчої (розшукової) дії дозволяє систематизувати інформацію, передбачити різні слідчі ситуації та план дій за умов кожної; звести нанівець тактичний ризик.

Плани можуть змінюватися та доповнюватися, але ініціатива стосовно їх корегування належить слідчому. Письмовий план є не тільки організуючим на початковій стадії процесу розслідування, а й прийомом, що сприяє логічному розвитку планування на всіх етапах провадження.

Крім зазначення завдань, місця і часу проведення слідчої (розшукової) дії, план повинен передбачати: а) відомості про осіб, щодо яких або про об'єкти, з приводу яких вона проводиться; б) посилання на зібрані докази, потреба у використанні або перевірці яких може виникнути при проведенні слідчої (розшукової) дії; в) перелік прийомів використання цих доказів, а також оперативної інформації, якщо вона є в розпорядженні слідчого; г) вказівки на необхідні техніко-криміналістичні засоби і тактичні прийоми, послідовність їх застосування з урахуванням можливого розвитку ситуації в ході його проведення, тобто з прогнозуванням лінії поведінки учасників слідчої (розшукової) дії.

Отже, на підготовчій стадії проведення слідчої (розшукової) дії слід здійснювати:

- визначення мети, завдань слідчої (розшукової) дії, шляхів їх досягнення, складення плану слідчої (розшукової) дії, визначення об'єкта тактичного впливу;

- системний аналіз вихідної слідчої ситуації, поведінки учасників, а також перебігу й результатів виконаної по кримінальному провадженню роботи;

- оцінку наявної доказової, оперативно-розшукової, орієнтуючої інформації;

- застосування прийомів рефлексивного мислення, методів і правил криміналістичного прогнозування, методів комплексного вивчення особистості, багатоваріантного програмування слідчої (розшукової) дії;

- обрання місця, часу, найбільш доцільного, з тактичного аспекту, моменту початку проведення слідчої (розшукової) дії та встановлення строку, необхідного для її проведення;

- визначення складу учасників слідчої (розшукової) дії та їх завдань, забезпечення їх явки та участі; постійне керівництво учасниками та надання їм допомоги з практичної реалізації наданих вказівок;

- вжиття заходів щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, захисту речових доказів та слідової інформації від застосування до них протиправного впливу;

- розроблення тактичної лінії поведінки слідчого й інших залучених до проведення слідчої (розшукової) дії уповноважених службових осіб;

- забезпечення взаємодії слідчого з підрозділами правоохоронних органів, громадськими організаціями, окремими громадянами, а також організація взаємодії у межах підрозділу досудового розслідування;

- врахування можливості використання різних форм допомоги громадськості;

- визначення потреби та забезпечення можливості застосування технічних засобів під час проведення слідчої (розшукової) дії<sup>533</sup> (засоби виявлення і фіксації слідів кримінального правопорушення, засоби фіксації ходу та результатів слідчої (розшукової) дії), транспортні засоби, засоби зв'язку та допоміжні засоби (манекени, макети тощо).

Особливу увагу, й саме на підготовчій стадії, слід звернути на забезпечення засобами відеозапису. Доцільність його застосування при проведенні слідчих (розшукових) дій не викликає сумнівів, особливо коли особи схильні до зміни своїх показань, перепадів настрою та поведінки, тому фіксація їх вербальних і невербальних реакцій має як доказове, так і орієнтуюче значення. Також матеріали відеозапису можуть бути використані при проведенні інших слідчих (розшукових) дій, коли безпосереднє залучення особи є недоцільним (наприклад, з міркувань її безпеки, недопущення стресових ситуацій). У складних випадках навіть рекомендується складати план застосування відеозапису.

Також на підготовчій стадії слідчий повинен вирішити питання щодо всіх суб'єктів, які будуть залучатися до проведення

---

<sup>533</sup> Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Черноус Юлія Миколаївна. – К., 2005. – С. 188.

слідчої (розшукової) дії, створити передумови для їх наступної успішної взаємодії. Можливості реалізації потенціалу взаємодії слідчого з іншими учасниками значно зростають в умовах установленого між ними психологічного контакту. Вибір слідчим способу встановлення психологічного контакту з іншими учасниками слідчих (розшукових) дій обумовлений багатьма факторами: процесуальним положенням; завданнями того чи іншого учасника слідчої (розшукової) дії; відношенням до події злочину; інтелектуальним рівнем і рисами характеру; рівнем криміналістичних знань і професійних навичок та ін.

Установленню й підтримці психологічного контакту сприяють прояв слідчим емоційної стабільності, щиросердечної рівноваги, самовладання, уміння логічно мислити, говорити й писати грамотно, змістовно, зрозуміло, виразно, здатність до тактовного спілкування.

Оволодінню ситуацією й конструктивному на неї впливу допомагає криміналістичне прогнозування, здійснюване у стадії підготовки слідчої (розшукової) дії, а також метод рефлексії. Технологія останнього полягає в тому, що, як вже зазначалося, слідчий подумки приймає позицію учасника слідчої (розшукової) дії й із цих поглядів розглядає самого себе, процес спілкування й діяльності, аналізує минуле й моделює можливу перспективу розвитку.

Проведення слідчої (розшукової) дії, особливо пов'язане з вирішенням завдань в умовах інформаційної невизначеності, часто пов'язане з ризиком недосягнення поставлених завдань.

Акцентуємо увагу на ряді обставин, що спонукають діяти слідчого в умовах тактичного ризику: дефіцит часу, наприклад, при затриманні злочинця на місці злочину, при розслідуванні «по гарячих слідах» і взагалі на початковому етапі розслідування; інформаційна невизначеність ситуації, недостатність інформації для прийняття всебічно зваженого рішення, впевненість слідчого у своїй перевазі, інтуїтивне передбачення успішності своїх дій; процесуальна необхідність вчинення дій. У ряді випадків підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії пов'язана із необхідністю діяти саме за таких умов, й слідчий повинен бути до цього готовим.

Отже, на стадії підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії усвідомлюються і формулюються завдання майбутньої слідчої (розшукової) дії, вирішуються питання, пов'язані з визначен-

ням моменту її проведення і кола учасників, застосуванням техніко-криміналістичних засобів, уточненням форми й меж використання оперативних можливостей, допомоги спеціалістів.

Робоча стадія проведення слідчої (розшукової) дії. Дану стадію проведення слідчої (розшукової) дії можна назвати ключовою, адже вона спрямована на вирішення конкретних завдань. На думку В. О. Образцова, типовими завданнями, які вирішуються на робочій стадії проведення слідчої (розшукової) дії, є: отримання вихідних даних; перевірка наявної у кримінальному провадженні інформації; уточнення, конкретизація, доповнення наявної інформації; усунення суперечностей у показаннях однієї і тієї ж особи, а також усунення суперечностей у показаннях інших осіб; закріплення зібраних даних; виявлення і викриття брехні; ідентифікація і розпізнавання; перевірка слідчих версій<sup>534</sup>.

Варто доповнити, що на робочому етапі проведення слідчої (розшукової) дії вирішуються такі завдання:

- створення умов для застосування тактичних прийомів, техніко-криміналістичних засобів;
- роз'яснення учасникам змісту проведення дії, реалізація запланованого;
- розгляд звернень учасників слідчої (розшукової) дії, їх вирішення;
- підтримання взаємодії з учасниками, забезпечення їх безпеки;
- забезпечення протокольної та інших форм фіксації проведення слідчої (розшукової) дії та ін.

Успішне виконання завдань слідчим залежить від вірно обраної ним тактики, використання належних тактичних прийомів, криміналістичних рекомендацій.

Дана стадія максимально спрямована на з'ясування обставин, передбачених ст. 91 КПК України, а також будь-якої іншої криміналістично значущої інформації.

Основним «інструментом» на робочій стадії проведення слідчої (розшукової) дії є тактичний прийом. Як зазначають вчені, основними елементами криміналістичної тактики, головними її та-

---

<sup>534</sup> Следственные действия: криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристь, 2001. – С. 22.

ктичними засобами цілком обґрунтовано вважати тактичні прийоми та слідчі (розшукові) дії, у рамках яких вони реалізуються<sup>535</sup>.

На думку В.Ю. Шепітька, тактичний прийом – це спосіб здійснення процесуальної дії, спрямований на досягнення її конкретної мети, заснований на психологічному механізмі його реалізації, що є найбільш раціональним і ефективним у певних ситуаціях<sup>536</sup>.

Тактичні прийоми, що застосовуються слідчим, повинні відповідати вимогам законності, етичності, науковості, вибірковості, пізнавальної цінності.

Сьогодні є потреба у розробці типових систем тактичних прийомів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Створення таких систем зовсім не суперечить творчому характеру і вільному вибору тактичних прийомів слідчим, а лише полегшує обрання такої послідовності, тим паче забезпечує швидке розв'язання поставленого завдання в конкретній обстановці<sup>537</sup>.

Слідча робота відноситься до видів діяльності, які здійснюються в екстремальних умовах, для яких характерні дефіцит часу й інформації, невизначеність ситуацій, емоційна значимість, підвищена відповідальність за прийняті рішення. Існують також психологічні особливості, специфічні в основному для слідчої роботи, сполучення яких обумовлює і психологічну своєрідність тактики дій слідчих працівників.

За даних умов важливе значення має врахування ряду психологічних факторів, що визначають специфіку тактичних прийомів при проведенні слідчих (розшукових) дій:

- обов'язкове психологічне вивчення особистості учасника кримінального провадження;
- забезпечення психологічного контакту, створення передумов для психологічного впливу;

---

<sup>535</sup> Бахін В. П. Криміналістика : [курс лекцій] : у 2 ч. / Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. – Ірпінь : Акад. ДПІС України, 2002. – Ч. 1. – 2002. – С. 179.

<sup>536</sup> Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : [моногр.] / Шепітько В. Ю. – Х. : Харків юрид., 2007. – С. 37

<sup>537</sup> Колесниченко А. Н. Актуальные проблемы тактики и методики расследования преступлений / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова // Проблемы социалистической законности : [респ. межвед. науч. сб. / редкол. : В. Я. Таций (отв. ред.) и др.]. – Х., 1978. – Вып. 3. – С. 96–103.

– володіння слідчим специфічними особливостями особистості, що обумовлюють ефективність його професійної діяльності.

Таким чином, типовими тактичними прийомами, які застосовуються під час робочої стадії проведення слідчої (розшукової) дії, є: тактичні прийоми, спрямовані на створення сприятливих умов для проведення слідчої (розшукової) дії; тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту; постановка різного виду запитань; використання чинника раптовості; спростування неправдивого алібі; допущення легенди; демонстрація речових доказів, іншої матеріально фіксованої інформації, оголошення показань інших осіб та інші, докладно розглянуті вченими у наукових дослідженнях<sup>538</sup>.

Існують різні класифікації тактичних прийомів. Наприклад, за видом слідчої (розшукової) дії тактичні прийоми класифікуються на тактичні прийоми огляду місця події, допиту, обшуку та інших дій; тактичні прийоми класифікуються за діапазоном використання; за об'єктом спрямованості (або сферою реалізації); за ситуаційною варіантністю; за характером інформації.

За будь-яких умов важливим питанням є створення обставин, що мають сприяти встановленню психологічного контакту і одержанню необхідної інформації. У даному випадку тактичні прийоми спрямовані на: встановлення психологічного контакту; управління спілкуванням з боку слідчого; здійснення психологічного впливу на особу в процесі спілкування; одержання слідчим необхідної інформації в процесі спілкування про особу та її дії.

Розглянемо детально процес встановлення психологічного контакту за даних умов. Поняття «психологічний контакт» обумовлює конкретний вплив на психіку осіб, які вступають в спілкування. При встановленні контакту психологічний вплив може мати різні форми та зумовлений рядом обставин, серед яких необхідність встановлення контакту, його ціль, прийоми впливу, використання емоційного стану осіб під час спілкування та бажання надавати необхідну інформацію<sup>539</sup>.

---

<sup>538</sup> Коновалова В. Е. Следственная тактика : принципы и функции / В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. – К. : РИО МВД УССР, 1983. – 132 с.

<sup>539</sup> Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – С. 65.

Передумовою його встановлення є всебічне вивчення особи, з якою буде проведено слідчу (розшукову) дію, у тому числі й психологічне. Під вивченням особи в слідчій діяльності варто розуміти цілеспрямовану діяльність по установленню визначеної сукупності даних, що характеризують особу і мають значення для формування правильних рішень у кримінальному провадженні.

Врахування психологічних особливостей особи дозволяє передбачати проведення слідчої (розшукової) дії в конкретних ситуаціях. Одержанню необхідної інформації про особу сприяє спостереження, що здійснюється з метою виявити певні риси характеру і темпераменту, мотиви й інтереси та ін. При проведенні слідчої (розшукової) дії беруться до уваги всі дані, зібрані в ході оперативно-розшукових заходів, і вміле, тактично грамотне використання оперативної інформації сприяє оптимізації слідчої (розшукової) дії, якщо при цьому дотримані необхідні вимоги (вжиті заходи до нерозкриття джерела інформації; об'єктивність інформації не викликає сумніву, для чого вона може бути перевірена і перекрита відомостями, що надходять за оперативними каналами, але з інших джерел, та ін.).

Спираючись на проаналізовані наявні думки та концепції, слід відзначити, що найважливіше значення встановлення психологічного контакту має при проведенні вербальних слідчих (розшукових) дій<sup>540</sup>.

Поділ слідчих (розшукових) дій на вербальні, невербальні та змішані має значення для вибору найбільш ефективної тактики їх проведення, адже в основі вказаної класифікації – застосовувані методи пізнання.

Вербальні слідчі дії мають на меті отримання доказової інформації від людей через застосування комплексу спеціальних методів і прийомів (опитування, опису, аналізу, спостереження, порівняння, аналогії, ідентифікації, моделювання та органолептичних методів, логічної, психологічної, фізичної та іншої природи), відповідних засобів. Спільними ознаками вербальних слідчих дій є особливий характер джерела інформації

---

<sup>540</sup> Кримінальний процес : [підруч.] / за ред. Ю. М. Groшевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – С. 291.

та її отримання на основі вільного волевиявлення та оціночних суджень джерела<sup>541</sup>.

До вербальних слідчих (розшукових) дій відноситься допит, у тому числі й раніш допитаних осіб.

Сутність невербальних слідчих дій полягає у безпосередньому сприйнятті матеріальних джерел доказової інформації, якими можуть бути об'єкти злочинного посягання, засоби вчинення злочину, предмети обстановки місця події, предмети і речі, виявлені на місці вчинення злочину, що мають відношення до розслідування. При цьому застосовуються методи спостереження, опису, порівняння, органолептичні прийоми, окремий і порівняльний аналіз, контактні і безконтактні методи і засоби вимірювання; фізичні, хімічні, біологічні методи та відповідна техніка. До цієї групи відносяться огляд, освідування, обшук, ексгумація трупа.

Слідчі дії складного (змішаного) характеру передбачають отримання інформації із складного джерела – системи «люди-речі», через психічне відображення проєкції ідеального на матеріальне і пов'язані із застосуванням складних спеціальних методів отримання доказової інформації: експерименту, моделювання, а також залучення спеціаліста, експерта та спеціальних науково-технічних засобів<sup>542</sup>. Ці дії призначені для відображення об'єктів, що одночасно містять інформацію в словесній (вербальній) і фізичній формах. Мова йде про пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, залучення експерта і проведення експертизи.

Організаційно-тактичні заходи, що застосовуються, залежать від належності певної слідчої (розшукової) дії до групи вербальних, невербальних чи змішаних.

Так, тактика провадження вербальних слідчих (розшукових) дій залежить від процесуального статусу носія доказової інформації, його особистих якостей та соціальних характеристик, рівня обізнаності про обставини, що підлягають

---

<sup>541</sup> Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства отдельных следственных действий для получения информации от вещей. Лекция 1 : Общая характеристика материальных источников и следственных действий для получения информации при расследовании преступлений / Салтевский М. В. – К. : КВШ им. Дзержинского, 1981. – С. 12.

<sup>542</sup> Салтевский М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов : [учеб.-практ. пособ.] / Салтевский М. В. – Х. : Рубикон, 1996. – С. 145.

доказуванню, зацікавленості у результаті розслідування, застосування заходів протидії та ін.

Від цих та інших ознак залежить вибір прийомів для одержання інформації шляхом використання розмовної активності особи: встановлення психологічного контакту, його підтримки та використання; особливості отримання інформації із невербальних джерел (міміка, мова жестів, поглядів). Важливе значення має вибір лінії поведінки слідчого, його тактична обізнаність, уміння оперативно реагувати на зміни слідчої ситуації.

Проведення невербальних слідчих (розшукових) дій, крім застосування загальних організаційно-тактичних правил, передбачає особливе технічне оснащення проведення слідчої (розшукової) дії (засобами виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину), залучення відповідних спеціалістів, забезпечення взаємодії слідчого з представниками підприємств, установ, організацій за можливим місцем проведення дій, використання заходів з нейтралізації можливої протидії, забезпечення безпеки учасників слідчої (розшукової) дії.

Під час провадження слідчих (розшукових) дій змішаного виду, залежно від слідчої ситуації, відбувається комплексне поєднання методів, засобів і прийомів, що притаманні групам вербальних і невербальних слідчих (розшукових) дій. Особливу роль при цьому відіграють методи моделювання, експерименту, рівень оснащення технічними засобами, використання допомоги спеціалістів.

Взагалі, майстерність та професіоналізм слідчого полягає в тому, щоб, використовуючи усі прийоми та засоби, правильно спланувати їх, готуючись до інших слідчих (розшукових) дій, уміти варіювати, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася<sup>543</sup>.

На робочому етапі проведення слідчої (розшукової) дії безпосередньо реалізується діяльність із перевірки версій у кримінальному провадженні, а також реалізується взаємодія слідчого з іншими компетентними суб'єктами. Спільна діяльність у такому випадку забезпечує високу результативність кримінального прова-

---

<sup>543</sup> Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : [моногр.] / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 120.

дження, своєчасність проведення слідчих (розшукових) дій, економію сил і засобів, визначає ефективність розслідування.

Ми вже підкреслювали, що у більшості випадків проведення слідчих (розшукових) дій характеризується протидією, має конфліктний характер.

За таких умов для досягнення поставлених завдань неможливо обійтися без слідчих хитрощів, психологічного впливу.

Правомірний психічний вплив відрізняється від незаконного психічного впливу – психічного насильства – тим, що він, на думку А. Р. Ратинова, «сам по собі не диктує конкретну дію, не вимагає показання того або іншого змісту, а, втручаючись у внутрішні психічні процеси, формує правильну позицію людини, свідоме ставлення до своїх громадянських обов'язків і лише приводить його до вибору визначеної лінії поведінки»<sup>544</sup>.

З огляду на це, серед різноманіття типових завдань, які вирішуються на робочій стадії проведення слідчої (розшукової) дії, варто назвати такі основні:

- проведення інструктажу учасникам слідчої (розшукової) дії (пояснити їм мету та порядок її виконання, роз'яснити права і обов'язки);

- розширення і виконання уявного плану (перевірка версій, загальний і індивідуальний плани розслідування завжди конкретизуються, змінюються і доповнюються);

- створення умов для застосування тактичних прийомів, методів і правил;

- встановлення психологічного контакту з учасниками кримінального провадження, здійснення психологічного впливу та управління спілкуванням з боку слідчого;

- постійне керівництво учасниками слідчої (розшукової) дії (підтримання контактів, надання допомоги з практичної реалізації наданих вказівок, забезпечення безпеки);

- забезпечення протокольної та додаткових форм фіксації;

- застосування технічних засобів фіксації, залучення транспортних засобів та засобів зв'язку та ін.

Фіксація ходу і результатів слідчої (розшукової) дії є важливою стадією тактики проведення слідчої (розшукової) дії. Згідно

---

<sup>544</sup> Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей / Ратинов А. Р. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 352 с.

зі ст. 103 КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися у таких формах: 1) протокол; 2) носій інформації, на якому процесуальна дія зафіксована за допомогою технічних засобів; 3) журнал судового засідання.

Розглянемо більш детально перші дві форми фіксації. У науковій літературі обґрунтовані точки зору щодо фіксації доказової інформації у вербальній формі (усній та письмовій), графічній, наочно-образній, предметній та комбінованій формах. Особлива увага буде звернена на вербальну форму фіксації, особливість котрої полягає в тому, що їй притаманна процедура матеріалізації відображень (ідеальних і матеріальних). У протоколі фіксується результат усного запису ідеальних відображень або інформація, яка передається за допомогою технічних засобів (фотозйомкою, звукозаписом, відеозаписом). До протоколу додаються й інші носії доказової інформації: вилучені об'єкти або їхні копії (моделі), виготовлені за допомогою фіксуючих матеріалів.

Стадія фіксації ходу та результатів слідчої (розшукової) дії покликана забезпечити максимально повне і правильне відображення її ходу та досягнутих результатів. Важливість фіксації полягає у тому, що без належного процесуального оформлення отримана інформація не має необхідного доказового значення, а самі дії слідчого не можуть викликати необхідні процесуальні наслідки. Тому за результатами фіксації ми отримуємо відповідні процесуальні документи, джерела доказів, у тому числі речові докази, порівняльні зразки для проведення судової експертизи.

Досліджуючи способи фіксації слідчої (розшукової) дії, необхідно зазначити, що протокол є основним процесуальним способом фіксації.

Згідно з ч. 3 ст. 104 КПК України, протокол складається із: вступної частини; описової частини; заключної частини. Закон окреслює загальні вимоги до змісту протоколу, однак визначені положення не є вичерпними, адже протокол є джерелом як доказової, так і криміналістично значущої інформації.

Найважливішою змістовною складовою, й найскладнішою для виконавця, є описова частина протоколу слідчої (розшукової) дії.

Чим детальніше описуються дії в описовій частині, тим більше пізнавальну інформацію вони мають, проте недоречно пере-

вантажувати протокол тим, що не має значення для кримінального провадження і взагалі може вплинути негативно (наприклад, суб'єктивні висновки).

Наведемо криміналістичні рекомендації, якими слід керуватися при протоколюванні слідчої (розшукової) дії:

- протокол складати від третьої особи (слідчим, який є відповідальним за проведення слідчої (розшукової) дії);

- описову частину протоколу викладати в хронологічному порядку, зафіксовану інформацію можна деталізувати для подальшого дослідження;

- заходи із забезпечення протокольної фіксації розпочинаються на підготовчій стадії, безпосередньо протокол складається під час проведення слідчої (розшукової) дії (в окремих випадках, щоб не допустити втрати психологічного контакту, зменшити напругу, доцільно складати протокол після закінчення слідчої (розшукової) дії, а на робочій стадії робити нотатки);

- перед підписанням протоколу учасникам слідчої (розшукової) дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Підписувати протокол повинні всі учасники слідчої (розшукової) дії, які брали участь у її проведенні;

- при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідчування особи) правильність фіксації засвідчують поняті (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Спираючись та теоретичні<sup>545</sup> та практичні дані, переконані, що фіксацію ходу і результатів слідчої (розшукової) дії можна розглядати як самостійну стадію проведення, так і складову, що супроводжує весь процес проведення слідчої (розшукової) дії і забезпечує доказове значення отриманих результатів.

Аргументами, які можуть бути висловлені на підтвердження наведеного положення, є те, що фіксація здійснюється протягом всього процесу проведення слідчої (розшукової) дії, розпочинаючись на початковому її етапі. У вступній частині протоколу доку-

---

<sup>545</sup> Дулов А. В. Тактика следственных действий / А. В. Дулов, П. Д. Нестеренко. – Минск : Вышэйшая школа, 1971. – С. 20-28. Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 т. / Салтевський М. В. – Х. : Консум, 1999–2001. – Ч. 2 : Методика і тактика. – 2001. – С. 90.

ментуються відомості про застосовувану слідчу (розшукову) дію, час, місце й умови проведення, фактичні та правові підстави, коло учасників, роз'яснення їхніх прав та обов'язків тощо. Використання фотозйомки, відеозапису теж розпочинається на стадії орієнтуючого дослідження, відтворюючи обстановку ще до того, як дія набула динамічного характеру<sup>546</sup>. Фіксуються також момент початку і закінчення слідчої (розшукової) дії, її хід, проміжні та кінцеві результати.

І. М. Бацько вказує, що протокол слідчої дії має складатися під час проведення слідчої дії або безпосередньо одразу після неї. При цьому відстрочка складання протоколу допустима в тих випадках, коли писати не дозволяють несприятливі погодні умови або інші суттєві обставини (темний час доби, зараженість території небезпечними речовинами тощо), тобто, коли слідчому фізично неможливо одночасно сприймати і фіксувати доказову інформацію у протоколі. У той же час зволікання зі складанням протоколу слідчої дії завжди тягне загрозу втрати важливої інформації про подію, тому необхідно максимально наблизити час упорядкування протоколу до моменту закінчення слідчої дії<sup>547</sup>.

Тобто, фіксація розпочинається на вступному етапі проведення слідчої (розшукової) дії, супроводжує все її проведення, а закінчується тоді, коли складений слідчим протокол повно і достовірно фіксує перебіг і результати слідчої (розшукової) дії, з ним ознайомлені всі учасники, а також відображені всі висловлені ними зауваження.

Процес фіксації доказової інформації є досить складним і має дві сторони: кримінальну процесуальну і криміналістичну. На перший план у процесуальному розумінні фіксації виступає процесуальна форма засвідчення і закріплення доказів. Криміналістичний аспект фіксації має змістовний характер, тобто основна увага спрямовується на дії з фіксації ходу і результатів дії, вилучення слідів злочину чи речових доказів та на засоби, за допомогою яких проводяться ці заходи. Процесуальний і криміналістичний аспекти

---

<sup>546</sup> Следственные действия: криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юрист, 2001. – С. 20-21.

<sup>547</sup> Бацько І. М. Учасники процесуальних відносин під час протоколювання слідчих дій / І. М. Бацько // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – Дніпропетровськ, 2001. – № 2 (5). – С. 123.

фіксації знаходяться у тісному взаємозв'язку, що не виключає їх окремого розгляду під час наукового аналізу<sup>548</sup>.

Криміналістичні рекомендації спрямовані на деталізацію процесуальних вимог, відповідно, у протоколі слідчої (розшукової) дії доцільно вказувати:

- назву та місцезнаходження об'єкта, де проводиться слідча (розшукова) дія (особливо у випадках її проведення поза межами слідчого підрозділу);

- нумерацію об'єктів (якщо їх декілька і вони потребують описання) з метою недопущення плутанини під час складання протоколу;

- описуючи дії слідчого та виявлені на місці проведення слідчої (розшукової) дії предмети, документи, сліди, які мають відношення до провадження, слід ухилятися від використання занадто довгих речень, неконкретних виразів на зразок «недалеко», «поряд» і подібних; слів місцевого діалекту і великої кількості спеціальних термінів. Необхідно послідовно і чітко викладати хід своїх думок, детально описувати предмети і видимі сліди, зазначати їх індивідуальні ознаки;

- важливо зазначати спосіб виявлення слідів і предметів, які мають відношення до кримінального провадження, за яких умов і за допомогою яких технічних засобів вони були вилучені й зафіксовані;

- слід приділити увагу процесуальному і технічному оформленню фотознімків відповідно до двох етапів: 1) оформлення факту застосування фотографування, тобто відображення в протоколі засобів, методів, прийомів та умов фотозйомки, суб'єктів і учасників фотографування; 2) оформлення результатів фотографування, тобто складання фототаблиць з поясненнями.

Посвідчення слідчим дотримання вимог КПК України та криміналістичних рекомендацій під час фіксації ходу та результатів слідчої (розшукової) дії покликано забезпечити повне, достовірне, достатнє і належне відображення процесу проведення, забезпечить доказове значення отриманих результатів.

---

<sup>548</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [моногр.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 311-312.

Значення під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій має повнота і точність фіксації показань (записуються від першої особи і, по можливості, дослівно). Для фіксації достовірної інформації у протоколі слідчому потрібно якомога повніше зберегти звороти мови особи, що дає показання, навіть його невербальні реакції на повідомлення певної інформації.

Важлива інформація міститься й у додатках до протоколу слідчої (розшукової) дії (ст. 105 КПК України), якими можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Вони містять важливу криміналістичну інформацію, оцінюються разом із іншими джерелами доказів. Всі відомості щодо додатків обов'язково заносяться до протоколу.

Варто акцентувати увагу на значенні відеозапису слідчої (розшукової) дії, особливо через ризик зміни учасником слідчої (розшукової) дії своїх показань; за фізичних, психічних, розумових вад особи, що не дають можливості провести слідчу (розшукову) дію у звичайному порядку; з тактичних міркувань; з метою демонстрації під час досудового розслідування, судового розгляду; при необхідності зберегти індивідуальні особливості мовлення, поведінки особи; для фіксації обстановки проведення слідчої (розшукової) дії та ін.

Для найбільш повної фіксації образної та звукової інформації, прийоми і методи аудіо-, відеозапису потрібно передбачити ще на стадії підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії, визначивши спеціаліста, що буде залучений до виконання таких функцій, технічні засоби, процесуальні норми, що повинні бути дотримані, організаційно-тактичні заходи та ін.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у їх виготовленні.

У заключній частині фіксуються відомості про ознайомлення учасників слідчої (розшукової) дії з протоколом.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні слідчої (розшукової) дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою. Якщо особа, яка брала участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих (ч.ч. 4-6 ст. 104 КПК).

Оцінка результатів проведення слідчої (розшукової) дії – завершальна стадія проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії.

Зважаючи на те, що будь-яка діяльність людини повинна бути оцінена, дана стадія спрямована на накопичення й одержання позитивного досвіду. Піддаючи всебічному вивченню й аналізу кожний окремий елемент діяльності, таким чином можна удосконалити свої професійні якості. Такому вивченню повинен піддаватися весь хід її здійснення, а не лише результат діяльності, адже кожна слідча (розшукова) дія є складним і багатограним процесом. Також на цій стадії виявляються помилки, які були допущені при попередніх стадіях проведення слідчої (розшукової) дії, оцінюються їх можливі результати та вирішується питання про доцільність повторного проведення даної дії. Аналіз роботи, виконаної під час слідчої (розшукової) дії, та отриманих результатів, безперечно, необхідний і для перевірки достовірності отриманої інформації, і для вирішення питання про те, яке значення має дана інформація для встановлення обставин кримінального провадження, доведення вини підозрюваного, а також для планування шляхів її подальшого використання.

Оцінці результатів проведення слідчої (розшукової) дії підлягають:

1) протокол – процесуальний документ, в якому відображені хід і результати проведеної слідчої (розшукової) дії. Протокол з

точки зору його об'єктивності, повноти, логічності та послідовності викладу, чіткості і ясності формулювань, наявності необхідних процесуальних реквізитів, а також додатки до нього: плани, схеми, замальовки, фотографії, аудіо- та відеозаписи (ст. 104-105 КПК України).

Оцінці підлягає також діяльність слідчого із планування проведення слідчої (розшукової) дії, застосування тактичних прийомів з точки зору наявності знань, вмінь, навичок, життєвого та професійного досвіду.

Також вкрай важливим на даній стадії є врахування слідчим при проведенні слідчої (розшукової) дії криміналістичних рекомендацій. Відомості про новинки науки й практики слідчий одержує з різних інформаційних джерел чи з повідомлень, що він отримав у процесі службової підготовки, навчання на курсах підвищення кваліфікації, під час участі в нарадах і конференціях, спілкуванні з колегами, або у результаті власного пошуку необхідної інформації. Звернення слідчого до літератури або до інших джерел інформації зазвичай має метою підвищення фахової майстерності або пошук відповіді на конкретні питання, що виникли у процесі практичної діяльності. Крім того, при вирішенні конкретних практичних питань потрібен спеціальний пошук, оскільки нерідко буває досить важко визначити за назвами праць та їх розділів зміст тексту джерел і чи є в них необхідна рекомендація. Можна навести великий перелік питань, відповіді на які, у принципі, є опубліковані у криміналістичній літературі, але знайти їх там дуже важко. Тому необхідно систематизувати криміналістичні рекомендації для полегшення їх пошуку і підвищення ефективності застосування досягнень науки у практичній діяльності. Практичне значення систематизації рекомендацій полягає також у тому, що вона сприяє виявленню найменш забезпечених аспектів слідчої діяльності і тим самим дозволяє визначати перспективні напрями і ділянки для наукової розробки<sup>549</sup>.

2) висновок експерта – процесуальний документ, який є джерелом доказів. Даний документ отримується за результатами проведення судової експертизи – дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які міс-

---

<sup>549</sup> Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – С. 80.

тять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»<sup>550</sup>).

У кримінальних провадженнях експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду (ч. 1 ст. 242 КПК України).

Розгляд даного питання – а саме оцінки висновку експерта – пов'язаний із тим, що слідчі (розшукові) дії, які проводяться у кримінальному провадженні, спрямовані на збирання доказової інформації, яка потім може буде використана під час підготовки та безпосереднього проведення експертного дослідження. А також навпаки – інформація, отримана в результаті проведення судової експертизи, враховується під час планування та проведення наступних слідчих (розшукових) дій.

Вказані обставини у сукупності з іншою доказовою інформацією оцінюються у кримінальному провадженні, мають значення для оцінки зібраної інформації, планування проведення слідчих (розшукових) дій.

За цих умов оцінка висновку експерта включає:

- 1) аналіз дотримання процесуального порядку призначення та проведення судової експертизи;
- 2) визначення відповідності висновку експерта завданню;
- 3) встановлення повноти та наукової обґрунтованості висновку експерта;
- 4) визначення відповідності висновку експерта іншим зібраним у кримінальному провадженні доказам;
- 5) перевірку належності до кримінального провадження даних, що містяться у висновку.

Необхідно мати на увазі, що достовірність висновку може бути переглянута, а суперечливі дані, якщо вони виникли – підлягати новій оцінці.

Таким чином, оцінка висновку експерта може бути підставою для одного з таких рішень:

– визнання висновку експерта повним та обґрунтованим, тобто таким, що має значення по кримінальному провадженню;

---

<sup>550</sup> Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

– визнання висновку неповним або недостатньо зрозумілим, призначення додаткової експертизи або допиту експерта (за необхідності);

– визнання висновку експерта необґрунтованим або сумнівним відповідно до його правильності, призначення повторної експертизи або інших процесуальних дій (за необхідності).

Оцінка результатів проведення інших слідчих (розшукових) дій може бути підставою для проведення повторної або додаткової слідчої (розшукової) дії відповідного виду, проведення наступних слідчих (розшукових) дій для перевірки інформації.

Оцінка результатів проведення кожної слідчої (розшукової) дії, висновку експерта є складною розумовою діяльністю. Також відслідковуються зв'язки між оцінкою та плануванням у діяльності слідчого. Так, наприклад, оцінка сприяє розвитку та коригуванню планів на всіх рівнях планування в інтересах досягнення поставлених цілей.

Слід враховувати, що слідчий не завжди може повністю правильно сприйняти поведінку інших учасників при проведенні слідчої (розшукової) дії і, що особливо важливо, сприйняти і критично осмислити свою власну поведінку. Аналіз усіх розходжень у поведінці дає можливість виявити помилки, допущені в процесі проведення слідчої (розшукової) дії.

Стадія оцінки результатів слідчої (розшукової) дії має ту особливість, що може здійснюватися не тільки самим слідчим, що проводив слідчу (розшукову) дію, але й керівником органу досудового розслідування, прокурором, стороною захисту у кримінальному провадженні. Подібний аналіз, оцінка здатні багато в чому допомогти слідчому у встановленні обставин конкретного кримінального провадження.

Важливість стадії оцінки слідчої (розшукової) дії можна охарактеризувати з декількох точок зору:

- а) сприяє вдосконаленню професійних якостей слідчого;
- б) створює умови для повторної та додаткової слідчої (розшукової) дії з метою виправлення допущених помилок;
- в) є підставою для висунення версій та планування розслідування.

На наш погляд, оцінка інформації, що має головним чином доказовий характер, становить одну з найважливіших сторін розу-

мової діяльності при розслідуванні. Вона супроводжує всю роботу слідчого під час кримінального провадження.

Згідно із законодавчими та науковими джерелами, оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням, ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин кримінального провадження в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю. Таким чином, оцінка доказів здійснюється на законодавчих принципах. Змістовно вона полягає у вирішенні таких завдань:

- формування критерію оцінки;
- встановлення відповідності фактичних результатів поставленим цілям на підставі визначеного критерію;
- на основі встановлення відповідності або невідповідності фактично отриманих результатів очікуванім – здійснення коригування практичної діяльності чи прийняття певних процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Організаційно-тактичні заходи, які застосовуються на стадії оцінки отриманих результатів за результатами проведення слідчої (розшукової) дії, спрямовані на вирішення трьох основних завдань:

- по-перше, оцінюється співпадання запланованої мети слідчої (розшукової) дії з фактично отриманим результатом;
- по-друге, фактично отримані результати досліджуються за правилами оцінки доказів;
- по-третє, з'ясовується значення і місце отриманих результатів у системі доказової інформації, визначаються шляхи подальшого використання отриманої доказової інформації у процесі розслідування злочину<sup>551</sup>.

Аналіз зробленої роботи і отриманих результатів необхідний як для перевірки достовірності доказової інформації, так і для вирішення питання про її доказову силу і шляхи її подальшого використання<sup>552</sup>.

Таким чином, заключна стадія – оцінка результатів слідчої (розшукової) дії та визначення їх значення з метою наступного ви-

---

<sup>551</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [моногр.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 313.

<sup>552</sup> Белкин Р. С. Криминалистика : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юристъ, 1999. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 1999. – С. 417.

користання – підбиває підсумок зусиль слідчого. Аналіз виконаної при проведенні слідчої (розшукової) дії роботи та її результатів потрібен як для перевірки достовірності отриманих доказів, так і для вирішення питання про їх значення для доказування, шляхи подальшого використання. Важливим завданням слідчого на цій стадії є виявлення допущених помилок, простежування тих наслідків, до яких вони призвели або можуть призвести, вирішення питання про необхідність повторного проведення слідчої (розшукової) дії. Оцінці піддаються процесуальні документи, у яких відображені хід і результати проведеної дії – з точки зору об'єктивності, повноти й послідовності викладу, чіткості та ясності формулювань, наявності відповідних процесуальних реквізитів.

Викладене відображає структурно-системний підхід до визначення тактики окремої слідчої (розшукової) дії. Тільки за такого розуміння можлива ефективна розробка його складових елементів, невід'ємно зв'язаних між собою в єдину систему дій, розумових процесів та вольових рішень.

Слідчі (розшукові) дії функціонують у межах узгодженої цілісної системи, що направлена на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів та характеризується певним ступенем єдності в кримінальному процесуальному, морально-етичному, психологічному та організаційно-тактичному аспектах.

Системність слідчих (розшукових) дій відображена об'єктивними зв'язками між слідами досліджуваної події. Будь-яка подія (злочин) є комплексом взаємопов'язаних дій, після яких залишені певні сліди, що зумовлює взаємозв'язок слідчих (розшукових) дій під час реалізації кримінального провадження.

### 3. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

#### 3.1. Поняття, сутність і форми міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів

XXI століття характеризується поширенням міжнародної злочинності, «якісним» удосконаленням її проявів та кількісним зростанням. За таких умов міжнародне співробітництво у правоохоронній сфері, залучення до правоохоронної діяльності найкращих взірців вітчизняного та зарубіжного досвіду є одним із невідкладних завдань.

Міжнародне співробітництво покликане вирішити одне із головних протиріч: злочинність стала інтернаціональною, а засоби боротьби з нею переважно залишаються національними<sup>553</sup>.

Тлумачний словник сучасної української мови визначає співробітництво як «займатися якоюсь діяльністю, працювати разом із ким-небудь»<sup>554</sup>.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю має значне історичне підґрунтя<sup>555</sup>: його становлення починається ще в ті давні часи, коли ще не було системи норм міжнародного права, але вже з'явилися перші ознаки дипломатії<sup>556</sup>.

Як відомо, принцип співробітництва держав є нормою *jus cogens* (неоспориме право, тверде право), одним із принципів

---

<sup>553</sup> Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [монография] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – С. 3

<sup>554</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. Т. В. Бусел]. – К. : Ірпінь-Перун., 2002. – С. 1170

<sup>555</sup> Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов: [в 2 т.] / Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. Юридический факультет / В.А. Томсинов (ред.и биогр.очерк) – М. : Зерцало, 2008. – XIX, 412 с. – (Серия "Русское юридическое наследие").

<sup>556</sup> Натура А. И. Международное сотрудничество у сфере уголовного судопроизводства : организационно-правовые основы, процессуальный порядок и формы взаимодействия : [учеб.-практ. пособие] / А. И. Натура, А. Х. А. Пихтов. – М. : Юрлитинформ, 2007. – С. 4

міжнародного права, закріплених у Статуті ООН 1945 року<sup>557</sup>, Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року<sup>558</sup>, Декларації про принципи міжнародного права 1970 року<sup>559</sup>, Заключному акті Наради з безпеки й співробітництва в Європі 1975 року<sup>560</sup> та інших міжнародних документах.

Як зазначає В. Ф. Цепелев, міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю є складною системою відносин, що включають узгоджені політику, законодавство, правозастосовну, організаційно-управлінську, інформаційну, науково-дослідну діяльність держав, державних органів і посадових осіб, а також міжнародних організацій з попередження злочинності, боротьби з нею і поводження із правопорушниками<sup>561</sup>.

На думку Н. В. Пронюк, існують такі форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю: укладення міжнародних угод (про правову допомогу у кримінальних справах, конвенції щодо боротьби з окремими злочинами міжнародного характеру); створення міжнародних організацій (Інтерпол, ООН, ОБСЄ, Рада Європи та ін.)<sup>562</sup>. Подібний підхід зустрічаємо у роботі С.В. Бородіна, Є.Г. Ляхова<sup>563</sup>.

---

<sup>557</sup> Статут ООН [Електронний ресурс] : прийнятий 26 червн. 1945 р. – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_010](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010)

<sup>558</sup> Віденська конвенція про право міжнародних договорів : прийнята 23 трав. 1969 р. ; ратифікована указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квіт. 1986 р. із застереженнями і заявою // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос. мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 19–57.

<sup>559</sup> Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] : принята Резолюцией 2625 (XXV) на 1883-ем пленарном заседании ГА ООН 24 октября 1970 г. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_569](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_569)

<sup>560</sup> Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_055](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055)

<sup>561</sup> Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [монография] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – С. 24

<sup>562</sup> Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : [навч. посіб.] / Пронюк Н. В. – К. : КНТ., 2008. – С. 228

<sup>563</sup> Бородин С. В. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью : (Проблемы деятельности ООН в области предупреждения пре-

А. Г. Каткова, П. М. Сивуляк виділяють такі форми міжнародного співробітництва: 1) профілактика і припинення злочинів, відносно яких укладені спеціальні угоди між державами; 2) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі їх громадянства або постійного місця проживання; 3) передача органам іншої держави нагляду за умовно засудженими чи умовно звільненими правопорушниками; 4) видача злочинців іншій державі або передача міжнародному органу для кримінального переслідування; 5) захист прав і свобод громадян держави при здійсненні правосуддя в іншій країні; 6) спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів; 7) підготовка кадрів, надання експертних послуг, поставка спеціальних технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам; 8) обмін оперативною, правовою та іншою інформацією тощо<sup>564</sup>.

Виходячи із наведеного переліку, слід зауважити, що наводяться форми дещо різного рівня. Крім того, за такої класифікації не вистачає такої з них як «міжнародна правова допомога».

Наведемо положення Угоди про взаємодію МВС незалежних держав у боротьбі зі злочинністю 1992 року, де Сторони, керуючись національним законодавством, зобов'язалися здійснювати співробітництво у таких формах:

а) виконання запитів і прохань у кримінальних справах, справах оперативного обліку і матеріалах про адміністративні правопорушення;

б) обміну оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою та криміналістичною інформацією про вчинені злочини або ті, що готуються, і причетних до них осіб, а також архівною інформацією;

в) сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій;

---

ступности и обращения с правонарушителями) / С. В. Бородин, Е. Г. Ляхов. – М. : Междунар. отношения, 1983. – С. 10-11

<sup>564</sup> Каткова А. Г. Международное сотрудничество правоохранительных органов в борьбе с преступностью (процессуальный аспект) / А. Г. Каткова, П. М. Сивуляк // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : [учеб. пособие]. – Ирпень : Нац. акад. гос. налоговой службы Украины, 2005. – С. 106

г) обміну досвідом роботи, законодавчими та нормативними актами, навчальною літературою, а також надання на взаємній основі сприяння у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів;

д) взаємовигідних поставок автомобільної, спеціальної та криміналістичної техніки, засобів зв'язку, речового майна і продукції виробничо-технічного призначення;

е) сприяння і здійснення транзитних перевезень спеціальних та інших вантажів, конвоювання та етапування;

ж) обміну науково-технічною інформацією, спільного проведення наукових досліджень;

з) організації шифрованого зв'язку та інші (ст. 2)<sup>565</sup>.

В. Ф. Цепелев виділяє такі форми міжнародного співробітництва у боротьбі із злочинністю: надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах; видача осіб, які вчинили злочини, для притягнення їх до кримінальної відповідальності чи виконання покарання; передача засуджених до позбавлення волі для подальшого виконання покарання в держави їх громадянства або постійного місця проживання; виконання доручень з міжнародного розшуку; обмін оперативною, правовою та іншою інформацією; забезпечення прав і свобод громадян даної держави при здійсненні кримінального судочинства в іншій; підготовка кадрів, обмін досвідом роботи правоохоронних органів різних держав; надання експертних і консультаційних послуг, спеціальних науково-технічних засобів і матеріально-технічної допомоги іншим державам; спільне вивчення проблем злочинності і боротьби з нею, прогнозування і програмування цієї діяльності; участь в офіційних заходах і науково-практичних конференціях, що обговорюють проблеми міжнародного співробітництва у попередженні злочинності, боротьби з нею і при поводженні з правопорушниками<sup>566</sup>.

---

<sup>565</sup> Соглашение о взаимодействии министерств внутренних дел независимых государств в сфере борьбы с преступностью : подпис. 24 апреля 1992 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорівних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 68–73.

<sup>566</sup> Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [монография] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – С. 33

Безумовно, необхідно привести терміни до кримінального процесуального законодавства України. Крім того, на нашу думку, не повною мірою відображає зміст діяльності з міжнародного розшуку наведене вище формулювання автора «виконання доручень з міжнародного розшуку», адже зміст міжнародного розшуку є ширшим, є системою різноманітних заходів, що реалізуються державами та їх компетентними органами, міжнародними організаціями, згідно з міжнародними зобов'язаннями.

У науковій літературі міжнародний розшук розглядається із різних аспектів<sup>567</sup>, підкреслюється його важливе значення при розслідуванні злочинів. З даного приводу слід навести висновок О. Н. Карпова, що, з одного боку, міжнародний розшук злочинців є одним з напрямів міжнародного співробітництва, він застосовується відносно осіб, які переховуються від слідства та суду, з іншого – зрозумілим є те, що для досягнення цілей міжнародного розшуку можуть застосовуватись різні форми міжнародного співробітництва, зокрема обмін інформацією, виконання міжнародних слідчих доручень тощо. У цьому контексті автор вбачає міжнародний розшук як окремий інститут міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що є невід'ємною його частиною та існує в нерозривному зв'язку з іншими формами такого співробітництва<sup>568</sup>. Варто погодитися, що проблематика міжнародного розшуку є різноаспектною та потребує окремої уваги.

Серед різних форм міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю важливе значення має міжнародне співробітництво у діяльності з розслідування злочинів.

Міжнародне співробітництво у діяльності з розслідування злочинів можна охарактеризувати як діяльність компетентних органів держав, що ґрунтується на нормах міжнародного і національного законодавства, здійснюється у межах кримінального провадження та спрямована на досягнення його завдань.

---

<sup>567</sup> Волеводз А. Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества (правовые основы и методика) / Волеводз А. Г. ; науч. ред. проф. А. Б. Соловьев. – М. : Юрлитинформ, 2000. – С. 335

<sup>568</sup> Карпов О. Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Карпов Олександр Никифорович. – К., 2011. – С. 27

Міжнародне співробітництво під час розслідування злочинів реалізується у різних формах.

Форма може бути охарактеризована як «обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вигляд»<sup>569</sup>.

Прийняття нового кримінального процесуального законодавства України врегулювало значну частину питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, у тому числі й відповідні форми міжнародного співробітництва. Так, ст. 542 КПК України визначає, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у Кодексі, форми співробітництва під час кримінального провадження.

Керуючись положеннями міжнародних договорів України, КПК України, вважаємо доцільним вказати такі основні форми міжнародного співробітництва, що застосовуються у діяльності з розслідування злочинів:

1) міжнародна правова допомога (ст. ст. 541 (п. 1), 542, 551–560 КПК України);

2) видача особи (екстрадиція) (ст. ст. 541 (п. 2), 573–575, 589–594 КПК України);

3) перейняття кримінального провадження (ст. ст. 541 (п. 3), 595–599 КПК України).

Як зазначалося, передумовою реалізації заходів міжнародного співробітництва за даних умов є укладення багатосторонніх міжнародних договорів<sup>570</sup>. Нагадаємо, що їх ми

---

<sup>569</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. Т. В. Бусел]. – К. : Ірпінь-Перун., 2002. – С. 1328

<sup>570</sup> Богатырев А. Г. Международное сотрудничество государств по борьбе с преступностью : [учеб. пособие] / Богатырев А. Г. – М. : МВШМ МВД СССР, 1989. – С. 11-12

умовно об'єднали у групи: багатосторонні міжнародні договори, що регламентують права і свободи людини; багатосторонні міжнародні договори з питань боротьби з міжнародною злочинністю; багатосторонні та двосторонні міжнародні договори з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні; консульські конвенції та угоди, які регламентують окремі питання кримінального провадження.

Слід враховувати положення й нератифікованих міжнародних договорів України, зокрема міжвідомчих, які укладаються міністерствами, центральними органами виконавчої влади з питань, віднесених до їх відання (МВС України, Національна поліція, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України та ін.). Міжнародні міжвідомчі договори укладаються на підставі законодавства України, спрямовуються на удосконалення практичних механізмів реалізації міжнародного співробітництва правоохоронних органів держав, що дозволяє підвищити ефективність діяльності з розслідування злочинів.

Міжнародні міжвідомчі договори укладаються на підставі Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законів України, «підпорядковано» ним, й спрямовані на удосконалення практичних механізмів реалізації співробітництва. Важливо, що укладення міжнародних міжвідомчих договорів є важливою ланкою у створенні нових та удосконаленні існуючих механізмів співробітництва компетентних органів держав. Переважна більшість міжнародних міжвідомчих договорів є нератифікованими, тобто не мають пріоритету перед нормами національного законодавства, однак їм властива динамічність, врахування численних змін, підтвердження дії принципу взаємності. Це, у свою чергу, дозволяє консолідувати зусилля та підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів держав у боротьбі зі злочинами<sup>571</sup>.

---

<sup>571</sup> Черноус Ю. М. Напрями міжнародно-правового регулювання співробітництва у розслідуванні злочинів / Ю. М. Черноус // Вісник Запорізького юридичного інституту. – Запоріжжя, 2010. – № 2. – С. 224–232.

Наприклад, МВС України укладено більше тридцяти міжвідомчих договорів із компетентними органами поліції іноземних держав<sup>572</sup>, ряд із них є багатосторонніми<sup>573</sup>.

---

<sup>572</sup> Угода про взаємодію міністерств внутрішніх справ у сфері боротьби зі злочинністю : підпис. 24 квіт. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 68–73. ; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан [Електронний ресурс] : підпис 24 лист. 2011 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398\\_077](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398_077); Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Естонської Республіки [Електронний ресурс] : підпис. 30 трав. 1992 р. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/211740?sessionId=550AF7A76D80804A4B5C64B62B859F42>; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Латвійської Республіки [Електронний ресурс] : підпис. 21. жовт. 1992 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/428\\_024](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/428_024); Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словачької Республіки : підпис. 14 жовт. 1993 р. Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 215–218. ; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан : підпис. 17 лют. 1994 р. Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 218–223. ; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща в боротьбі зі злочинністю : підпис. 12 берез. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 145–148. ; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Федеральним міністром внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ Австрійської Республіки у боротьбі з незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю : підпис. 8 верес. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 173–175. ; Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Вірменія [Електронний ресурс] : підпис. 11 жовт. 2006 р. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/23178>; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Естонської Республіки : підпис. 30 трав. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 163–167. ; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Азербайджанської Республіки // Правові основи міжнародної

Сьогодні, у зв'язку із реформуванням правоохоронних органів, створенням нового органу центральної виконавчої влади – Національної поліції, важливе значення має укладення міжвідомчих міжнародних договорів із компетентними органами іноземних держав, що визначатимуть особливості співпраці.

Додамо, що при розслідуванні злочинів нерідко виникають ситуації, пов'язані із відсутністю договірних відносин з певною державою, що ускладнює співробітництво. За таких умов слід керуватися принципом взаємності, що закріплено законодавчо (ст. 544 КПК України). Принцип взаємності притаманний будь-яким міжнародно-правовим відносинам світового співтовариства, визначений за змістом багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів, відображений у КПК України та законодавстві іноземних держав.

Як відзначалося, діяльність із розслідування злочинів обумовлює необхідність співробітництва органів досудового розслідування України та відповідних компетентних органів іноземних держав у збиранні доказової інформації за кордоном, обміну доказовою, орієнтуючою, довідковою інформацією та вирішенні інших питань, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження.

Вказані питання пов'язані із дослідженням екстратериторіальної дії кримінального процесуального закону, адже, згідно з ч. 4 ст. 4 КПК України, «при виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) ком-

---

діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 175–182.

<sup>573</sup> Соглашение о взаимодействии министерств внутренних дел независимых государств в сфере борьбы с преступностью : подпис. 24 апреля 1992 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 68–73.; Соглашение о сотрудничестве между министерствами внутренних дел по технико-криминалистическому обеспечению оперативно-служебной деятельности : подпис. 13 мая 1993 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 85–90.; Соглашение о сотрудничестве министерств внутренних дел в борьбе с преступностью на транспорте : подпис. 25 октября 1995 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 127–135.

петентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення цього Кодексу. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України»<sup>574</sup>. Відповідні положення відображені у п. 2 ч. 1 ст. 558 КПК України.

Як відомо, уповноважені (центральні) та компетентні органи, реалізуючи завдання міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів, залучаються до складної системи взаємодії, що нерідко ускладнена дотриманням низки процедурних вимог. Тому тенденція, що склалася останніми роками, а саме забезпечення безпосередньої взаємодії між компетентними органами держав, сприяє швидкому та ефективному вирішенню поставлених завдань. Важливо, що під час підготовки та реалізації заходів співробітництва слід у кожному випадку враховувати норми конкретного міжнародного договору, що регламентує можливість використання безпосереднього порядку зносин, а також заяви та застереження держав, що були висловлені під час підписання (ратифікації), й керуватися ними при визначенні суб'єктів, уповноважених до співробітництва, особливостей його реалізації.

З даного приводу слід наголосити на потребі опрацювання положень багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України, формування відповідних практичних рекомендацій для висвітлення всіх можливих механізмів міжнародного співробітництва. Доцільно розробляти й відповідні алгоритми дій, що стосуються організації співробітництва при розслідуванні окремих видів (груп) злочинів.

Мова йде про великий обсяг роботи, що полягає у аналізі положень численних міжнародних договорів, національного законодавства, практики їх застосування. Однак така потреба є актуа-

---

<sup>574</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

льною для практичних співробітників, адже через відсутність систематизованих та узагальнених матеріалів, розслідуючи злочини, можливості міжнародного співробітництва використовуються недостатньо.

Діяльність органів досудового розслідування України та компетентних органів іноземних держав під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні пов'язана з реалізацією різних форм взаємодії, яким притаманні як процесуальні, так і криміналістичні особливості. Зазначене обумовлено низкою чинників: по-перше, це кількісне зростання міжнародної злочинності, удосконалення використовуваних злочинцями засобів і методів діяльності; по-друге – це зобов'язання, що передбачені міжнародним та національним законодавством у боротьбі з нею; по-третє, неможливість збирання доказової та орієнтуючої інформації при розслідуванні таких злочинів силами лише однієї держави, без застосування заходів міжнародного співробітництва.

Умовно суб'єкти взаємодії при вирішенні завдань міжнародного співробітництва можуть бути розділені на дві групи: 1) міжнародні організації; 2) уповноважені (центральні) та компетентні органи держав.

Розглядаючи останню групу, слід зауважити, що вказані суб'єкти визначаються у різних джерелах, й мова може йти про державні, правоохоронні, судові органи, органи досудового розслідування, установи кримінальної юстиції тощо.

Очевидно, що такі суб'єкти повинні бути визначені державою, відповідати певним ознакам, зокрема володіти владними повноваженнями, функціями, що визначені державою та конкретизовані у національному законодавстві. Ці функції таким органам делегує держава, від імені якої вони діють, адже саме держави вступають у правовідносини при укладенні того чи іншого договору і виступають гарантом виконання його положень.

Часто за змістом міжнародних угод, зокрема укладених між державами СНД, співпрацюючими сторонами називаються «правоохоронні органи», «компетентні правоохоронні органи». При цьому під «правоохоронними» слід розуміти державні органи, які відповідно до національного законодавства Сторін забезпечують безпеку держави, суспільства, громадян і ведуть

боротьбу зі злочинністю<sup>575</sup>. «Компетентні правоохоронні органи» – це державні правоохоронні органи, які, згідно з національним законодавством, міжнародними договорами приймають рішення про порядок перебування і взаємодії співробітників правоохоронних органів на територіях Сторін<sup>576</sup>.

Відповідно до законодавства України, правоохоронними органами є органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції<sup>577</sup>.

Зрозуміло, що тлумачення поняття «правоохоронні органи» в контексті законодавства України, інших держав, міжнародних договорів відрізняється. Проведене дослідження свідчить, що незалежно від того, як, згідно із законодавством певної держави, називаються органи, відповідальні за реалізацію заходів міжнародного співробітництва («правоохоронні», «органи юстиції» тощо), при реалізації відповідних завдань на підставі міжнародних договорів, національного законодавства вони визнаються як «уповноважені (центральні)» та «компетентні». Це дозволяє у міжнародних відносинах оперувати узагальненими термінами, які, за потреби, конкретизуються у окремих випадках.

Законодавство України теж використовує вказані терміни. Важливо, що поняття «уповноважені (центральні)» та «компетентні» органи тлумачаться за змістом нового КПК України,

---

<sup>575</sup> Договор о порядке пребывания и взаимодействия сотрудников правоохранительных органов на территориях государств - участников Содружества Независимых Государств (Минск, 4 июня 1999 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997\\_83](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_83)

<sup>576</sup> Договор о порядке пребывания и взаимодействия сотрудников правоохранительных органов на территориях государств - участников Содружества Независимых Государств (Минск, 4 июня 1999 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997\\_83](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_83)

<sup>577</sup> Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів [Електронний ресурс] : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3781-12>

розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження». Так, «уповноважений (центральный) орган – це орган, який уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання або направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги» (п. 6 ст. 541). «Компетентний орган – орган, який здійснює кримінальне провадження і який звертається із запитом згідно з цим Розділом або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги» (п. 7 ст. 541)<sup>578</sup>.

Хочемо додати, що такі тлумачення є актуальними й відносно інших форм міжнародного співробітництва – видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) (глава 44 КПК України), кримінального провадження у порядку перейняття (глава 45 КПК України).

Ст. 545 КПК України визначає центральні органи України з вирішення питань міжнародної правової допомоги:

1) Генеральна прокуратура України при зверненні із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та під час розгляду відповідних запитів іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України.

2) Міністерство юстиції України при зверненні із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розгляду відповідних запитів судів іноземних держав.

Згідно зі ст. 574 КПК України, центральними органами України щодо видачі особи (екстрадиції), якщо інше не передбачено міжнародним договором України, є, відповідно, Генеральна прокуратура України (щодо видачі (екстрадиції)

---

<sup>578</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування) та Міністерство юстиції України (щодо видачі (екстрадиції) підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях під час судового провадження або виконання вироку).

Вирішення питань щодо перейняття (передачі) кримінального провадження розглядається уповноваженим (центральним) органом щодо міжнародної правової допомоги або органом, що уповноважений на безпосередній порядок зносин (ч. 1 с. 595; ч. 1 ст. 599 КПК України).

Отже, поняття центрального органу при вирішенні питань міжнародного співробітництва чітко визначено законодавцем. Під час досудового розслідування мова йде про Генеральну прокуратуру України. Однак КПК України не містить тлумачення уповноваженого органу. Характеризуючи повноваження такого органу, слід виходити із комплексного аналізу відповідних положень міжнародних договорів України, КПК України, роз'яснень з даного приводу.

Так, згідно з ч. 4 ст. 545 КПК України, «Якщо цим Кодексом або чинним міжнародним договором України передбачено інший порядок зносин, на визначений цими законодавчими актами, на орган поширюються повноваження, передбачені частинами першою, другою цієї статті»<sup>579</sup> (повноваження центрального органу – Ю. Ч.). Подібне положення визначено ч. 1 ст. 599 КПК України.

Аналіз законодавства та слідчої практики свідчить, що за безпосереднього порядку зносин «компетентні органи» (п. 7 ст. 541 КПК України), у передбаченому міжнародними договорами України порядку можуть набувати повноважень уповноваженого органу.

Проте уповноважений орган наділяється не всіма повноваженнями центрального органу у разі безпосередніх зносин. Так, ч. 4 ст. 554 КПК України визначає перелік рішень, які може приймати виключно центральний орган і які не можуть бути

---

<sup>579</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 лист. 2012 р.: офіц. текст. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

віднесені до компетенції уповноваженого органу. Мова йде про прийняття рішень за запитом щодо:

1) присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги. Якщо запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, що передбачає присутність представника, надійшов відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України, його копію невідкладно надсилають до уповноваженого (центрального) органу для вирішення в цій частині;

2) надання компетентним органам іноземної гарантій щодо умов виконання запиту (доручення), передбачених ч. 2 ст. 544 КПК України, та отримання таких гарантій від інших держав (на засадах взаємності – Ю.Ч.);

3) тимчасової передачі особи, яка відбуває покарання, для участі у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях.

Питання щодо видачі особи (екстрадиції), якщо інше не передбачено міжнародним договором, теж вирішується центральним органом України (ст. 574 КПК України) – Генеральною прокуратурою України.

Згідно зі ст. 571 КПК України та міжнародних договорів України, Генеральна прокуратура України приймає рішення щодо створення спільних слідчих груп.

Решта рішень під час надання та отримання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, інших питань міжнародного співробітництва можуть бути прийняті як центральним, так і уповноваженим органом. Важливо, що питання про уповноважений орган при реалізації безпосередніх зносин виникає лише у тих випадках, коли це прямо передбачено міжнародним договором, що регулює відносини з певною державою<sup>580</sup>.

За відсутності міжнародного договору з відповідною державою, згідно зі ст. 544 КПК України, центральний орган України надсилає запит про надання міжнародної правової

---

<sup>580</sup> Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [Бедро О. В., Григоровський В. В., Кіцул О. Ю. та ін. ] ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. – К., 2012. – С. 9-11

допомоги до Міністерства закордонних справ України для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом. Ст. 544 КПК України передбачає наявність повноважень для звернення із запитом про отримання міжнародної правової допомоги чи іншого міжнародного співробітництва без договору як у центрального, так і уповноваженого органу України. Проте комплексний аналіз цієї норми у порівнянні з положеннями ст. 554 КПК України дає підстави для висновку, що запитати надання правової допомоги на засадах взаємності може виключно центральний орган, оскільки лише він може надати запитуваній стороні гарантії розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги. В уповноваженого органу, вказаного у ст. 544 КПК України, таких повноважень немає<sup>581</sup>.

Тобто, суб'єктами взаємодії при реалізації завдань міжнародного співробітництва є «уповноважені (центральні)» та «компетентні» органи. Конкретні компетентні органи визначаються у кожній державі по-різному, виходячи із національних особливостей, зазначаються у міжнародних договорах, заявах та застереженнях держав, зроблених при ратифікації договору.

Звернемо увагу на практику вирішення окреслених питань державами – членами Ради Європи.

Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року з Протоколами до неї<sup>582</sup>, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Протоколами до неї<sup>583</sup>, Європейська конвенція про передачу

---

<sup>581</sup> Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [Бедро О. В., Григоровський В. В., Кіцул О. Ю. та ін. ] ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. – К., 2012. – С. 16-17

<sup>582</sup> Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 12–111.

<sup>583</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

провадження у кримінальних справах 1972 року<sup>584</sup> ведуть мову про виконання відповідних завдань міністерствами юстиції запитуючої Сторони. Такої практики дотримується більшість держав – учасниць Конвенцій.

Однак, як зазначалося, уточнення даного положення передбачаються як за змістом Конвенцій і Протоколів до них, так і переважно вносяться державами у формі заяв і застережень під час підписання міжнародних договорів, регламентуються національним законодавством.

Наприклад, згідно з п. 1 ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року зі змінами, внесеними ст. 5 Другого додаткового протоколу 1978 року до неї, запит про видачу особи складається у письмовій формі і надсилається Міністерством юстиції запитуючої Сторони Міністерству юстиції запитуваної Сторони; однак використання дипломатичних каналів не виключається. Інші шляхи передачі запитів можуть бути встановлені за прямою згодою між двома або кількома Сторонами<sup>585</sup>.

Визнаючи чинність Конвенції та Протоколів до неї, шляхом внесення заяв та застережень кожна держава-учасниця могла адаптувати запропонований орган «Міністерство юстиції» до своєї правової системи та уповноважити його на вирішення поставлених завдань.

Так, наприклад, при підписанні Конвенції та Протоколів до неї Російська Федерація заявила, що органом, який має повноваження розглядати справи про екстрадицію, є Генеральна прокуратура Російської Федерації<sup>586</sup>.

---

<sup>584</sup> Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, Страсбург, 15 трав. 1972 р. : прийнята 15 груд. 1999 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 297–327.

<sup>585</sup> Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 12–111.

<sup>586</sup> Заяви та застереження держав-учасниць до Другого додаткового протоколу 1978 року до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 108

Грузія заявила, що, за законодавством Грузії, компетентним органом, який розглядає справи про екстрадицію, є Генеральна прокуратура Грузії. Однак не виключається використання дипломатичних каналів<sup>587</sup>.

Україна визначила, що Міністерство юстиції України (якщо із запитамі звертаються суди) та Генеральна прокуратура України (якщо із запитамі звертаються органи досудового слідства) є тими державними органами, посилення на які міститься у п. 1 ст. 12 Конвенції зі змінами, внесеними Другим додатковим протоколом<sup>588</sup>.

Аналіз заяв і застережень інших держав – учасниць вказаних Конвенцій (а це більше 40 держав), їх національного законодавства свідчить про конкретизацію на національному рівні органів, які координують діяльність із реалізації конкретних форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні у статусі центральних (уповноважених).

У зв'язку із підписанням та ратифікацією Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу кримінальних справах 1959 року, до вказаної Конвенції були внесені зміни і доповнення. Так, згадувана ст. 15 «Канали зв'язку» була викладена в новій редакції, й ч. 4 ст. 4 Протоколу 2001 року закріпила можливість безпосереднього зв'язку між компетентними органами запитуючої Сторони та компетентними органами запитуваної Сторони<sup>589</sup>.

Законом України «Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах» 2011 року визначено, що центральними органами при вирішенні поставлених завдань є Міністерство

---

<sup>587</sup> Заяви та застереження держав-учасниць до Другого додаткового протоколу 1978 року до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 109

<sup>588</sup> Заяви та застереження держав-учасниць до Другого додаткового протоколу 1978 року до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 110

<sup>589</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

юстиції України (на стадії судового слідства) та Генеральна прокуратура України (на стадії досудового слідства). Однак у конкретних випадках, визначених Конвенцією та Протоколом до неї, безпосереднє надсилання прохань про надання правової допомоги здійснюється через компетентні органи – головні управління юстиції (у справах на стадії судового слідства) та прокуратури обласного рівня (у справах на стадії досудового слідства) (п. 2 ст. 4). Крім того, для цілей ст. 18 Другого додаткового протоколу («Контрольована поставка») в Україні компетентними органами є підрозділи МВС України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України (п. 8 ст. 4)<sup>590</sup>.

Вважаємо позитивною тенденцією, що поряд із центральними органами, які безпосередньо координують реалізацію міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва, при вирішенні окреслених питань дозволяється безпосередній зв'язок або безпосередній порядок зносин (по суті, безпосередня взаємодія) між компетентними органами, які за таких умов набувають статусу уповноважених. Вказаний безпосередній порядок зносин сприяє оперативності співпраці, ефективному вирішенню поставлених завдань.

Низка міжнародних договорів України з питань боротьби зі злочинами міжнародного характеру також регламентує особливості безпосереднього порядку зносин компетентних органів держав з метою вирішення завдань розслідування відповідних злочинів (ст. 24 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року<sup>591</sup>; ст. 35 Конвенції про кіберзлочинність 2001 року<sup>592</sup> та інші).

---

<sup>590</sup> Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 50. – Ст. 545.

<sup>591</sup> Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : прийнята 8 лист. 1990 р. ; ратифікована Законом України від 17 груд. 1997 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 389–408.

<sup>592</sup> Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратифіковано із застереженнями і

Так, Конвенція про кіберзлочинність 2001 року, крім традиційних центральних та компетентних органів щодо координації діяльності з міжнародного співробітництва, передбачає обов'язок держав створити та забезпечити функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі (ст. 35)<sup>593</sup>. Законом України про ратифікацію Конвенції, було визначено, що в Україні органом, на який покладаються такі повноваження, є МВС України<sup>594</sup>.

На нашу думку, безпосередня взаємодія між компетентними органами держав сприяє оперативності співробітництва, спрощує вирішення низки організаційних питань.

Отже, взаємодія з метою реалізації заходів міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів здійснюється центральними (уповноваженими) та компетентними органами держав. Уповноважені представники вказаних органів, крім процесуальних, реалізують криміналістичні завдання, пов'язані із обміном інформацією, виявленням, вилученням, фіксацією, дослідженням слідів злочину, іншої криміналістично значущої інформації, тому їх слід розглядати й як суб'єктів криміналістичної діяльності.

Згідно зі ст. 38 КПК України, органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: 1) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

---

заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

<sup>593</sup> Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

<sup>594</sup> Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 7 верес. 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 5–6. – Ст. 71.

Як свідчить аналіз кримінального процесуального законодавства, статистичних даних, емпіричних досліджень, діяльність із розслідування злочинів, реалізації відповідних заходів міжнародного співробітництва значною мірою покладається на слідчі підрозділи органів Національної поліції. Дослідження у вказаному напрямі повинні бути продовжені.

Вивчення наукової та навчальної літератури свідчить про недостатню увагу, що приділяється теоретичним засадам взаємодії органів досудового розслідування України та компетентних органів іноземних держав на міжнародному рівні, що є запорукою успішного вирішення завдань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Розглянемо це питання детальніше.

Виходячи із положень, викладених вище, між поняттями «міжнародне співробітництво» та «взаємодія» існує тісний взаємозв'язок. Питання взаємодії у криміналістичній літературі висвітлюються з різних аспектів. Традиційно за змістом криміналістичної тактики розглядається взаємодія учасників процесуальних дій. У криміналістичній методиці приділяється увага взаємодії правоохоронних органів, окремих співробітників у виявленні ознак злочину, початкового та наступних етапів розслідування.

У загальному, взаємодія є самостійною системою, елементами якої є взаємодіючі суб'єкти; відносини, що виникають у процесі їх спільної діяльності; об'єкти; цілі діяльності.

Взаємодія правоохоронних та інших державних органів і службових осіб являє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу<sup>595</sup>.

З метою розслідування злочинів взаємодія може виражатися у координації діяльності органів досудового розслідування; обміні інформацією; спільному обговоренні думок, пропозицій, висновків; плануванні, участі у проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), процесуальних дій;

---

<sup>595</sup> Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ] ; за ред. В. Ю. Шепітько –Х.: Право, 2006. – С. 19

вибору ефективних організаційних і тактичних заходів; розшуку осіб та предметів тощо.

Розглядаючи особливості взаємодії при розслідуванні злочинів, можна виділити відповідні рівні її реалізації. На першому, «вищому», рівні – «рівні організації взаємодії» – слід вести мову про спільну діяльність державних органів; органів, які виступають у статусі центральних та компетентних; уповноважених посадових (службових) осіб. Така діяльність спрямовується на формування основ взаємодії.

На думку І. М. Нурбекова, організацію взаємодії у розслідуванні злочинів міжнародного характеру забезпечують: глави держав і урядів, вищі посадові особи держави; дипломатичні представники держав; правоохоронні та інші компетентні органи, визначені як «центральні»; міжнародні правоохоронні організації; окремі правоохоронні та компетентні органи<sup>596</sup>.

На другому рівні взаємодія пов'язана з реалізацією конкретних практичних завдань розслідування злочинів. Мова йде про узгоджену діяльність компетентних органів держав, їх окремих підрозділів та співробітників: слідчих, оперативних працівників, експертів, прокурорів, що виконують поставлені завдання.

У наукових роботах виділяються процесуальні та організаційні форми взаємодії. Це розмежування є певною мірою умовним, однак процесуальні форми взаємодії врегульовані у законодавстві, відомчих нормативних актах, а організаційні або обумовлені, але недостатньо повно визначені і регламентовані законом, чи обумовлені лише його змістом<sup>597</sup>.

Взаємодії з іноземними компетентними органами держав, їх уповноваженими особами притаманна низка особливостей, які стосуються її правових підстав, учасників, особливостей реалізації тощо. З'ясування процесуальних, криміналістичних особливостей такої взаємодії є надзвичайно важливим у практичній діяльності та потребує поглибленого дослідження.

---

<sup>596</sup> Нурбеков И. М. Тактико-организационные особенности взаимодействия при расследовании преступлений международного характера : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нурбеков Искендер Маликович. – М., 2010. – С. 128

<sup>597</sup> Тертышник В. М. Тайное становится явным : взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений : [учеб. пособие] / В. М. Тертышник, С. В. Слинько. – Х. : Гриф, 1997. – С. 3

Процесуальні основи взаємодії при розслідуванні злочинів та застосуванні заходів міжнародного співробітництва ґрунтуються на міжнародному та національному законодавстві. Поглиблена увага на ці питання звертається за змістом міжнародних міжвідомчих договорів, відомчих нормативно-правових актів (наказів, інструкцій). Вони регламентують повноваження окремих органів та службових осіб, процесуальні строки виконання поставлених завдань тощо. Організаційні засади взаємодії передбачають ініціативність всіх її учасників, забезпечення інформаційного обміну, координацію спільних дій з урахуванням всіх можливостей взаємодії.

У кожному конкретному випадку, з метою реалізації взаємодії, органи досудового розслідування України повинні уточнювати питання щодо відповідних компетентних органів держав – її учасників. Ця обставина має принципове значення для забезпечення ефективної діяльності належних суб'єктів, адже з даного приводу на практиці нерідко виникають непорозуміння.

Для забезпечення належної взаємодії важливе значення має застосування низки організаційних заходів, наприклад, перекладу необхідних документів, на підставі котрих здійснюється міжнародне співробітництво.

Вивчення у межах дослідження теоретичних та практичних джерел свідчить, що взаємодія за даних умов реалізується з метою:

- 1) обміну інформацією, яка складає взаємний інтерес;
- 2) розшуку осіб, що переховуються від кримінального переслідування, а також осіб, що безвісно зникли;
- 3) розшуку предметів, які складають інтерес для розслідування (автотранспортних засобів, вогнепальної зброї, підроблених документів та грошей, цінностей, майна тощо);
- 4) планування й проведення скоординованих заходів, що спрямовані на розслідування злочинів;
- 5) координації діяльності з метою виконання завдань, які виникають під час розслідування, зокрема, створення робочих груп та обміну представниками;
- 6) обміну законодавчими, іншими нормативно-правовими актами, методичними рекомендаціями з питань боротьби з міжнародною злочинністю, статистичною інформацією;

7) обміну досвідом роботи, у тому числі проведення нарад, конференцій, стажувань, консультацій і семінарів;

8) обміну технічними засобами, експертними методиками, науково-методичною інформацією;

9) проведення спільних наукових досліджень та практичних заходів із проблем боротьби з міжнародною злочинністю, що становлять взаємний інтерес.

Окремої уваги заслуговує така форма взаємодії як «обмін інформацією», й, зокрема, криміналістичною інформацією. Дана інформація може стосуватися: а) ознак злочинів (вчинених чи тих, що готуються); б) фізичних та юридичних осіб, причетних до злочину, а також потерпілих осіб; в) складу, структури, сфери діяльності та зв'язків організованого злочинного угруповання; г) предметів, які є предметом злочинного посягання, складають інтерес для розслідування (наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори; вогнепальна зброя та вибухові речовини); д) слідів злочину, речових доказів, які можуть сприяти з'ясуванню обставин розслідуваного злочину (матеріали ДНК; вилучені відбитки слідів пальців рук) тощо.

Отже, обмін інформацією переважно стосується питань події злочину, предмета злочинного посягання, характеристики особи потерпілого та ймовірного злочинця. Однак слід зауважити, що недостатньо використовуються можливості обміну інформацією щодо способу вчинення злочину. При цьому спосіб є ключовим елементом криміналістичної характеристики злочинів, його ґрунтовна характеристика у багатьох випадках відкриває широкі можливості для побудови версій, проведення початкових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, й від того, наскільки вірно буде проаналізована вказана інформація, обраний напрям розслідування, залежить досягнення поставлених завдань.

Інформація, якою обмінюються компетентні органи при реалізації взаємодії під час розслідування, повинна бути своєчасною, взаємною, детальною та якомога точнішою. Така інформація повинна надаватися у належній формі, визначеній міжнародними договорами та законодавством держав (зокрема, мова йде про вимоги до запиту про міжнародне співробітництво та відповіді на нього).

Якщо вести мову про процесуальні форми обміну інформацією, то, найчастіше, даний обмін реалізується у межах міжнародної правової допомоги, й отримані таким шляхом дані (протоколи різних процесуальних дій, довідки, результати перевірки за криміналістичними обліками тощо) використовуються у доказуванні, що здійснюється компетентними органами запитуючої держави у межах розслідування злочину.

Непроцесуальний обмін інформацією відбувається між окремими співробітниками – представниками компетентних органів держав і значною мірою ґрунтується на особистих зв'язках. Така взаємодія може виражатися у різних формах – від консультування представників окремих підрозділів – до надання інформації довідкового характеру. Отримана таким чином інформація переважно має орієнтуєчий характер, сприяє прийняттю процесуальних й тактичних рішень. Однак за умови, якщо такі дані повинні бути відображені у матеріалах кримінального провадження, слід надавати перевагу взаємодії у процесуальних формах.

Взаємодії органів досудового розслідування України з іноземними компетентними органами при вирішенні завдань міжнародного співробітництва під час діяльності з розслідування злочинів притаманна низка особливостей. До основних із них відносяться:

- регулювання міжнародним законодавством і дотримання принципів взаємності, суверенітету держав, котрі підтримують своєрідний баланс необхідності добросовісного виконання запиту про правову допомогу чи інших форм міжнародного співробітництва і взаємодію в цілому;

- можливість відмови у виконанні запиту, якщо може бути заподіяна шкода суверенітету, безпеці держави чи іншим її важливим інтересам, або коли запитувана інформація відноситься до відомостей, що складають державну таємницю, та з інших причин, визначених міжнародними договорами, національним законодавством<sup>598</sup>;

---

<sup>598</sup> Нурбеков И. М. Организация и тактика взаимодействия с иностранными компетентными органами при расследовании преступлений международного характера : [монография] / Нурбеков И. М. ; под науч. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Г. Волеводза. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 66

– особливі суб'єкти реалізації поставлених завдань та використовувані канали зв'язку;

– тривалі строки виконання поставлених завдань (направлення й отримання результатів виконаного запиту може займати в середньому від одного до кількох місяців, навіть року, залежно від попереднього узгодження порядку взаємодії, адресата і використовуваних каналів зв'язку);

– незалежність суб'єктів взаємодії один від одного, а також відсутність законодавчих можливостей для примусового виконання запиту за кордоном, ускладнена реалізація правової відповідальності суб'єктів взаємодії за її результати;

– географічна віддаленість суб'єктів взаємодії, мовні та культурні відмінності, незвичні особливості процесуального законодавства іноземної держави<sup>599</sup>;

– залежність результатів взаємодії від повноти та надійності орієнтуючої інформації, попередньої підготовки.

Деякі наведені особливості вважаємо доцільним розглянути детальніше, із врахуванням «вітчизняних реалій». Так, дійсно, однією із суттєвих проблем при реалізації взаємодії у межах міжнародної правової допомоги при розслідуванні злочинів є затягування строків виконання відповідних запитів, що викликає як порушення строків провадження досудового розслідування, так і неможливість встановлення ряду обставин з об'єктивних причин. Інколи мова йде навіть про вкрай негативні випадки, пов'язані із невиконанням запитів про міжнародну правову допомогу компетентними органами запитуваної держави.

Наприклад, у кримінальній справі по обвинуваченню громадянина України Б. у контрабанді історичних та культурних цінностей за попередньою змовою з невстановленими слідством особами, що перебували на території Російської Федерації, у межах розслідування кримінальної справи слідчим було направлено доручення про надання правової допомоги Російською Федерацією. Таке доручення було направлено на підставі Мінської конвенції 1993 року, й зносили відбувалися безпосередньо між Управлінням Слу-

---

<sup>599</sup> 408. Нурбеков И. М. Организация и тактика взаимодействия с иностранными компетентными органами при расследовании преступлений международного характера : [монография] / Нурбеков И. М. ; под науч. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Г. Волеводза. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 66

жби безпеки України у Житомирській області та Слідчою службою Управління Федеральної служби безпеки Росії по м. Санкт-Петербург та Ленінградській області. Передбачалося встановлення та допит як свідка громадянина, причетного до фактів контрабанди (за текстом доручення наводилися відомості про особу та перелік запитань, які було необхідно поставити з метою отримання показань). Після того, як відповідне доручення у місячний термін не було виконано, Управління Служби безпеки України у Житомирській області звернулося до Генеральної прокуратури України з проханням вжити заходів щодо прискорення виконання даного доручення. Однак, незважаючи на більш ніж чотиримісячний термін з часу направлення доручення про міжнародну правову допомогу, відповіді російських колег не надійшло. Слідчий, беручи до уваги, що вина обвинуваченого Б. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 201 КК України, повністю доведена фактичними даними, які отримані в ході досудового слідства, виніс постанову про закінчення кримінальної справи та направлення її до суду без отримання матеріалів доручення про надання правової допомоги Російською Федерацією. У документі було вказано, що за умови надходження матеріалів, які стосуються виконання доручення про надання правової допомоги, їх слід направити до суду для приєднання до даної кримінальної справи. Проте ні на час попереднього розгляду справи в суді, ні оголошення вироку дані матеріали не надійшли<sup>600</sup>. Звісно, цей приклад свідчить про суттєві недоліки не лише у виконанні конкретного доручення, але й у боротьбі із злочинністю на міжнародному рівні, адже співучасники злочину, більше того, особи, які, згідно з матеріалами кримінальної справи, брали участь в організації контрабанди (давали вказівки про особливості приховання предметів контрабанди, переказу коштів на відповідні рахунки тощо), залишилися «поза законом» й ніякої відповідальності не понесли. Й однією із основних причин такої ситуації стало саме невиконання запиту про міжнародну правову допомогу, що перешкодило й більш глобальним завданням міжнародного співробітництва у боротьбі з контрабандою культурних ціннос-

---

<sup>600</sup> Архів Голосіївського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 385, 2010-2012 рр.

тей (відповідно до ст. 201 КК України у редакції Закону України від 15.11.2011<sup>601</sup>).

З цього приводу слід відзначити положення нового КПК України, які закріпили строк виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу на території України, що складає місяць з дати його отримання, крім виняткових випадків продовження (ч. 2 ст. 558 КПК України). Сподіваємося, що цей крок підвищить ефективність співпраці, й не лише в односторонньому, але й у двосторонньому порядку. Щоправда, законодавство ряду держав такої вимоги не передбачає (ст. 477 КПК Республіки Вірменія<sup>602</sup>, ст. 457 КПК Російської Федерації<sup>603</sup> та ін.). Це стосується й міжнародних договорів, які теж не встановлюють конкретних строків виконання міжнародних запитів. Однак, вважаємо, що за окреслених умов, закріплення у законодавстві держав не просто зобов'язань виконувати запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, але й конкретних обґрунтованих строків їх виконання, буде сприяти ефективності співпраці. Крім того, однією із причин існуючих недоліків є загальновідомий «людський чинник», який може обумовлювати як позитивний, так і негативний результат співпраці. Тому формування належного рівня професійної підготовки, почуття відповідальності кожного співробітника, залученого до правоохоронної сфери, – важливе завдання, що потребує окремої уваги.

Складною, але надзвичайно важливою є взаємодія, що реалізується в межах тактичних операцій з метою вирішення завдань розслідування злочинів міжнародного характеру, що відбувається із залученням представників компетентних органів

---

<sup>601</sup> Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією ВР України від 5 квіт. 2001 р. ; станом на 1 черв. 2012 р. (відп.офіц. текстові). – К. : ЦУЛ, 2012. – 164 с.

<sup>602</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения [Электронный ресурс] : принят 1 июля 1998 г. / Национальное собрание Республики Армения. Официальный сайт. – Режим доступа : <http://www.parliament.am/legislation.php>

<sup>603</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] : принят Государственной Думой 22 ноября 2001 г. Одобрен Советом Федерации 5 декабря 2001 г. ; текущая ред. на 1 мая 2012 г. / Государственная дума официальный сайт. – Режим доступа : <http://ntc.duma.gov.ru/bpa/searchrun>.

іноземних держав (ст. ст. 18-28 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року)<sup>604</sup>.

Важливими є й техніко-криміналістичні аспекти взаємодії: надання технічних засобів, відповідного методичного забезпечення; обмін методиками експертних досліджень речових доказів; обмін технічними засобами і методиками виявлення наркотичних засобів, радіоактивних матеріалів, вибухових речовин тощо. Ряд міжнародних договорів України<sup>605</sup> передбачає обов'язок держав, їх компетентних органів здійснювати співробітництво при вирішенні окреслених питань.

Як свідчить вивчення практичної діяльності, теоретичні положення щодо активізації взаємодії підкріплюються реальними кроками, однак слід докласти ще значних зусиль, щоб діяльність органів досудового розслідування України відповідала прогресивному досвіду компетентних органів іноземних держав, що підвищить як ефективність взаємодії, так і стане реальним засобом боротьби з міжнародною злочинністю.

Вирішення важливих завдань боротьби з міжнародною злочинністю відбувається за допомоги міжнародних організацій глобального та регіонального рівнів.

На глобальному рівні ООН, створена 1945 року, що нині налічує 193 держав-членів, визначає загальні стандарти, принципи, рекомендації, що стосуються кримінального судочинства, прав і свобод громадян, які залучені до його сфери. Завдання міжнародного співробітництва держав впливають зі ст. 1 Статуту ООН, а забезпечують ефективну діяльність ООН у даному напрямі численні структурні підрозділи, інститути, спеціалізовані конгреси.

---

<sup>604</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

<sup>605</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606. с. 554–606; 566, с. 85–90; Соглашение о сотрудничестве между министерствами внутренних дел по технико-криминалистическому обеспечению оперативно-служебной деятельности : подп. 13 мая 1993 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 85–90.

Генеральна Асамблея ООН є ініціатором розробки міжнародних і національних програм боротьби з найбільш небезпечними і поширеними злочинами міжнародного характеру.

У системі органів ООН функціонує низка інститутів, що сприяють вирішенню завдань боротьби зі злочинністю на міжнародному рівні: Центр з міжнародного попередження злочинності; Міжрегіональний римський науково-дослідний інститут ООН з питань злочинності і правосуддя; Азіатський і Далекосхідний інститути ООН у Токіо з попередження злочинності і поводження з правопорушниками; Гельсінський інститут з попередження злочинності і боротьби з нею; Африканський інститут ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками; Австралійський інститут кримінології; Канадський Міжнародний центр з реформ карного законодавства і політики з карного правосуддя; Міжнародний кримінальний суд; Спеціальна фінансова комісія з проблем «відмивання» грошей (FATF); Ліонська група старших експертів «вісімки» з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю та інші.

На регіональному рівні боротьбу з міжнародною злочинністю координують установи, створені в межах Ради Європи, яка об'єднує 47 держав-членів у європейському просторі. Важливе значення має діяльність Організації з безпеки і співробітництва у Європі, Європолу, Євроюсту. Інший напрям регіонального співробітництва відбувається у межах СНД.

Особливе місце серед міжнародних організацій глобального рівня у боротьбі з міжнародною злочинністю займає Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол.

*Інтерпол* – це міжнародна, міжурядова організація, до якої входить 190 країн світу. Радянський Союз став членом Інтерполу 1990 року, з набуттям Україною незалежності, прийняття держави до Інтерполу відбулося 4 листопада 1992 року на 61-й сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу в м. Дакар (Сенегал).

Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені Національного центрального бюро (НЦБ) Інтерполу – підрозділу, який безпосередньо забезпечує міжнародне співробітництво правоохоронних органів своєї держави в рамках Інтерполу. По суті, це «опорні пункти» Інтерполу «на місцях». Організаційні моделі НЦБ різні, оскільки їх структуру визначає

кожна держава самостійно. У США, наприклад, НЦБ перебуває у складі Міністерства юстиції, у Великобританії – столичного поліцейського формування – Скотланд-Ярду. У Франції та Італії НЦБ входять до Генеральних дирекцій кримінальної поліції МВС, а в Бельгії відповідні функції виконує Генеральний секретаріат судових представників Міністерства юстиції<sup>606</sup>. У Швейцарії обов'язки національного центру Інтерполу покладаються на Федеральне управління поліції<sup>607</sup>.

В Україні таким «опорним пунктом» є НЦБ Інтерполу України (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу). На сьогодні Укрбюро є потужним самостійним структурним підрозділом апарату Національної поліції України, який забезпечує представництво України в Інтерполі та з 2010 року і в Європолі. Правовою основою діяльності НЦБ Інтерполу України є міжнародне<sup>608</sup> та національне<sup>609</sup> законодавство.

---

<sup>606</sup> Говійко Є. А. Структура та функції міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол / Є. А. Говійко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. – К., 2011. – № 4. – С. 235

<sup>607</sup> RS 311.0 Code pénal suisse (Art. 350 Collaboration avec INTERPOL.) Code pénal suisse du 21 décembre 1937 (Etat le 1er janvier 2012). RS 311.0 Кримінальний кодекс Швейцарської конфедерації від 21 груд. 1937 р., ст. 350. [Електронний ресурс] : станом на 1 січ. 2012 р. / Федеральне Зібрання Швейцарської конфедерації. – Режим доступу : [http://www.admin.ch/ch/f/rs/311\\_0/a349.html](http://www.admin.ch/ch/f/rs/311_0/a349.html)

<sup>608</sup> Службові стандарти діяльності національних центральних бюро Інтерполу : затв. резолюцією № AG-2004-RA30 73-ої Генеральної Асамблеї Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол (м. Канкун, Мексика); Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол [Електронний ресурс] : прийнятий 16 черв. 1959 р. ; із змінами станом на 1 січ. 1986 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_142](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_142)

<sup>609</sup> Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>; Положення про Національне центральне бюро Інтерполу : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220 // Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання. – К., 2005. – С. 457–460.; Про вступ України до Інтерполу : постан. Кабінету Міністрів України від 30 верес. 1992 р. № 555 // Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання. – К., 2005. – С. 460.; Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу : наказ МВС України від 15

У повсякденній практиці Інтерпол не стикається з усіма видами злочинів з міжнародними зв'язками, але існує досить стійка група злочинних діянь, які фігурують в офіційних запитах правоохоронців і задля розкриття яких здійснюється активне співробітництво поліцейських служб. Найбільш поширеними серед них нині є тероризм, фальшивомонетництво, незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, відмивання «брудних» коштів, викрадення культурних цінностей і антикваріату, торгівля людьми<sup>610</sup>.

Важливим нормативно-правовим актом у забезпеченні взаємодії вітчизняних органів досудового розслідування та Робочого апарату Укрбюро Інтерполу є Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року. Вона регламентує: 1) порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій з окремих категорій злочинів (п. 2); 2) ідентифікацію та перевірку осіб за обліками поліцій зарубіжних країн (п. 3); 3) міжнародний розшук каналами Інтерполу (п. 4); 4) особливості взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу при виконанні кримінально-процесуальних дій по розкриттю та розслідуванню злочинів (п. 5)<sup>611</sup>.

Під час діяльності з розслідування злочинів органи досудового розслідування здійснюють взаємодію з Робочим апаратом Укрбюро Інтерполу у різних формах. Узагальнюючи наведену інформацію, слід відзначити, що така взаємодія здійснюється головним чином з метою:

---

лют. 1995 р. № 104.; Наказ Національної поліції України від 21.12.2015 № 193 «Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу» та ін.

<sup>610</sup> Бандурка О. М. Інтерпол : Міжнародна організація кримінальної поліції : [наук.-практ. посіб.] / Бандурка О. М. – Х. : Основа, 2003. – С. 238.

<sup>611</sup> Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>

- 1) обміну інформацією;
- 2) ідентифікації та перевірки осіб, предметів за обліками Інтерполу та поліцій іноземних держав;
- 3) проведення міжнародного розшуку каналами Інтерполу, забезпечення реалізації видачі особи (екстрадиції);
- 4) допомоги при виконанні процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Так, здійснюючи обмін інформацією, органи досудового розслідування за відповідними запитами до Робочого апарату Укрбюро Інтерполу можуть одержати з Генерального секретаріату Інтерполу та НЦБ Інтерполу іноземних держав дані різного змісту (згідно з Інструкцією)<sup>612</sup>. Вказана інформація може стосуватися: 1) протиправної діяльності особи; 2) особи (осіб), які підозрюються у вчиненні злочину (обвинувачених) та їх зв'язків; 3) місця перебування або проживання підозрюваних та обвинувачених, що виїхали за кордон; 4) способу вчинення злочину, обставин його вчинення; 5) протиправної діяльності організованих злочинних угруповань; 6) комерційних структур, інших юридичних осіб, розташованих за кордоном, які причетні до протиправної діяльності; 7) основних напрямів діяльності юридичних осіб, розмірів їх статутного капіталу, відомостей про їх керівників, засновників (можливе отримання інформації про укладені іноземними фірмами угоди з українськими юридичними та фізичними особами або за їх участю, наслідки їх виконання); 8) транспортних засобів, які були викрадені, та їх власників; 9) наркотичних засобів, психотропних речовин, предметів антикваріату, підроблених документів, грошей та інших об'єктів, пов'язаних з подією злочину; 10) аналітичної, наукової, статистичної та довідкової інформації з питань правоохоронної діяльності тощо.

Дещо іншого змісту набуває використання допомоги Інтерполу з метою міжнародного розшуку та забезпечення

---

<sup>612</sup> Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>

реалізації видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції). За таких умов НЦБ Інтерполу України виступає не тільки посередником і суб'єктом взаємодії, але й органом, що безпосередньо організовує та координує проведення розшукових заходів, бере безпосередню участь у забезпеченні проведення екстрадиції.

Міжнародному розшукові з ініціативи правоохоронних органів України підлягають: 1) особи, які виїхали за межі України і ухиляються від кримінальної відповідальності та відбуття покарання за злочини, за які, згідно з чинним законодавством або судовим вироком, що набув законної сили, передбачене (призначене) покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше шести місяців; 2) громадяни, які пропали безвісти – за наявності вірогідних відомостей про виїзд розшукуваних за кордон; 3) іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні і щодо яких отримана інформація про вчинення ними злочинів на території інших держав (п. 4.3 Інструкції 1997 року)<sup>613</sup>.

До заходів НЦБ Інтерполу, які з точки зору ініціатора розшуку доцільно застосовувати щодо розшукуваної особи у разі її виявлення на території іноземної держави, відносяться: а) встановлення контролю за пересуванням розшукуваної особи. У цьому випадку від закордонних партнерів може бути одержана інформація про місцеперебування розшукуваного, маршрути переміщення, контакти, виїзд за межі тієї чи іншої країни тощо; б) затримання та арешт розшукуваної особи з її наступною екстрадицією. У цьому разі ініціатор розшуку в запиті до НЦБ гарантує, що при затриманні та арешті розшукуваної особи на території іншої держави до її компетентних органів буде обов'язково надіслано клопотання про екстрадицію цієї особи (п. 4.5.2 Інструкції 1997 року)<sup>614</sup>.

---

<sup>613</sup> Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>

<sup>614</sup> Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попере-

Отже, міжнародний розшук передбачає застосування комплексу різних засобів реалізації, й важливе значення відводиться їх криміналістичному забезпеченню.

Одним із них є використання можливостей інформаційно-пошукової системи I-24/7 – глобальної телекомунікаційної системи, яка побудована з урахуванням новітніх інформаційних технологій, надає якісний та конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, а також дозволяє здійснювати обмін інформацією між НЦБ Інтерполу різних держав. Доступ до інформаційно-пошукової системи I-24/7 мають підрозділи органів внутрішніх справ<sup>615</sup>.

Інтерпол оснащено комп'ютеризованою Системою кримінальної інформації (ICIS), за допомогою якої можна вести пошук різноманітної інформації: встановлювати особу злочинців, використані ними банківські рахунки, назви та адреси причетних до злочину юридичних осіб. Система автоматизованого пошуку (ASF) дозволяє НЦБ Інтерполу та практичним органам вести електронний пошук певної інформації в банках даних. Ця система уможливилася пересилання зображення (скажімо, фотознімків або відбитків пальців) між НЦБ Інтерполу різних держав. Важливим є інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Інтерполу, зокрема група аналізу кримінальної оперативної інформації (ACIU) проводить її фаховий аналіз, укомплектована кваліфікованими аналітиками.

Все більшого поширення при розслідуванні злочинів із міжнародними зв'язками набуває перевірка за допомогою Інтерполу ДНК-профілів осіб – підозрюваних у вчиненні злочинів. Перевірка за банками даних Генерального секретаріату Інтерполу слідів рук, дактилокарт та ДНК-профілів здійснюється з метою:

---

женні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>

<sup>615</sup> Інструкція про порядок надання доступу органам і підрозділам внутрішніх справ України до телекомунікаційної мережі I-24/7 [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС від 25 берез. 2011 р. № 109. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-instrukciyi-pro-porjadok-nadannja-dostupu-doc73959.html>

1) підтвердження (установлення) осіб, які раніше дактилоскопіювались; 2) установлення за невпізнаним трупом людини; 3) розшуку безвісти зниклих осіб; 4) установлення осіб, які залишили сліди пальців рук на місці вчинення злочинів; 5) установлення фактів залишення однією особою слідів пальців рук при вчиненні різних злочинів; 6) установлення ДНК-профілів біологічних слідів людини, вилучених під час огляду місць вчинення нерозкритих злочинів; 7) установлення ДНК-профілів осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжких злочинів проти особи.

Окрема увага повинна бути звернена на взаємодію органів досудового розслідування з Робочим апаратом Укрбюро Інтерполу, компетентними органами іноземних держав при проведенні процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Слід враховувати, що питання проведення процесуальних дій під час досудового розслідування вирішуються в порядку міжнародної правової допомоги та, за загальним правилом, координуються центральним (уповноваженим) органом, безпосередньо реалізуються компетентними органами на підставі норм міжнародного та національного законодавства. Так само відомості про відкриття фізичними особами, в тому числі громадянами України, та юридичними особами фінансових рахунків у банках іноземних держав, а також про рух коштів по них, про укладення угод між українськими та іноземними юридичними особами, становлять, як правило, банківську чи комерційну таємницю і можуть повідомлятися іноземними компетентними органами лише після розгляду офіційного звернення Генеральної прокуратури України компетентним органом іноземної держави у порядку міжнародної правової допомоги.

Взаємодія Робочого апарату Укрбюро Інтерполу з органами досудового розслідування України, компетентними органами іноземних держав при проведенні процесуальних дій переважно здійснюється з метою обміну інформацією, організаційного забезпечення проведення процесуальних дій, що має важливе значення за умов невідкладності. Так, низка міжнародних договорів передбачає можливість використання каналів Інтерполу при передачі запиту про міжнародну правову допомогу чи інших

форм міжнародного співробітництва. Наприклад, ст. 24 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року<sup>616</sup>, визначає, що будь-яке прохання чи повідомлення, згідно з п. 1 та п. 2 цієї статті (мова йде про безпосередній зв'язок між центральними та судовими органами), може бути зроблене через Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол).

У загальному, реалізація взаємодії органів досудового розслідування України та Робочого апарату Укрбюро Інтерполу відбувається шляхом направлення відповідних запитів, що схематично виглядає так: практичний підрозділ правоохоронного органу України ⇨ територіальний підрозділ НЦБ Інтерполу ⇨ НЦБ Інтерполу України ⇨ НЦБ Інтерполу іноземної держави ⇨ поліцейський (практичний) підрозділ правоохоронного органу іноземної держави<sup>617</sup>. За аналогічною схемою відбувається й зворотний зв'язок.

Однак у цій схемі можливі винятки. Слід враховувати, що із надходженням запиту правоохоронного органу України через НЦБ Інтерполу України до зарубіжного НЦБ він не обов'язково скеровуватиметься до поліцейських підрозділів на місцях. Структурна побудова поліції деяких країн світу передбачає функціонування НЦБ Інтерполу як оперативного підрозділу, а не як такого, що забезпечує виключно взаємодію з правоохоронними органами іноземних держав. Як приклад можна навести НЦБ Інтерполу в Естонії: працівники цього підрозділу безпосередньо отримують запити від зарубіжних НЦБ, виконують необхідні заходи, зокрема перевіряють інформацію за банками даних поліції, опитують громадян, вживають заходів щодо встановлення та

---

<sup>616</sup> Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : прийнята 8 лист. 1990 р. ; ратифікована Законом України від 17 груд. 1997 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 389–408.

<sup>617</sup> Сучасний тероризм : світові, вітчизняні та регіональні тенденції : [навч. посіб.] / П. Д. Біленчук, В. В. Кравчук, О. В. Кравчук, В. М. Кулик. – Хмельницький.: ХмІДНТЕІ, 2008. – С. 43

затримання осіб, які розшукуються, здійснюють інші оперативно-розшукові заходи<sup>618</sup>.

В Україні неодноразово розглядалося питання про надання НЦБ Інтерполу України функцій оперативного підрозділу. Разом з тим, вчені переважно притримуються думки, що таке рішення на даному етапі є недоцільним. Так, О. Н. Карпов зазначає, що, згідно з відомчими нормативно-правовими документами, на співробітників Інтерполу не покладається безпосереднє виконання оперативних функцій, вони лише включаються до складу слідчо-оперативних груп, контролюють процес реалізації заходів, здійснюють перевірку за базами даних Інтерполу під час рейдів та перевірок, надають відповідні консультації<sup>619</sup>.

Тому нині, на думку Є. К. Паніотова, можна розглядати НЦБ Інтерполу як суб'єкта взаємодії, суб'єкта організації взаємодії з криміналістичної точки зору та засіб міжнародного співробітництва правоохоронних органів у міжнародно-правовому розумінні<sup>620</sup>.

Проведені дослідження свідчать, що на даний час низка положень Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року<sup>621</sup>, що є одним із основних документів, який регламентує взаємодію правоохоронних органів України та Інтерполу, потребує удосконалення.

---

<sup>618</sup> Паніотов Є. К. Правові та організаційно-тактичні основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу / Є. К. Паніотов // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 9. – С. 169

<sup>619</sup> Карпов О. Н. Оперативно-розшукова компетенція Інтерполу [Електронний ресурс] / О. Н. Карпов. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Dtr/pravo/2010\\_1/files/LA110\\_27.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/pravo/2010_1/files/LA110_27.pdf)

<sup>620</sup> Паніотов Є. К. Правові та організаційно-тактичні основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу / Є. К. Паніотов // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 9. – С. 170

<sup>621</sup> Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>

Перш за все, мова йде про розширення кола злочинів міжнародного характеру, інших злочинів з міжнародними зв'язками, при розслідуванні яких виникає необхідність взаємодії з Інтерполом.

Склалася ситуація, коли практична діяльність вийшла за межі, визначені нормативно-правовим документом, адже сьогодні Робочий апарат Укрбюро Інтерполу надає допомогу у розслідуванні значно ширшого кола злочинів. Мова йде про тероризм; морське піратство; вбивства, інші насильницькі злочини проти особи; педофілію, розповсюдження дитячої порнографії; викрадення людей; шахрайство з фінансовими ресурсами; ухилення від сплати податків; неповернення валютної виручки; легалізацію транспортних засобів; підробку кредитних карток, платіжних засобів, цінних паперів та грошей; контрабанду промислових, харчових товарів, медичної (фармацевтичної) продукції, підакцизних товарів; нелегальну міграцію; розкрадання державних коштів; посягання на інтелектуальну власність; злочини у банківській сфері; корупцію, посадові злочини; рейдерство; незаконне втручання в діяльність комп'ютерних мереж, розповсюдження шкідливих програм (вірусів), інші злочини у сфері високих технологій; торгівлю людьми; злочини, пов'язані із культурними цінностями; незаконний обіг наркотиків; незаконний обіг зброї або вибухівки; незаконний обіг радіоактивних речовин; незаконний обіг отруйних речовин; злочини у сфері екології та інші. Це злочини, при розслідуванні котрих органи досудового розслідування України, Генеральний секретаріат, НЦБ Інтерполу іноземних держав сьогодні найчастіше звертаються за допомогою до Робочого апарату Укрбюро Інтерполу<sup>622</sup>.

Тому сьогодні важливо розробити та запровадити до практичної діяльності новий документ, що регламентує значно ширше коло завдань, які можна вирішити за допомогою використання допомоги авторитетної міжнародної організації – Інтерполу.

Слід наголосити й на іншому стратегічному напрямі розвитку міжнародного співробітництва – з Європейським полі-

---

<sup>622</sup> Статистичні дані Робочого апарату Укрбюро Інтерполу України, 2010-2016 роки.

цейським відомством або Європол (Europol – European Police Office).

Європол – це спеціалізований орган Європейського Союзу, що координує дії поліції та інших компетентних органів держав Європейського Союзу, здійснює збирання, аналіз і обмін інформацією про злочини та осіб, причетних до їх вчинення, виконує інші завдання. Перелік таких злочинів визначений у Рішенні Ради 2009 року, що передбачає боротьбу з: 1) транснаціональною організованою злочинністю; 2) міжнародним тероризмом, а також 3) «іншими тяжкими формами злочинності» міжнародного характеру (всього 24 категорії злочинних діянь, згідно з додатком до Рішення)<sup>623</sup>.

Оснoву діяльності Європолу складає інформаційне забезпечення співробітництва компетентних органів держав Європейського Союзу у боротьбі з міжнародною злочинністю, значна частина питань котрого пов'язана із забезпеченням криміналістичною інформацією за допомогою єдиної Інформаційної системи Європолу (Europol Computer System). По суті, ця система є базою даних криміналістичної інформації, що використовується з метою розслідування злочинів.

Система інформаційного обміну надає можливість державам-членам Європолу обмінюватися між собою, а також з Європолom та третіми державами у захищеному режимі інформацією, необхідною для проведення слідчих та оперативних заходів з метою розслідування злочинів. Європол тісно співпрацює з Інтерполom, а також з іншими міжнародними організаціями.

Закономірно, що Європол поширює свою діяльність на територію 27 держав-членів Європейського Союзу. Також Європол здійснює співробітництво з державами, які не входять до його складу. 4 грудня 2009 року була укладена Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво<sup>624</sup>, що набрала чинності 16 листопада 2011 року<sup>625</sup>.

---

<sup>623</sup> Решение Совета от 6 апреля 2009 г. о создании Европейского полицейского ведомства (Европол) (2009/371/ПВД) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/law\\_defence/europol\\_decision.htm](http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/law_defence/europol_decision.htm)

<sup>624</sup> Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : підпис. 4 груд. 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 96. – Ст. 3432.

Вказана Угода передбачає, що наша держава та Європол домовилися про посилення співробітництва держав-членів Європейського Союзу, які діють через Європол, з Україною в запобіганні серйозним формам міжнародної злочинності, їхньому виявленні, припиненні та розслідуванні у таких сферах: незаконний обіг наркотиків; злочини, пов'язані з ядерними та радіоактивними речовинами; нелегальна контрабанда іммігрантів; торгівля людьми; злочини, пов'язані з автотранспортними засобами; підробка грошових знаків, інших платіжних засобів; нелегальна діяльність, пов'язана з відмиванням грошей, та інші злочини міжнародного характеру (відповідно до ст. 3 Угоди та Додатку 2 до Угоди)<sup>626</sup>.

МВС України у ст. 4 Угоди визначено як національний контактний пункт між Європолом та іншими компетентними органами України, що вживає ряд заходів для виконання поставлених завдань та координації дій (ст. 3, Додаток 3)<sup>627</sup>. Наказом МВС України від 28.01.2011 № 25дск у структурі Робочого апарату Укрбюро Інтерполу був створений Український національний контактний пункт по взаємодії з Європолом.

Взаємодія між органами досудового розслідування України та Європолом при розслідуванні злочинів переважно реалізується з метою обміну інформацією, зокрема стратегічною і технічною (ст.ст. 2, 6 Угоди)<sup>628</sup>.

У грудні 2016 року, в штаб-квартирі Європолу (м. Гаага, Королівство Нідерланди) Україна підписала Угоду про оперативне та стратегічне співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європолом). Питання укладення угоди є одним із критеріїв Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму як необхідна пе-

---

<sup>625</sup> Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : Закон України від 5 жовт. 2010 р. № 2576-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 6. – Ст. 48.

<sup>626</sup> Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : підпис. 4 груд. 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 96. – Ст. 3432.

<sup>627</sup> Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : підпис. 4 груд. 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 96. – Ст. 3432.

<sup>628</sup> Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : підпис. 4 груд. 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 96. – Ст. 3432.

редумова спрощення порядку отримання громадянами України права на в'їзд на територію Європейського Союзу.

Укладення Угоди дозволить суттєво посилити взаємодію компетентних органів України із Європейським поліцейським офісом у боротьбі з організованою злочинністю, а також іншими видами злочинної діяльності. Зокрема, надасть можливість за допомогою захищеної лінії зв'язку здійснювати обмін інформацією оперативного характеру між Україною та країнами-членами Європейського Союзу через Європол у режимі реального часу, брати участь у спільних поліцейських заходах.

На сьогодні угоди про оперативне та стратегічне співробітництво Європолом укладені також з Австралією, Канадою, Сполученими Штатами Америки, Ісландією, Норвегією, Монако, Швейцарією, Албанією, Македонією, Молдовою та міжнародними організаціями: Євроюстом та Інтерполом<sup>629</sup>.

Варто зазначити, що переговорний процес щодо укладення Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво було розпочато ще у 2010 році. Підписання даної Угоди засвідчує прагнення України до поглиблення практичної взаємодії з європейськими інституціями та сприятиме зусиллям держави у боротьбі з транскордонною злочинністю на національному та міжнародному рівнях.

### **3.2. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій**

Вважаємо обґрунтованим висновок, що міжнародне співробітництво та міжнародна правова допомога співвідносяться між собою як ціле та частина. Так, на думку Л. Гардоцького, розмежування між визначеннями «взаємодопомога у кримінальних справах» і «співробітництво у кримінальних справах» не є власне термінологічними. Співробітництво означає певні дії як форму участі у спільній діяльності. У свою чергу, надання допомоги може

---

<sup>629</sup> Укрбюро Інтерполу : Офіційний сайт. <http://interpol.np.gov.ua/?p=2734>

бути лише у випадку, коли мова йде про справу, яка зачіпає виключно інтереси держави, котра звертається за допомогою<sup>630</sup>.

Розкрив співвідношення розглядуваних понять й О. І. Бастрикін, зазначивши, що правова допомога передбачає виконання окремих дій, які покликані сприяти вирішенню певних питань, пов'язаних з розслідуванням, судовим розглядом і виконанням покарання у окремих кримінальних справах. Причому ці справи зачіпають інтереси тільки держави, котра звернулася за допомогою<sup>631</sup>. А міжнародне співробітництво означає цілеспрямовану і постійну, спільну і погоджену, широку за масштабами і різноманітну за формами і напрямками діяльність компетентних правоохоронних органів, що зачіпає загальні інтереси держав, які здійснюють співробітництво, та спрямовану на досягнення єдиних цілей у боротьбі зі злочинністю<sup>632</sup>.

Вагоме значення міжнародної правової допомоги поряд із іншими формами міжнародного співробітництва підтверджується статистичною інформацією. Так, 2015 року до Генеральної прокуратури України надійшло 2123 звернення від іноземних установ про здійснення заходів міжнародного співробітництва, з них про проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги – 1875 звернень<sup>633</sup>. Протягом 2016 року від іноземних компетентних органів надійшло 2436 звернень про здійснення заходів міжнародного співробітництва, із них 2045 – про надання міжнародної правової допомоги<sup>634</sup>.

Враховуючи, що кожне звернення (запит) про надання міжнародної правової допомоги передбачає здійснення, у переважній більшості, низки процесуальних дій та інших заходів,

---

<sup>630</sup> Гардоцкий Л. Международное сотрудничество по уголовным делам / Л. Гардоцкий // Социалистическая законность. – 1979. – № 6. – С. 61

<sup>631</sup> Бастрыкин А. И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального права и международного права / Бастрыкин А. И. – Л. : ЛГУ, 1986. – С. 25

<sup>632</sup> Бастрыкин А. И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального права и международного права / Бастрыкин А. И. – Л. : ЛГУ, 1986. – С. 25

<sup>633</sup> Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Статистичні дані. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir\\_id=104404](http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104404)

<sup>634</sup> Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Статистичні дані. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011>

пов'язаних із розшуком осіб чи предметів, перевіркою об'єктів за криміналістичними обліками, наданням характеризуючих матеріалів тощо, реальні обсяги співробітництва є більш ємнісні, ніж наведені дані.

Проблемним є визначення змісту міжнародної правової допомоги. Вивчення різних джерел свідчить, що міжнародна правова допомога розглядається і як окрема форма міжнародного співробітництва (вузьке розуміння), так і комплексний міжгалузевий інститут, що об'єднує кілька форм міжнародного співробітництва держав (широке розуміння).

На думку І. В. Лешукової, правова допомога у кримінальних справах може бути визначена як форма співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що полягає у здійсненні на основі взаємності допустимих за національними законами і міжнародними угодами дій, котрі сприяють виявленню злочинів, їх розслідуванню і судовому розгляду по них, а також забезпеченні виконання вироків та інших рішень судових органів<sup>635</sup>.

Як зазначає А. Г. Маланюк, міжнародна правова допомога у кримінальному процесі – це врегульована, чинними для України, міжнародними актами (договорами, конвенціями та ін.) та/або кримінально-процесуальним законодавством України діяльність компетентних українських органів, що полягає у зверненні до установ іноземної держави з проханням вчинити конкретні дії чи здійснення в Україні на їх прохання дій, що покликані сприяти розслідуванню, розгляду чи вирішенню кримінальної справи, а також виконанню судових рішень, постановлених у кримінальних справах<sup>636</sup>.

М. І. Смирнов характеризує правову допомогу як передбачену міжнародними договорами, національним кримінально-процесуальним законодавством або засновану на принципі взаємності діяльність компетентних органів запитуваної Договірної

---

<sup>635</sup> Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / І. В. Лешукова. – Х., 2004. – С. 11.

<sup>636</sup> Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Г. Маланюк. – К., 2004. – С. 7

Сторони з проведення на її території або сприяння в проведенні на її території запитуючої Договірної Сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і вирішенню кримінальної справи, що знаходиться в провадженні компетентних органів запитуючої Договірної Сторони<sup>637</sup>.

Аналіз наведених та інших думок вчених свідчить, що поряд із наявними відмінностями сформульовані визначення характеризуються загальною ознакою – зміст міжнародної правової допомоги обов'язково передбачає проведення процесуальних дій. До окресленої «основи» вчені додають різні заходи, які, на їх думку, охоплюються поняттям міжнародної правової допомоги: екстрадицію<sup>638</sup>, перейняття кримінального провадження (переслідування)<sup>639</sup>, розшук осіб<sup>640</sup>, надання інформації про діюче законо-

---

<sup>637</sup> Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцв'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / М. І. Смирнов. – К., 2005. – С. 4-5

<sup>638</sup> Волженкина В. М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества : [учеб. пособие] / Волженкина В. М. – СПб. : Санкт-Петерб. юрид. ин-т Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 1999. – С. 34; Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідування злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / І. В. Лешукова. – Х., 2004. – С. 13; Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Г. Маланюк. – К., 2004. – С. 6-7; Марышева Н. И. Международно-правовая помощь по гражданским и уголовным делам : дисс. ... доктора юрид. наук в форме науч. доклада : 12.00.03 / Марышева Наталия Ивановна. – М., 1996. – С. 29-40; Сизоненко А. С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. С. Сизоненко. – К., 2004. – С. 10; Шупилов В. П. Международная правовая помощь по уголовным делам / В. П. Шупилов // Советское государство и право. – 1974. – № 3. – С. 86

<sup>639</sup> Волженкина В. М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества : [учеб. пособие] / Волженкина В. М. – СПб. : Санкт-Петерб. юрид. ин-т Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 1999. – С. 34; Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Г. Маланюк. – К., 2004. – С. 6-7; Мары-

давство запитуючої сторони<sup>641</sup>, визнання і виконання іноземних судових рішень у кримінальних справах<sup>642</sup>, передача засуджених осіб для подальшого відбування покарання<sup>643</sup> тощо.

Поряд із наведеним широким розумінням міжнародної правової допомоги, вчені (І. І. Когутич, В. В. Мілінчук, М. І. Смирнов) обґрунтовують її вузьке тлумачення, що, на нашу думку, є більш вірним. За цих умов характерною ознакою міжнародної правової допомоги є часткова передача запитуючою державою компетенції у власному кримінальному провадженні іншій державі. Передача компетенції знаходить вираз у дозволі державою можливості збирання доказів у власному кримінальному провадженні іноземними компетентними органами, а також у визнанні доказів, отриманих на підставі іноземного законодавства, допустимими й такими, що відповідають вимогам національного законодавства запитуючої держави<sup>644</sup>.

---

шева Н. И. Международно-правовая помощь по гражданским и уголовным делам : дисс. ... доктора юрид. наук в форме науч. доклада : 12.00.03 / Марышева Наталия Ивановна. – М., 1996. – С. 49-50.

<sup>640</sup> Волженкина В. М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества : [учеб. пособие] / Волженкина В. М. – СПб. : Санкт-Петерб. юрид. ин-т Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 1999. – С. 34

<sup>641</sup> Марышева Н. И. Международно-правовая помощь по гражданским и уголовным делам : дисс. ... доктора юрид. наук в форме науч. доклада : 12.00.03 / Марышева Наталия Ивановна. – М., 1996. – С. 49-50

<sup>642</sup> Маланюк А. Г. Проведення у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Г. Маланюк. – К., 2004. – С. 6-7

<sup>643</sup> Марчук Р. П. Взаємодія правоохоронних органів на міжнародному рівні у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом / Р. П. Марчук // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2008. – № 2 (10). – С. 27

<sup>644</sup> Когутич І. І. Міжнародно-правова допомога та співробітництво у кримінальному судочинстві України : [посіб. для вивчення спецкурсу] / Когутич І. І. – Львів : Тріада Плюс, 2005. – С. 44; Милинчук В. В. Інститут взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития / Милинчук В. В. – М. : Юрлитинформ, 2001. – С. 20; Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах : сучасний стан та перспективи розвитку : [монографія] / Смирнов М. І. ; Одеська нац. юрид. акад., Інститут прокуратури та слідства. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 20

Відповідно, вузьке тлумачення міжнародної правової допомоги, що передбачає проведення власне процесуальних дій, відображено у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Слід приділити увагу питанню, про які саме процесуальні дії за вказаних умов йде мова. Поняття процесуальних дій є досить широким, адже традиційно до процесуальних відносять будь-які дії, що передбачені КПК України. Ситуація ускладнюється тим, що, за умови міжнародної правової допомоги, згідно зі ст. 561 КПК України, на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені Кодексом або міжнародним договором. Тобто, мова йде про більш широке коло процесуальних дій, ніж це тлумачиться традиційно – а саме, процесуальні дії, що передбачені КПК України та міжнародними договорами України.

Міжнародні договори України по-різному визначають перелік таких дій.

Так, згідно зі ст. 1 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, «Договірні Сторони зобов'язалися надавати одна одній, відповідно до положень цієї Конвенції, якнайширшу взаємну допомогу у кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких, на момент прохання про надання допомоги, підпадає під юрисдикцію судових властей запитувачої Сторони»<sup>645</sup>.

Відповідно до ст. 6 Мінської конвенції 1993 року з Протоколом 1997 року, Договірні Сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема: складання та пересилки документів, проведення оглядів, обшуків, вилучення та передачі речових доказів, проведення експертизи, допиту сторін, третіх осіб, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів, розшуку осіб, здійснення кримінального переслідування, видачі осіб для їх

---

<sup>645</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у частині виконання цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів<sup>646</sup>.

Типовим договором про взаємну допомогу в галузі кримінального судочинства, прийнятим резолюцією 45/117 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року, у межах правової допомоги рекомендовано проведення таких заходів: отримання свідочьких показань та заяв від окремих осіб; сприяння у наданні затриманих або інших осіб для дачі свідочьких показань або наданні допомоги у проведенні розслідувань; надання судових документів; проведення розшуків і арештів майна; обстеження об'єктів і ділянок місцевості; надання інформації і речових доказів; надання оригіналів чи завірених копій відповідних документів і матеріалів, в тому числі банківських, фінансових, юридичних і ділових документів<sup>647</sup>.

Подібна ситуація характерна для двосторонніх міжнародних договорів України. Згідно зі ст. 3 Договору між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах 1995 року, держави домовилися, що обсяг правової допомоги охоплює виконання процесуальних дій, які передбачені законодавством запитуючої Договірної Сторони, зокрема, допиту сторін, обвинувачених та підсудних, потерпілих, свідків, експертів, проведення експертиз, судового огляду, передачі речових доказів, порушення кримінального переслідування та видачі осіб, які скоїли злочини, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, вручення та пересилання документів, надання на прохання

---

<sup>646</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>647</sup> Типовий договір про взаємну допомогу в галузі кримінального судочинства [Електронний ресурс] : прийнятий резолюцією 45/117 ГА ООН від 14 груд. 1990 р. із Факультативним протоколом, що стосується доходів від злочинів. – Режим доступу: [http://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/conventions/mutual\\_assistance.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/mutual_assistance.shtml)

другої Договірної Сторони відомостей про судимість обвинувачених<sup>648</sup>.

Відповідно до ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2002 року, така допомога включає: а) отримання показань або заяв осіб; б) забезпечення документами, протоколами та іншими предметами; с) встановлення місцезнаходження чи ідентифікація фізичних чи юридичних осіб або предметів; d) вручення документів; е) передачу осіб, які перебувають під вартою, для дачі показань або з іншою метою; f) здійснення розшуку і вилучення; g) заходи, пов'язані з арештом та конфіскацією майна, реституцією і стягненням штрафів; та h) будь-яку іншу форму допомоги, що не заборонена законодавством запитуваної Сторони<sup>649</sup>. Подібні положення передбачені Договором між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1998 року<sup>650</sup>.

Автори коментарю КПК України відзначають, що законодавство України не встановлює вичерпного переліку процесуальних дій та заходів, які можуть бути проведені у порядку надання правової допомоги. Вони передбачені у главі 20 (слідчі (розшукові) дії) та главі 21 (негласні слідчі (розшукові) дії) КПК України. Перелік процесуальних дій не вичерпується посиланням на процесуальні дії, різновиди та порядок яких визначені КПК.

---

<sup>648</sup> Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січ. 1995 р. : ратифікований Законом України від 22 лист. 1995 р. № 451/95-ВР // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 258–280.

<sup>649</sup> Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3052.

<sup>650</sup> Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 22 лип. 1998 р. ; ратифіковано Законом України від 10 лют. 2000 р. № 1438-III ВР // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2280.

Процесуальні дії можуть бути встановлені й у міжнародному договорі<sup>651</sup>.

Всі дії, які можуть бути проведені у межах міжнародної правової допомоги, можуть бути умовно розділені на дві групи: а) процесуальні дії, передбачені КПК; б) процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами України<sup>652</sup>.

Аналіз КПК України свідчить, що до першої групи процесуальних дій відносяться:

– процесуальні дії, проведення яких безпосередньо передбачено у межах міжнародного співробітництва, згідно з розділом IX КПК України: вручення документів (ст. ст. 542, 564); зберігання та передання речових доказів і документів (ст. 549); тимчасова передача (ст. 565); виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566); допит шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції (ст. 567); розшук, арешт та конфіскація майна (ст. 568); контрольована поставка (ст. 569); прикордонне переслідування (ст. 570);

– слідчі (розшукові) дії: допит (ст. 224), пред'явлення особи, речей для впізнання (ст.ст. 228-229); обшук (ст. 234); огляд (ст. 237); огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією (ст. ст. 238, 239); слідчий експеримент (ст. 240); освідування особи (ст. 241); залучення експерта та проведення експертизи (ст.ст. 242-244); отримання зразків для експертизи (ст. 245);

– негласні слідчі (розшукові) дії: втручання у приватне спілкування (ст. 258); збереження інформації (ст. 259); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спосте-

---

<sup>651</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – С. 1107

<sup>652</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. комментарий / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. – Х. : Одиссей, 2005. – С. 13

реження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відео контроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274);

– інші процесуальні дії, передбачені КПК України: залучення особи до провадження як потерпілого (ст. 55), цивільного позивача (ст. 61), цивільного відповідача (ст. 62), їх представників (ст. ст. 58, 59, 63, 64), перекладача (ст. 68); експерта (ст. 69), спеціаліста (ст. 71); вручення повістки про виклик (ст. 135); тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159); тимчасове вилучення майна (ст. ст. 167, 168); арешт майна (ст. 170); вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278) та інші.

У свою чергу, до другої групи процесуальних дій, проведення яких у межах міжнародної правової допомоги передбачено міжнародними договорами України, відносяться: опитування (ст. 4 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1992 р.)<sup>653</sup>; розшук, арешт та конфіскація майна чи доходів, отриманих злочинним шляхом, одержання заяв, спостереження, в тому числі електронне (ст. ст. 12-14, 18, 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.)<sup>654</sup>; визначення місцезнаходження осіб і предметів, включаючи їх ідентифікацію (ст. 2 Договору між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2002 р.)<sup>655</sup>; здійснення розшуку і вилучення (ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну

---

<sup>653</sup> Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 груд. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 225–257.

<sup>654</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу в кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

<sup>655</sup> Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 3 жовт. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2, ч.1–2. – Ст. 112.

правову допомогу у кримінальних справах 2002 р.)<sup>656</sup>; термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються; термінове збереження і часткове розкриття даних про рух інформації; обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються; збирання даних про рух інформації у реальному масштабі часу; перехоплення даних змісту інформації (ст. ст. 16-21 Конвенції про кіберзлочинність 2001 р.)<sup>657</sup>; проведення обшуку й накладення арешту, а також заморожування; виявлення, заморожування та відстеження доходів від злочинів; вилучення активів (ст. 46 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.)<sup>658</sup> та інші дії, залежно від змісту конкретного міжнародного договору, що є підставою для співробітництва.

Вказана класифікація узгоджується із ст. 561 КПК України, відкриває широкі можливості для співпраці компетентних органів держав.

Цікавою є практика іноземних держав щодо міжнародної правової допомоги. Наприклад, у Данії, Німеччині, Ісландії, Латвії, Литві, Норвегії, Фінляндії, Швеції, Естонії до дій, що проводяться в її межах, відносять: вилучення інформації, що передається по телекомунікаційних мережах; прослуховування телефонних переговорів (розмов); електронне спостереження; приховане відеоспостереження; заходи для встановлення особи (в тому числі за відбитками пальців і фотографією); транскордонне спостереження; переслідування злочинця через кордон; транскордонне використання агентів, що проникли у злочинне угруповання; транскордонне стеження для розшуку викрадених автомобілів; контрольовані поставки<sup>659</sup>.

---

<sup>656</sup> Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3052.

<sup>657</sup> Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

<sup>658</sup> Конвенція ООН проти корупції : прийнята 31 жовт. 2003 року ; ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.

<sup>659</sup> Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : [монографія] / Когутич І. І. – Львів : Тріада Плюс, 2008. – С. 53-54

Помітно, що багато заходів, які можуть реалізовуватися у межах міжнародної правової допомоги, мають оперативно-розшуковий характер. Необхідність застосування таких заходів обумовлена способами підготовки, вчинення та приховання злочинів із міжнародними зв'язками, які мають організований транснаціональний характер, удосконаленням використовуваних засобів і методів злочинної діяльності. Зростають потреби збирання оперативної інформації на міжнародному рівні, зокрема з метою документування діяльності організованих злочинних угруповань, забезпечення захисту потерпілих і свідків, виявлення та конфіскації коштів, отриманих незаконним шляхом тощо. На такі положення акцентується увага за змістом міжнародних договорів України (наприклад, ст. 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року)<sup>660</sup>.

Як вже відзначалося за змістом роботи, чинний КПК України максимально наближений до врахування актуальних потреб боротьби із сучасною злочинністю, спрямований на удосконалення реалізації заходів міжнародного співробітництва. Так, законодавцем обраний напрям розширення переліку процесуальних дій, які можуть проводитися під час розслідування, у тому числі й на підставі запиту про міжнародну правову допомогу. Вважаємо, що такі зміни позитивно вплинуть на узгодженість кримінального провадження України з кращим досвідом розвинених іноземних держав, підвищать ефективність співробітництва.

Крім того, особливість такого виду процесуальних дій як негласні слідчі (розшукові) полягає у наближенні їх змісту до оперативно-розшукових заходів, проте, на відміну від існуючої багаторічної практики, вони регламентуються КПК України. Це прогресивний крок, який спрямований на забезпечення прав та свобод людини, відносно якої такі дії проводяться. Однак, за нових умов, зауважує О. Ю. Татаров, пов'язаних із запровадженням можливості проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій, слід більш чітко визначити повноваження оперативних

---

<sup>660</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

підрозділів як суб'єктів негласного розслідування<sup>661</sup>. До того ж, виникла потреба у розробці криміналістичних рекомендацій, які б деталізували порядок проведення негласних (слідчих (розшукових)) дій, використання отриманих результатів.

Вказані пропозиції обумовлені кримінальним процесуальним законодавством, адже, як визначено у ст. 271 КПК України, порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину, визначається законодавством.

Тому сьогодні, крім традиційного розгляду тактики слідчих (розшукових) дій (гл. 20 КПК України), необхідно працювати над розробкою криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких теж можливе у межах міжнародної правової допомоги при розслідуванні злочинів з міжнародними зв'язками.

Отже, згідно з КПК України, у межах міжнародної правової допомоги можуть бути проведені процесуальні дії, які передбачені Кодексом (це власне процесуальні дії, а також слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії), а також дії, що передбачені міжнародними договорами України.

Зауважимо, що законодавство України та іноземних держав по-різному визначає види процесуальних дій. Проте з метою узгодженого тлумачення дій, які можуть бути проведені у межах міжнародної правової допомоги, згідно законодавством України, міжнародних договорів<sup>662</sup>, використовується термін «процесуальні дії». Відповідно, процесуальними є дії, які направлені на досягнення завдань кримінального провадження, передбачені кримінальним процесуальним законодавством України і здійснювані у відповід-

---

<sup>661</sup> Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / Татаров О. Ю. – Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. – С. 67-68

<sup>662</sup> Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах : підпис. 27 берез. 2003 р. ; ратифікований 10 груд. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 223.; Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

ності з його приписами. Отже, термін «процесуальні дії» за умов міжнародної правової допомоги, інших питань міжнародного співробітництва є узагальненим, що сприяє однозначному розумінню та вирішенню поставлених завдань.

### **3.3. Особливості проведення окремих процесуальних дій під час міжнародної правової допомоги**

Отже, у межах міжнародної правової допомоги під час розслідування злочинів можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародними договорами. Вивчення матеріалів слідчої та судової практики свідчить про їх різноманітність. Переважно до таких дій відносяться: надання інформації, зокрема довідкової та отриманої у результаті перевірки та різними криміналістичними обліками (матеріалів, що характеризують особу; інформації про громадянство особи, про перетин державного кордону; даних стосовно транспортного засобу та його власника; відомостей про реєстрацію юридичної особи тощо); залучення особи до провадження як потерпілого; з'ясування питання про пред'явлення цивільного позову і залучення особи як цивільного позивача, цивільного відповідача; вручення письмового повідомлення про підозру; допит свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених; пред'явлення для впізнання; обшук; тимчасовий доступ до речей і документів; отримання зразків для експертизи (зразків почерку, слини, відбитків пальців рук); залучення експерта та проведення експертизи; передання речових доказів і документів; здійснення заходів із встановлення місцезнаходження особи, транспортного засобу, юридичної особи.

Слід констатувати, що на даний час проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги супроводжується низкою складнощів. Проблемні питання обумовлені відмінностями процесуального законодавства держав, з якими відбувається співробітництво; відносно новим інститутом міжнародної правової допомоги у кримінальному процесі України та недостатнім досвідом практичних співробітників з вирішення

таких питань; відсутністю необхідних криміналістичних рекомендацій з ефективного проведення процесуальних дій.

Низка проблемних питань пов'язана із нещодавнім набранням чинності КПК України, практична реалізація положень котрого вплинула на підвищення завантаженості слідчих, посилення вимог щодо дотримання процедури міжнародного співробітництва (строк виконання доручень зменшився до місяця (ч. 2 ст. 558 КПК України), збільшення кількості документів, які необхідно долучати до матеріалів запиту та видів процесуальних дій, які потребують дозволу суду (ст. 552 КПК України), а також запровадження перевірки прокурором матеріалів виконання – повноти і законності проведених процесуальних дій (ч. 3 ст. 558 КПК України). Прискіплива увага до реалізації заходів міжнародного співробітництва пов'язана й із тим, що, згідно з п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України, підставою для зупинення досудового розслідування є необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

За змістом підрозділу вважаємо доцільним розглянути особливості проведення поширених процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги – вручення документів та допиту. Крім того, вважаємо, що доцільно звернути увагу на проведення експертизи, що за вказаних умов викликає низку проблемних питань.

Для того, щоб отримати/надати міжнародну правову допомогу, необхідно враховувати такі загальні положення: наявність правової бази між Україною та державою, з якою потрібно вирішити питання правової допомоги; положення цих угод та сферу застосування; при наявності угоди потрібно звернути увагу на застереження, які були зроблені державами при ратифікації; центральний орган, на який покладено повноваження по виконанню клопотань; вимоги угоди щодо змісту клопотання та супровідних матеріалів; вимоги угоди щодо мови, якою складаються клопотання та супровідні документи; механізм передачі клопотання іноземній державі; терміни<sup>663</sup>.

---

<sup>663</sup> Протидія економічній злочинності : монографія [П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк, І. М. Зарецька, Едвард Картер та ін.]. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 121

Проводячи процесуальні дії за запитом про міжнародну правову допомогу, у кожному випадку необхідно враховувати норми міжнародних договорів та національного законодавства. Більшість міжнародних договорів з питань надання правової допомоги передбачають загальне правило, відповідно до якого при виконанні запиту про надання правової допомоги запитувана сторона застосовує законодавство своєї держави. На прохання запитуючої сторони запитувана держава може застосувати процесуальні норми запитуючої сторони, якщо вони не суперечать законодавству запитуваної договірної сторони<sup>664</sup>. Вказане положення узгоджується із ч. 4 ст. 4, п. 2 ч. 1 ст. 558 КПК України.

Звичайно, що запит про правову допомогу запитуючої держави не може цілком відповідати нормам матеріального і процесуального права запитуваної держави. За таких умов мова йде про непротиріччя запиту основним принципам законодавства запитуваної держави. Протиріччя кримінального процесуального законодавства запитуючої держави нормам запитуваної може бути виражене в тому, що запит про надання правової допомоги містить прохання про виконання процесуальної дії, не передбаченої законодавством запитуваної держави; прохання суперечить законодавству запитуваної сторони щодо кола осіб і характеру можливих обмежень їхніх прав, привілеїв та імунітетів; доручення стосується процесуальної дії, яка може бути виконана тільки на визначеній стадії кримінального процесу<sup>665</sup>.

Вважаємо, що за вказаних умов проведення процесуальних дій потребує криміналістичного забезпечення. Відповідно, мова йде про розширення меж як криміналістики, так і безпосередньо – криміналістичної тактики, адже застосування належних тактичних прийомів та їх комбінацій впливає на ефективність проведення як окремих процесуальних дій, так і розслідування відповідного злочину з міжнародними зв'язками.

---

<sup>664</sup> Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах : сучасний стан та перспективи розвитку : [монографія] / Смирнов М. І. ; Одеська нац. юрид. акад., Інститут прокуратури та слідства. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 48-49

<sup>665</sup> Смирнов М. Застосування іноземного кримінально-процесуального права при наданні взаємної правової допомоги по кримінальних справах / М. Смирнов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 110-111

Проведення кожної процесуальної дії характеризується процесуальними та організаційно-тактичними особливостями. Однак проведення кожної з них має й спільні ознаки, на які доцільно звернути більш прискіпливу увагу.

*Вручення документів* регламентується ст. 564 КПК України та міжнародними договорами України. Документи, вручення яких можливо у межах міжнародної правової допомоги, по-різному визначаються міжнародним і національним законодавством.

Так, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року веде мову про виконання судових доручень, які стосуються кримінальної справи, зокрема: «вручення письмових документів і письмових доручень суду, які їй для цього надсилаються запитуючою Стороною» (ст. 7)<sup>666</sup>. Мінська конвенція 1993 року із Протоколом 1997 року передбачає надання правової допомоги «шляхом вручення документів» (ст. 6)<sup>667</sup>.

Подібні положення передбачені й за змістом двосторонніх міжнародних договорів України. Наприклад, Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року визначає, що: «Договірні Сторони надають взаємну правову допомогу щодо підготовки, пересилки та вручення документів» (ст. 4)<sup>668</sup>.

Порядок вручення документів за запитом компетентного органу іноземної держави регламентується ст. 564 КПК України. Мова йде про те, що документи та рішення, долучені до такого запиту, вручаються особі, визначеній у запиті, у порядку, встановленому даною статтею.

---

<sup>666</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>667</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>668</sup> Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 трав. 1993 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 167–200.

Отже, які саме документи можуть вручатися у порядку міжнародної правової допомоги при розслідуванні злочинів із міжнародними зв'язками та якими особливостями характеризується дана процесуальна дія?

У загальному значенні термін «документ» походить від лат. *documentum* – свідчення, доказ чого-небудь. Документ – матеріальний об'єкт, у якому зафіксовані відомості про які-небудь факти, що відбулися чи передбачувані. У судово-слідчій практиці розрізняють такі види документів: 1) письмові (тексти, цифри та інші записи); 2) графічні (креслення, малюнки, схеми); 3) фотодокументи; 4) кіно- та відеодокументи; 5) фонодокументи. Документи можуть бути виготовлені рукописним, машинописним, комп'ютерним, поліграфічним або іншим способом, за допомогою письмових знаків, інших графічних зображень, виконаних чорнилом, пастами для кулькових ручок, тушшю, олівцем, друкарською фарбою або іншою речовиною. Документи відрізняються за формою, розмірами, захисними засобами, текстом та іншими елементами<sup>669</sup>.

Зважаючи на значну різноманітність документів, у межах міжнародної правової допомоги під час розслідування злочинів, згідно з КПК України 1960 року, вручалися такі їх види як повістки, постанови про визнання особи учасником процесу, постанови судів. Згідно з чинним КПК України, мова йде про процесуальні документи, що складаються під час кримінального провадження: повістки про виклик, вручення пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, подання заяви про цивільний позов тощо.

Існують такі способи вручення документів:

а) через дипломатичні представництва та консульські установи – громадянам держави, яку вони представляють (ст. 547 КПК України), згідно із законодавством запитуючої держави;

б) через відповідні компетентні органи іноземної (запитуваної) держави (ст. 547 КПК України), згідно з її законодавством, що регулює порядок вручення документів (за

---

<sup>669</sup> Криміналістика : підруч. / [В. М. Глібо, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, З. І. Митрохіна, В. Ю. Шепітько] ; під ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 126-127

проханням може бути застосоване законодавство запитуючої держави).

Запит про вручення документів, який скеровується компетентним органам іноземної держави, повинен відповідати загальним вимогам, що встановлюються міжнародними договорами та КПК України до запитів про правову допомогу. Водночас, для цього виду запитів передбачено певні особливості<sup>670</sup>. Відповідно до ч. 5 ст. 552 КПК України, у такому запиті не обов'язковий стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом провадження, та його правова кваліфікація; відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням відповідних статей КК України та відомостей про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, обґрунтування цієї необхідності.

Разом з тим, ч. 2 ст. 24 Договору між Україною та Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах 1992 року передбачає, що при направленні доручень про вручення документів повинні бути вказані обставини скоєння злочину, його кваліфікація та положення відповідних законодавчих актів<sup>671</sup>.

У запиті про правову допомогу шляхом вручення документів повинні бути вказані точна адреса одержувача і найменування документа, що підлягає врученню. Якщо вказана в проханні про вручення адреса виявилася неповною або неточною, запитувана установа, відповідно до свого законодавства та за своєю ініціативою, вживає заходів для встановлення точної адреси. Якщо встановлення адреси запитуваною стороною виявиться неможливим, про це повідомляється запитуюча сторона й відповідні документи повертаються (ч. 2 ст. 10 Мінської конвенції

---

<sup>670</sup> Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [Бедра О. В., Григоровський В. В., Кіцул О. Ю. та ін. ] ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. – К., 2012. – С. 20

<sup>671</sup> Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах від 31 жовт. 1992 р. : ратифікований Законом України від 5 лют. 1993 р. №2996-ХІІ // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 158–166.

1993 року<sup>672</sup>, ст. 9 Договору між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою від 2003 року<sup>673</sup>).

Важливою умовою є складення відповідних документів мовою запитуваної сторони або наявність завіреного перекладу (на мову запитуваної держави або на одну з офіційних мов Ради Європи, згідно з Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року<sup>674</sup>; для держав СНД (на підставі Мінської конвенції 1993 року<sup>675</sup>) – на російську мову; в інших випадках – на мову, визначену відповідним міжнародним договором, а за його відсутності, згідно із засадами взаємності – на мову запитуваної держави.

Однак у ч. 5 ст. 564 КПК України вказано, що якщо документи, які підлягають врученню, не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі, зазначеній у запиті, така особа має право відмовитися отримати документи. У такому разі документи вважаються такими, вручення яких не відбулося.

Хочемо зауважити, що згідно зі ст. 10 Мінської конвенції 1993 року, запитувана установа юстиції здійснює вручення документів у відповідності із порядком, діючим у її державі, якщо документи, що підлягають врученню, виконані мовою держави або російською мовою, або супроводжуються завіреним перекладом на

---

<sup>672</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>673</sup> Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах : підпис. 13 жовт. 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2288.

<sup>674</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>675</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

ці мови. У іншому випадку вона передає документи отримувачу, якщо він згоден їх добровільно прийняти<sup>676</sup>.

Виходячи із зазначеного, вважаємо доцільним внести відповідні уточнення, а саме про те, що документи, які підлягають врученню, повинні бути перекладені на українську мову або мову, визначену міжнародним договором, якщо вона є зрозумілою для особи, зазначеній у запиті. Це узгоджується із міжнародними договорами України та практикою вирішення окреслених питань.

Підтвердження вручення здійснюється шляхом складення протоколу (ч. 3 ст. 564 КПК України) або шляхом надання розписки, заяви про здійснення вручення, підтвердження, складених запитуваною стороною, датованих і підписаних відповідними особами, в яких зазначається спосіб і дата такого вручення (відповідно до положень міжнародних договорів). Той чи інший з цих документів негайно надсилається запитуючій стороні. На прохання запитуючої сторони запитувана сторона відзначає, чи було вручення документів здійснено відповідно до законодавства запитуваної сторони. Якщо вручення документів не може бути здійсненим, запитувана сторона негайно повідомляє про це запитуючу сторону (наприклад, згідно зі ст. 7 Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року<sup>677</sup>).

За відмови особи від отримання документів необхідно скласти протокол, в якому повинно бути вказано місце, час, спосіб, яким здійснювалося вручення, детальні відомості про особу, яка вручила документ, мотиви відмови отримання документа (якщо таким мотивом є відсутність перекладу, ці документи повинні бути направлені для перекладу) (п. 2 ст. 10 Мінської конвенції 1993 року<sup>678</sup>). За інших умов документи, що підлягають врученню,

---

<sup>676</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>677</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>678</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом

вважаються врученими, про що зазначається у протоколі (ч. 4 ст. 564 КПК України).

Як свідчать дані емпіричних досліджень, серед слідчих (розшукових) дій, при розслідуванні злочинів з міжнародними зв'язками у межах міжнародної правової допомоги найчастіше проводиться *допит*. Переважно це допит свідків та потерпілих, а також допит підозрюваних (обвинувачених), експертів. Проведення допиту здійснюється у двох формах:

1) виклик вказаних осіб на підставі запиту про міжнародну правову допомогу, сприяння їх прибуттю, проведення допиту компетентними органами запитуючої держави;

2) допит вказаних осіб на підставі запиту про міжнародну правову допомогу компетентними органами запитуваної держави.

Допит та інші форми отримання показань учасників кримінального провадження регламентуються міжнародними договорами України. Наприклад, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року веде мову про виконання судових доручень, які стосуються допиту, ставки вічна-віч щодо свідка, експерта (ст. ст. 7-12)<sup>679</sup>.

Мінська конвенція 1993 року з Протоколом 1997 року до неї передбачає надання правової допомоги шляхом «допиту сторін, третіх осіб, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів» (ст. 6)<sup>680</sup>. Стаття 9 регламентує порядок виклику свідків, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їх представників, експертів.

Окреслені положення відображені у КПК України. Зокрема ст. 566 веде мову про виклик особи для допиту, яка перебуває за межами України. Допит підозрюваного, обвинуваченого, свідка,

---

України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>679</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>680</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

потерпілого, його представника у порядку міжнародної правової допомоги регламентований ст. 552 КПК України.

Розглянемо особливості виклику особи, яка перебуває за межами держави, в якій здійснюється кримінальне провадження, з метою її допиту як потерпілого, свідка, експерта. Міжнародні договори надають гарантії вказаним особам, які, незалежно від свого громадянства, добровільно з'явилися на виклик до компетентного органу іноземної держави (при цьому явка потерпілих, свідків та експертів є їх правом, а повістка про виклик не може містити санкції на випадок неявки викликаного). Так, потерпілий, свідок, експерт, що з'явилися за викликом до компетентного органу іноземної держави, не можуть на її території бути притягнуті до кримінальної або адміністративної відповідальності, взяті під варту або піддані покаранню у зв'язку з будь-яким діянням, учиненим до перетинання її державного кордону. Такі особи не можуть бути також притягнуті до кримінальної або адміністративної відповідальності, взяті під варту або піддані покаранню у зв'язку з їх показаннями або висновками як експертів.

Разом з тим, міжнародні договори не встановлюють абсолютної недоторканності іноземних громадян – потерпілих, свідків та експертів у кримінальному провадженні, а лише обмежують її певними умовами. Правом недоторканності користуються лише особи, які:

1) прибули на виклик, вручений компетентним органом запитуваної держави;

2) з'явилися до компетентного органу запитуючої держави;

3) залишили територію запитуючої держави протягом передбаченого терміну (після повідомлення про те, що їх участь у кримінальному провадженні більш не потрібна та вони повинні залишити територію іноземної держави). Такі терміни відрізняються – так, за ст. 12 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року – 15 діб<sup>681</sup>, за ст. 66

---

<sup>681</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

Мінської конвенції 1993 року – 1 місяць<sup>682</sup>, згідно з ч. 3 ст. 566 КПК України – 15 діб або інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У цей термін не зараховується час, протягом якого вказані особи не могли залишити територію запитуючої держави з незалежних від них обставин.

При розслідуванні злочинів міжнародним та національним законодавством передбачена можливість доставлення осіб, які перебувають під вартою за кордоном або засуджені до позбавлення волі, для давання показань або їх участі в інших процесуальних діях (за умови, якщо вони не будуть притягуватися до відповідальності у цьому кримінальному провадженні). Мова йде про тимчасову передачу, згідно зі ст. 565 КПК України. За таких умов запитуюча Сторона звертається з проханням (клопотанням) про перепровадження особи, яка знаходиться під вартою, на її територію, де має відбутися процесуальна дія. У своєму проханні запитуюча держава чітко зазначає та надає гарантії щодо повернення цієї особи.

У перепровадженні особи може бути відмовлено: якщо особа, що утримується під вартою, на це не погоджується; якщо її присутність необхідна для цілей кримінального провадження, що здійснюється на території запитуваної Сторони; якщо її перепровадження може привести до продовження строків її утримання під вартою; за інших важливих обставин (ст. 11 Європейської конвенції про взаємну правову допомогу 1959 року<sup>683</sup>).

Слід зазначити, що не всі міжнародні договори України передбачають можливість надання правової допомоги шляхом тимчасової передачі осіб, які утримуються під вартою. Наприклад,

---

<sup>682</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>683</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

такі положення відсутні у Мінській конвенції 1997 року<sup>684</sup>, деяких двосторонніх міжнародних договорах. Вказані обставини, а також необхідність вирішення значного кола організаційних питань, пов'язаних із транспортуванням, утриманням особи, викликають труднощі, що обумовлює непоширеність даного заходу на практиці.

Як відзначає Ю. М. Грошевий, явка свідка, потерпілого, експерта за викликом компетентних органів іноземної держави у порядку надання правової допомоги є їх правом, а не обов'язком. Відтак, при небажанні зазначених осіб спілкуватися із органами іноземної держави отримання інформації стає проблематичним. З такої процесуальної ситуації можна вийти шляхом отримання іншого виду правової допомоги – давання доручень про допит цих осіб на території держави їх перебування. Але за такої ситуації необхідно враховувати низку аспектів. По-перше, для найбільш повної та адекватної оцінки отриманої доказової інформації бажаним є безпосереднє сприйняття свідчень ініціатором запиту. Саме з цією метою більшість міжнародних договорів передбачають можливість присутності при виконанні такого доручення представника запитуючої Сторони. По-друге, як правило, реалізація доручення здійснюється у порядку, передбаченому законодавством держави, на території якої буде виконано запит. Відповідно, при зверненні за отриманням міжнародної правової допомоги (з позиції допустимості доказів) важливого значення набуває врахування особливостей національного законодавства запитуваної Сторони щодо порядку провадження допиту<sup>685</sup>.

Так, суттєві відмінності можуть бути пов'язані із складенням присяги перед наданням показань, що передбачено законодавством багатьох європейських держав (Англія, Німеччина,

---

<sup>684</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>685</sup> Грошевий Ю. М. Допит у рамках міжнародного співробітництва : окремі аспекти / Ю. М. Грошевий, І. А. Тітко // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / [упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів]. – Х., 2011. – С. 486

Франція)<sup>686</sup>; фіксації перебігу і результатів слідчих (розшукових) дій не в протоколі, а у звіті (США)<sup>687</sup> тощо. Усуненню подібних колізій між законодавством різних держав сприяє використання положень міжнародних договорів, які дають можливість провести процесуальну дію відповідно до законодавства запитуючої Сторони<sup>688</sup> (ч. 1. ст. 8 Мінської конвенції 1993 року<sup>689</sup>; ст. 8 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах<sup>690</sup>; ч. 4 ст. 4, п. 2 ч. 1 ст. 558 КПК України). Тобто, при підготовці запиту про надання міжнародної правової допомоги шляхом проведення допиту необхідно надавати повну інформацію про процесуальні норми, які регламентують його проведення, згідно із законодавством запитуючої держави, акцентувати увагу на дотриманні прав та обов'язків учасників, особливостях фіксації ходу й результатів, та просити запитувану Сторону дотримуватися такого порядку. Проте, як було зазначено вище, це прохання не є обов'язковим, і запитувана держава може застосовувати власне законодавство (ст. 8 Мінської конвенції 1993 року<sup>691</sup>).

Актуальним є питання забезпечення права особи, допит якої проводиться у межах міжнародної правової допомоги, на ві-

---

<sup>686</sup> Молдован В. В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : [навч. посіб.] / В. В. Молдован, А. В. Молдован. – К. : Юрінком інтер, 1999. – С. 68-75

<sup>687</sup> Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / Татаров О. Ю. – Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. – С. 619

<sup>688</sup> Грошевий Ю. М. Допит у рамках міжнародного співробітництва : окремі аспекти / Ю. М. Грошевий, І. А. Тітко // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / [упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів]. – Х., 2011. – С. 486

<sup>689</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463-497.

<sup>690</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

<sup>691</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463-497.

дмову від дачі показань. Останнім часом на такі положення почала звертатися увага за змістом міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Наприклад, ст. 9 Договору між Україною та Арабською Республікою Єгипет 2004 року зазначає, що особа, яка повинна давати показання у запитуваній або запитуючій Державі, може відмовитися від дачі показань, якщо: а) законодавство запитуваної Держави вимагає або дозволяє такій особі відмовитися від дачі показань у подібних обставинах при розгляді справи у запитуваній Державі; або б) законодавство запитуючої Держави вимагає або дозволяє такій особі відмовитися від дачі показань у подібних обставинах при розгляді справи у запитуючій Державі<sup>692</sup>.

Наведені положення відображають міжнародну практику вирішення окреслених питань – особа має право на відмову особи від дачі показань, якщо таке право надається законодавством запитуваної або запитуючої Держави. Вважаємо, що вказане право особи на відмову від дачі показань за умови проведення допиту у межах міжнародної правової допомоги повинно бути регламентованим безпосередньо за змістом відповідних статей КПК України.

Надання міжнародної правової допомоги здійснюється на підставі відповідного запиту (доручення, прохання), що складається у відповідності із міжнародним та національним законодавством. Крім загальних вимог, запит повинен містити перелік запитань, які повинні бути поставлені в обов'язковому порядку під час проведення допиту, або відомості, які слід отримати. На ці та інші питання, що стосуються організаційно-тактичних аспектів проведення допиту, буде звернена увага далі.

*Проведення експертизи.* Проведення експертизи на підставі запиту про міжнародну правову допомогу регламентується низкою міжнародних договорів та КПК України. Так, ст. 6 Мінської конвенції 1993 року із Протоколом 1997 року визначає, що «Договірні Сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законо-

---

<sup>692</sup> Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 10 жовт. 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2291.

давством запитуваної Договірної Сторони, у тому числі проведення експертизи»<sup>693</sup>.

Згідно зі ст. 3 Договору між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах 2003 року, правова допомога охоплює виконання процесуальних дій, що передбачені законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема й проведення експертиз<sup>694</sup>.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про судову експертизу» 1994 року, міжнародне співробітництво у галузі судової експертизи може здійснюватися у формі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво<sup>695</sup>.

Розглянемо особливості призначення і проведення експертизи у межах міжнародної правової допомоги, що на практиці супроводжується рядом складнощів.

На деякі з них акцентують увагу А. Г. Каткова та Т. В. Каткова<sup>696</sup>. Так, розглядаючи призначення органами досудового слідства України проведення мистецтвознавчих експертиз у іноземних експертних установах або окремими експертами, які не є громадянами України, автори вказують: «складність роботи слідчих, які призначають проведення експертизи, полягає у виборі експертної установи за межами держави, що може точніше оцінити вартість предмета мистецтва чи антикваріату з урахуванням

---

<sup>693</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: прийнята 22 січ. 1993 р.: ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>694</sup> Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах: підпис. 27 берез. 2003 р.; ратифікований 10 груд. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 223.

<sup>695</sup> Про судову експертизу [Електронний ресурс]: Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

<sup>696</sup> Каткова Т. Г. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із посяганням на культурну спадщину: [практ. посіб.] / Т. Г. Каткова, Т. В. Каткова. – Х.: Право, 2011. – С. 150

мистецького ринку»<sup>697</sup>. Вважаємо доцільним уточнити твердження авторів.

Відповідно до КПК України (ст. 552), зміст та форма запиту про міжнародну правову допомогу повинні відповідати вимогам Кодексу або міжнародного договору України, що застосовується у конкретному випадку. Запит може бути складений у формі доручення. Запит повинен містити: 1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони; 2) посилання на відповідний міжнародний договір або дотримання засади взаємності; 3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога; 4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію; 5) відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України; 6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження; 7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження; 8) відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності; 9) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони<sup>698</sup>.

Ст. 552 КПК України узгоджується із положеннями відповідних міжнародних договорів<sup>699</sup>.

---

<sup>697</sup> Каткова Т. Г. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із посяганням на культурну спадщину : [практ. посіб.] / Т. Г. Каткова, Т. В. Каткова. – Х. : Право, 2011. – С. 150

<sup>698</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

<sup>699</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

Отже, міжнародне та національне законодавство не передбачає вимог вказувати за змістом запиту про надання міжнародної правової допомоги відомості щодо органу (установи) чи особи, що відповідальні за проведення експертизи, іншої процесуальної дії у запитуваній державі. Крім того, з практичної точки зору це навіть неможливо.

Так, вивчення слідчої практики свідчить, що зміст запитів як про надання міжнародної правової допомоги у формі проведення експертизи (що направляється компетентними органами України), так і її отримання (на підставі запиту компетентних органів іноземних держав), не містить конкретної назви експертної установи запитуваної держави, що буде проводити експертне дослідження. У будь-якому випадку це питання вирішується центральним (уповноваженим) органом іноземної запитуваної держави згідно з міжнародними договорами, національним законодавством, практикою вирішення подібних питань.

Отже за умови міжнародної правової допомоги лише центральний (уповноважений) орган, а за умови безпосереднього порядку зносин – компетентний орган, що набуває статусу уповноваженого, визначає виконавця – тобто, установу (особу), що має право проводити експертизу на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги.

Доповнимо, що такі положення стосуються не лише експертизи. Запит про міжнародну правову допомогу з питань проведення інших процесуальних дій, вирішення різних завдань, пов'язаних із з'ясуванням обставин злочину («встановити особу свідка», «встановити адресу юридичної особи» тощо), не передбачає необхідності вказувати запитуючою стороною інформації про відповідних виконавців. Центральний (уповноважений), компетентний орган запитуваної держави самостійно, виходячи із положень національного законодавства та практики його застосування, визначає, до чиєї компетенції відноситься вирішення поставлених завдань.

Для прикладу розглянемо особливості призначення та проведення експертизи у порядку міжнародної правової допомоги при провадженні кримінальної справи щодо торгівлі людьми з метою трансплантації. Так, органами досудового слідства МВС України було складено запит (клопотання) про надання

міжнародної правової допомоги (проведення судово-медичної експертизи) компетентними органами Республіки Молдова, Республіки Азербайджан та інших держав<sup>700</sup>. Узагальнення даних слідчої практики свідчить, що за таких умов до запиту додається постанова слідчого про призначення вказаної експертизи, яка включає такі реквізити:

1) назва постанови про призначення експертизи, дата і час її винесення;

2) уповноважена службова особа, що винесла постанову у кримінальному провадженні про який злочин та відносно яких осіб вона буде проведена;

3) короткий виклад основних обставин справи із вказівкою обставин, що обумовлюють необхідність міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, зокрема експертизи;

4) підстави призначення експертизи згідно із законодавством України;

5) рішення про призначення експертизи, зокрема: «у даній кримінальній справі призначити судово-медичну експертизу, проведення котрої доручити експертам судово-медичної установи Республіки Молдова»;

6) коло запитань, які повинні бути вирішені проведенням експертизи;

7) відомості про необхідність направлення копії постанови експертам судово-медичної установи Республіки Молдова, вказівка щодо направлення особи для проведення експертного дослідження тощо<sup>701</sup>.

Отже органи досудового розслідування України, призначаючи проведення експертизи компетентним органам запитуваної держави на підставі запиту про міжнародну правову допомогу при розслідуванні злочинів з міжнародними зв'язками, зобов'язані дотримуватися вимог КПК України, міжнародних договорів України, криміналістичних рекомендацій з підготовки та призначення експертизи, збирання та надання необхідних матеріалів, що необхідні для її проведення. Координація діяльності

---

<sup>700</sup> Головне слідче управління МВС України. Матеріали кримінальної справи № 1108410.

<sup>701</sup> Головне слідче управління МВС України. Матеріали кримінальної справи № 1108410.

з виконання запиту, призначення належних виконавців тощо є завданням центральних (уповноважених), компетентних органів запитуваної держави.

Інше проблемне питання при проведенні експертизи у межах міжнародної правової допомоги пов'язане із особливостями реалізації відповідальності експерта іноземної (запитуваної) держави за умови надання завідомо неправдивого висновку чи відмови від виконання покладених обов'язків.

Визнаючи проблемність ситуації й необхідність додаткових досліджень, зауважимо, що чіткої відповіді у міжнародних договорах на це питання немає. Хочемо звернути увагу на п. 7 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року, а саме: «кожна Сторона вживає необхідних заходів для забезпечення того, щоб до свідків або експертів, які допитуються на її території (відповідно до отримання показань шляхом відеоконференції – *Ю.Ч.*) та відмовляються давати показання при наявності такого обов'язку або дають неправдиві показання, її національне законодавство застосовувалося у такий же спосіб, як коли ці показання даються у рамках національного провадження»<sup>702</sup>.

Як свідчить аналіз міжнародної практики, дане правило поширюється й на правові відносини з експертами, які проводять дослідження чи допитуються компетентними органами іноземної запитуваної держави у межах міжнародної правової допомоги, а саме – національне законодавство запитуваної держави застосовується у такий самий спосіб, якби такий висновок (показання) давалися у межах національного кримінального провадження.

Наприклад, у справі відносно посадових осіб АКБ «Градобанк», через який урядом ФРН було перераховано кошти для громадян України, вивезених під час Великої Вітчизняної війни для роботи до Німеччини, й які використали кошти не за призначенням, експертами ДНД ЕКЦ МВС України було проведено ряд почеркознавчих експертиз. У подальшому, головний спеціаліст відділу технічної експертизи документів та почерку взяла участь у засі-

---

<sup>702</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

данні Земельного суду м. Хільдесхайм (Німеччина) для надання показань по деяких з проведених експертиз у цій справі. На початку засідання суддя попередив експерта про відповідальність за неправдивість показань. Було поставлено ряд питань для з'ясування рівня фахової підготовки, кваліфікації та досвідченості експерта. Під час допиту з'ясовувались різні аспекти процесу проведених досліджень, обґрунтованість та правомірність висновків. При цьому правила й порядок судового засідання у Німеччині не відрізнялись від порядку, регламентованого КПК України, хіба що надавалася розгорнута оцінка висновків експертів<sup>703</sup>.

Вважаємо, що удосконалення правової основи, розробка криміналістичних рекомендацій щодо проведення експертиз у межах міжнародної правової допомоги є актуальним завданням, сприяє досягненню завдань кримінального провадження, процесуальній та фінансовій економії, розвитку взаємодії між компетентними органами різних держав.

Проведення розглянутих та інших процесуальних дій пов'язане із *переданням речових доказів, документів* компетентним органам іноземної держави на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги.

Як свідчить вивчення практичних джерел, під час розслідування злочинів з міжнародними зв'язками нерідко виникають ситуації, коли речові докази, документи, інші предмети, що мають значення для встановлення обставин розслідуваного злочину, знаходяться за межами держави, в якій здійснюється кримінальне провадження. Міжнародними договорами та КПК України (ст. 549) встановлюються підстави витребування таких предметів з інших держав.

Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року визначає, що запитувана Сторона виконує, у передбачений її законодавством спосіб, будь-які судові доручення, які стосуються кримінальної справи і які надсилаються

---

<sup>703</sup> Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів : практика, досвід, проблеми / за заг. ред. І. П. Красюка. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2002– . – (Сер. Експертна служба МВС України). Вип. 2. – 2002.– С. 35-36

їй судовими властями запитуючої Сторони з метою забезпечення «передачі предметів, які являють собою речові докази» (ст. 3)<sup>704</sup>.

Мінська конвенція 1993 року із Протоколом 1997 року веде мову про надання правової допомоги шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема: «вилучення та передачі речових доказів» (ст. 6)<sup>705</sup>.

Широке коло предметів, які можуть передаватися у порядку міжнародної правової допомоги, передбачається за змістом низки двосторонніх договорів. Так, договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах 1992 року веде мову про те, що обсяг допомоги включає: «передачу речових доказів і документів, цінностей, здобутих шляхом скоєння злочину» (ст. 23)<sup>706</sup>.

Особливого характеру набуває передача речових доказів, документів, інших предметів за умови видачі особи (ст. ст. 6, 20 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року<sup>707</sup>, ст. 78 Мінської конвенції 1993 року<sup>708</sup>). Так, Договірна Сторона, запитувана про видачу, передає запитуючій Договірній Стороні

---

<sup>704</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>705</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

<sup>706</sup> Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах від 31 жовт. 1992 р. : ратифікований Законом України від 5 лют. 1993 р. №2996-ХІІ // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 158–166.

<sup>707</sup> Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 10–111.

<sup>708</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

предмети, які є знаряддями злочину, мають сліди злочину або здобуті злочинним шляхом; предмети, які можуть бути визнані речовими доказами в кримінальній справі. Ці предмети передаються на запит також у тому випадку, коли видача особи внаслідок її смерті або з інших причин не може відбутися (ст. 58 Договору між Україною та Кореїською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах 2003 року<sup>709</sup>).

Проведені дослідження свідчать, що передача речових доказів, документів, інших предметів під час розслідування злочинів і реалізації заходів міжнародного співробітництва здійснюється:

а) за умови видачі особи (екстрадиції), стосовно об'єктів, що додаються на виконання відповідного запиту;

б) у межах міжнародної правової допомоги – передача речових доказів здійснюється згідно з документами виконання запиту;

в) за умови перейняття кримінального провадження – передача речових доказів та документів відбувається разом з матеріалами кримінального провадження.

Безпосередньо до предметів, які можуть передаватися у межах міжнародного співробітництва, належать: предмети, котрі були використані при вчиненні злочину, що тягне видачу особи згідно з міжнародними договорами, у тому числі й знаряддя злочину; предмети, котрі були придбані в результаті злочину чи як винагорода за його вчинення; предмети, котрі можуть мати чи вже мають значення речових доказів у кримінальному провадженні.

Розглянемо особливості передачі предметів, що належать до останньої наведеної групи, передача яких відбувається у межах міжнародної правової допомоги.

Перш за все, для того, щоб передати предмети – речові докази – органам досудового розслідування України, необхідно їх виявити та вилучити згідно з процесуальними вимогами та криміналістичними рекомендаціями. У ряді випадків передачі предметів

---

<sup>709</sup> Договір між Україною та Кореїською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах : підпис. 13 жовт. 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2288.

передусе проведення відповідних процесуальних дій у порядку виконання запиту про міжнародну правову допомогу.

Згідно з КПК України, мова йде про витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій (ст. 93 КПК України), тимчасового доступу до речей і документів (ст. 159 КПК України), а також проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до обставин вчинення злочину: огляду, обшуку та інших.

Права третіх осіб на предмети, які були видані, залишаються непорушними. Після закінчення розслідування ці предмети повертаються стороні, яка їх видала, або за її згодою видаються безпосередньо особам, які мають на них право. Однак, якщо такої вимоги немає, дані предмети можуть залишатися у розпорядженні компетентних органів запитуючої держави (ст. 549 КПК України).

Часто місцезнаходження предметів, що мають важливе значення для встановлення обставин вчинення злочину, невідоме, але є підстави вважати, що вони перебувають за кордоном. У таких випадках доцільно використовувати сприяння Інтерполу для їх розшуку. Згідно з п. 4 Положення про НЦБ Інтерполу 1993 року, Укрбюро Інтерполу відповідно до покладених на нього завдань надсилає до Генерального секретаріату і НЦБ держав – членів Інтерполу запити та відомості правоохоронних органів країни, пов'язані з інформацією про злочин і злочинців, розшукуваних осіб, предмети, документи<sup>710</sup>.

Запитувана сторона може тимчасово відстрочити видачу предметів, якщо вони необхідні для розслідування іншого злочину, до часу закінчення цього розслідування або може видати їх запитуючій стороні тимчасово на визначений термін.

Слід розрізняти міжнародну правову допомогу у формі передачі речових доказів, документів, інших предметів, в тому числі й предметів власності, а також предметів, що були придбані у результаті вчинення злочину або отримані як винагорода за нього

---

<sup>710</sup> 452. Положення про Національне центральне бюро Інтерполу : затв. постанов. Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220 // Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання. – К., 2005. – С. 452-460

(при цьому права третіх осіб на предмети зберігаються) і діяльність з розшуку, арешту та конфіскації майна, грошей і цінностей, отриманих злочинним шляхом, а також майна, яке належить підозрюванім, обвинуваченим або засудженим особам, що теж здійснюється на підставі запиту про міжнародну правову допомогу (ст. 568 КПК України). Щодо останніх, то, відповідно до вироку чи рішення суду, майно та інші цінності можуть підлягати конфіскації для відшкодування потерпілим шкоди, завданої злочином, а також можуть бути конфісковані з передачею до Державного бюджету України (ч.4-6 ст. 568 КПК України). Тобто, розшук, арешт і конфіскація майна, грошей і цінностей, отриманих злочинним шляхом, є окремим видом міжнародної правової допомоги й проводиться в особливому порядку, визначеному спеціальними багатосторонніми міжнародними договорами: Конвенцією про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року, Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, Конвенцією Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 року та іншими.

Отже, міжнародне співробітництво при розслідуванні злочинів реалізується згідно з різними формами, з використанням особливих засобів, методів та прийомів. Як свідчить вивчення емпіричних даних, міжнародна правова допомога є найбільш поширеною формою міжнародного співробітництва. При цьому на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені цим КПК України чи міжнародним договором. Міжнародні договори України, КПК України за таких умов оперують узагальненим терміном «процесуальні дії», що використовується у законодавстві та практиці співробітництва з іноземними державами. Сьогодні важливим є опрацювання процесуальних положень та криміналістичних рекомендацій щодо проведення окремих процесуальних дій на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги.

## **РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ**

### **4.1. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів**

Вище були розкриті загальні питання, що стосуються теоретичних положень криміналістичного забезпечення. Акцентуємо увагу на актуальних питаннях реалізації криміналістичного забезпечення розслідування злочинів за сучасних умов.

Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів можна охарактеризувати як складову криміналістичного забезпечення, що полягає у створенні наукового підґрунтя застосовуваних методів, засобів, прийомів діяльності щодо залучення до вирішення практичних завдань спеціальних знань і технічних засобів, розробці відповідних криміналістичних рекомендацій.

Для успішної реалізації діяльності з розслідування злочинів важливо вирішити ряд питань, що входять до сфери техніко-криміналістичного забезпечення і пов'язані із застосуванням технічних засобів при проведенні процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також процесуальних дій, що проводяться у межах міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні; оцінці та використанню фактичних даних, отриманих за допомогою використання спеціальних засобів і технічних засобів у кримінальному провадженні, та ін.

Як відзначає В.Ю. Шепітько, на сучасному етапі техніко-криміналістичний напрям діяльності органів досудового слідства пов'язаний із розробленням і впровадженням новітніх науково-технічних засобів, технічних прийомів, інформаційних технологій. Створення і пропонування такого «продукту» й визначає

прагматичну спрямованість для криміналістики (наука для практики)<sup>711</sup>.

Певні складнощі у залученні нових технічних засобів до діяльності з розслідування злочинів обумовлює невизначеність у кримінальному процесуальному законодавстві правових підстав та переліку технічних засобів. Зокрема, як у КПК України 1960 року, так і чинному КПК України, регламентуються лише окремі питання, що стосуються застосування технічних засобів: мова йде про фотографування речових доказів, фіксування слідчих (розшукових) дій, залучення спеціаліста, проведення експертизи.

Пропозиції щодо закріплення переліку технічних засобів, які можуть застосовуватися при розслідуванні злочинів, неодноразово обговорювалися на сторінках наукової літератури. Щоправда, вони не знайшли свого остаточного закріплення, адже законодавчо зафіксувати такий перелік, виходячи із розвитку науково-технічного прогресу та його впливу на вирішення завдань кримінального провадження – недоцільно, та навіть більше – неможливо.

За таких умов постає питання щодо формування критеріїв, яким повинні відповідати технічні засоби, які застосовуються у кримінальному провадженні, що складатиме основу їх допустимості й при розслідуванні злочинів.

Вивчення наукових праць<sup>712</sup> свідчить, що допустимим визнається технічний засіб, який: 1) застосовується з метою

---

<sup>711</sup> Шепітько В. Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового слідства / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 41

<sup>712</sup> Гончаренко В. Г. Науково-технічні засоби в роботі слідчого / Гончаренко В. Г. – К. : Київ. ун-т, 1972. – 108 с.; Цымбал П. В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09, Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза / П. В. Цымбал. – К., 1992. – 25 с.; Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Коваленко. – К., 2004. – 16 с.;

Лисиченко В. К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : [учеб. пособие] / В. К. Лисиченко, В. В. Циркаль. – К. : КГУ, 1987. – 100 с.; Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. сту-

досягнення завдань кримінального провадження; 2) передбачений законом або йому не суперечить; 3) відповідає вимогам науковості, тобто в результаті його застосування отримується науково достовірний результат; 4) застосовується лише спеціально уповноваженими суб'єктами; 4) відповідає морально-етичним нормам, є безпечним, не загрожує життю та здоров'ю людей; 5) не завдає шкоди навколишньому середовищу.

Дотримання вказаних критеріїв допустимості технічних засобів має принципове значення. Так, наприклад, проблемні питання виникли у зв'язку з впровадженням у практичну діяльність з розслідування злочинів поліграфа. З даного приводу А.Ф. Волобуєв відзначає, що застосування поліграфа при розслідуванні злочинів можливо лише в процесуальній формі з дотриманням принципів кримінального процесу. Зокрема мова йде про порядок проведення психофізіологічної експертизи, що повинен визначатися окремою розробленою з використанням світового досвіду методикою, апробованою і затвердженою у встановленому порядку<sup>713</sup>. Відповідно, поки така методика є нерозробленою, використання поліграфа у діяльності з розслідування злочинів має ряд обмежень. О.І. Мотлях з даного приводу обґрунтовує та формує основні положення судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа та визначає інші форми використання поліграфа з метою розслідування злочинів<sup>714</sup>.

Поняття техніко-криміналістичного забезпечення, на думку О.В. Юнацького, включає сферу організаційних і правових відносин, що характерна для розробки та використання засобів криміналістичної техніки. Його основними елементами є: 1) власне криміналістична техніка та діяльність, яка пов'язана з її вдосконаленням, розробкою нових зразків; 2) правове регулювання застосування криміналістичної техніки; 3) підготовка суб'єктів

---

пеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Б. В. Романюк. – К., 2002. – 20 с.

<sup>713</sup> Волобуєв А.Ф. Про використання поліграфа при розслідуванні злочинів / А. Ф. Волобуєв // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 112-113

<sup>714</sup> Мотлях О.І. Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / О.І. Мотлях. - К., 2014 - 32 с.

застосування криміналістичної техніки; 4) організація застосування криміналістичної техніки в кожному випадку розслідування<sup>715</sup>.

У цілому погоджуючись із наведеними положеннями, зауважимо, що без розробки та залучення до практичної діяльності криміналістичних рекомендацій як науково обґрунтованих порад щодо використання спеціальних знань, застосування технічних засобів, неможливо забезпечити їх повноцінне впровадження до практичної діяльності з розслідування злочинів.

Як відзначає А.В. Іщенко, впровадження можна розуміти як планомірну, цілеспрямовану систему доведення наукових рекомендацій у галузі тактики, методики слідства і засобів криміналістичної техніки до прокурорів, слідчих, що забезпечує формування у них знань цих рекомендацій і науково-технічних засобів, вміння застосовувати їх у роботі. Таке впровадження передбачає підготовчі дії, зміст котрих є комплексом заходів з пропаганди апробованих науково-технічних досягнень, підготовку і перепідготовку кадрів, створення умов для використання, а також власне впровадження, використання<sup>716</sup>.

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що важливо розглядати не лише власне спеціальні знання, технічні засоби, які використовуються при розслідуванні злочинів, мають перспективу подальшого використання, але й формувати відповідні криміналістичні рекомендації.

Як свідчить вивчення слідчої та судової практики, частина технічних засобів, які застосовуються при розслідуванні злочинів, переважно й традиційно пов'язані із застосуванням фотографування, звуко- чи відеозапису, засобів вимірювання, складення планів і схем, виготовленням графічних зображень, відбитків та зліпків, спрямовані на фіксацію слідів злочину.

Однак навіть при застосуванні таких традиційних технічних засобів допускаються недоліки. Для прикладу охарактеризуємо ситуацію із використанням засобів фотозйомки. Виявлені недоліки

---

<sup>715</sup> Юнацький О. В. Криміналістична техніка, її значення і місце в системі техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів / О. В. Юнацький // Вісник Запорізького юрид. ін-ту. – Запоріжжя, 1998. – Вип. 2. – С. 157

<sup>716</sup> Іщенко А. В. Використання спеціальних знань у правоохоронній практиці: старі та нові проблеми / А. В. Іщенко, Р. П. Марчук // Науковий вісник НАВСУ. – К., 2001. – Вип.3. – С. 204–211.

пов'язані із оформленням отриманих результатів, власне застосуванням прийомів і методів криміналістичної фотографії. Не дотримуються криміналістичні рекомендації щодо наведення повних відомостей про засіб фотографування, особу, яка його здійснювала, фотографовані об'єкти тощо. Також зауваження стосуються складення відповідних фототаблиць, пов'язані із відсутністю пояснювальних написів, відомостей про носії інформації, недотримання вимог щодо методів і прийомів криміналістичної фотографії. Наприклад, у кримінальній справі по обвинуваченню гр. Б. у контрабанді історичних та культурних цінностей на територію Російської Федерації, за попередньою змовою з невстановленими слідством особами, у протоколі огляду місця події, що проходив на території зони митного контролю, було здійснено огляд монет (денарій 149-150 років часів Римської імперії, денарій 222-228 років часів Римської імперії, полторак 1625 року часів Речі Посполитої і солід 1663 року часів Речі Посполитої), конверта та спеціальної листівки, до якої спеціальним способом були приховані монети. Однак фототаблиця до протоколу огляду місця події не містила пояснювальних написів до фотознімків, при виконанні детальної фотозйомки вимірювальним методом використано неналежний масштаб (звичайна лінійка замість криміналістичної), відсутні дані про засіб фотозйомки, носій відповідної інформації (плівка, диск) та виконавця<sup>717</sup>. Подібні недоліки зустрічаються й у інших матеріалах кримінальних проваджень, що є неприйнятним.

Доцільність застосування фотозйомки пов'язана з тим, що фотографування дозволяє з великою точністю зафіксувати об'єкт, його стан, ознаки; дає адекватне уявлення про зображений на фотознімку об'єкт; фотографічне зображення має властивість наочності і документальності; існує можливість одержання слабковидимих і невидимих деталей, слідів, ознак<sup>718</sup>. Ряд криміналістичних вимог стосується порядку оформлення фотознімків (складення фототаблиці), що повинна

---

<sup>717</sup> Архів Голосіївського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 385, 2010-2012 рр.

<sup>718</sup> Криміналістика : підруч. / [В. М. Глібо, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, З. І. Митрохіна, В. Ю. Шепітько] ; під ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 70

супроводжуватися пояснювальними написами, засвідчуватися підписами уповноважених осіб, печатками відповідного органу (підрозділу), містити носій відповідної інформації тощо.

Вітчизняна практика узгоджується із практикою вирішення подібних питань в іноземних державах, адже фотографування є поширеним методом фіксації у кримінальному провадженні. Так, при провадженні кримінальних справ у США, теж використовується «coordinated photo series» – сукупність фотознімків з місця події, що включає орієнтуючі, оглядові, вузлові і детальні фотографії, що використовуються у подальшому як докази<sup>719</sup>.

На даний час цифрові технології практично повністю витіснили аналогові, й, як свідчить вивчення сучасної навчальної літератури, криміналістичні рекомендації щодо застосування цифрових форм фотозйомки розглядаються недостатньо. Вказана проблематика потребує доопрацювання, адже носії комп'ютерної інформації, які поянюють зміст протоколу процесуальної дії, виступають його додатками (ч. 2 ст. 105 КПК України).

Крім того, законодавець у деяких випадках зобов'язав застосовувати фотографування під час досудового розслідування. Так, згідно з ч. 2 ст. 100 КПК України, речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються у протоколі огляду. Якщо за певних умов речові докази повертаються власнику чи знищуються (ч. 6 ст. 100 КПК України), речові докази також фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються.

КПК України визначає, що хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі, а результати фіксування процесуальної дії за допомогою технічних засобів є додатками до протоколу (ст. ст. 104, 105 КПК України).

Важливо, що, згідно з новим кримінальним процесуальним законодавством України, відбулося розширення можливостей застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження. Це може свідчити й про перші кроки до надання інформативним додаткам до протоколу (звуко-, відеозапису) повноцінного джерела доказової інформації. Так, мова йде про ч. 3 ст. 104 КПК України: «якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит,

---

<sup>719</sup> Щербаков С. В. Американское доказательственное право : англо-русский словарь-справочник / Щербаков С. В. – М. : Юрлитинформ, 2010. – С. 34

текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього»<sup>720</sup>.

Зауважимо, що вказане не відмінє протокольну фіксацію, адже складення протоколу є обов'язковим, що законодавець визначив у непрямих вказівках (абз. 2 ч. 2 ст. 104; ч. 2 ст. 105 КПК України), й показання, заради одержання яких проводився допит, неодмінно мають бути зафіксовані у протоколі допиту та ситуативно в технічних додатках до нього<sup>721</sup>. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо (ч. ч. 1-3 ст. 107 КПК України).

Отже, мова йде не про відмову від протокольної фіксації, а про можливість її скорочення за умови дотримання певних правових підстав. Пропозиції щодо скорочення обсягу протокольної фіксації за умови застосування технічних засобів та наявності належних результатів технічного документування тривалий час висловлювалися у науковій літературі<sup>722</sup>. Проте лише зараз, з дією чинного КПК України, можна констатувати зрушення у цьому напрямі.

Визначаючи прогресивність даної процесуальної норми, слід зробити певні застереження. Зокрема, дане положення сьогодні доцільно застосовувати в окремих випадках, адже якщо проведення допиту має конфліктний характер, допитуваний є малолітньою чи неповнолітньою особою, особою у тяжкому стані здо-

---

<sup>720</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

<sup>721</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – С. 285

<sup>722</sup> Быховский И. Е. Об актуальных вопросах совершенствования процессуальной регламентации следственных действий / И. Е. Быховский // Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий : сб. науч. тр. – Ташкент : Ташк. высшая школа МВД СССР, 1982. – С. 3–11; Лисиченко В. К. Негативні обставини та їх значення у розслідуванні злочинів : [монографія] / В. К. Лисиченко, І. І. Когутич. – К. : Дія, 2002. – С. 154

ров'я, таке спрощення протокольної форми фіксації використову-вати не варто<sup>723</sup>.

Як свідчать проведені дослідження, складення протоколу та додатків до нього застосовується й в іноземних державах. Про це свідчить вивчення наукових праць, положень міжнародних договорів та законодавства держав.

Наприклад, за умови міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів з міжнародними зв'язками, а саме проведення процесуальних дій за запитом про міжнародну правову допомогу, поряд із застосуванням технічних засобів фіксації складення протоколу є обов'язковим (ст. ст. 552, 558, 567 КПК України), якщо міжнародним договором не передбачено інше. Це дозволяє уникати зайвих непорозумінь, адже протокольна форма фіксації процесуальних дій узгоджується із законодавством держав СНД (ст. 29 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Вірменія<sup>724</sup>, ст. ст. 218, 234 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Казахстан<sup>725</sup> та ін.), законодавством держав далекого зарубіжжя (Французька Республіка<sup>726</sup>, Великобританія<sup>727</sup>), міжнародними договорами (ч. 6 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року<sup>728</sup>).

Використання технічних засобів може застосоватися із тактичною метою, що буде сприяти подоланню протидії розслідуванню злочинів. Мова йде про інтелектуальну діяльність,

---

<sup>723</sup> Криміналістика : підруч. / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – С. 457

<sup>724</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения [Электронный ресурс] : принят 1 июля 1998 г. / Национальное собрание Республики Армения. Официальный сайт. – Режим доступа : <http://www.parliament.am/legislation.php>

<sup>725</sup> Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс] : утв. 13 декабря 1997 г. №206-І. – Режим доступа : <http://www.zakon.kz/211945-ugolovno-processualnyjj-kodeks.html>

<sup>726</sup> Головки Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Головки Л. В. – М. : Спарк, 1995. – С. 50-52

<sup>727</sup> Police Law Primer / Kenneth Sloan. Fifth edition. – London ; Edinburgh ; Dublin : Butterworths, 1996. – 398 p.

<sup>728</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

що використовує технічні засоби із тактичною ціллю. Наприклад, застосування засобів звуко- та відеозапису для нейтралізації можливих спроб зміни показань чи відмови від раніш даних показань; демонстрація допитуваному відео- та аудіозаписів допитів підозрюваних (обвинувачених), які містять показання, що викривають злочинну діяльність; демонстрація допитуваному можливостей експертизи, технічних засобів дослідження речових доказів у справі<sup>729</sup>.

Актуальним питанням є застосування нових технічних засобів, які передбачені міжнародними договорами чи відповідають кращому досвіду правоохоронних органів іноземних держав. Зокрема, це лазерне сканування місця події<sup>730</sup>, інформаційно-пошукові системи біометричної ідентифікації особистості<sup>731</sup>, інформаційно-пошукові системи ідентифікації слідів пальців рук людини<sup>732</sup>, засоби відеоконференції<sup>733</sup> та інші.

Актуальним завданням є розробка криміналістичних рекомендацій щодо проведення процесуальних дій шляхом *відео-конференції* як у межах кримінального провадження, так і застосування заходів міжнародного співробітництва.

За результатами дослідження І.В. Черниченко, є необхідність у постанові про здійснення дистанційного досудового розслідування, крім відомостей, передбачених ч. 5 ст. 110 КПК

---

<sup>729</sup> Алексеев О. О. Застосування науково-технічних засобів з метою подолання протидії розслідуванню злочинів / О. О. Алексеев, Ю. М. Черноус // Наше право. – 2009. – № 1, ч. 2. – С. 13–16.

<sup>730</sup> Орлов Ю. Ю. Застосування лазерного сканування під час огляду місця події / Ю. Ю. Орлов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. – К., 2011. – № 4. – С. 196–201.

<sup>731</sup> Мовчан А. В. Проблеми використання інформаційно-пошукових систем біометричної ідентифікації особистості в оперативно-розшуковій діяльності / А. В. Мовчан // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (Україна, Київ, 25-26 жовт. 2007 р.) / КНУВС. – К., 2007. – С. 19–21.

<sup>732</sup> Гончар В. К. Автоматизовані габітоскопічні системи та їх використання в правоохоронній діяльності / В. К. Гончар, М. Кандарелі // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (Україна, Київ, 25-26 жовт. 2007 р.) / КНУВС. – К., 2007. – С. 75–78.

<sup>733</sup> Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах : сучасний стан та перспективи розвитку : [монографія] / Смирнов М. І. ; Одеська нац. юрид. акад., Інститут прокуратури та слідства. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 75-111

України, також додатково зазначати найменування органу досудового розслідування, якому доручається забезпечити проведення відеоконференції, прізвище, ім'я, по батькові (найменування) особи, яка братиме участь у проведенні слідчої (розшукової) дії у режимі відеоконференції, її процесуальний статус, дату і час проведення допиту, впізнання осіб чи речей.

Допит і пред'явлення для впізнання осіб чи речей у режимі відеоконференції під час досудового розслідування здійснюються за загальними правилами, передбаченими для цих слідчих (розшукових) дій ст.ст. 223 – 229, 231 КПК України, з урахуванням особливостей, що регламентовані спеціальною нормою – ст. 232 Кодексу. Невирішеними при цьому залишається ряд питань, для розв'язання яких запропоновано враховувати, що: 1) місцезнаходження захисника визначається особою, якій надається правова допомога; 2) захисник підозрюваного (обвинуваченого) не може перебувати у місці знаходження особи, щодо якої застосовуються заходи безпеки, оскільки це знижує їх ефективність; 3) поняті при пред'явленні для впізнання знаходяться поряд з особою, яка впізнає. У випадку, якщо слідчий, прокурор вважатимуть за доцільне, за їх рішенням можуть додатково залучатися поняті, що перебуватимуть поряд з особами, які пред'являються для впізнання; 4) слідчий, прокурор, що організовує відеоконференцію, складає протокол та здійснює паралельний відеозапис слідчої дії; 5) такі документи, як розписка про роз'яснення прав та обов'язків, протокол, відеофонограма, надані допитуваним письмові документи, складені схеми, малюнки, креслення, нотатки тощо, негайно надсилаються слідчому, прокурору, який здійснює досудове розслідування<sup>734</sup>.

У літературних джерелах постійно обговорюється проблематика удосконалення заходів із застосування відеоконференції, є потреба процесуального, криміналістичного, організаційно-технічного, методичного забезпечення у цьому напрямі.

---

<sup>734</sup> Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України. : автореф. дис.. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – К., 2014. – С. 10.

Законодавство багатьох іноземних держав (США, Канада, Великобританія, Німеччина) допускає одержання показань, проведення інших процесуальних дій у режимі відеоконференції за виняткових обставин. В інших випадках необхідна згода сторін у справі або вмотивована вимога обвинуваченого (його захисту). Незалежно від процесуальних законів держав, одне правило застосовується обов'язково: для ефективного забезпечення прав обвинуваченого останній повинен мати можливість безпосередньо брати участь в отриманні і перевірці доказів, отриманих шляхом нових процедур і технологій. Критерієм, що визначає можливість застосування відеоконференції, є особлива важливість доказів для встановлення істини у справі і неможливість відповідної особи через об'єктивні чи суб'єктивні обставини постати перед судом чи слідчим. Наприклад, у США суд розглядає питання, чи «в стані» свідки дати показання, тобто чи бажають вони добровільно з'явитися у суді і чи не перебувають за межами дії повістки, після чого вирішує питання про можливість отримання показань шляхом відеоконференції. Особи, які не є громадянами США, що постійно проживають у зарубіжній державі, вважаються апріорі «не в стані давати показання безпосередньо»<sup>735</sup>.

У Німеччині показання свідка за допомогою відеоконференції можуть бути отримані у двох випадках. По-перше, якщо є безпосередня небезпека заподіяння серйозної шкоди безпеці свідка за умови, якщо він буде допитуватися у присутності таких осіб, та якщо небезпеки не можна уникнути іншим шляхом, крім зазначеного. По-друге, коли показання свідка необхідні для встановлення істини у справі, а його особиста явка неможлива через тривалу хворобу чи немічність, значну віддаленість від місця розгляду справи, або коли державний обвинувач, захисник обвинуваченого і обвинувачений дають згоду<sup>736</sup>.

---

<sup>735</sup> Милинчук В. В. Использование видеосвязи при получении доказательств по уголовным делам в рамках международного сотрудничества / В. В. Милинчук // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2001. – № 5. – С. 95

<sup>736</sup> Милинчук В. В. Взаимная правовая помощь по уголовным делам : общие условия оказания и формы (действующая практика и перспективы развития) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Милинчук Вероника Владимировна. – М., 2001. – С. 130

Спершу відеоконференція як метод проведення процесуальних (слідчих) дій була закріплена у ст. 85-3 КПК України 1960 року<sup>737</sup> згідно із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 16 червня 2011 року<sup>738</sup>.

Чинний КПК України регламентує застосування відеоконференції під час досудового розслідування, зокрема, проведення допиту та впізнання (ст. 232), за умови проведення процесуальних дій під час судового провадження (ст. 336), а також проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави (ст. 567).

Порядок проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом відеоконференції регламентується за змістом міжнародних договорів (наприклад, п. 18 ст. 18 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (мова йде про відеозв'язок)<sup>739</sup> та ін.).

Наприклад, ч. 5-7 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року<sup>740</sup> визначає, що:

«а) під час допиту повинні бути присутніми представники судового органу запитуваної Сторони, у разі необхідності їм допомагає перекладач; вони несуть відповідальність як за встановлення особи того, кого будуть допитувати, так і за дотримання основних принципів законодавства запитуваної Сторони. Якщо представники судового органу запитуваної Сторони вважають, що під час допиту порушуються основні принципи законодавства запитуваної Сторони»

---

<sup>737</sup> Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом від 28 груд. 1960 р. ; зі змінами і доп. станом на 17 січ. 2012 р. Відп. офіц. текст. – К. : Правова єдність, 2012. – 215 с.

<sup>738</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 16 черв. 2011 р. № 3529-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 4. – Ст. 22.

<sup>739</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

<sup>740</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

ни, то вони негайно вживають необхідних заходів, щоб забезпечити продовження допиту відповідно до зазначених принципів;

б) у разі необхідності компетентні органи запитуючої та запитуваної Сторін погоджують заходи стосовно захисту допитуваної особи;

с) допит проводиться безпосередньо судовим органом запитуючої Сторони або під його керівництвом відповідно до її законодавства;

д) якщо необхідно, то на прохання запитуючої Сторони або допитуваної особи запитувана Сторона забезпечує надання допомоги перекладача допитуваній особі;

е) допитувана особа може скористатися правом відмови давати показання, яке їй надане законодавством, або запитуваної, або запитуючої Сторони.

6. Без шкоди будь-яким погодженим заходам стосовно захисту осіб судовий орган запитуваної Сторони після завершення допиту складає *протокол*, зазначаючи дату й місце проведення допиту, особу того, кого допитали, імена та посади решти осіб у запитуваній Стороні, які брали участь у допиті, будь-які складені присяги, а також технічні умови, у яких проводився допит. Документ надсилається компетентним органом запитуваної Сторони компетентному органу запитуючої Сторони»<sup>741</sup>.

Україною при ратифікації даного Протоколу було визначено, що для цілей Конвенції (ст. 24) у редакції статті 6 Другого додаткового протоколу «судовими органами» Україна вважає суди загальної юрисдикції, прокурорів усіх рівнів та органи досудового слідства<sup>742</sup>.

Виходячи із викладеного, зауважимо, що у КПК України (ст. 567) лишилося не закріплене положення, що допит за участю обвинуваченого або підозрюваного шляхом відеоконференції про-

---

<sup>741</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

<sup>742</sup> Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 50. – Ст. 545.

водиться лише за його згодою (згідно з ч. 8 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року<sup>743</sup>).

На відміну, у ч. 4 ст. 85-3 КПК України 1960 року було визначено, що «слідчі дії під час відеоконференції за участю підозрюваного, обвинуваченого і підсудного проводяться лише за їх письмовою згодою, про що зазначається у протоколі слідчої дії»<sup>744</sup>.

Вважаємо, що окреслене доповнення повинно бути відображено й за змістом ст. 567 КПК України, що узгоджуватиметься із положеннями міжнародних договорів України, сприятиме захисту прав і свобод людини.

Слід відзначити, що, згідно із загальними правилами застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження (ч. 2 ст. 107 КПК України), до початку проведення процесуальної дії про застосування технічних засобів повинні бути повідомлені всі її учасники. Це правило поширюється й за умови застосування технічних засобів відеоконференції. Тому свідок, потерпілий, підозрюваний, інші особи, які будуть брати участь у проведенні процесуальної дії шляхом відеоконференції, обов'язково завчасно повинні бути повідомлені про застосовувані технічні засоби.

Правова регламентація відеоконференції є важливою умовою її практичної реалізації при проведенні процесуальних дій у порядку міжнародного співробітництва. Переважно мова йде про проведення допиту, зокрема отримання показань свідків, які проживають за кордоном і через різні причини (суб'єктивні та об'єктивні) не з'являються до компетентних органів запитуючої держави.

За таких умов проведення допиту шляхом відеоконференції є найкращою альтернативою, що дозволяє компетентним органам не лише отримувати показання відповідного учасника кримі-

---

<sup>743</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

<sup>744</sup> Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом від 28 груд. 1960 р. ; зі змінами і доп. станом на 17 січ. 2012 р. Відп. офіц. текст. – К. : Правова єдність, 2012. – 215 с.

нального провадження, але й спостерігати за його поведінкою, вербальними та невербальними реакціями.

Можна виділити правові і фактичні підстави застосування відеоконференції при проведенні процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги. Правові підстави відображають передбачені законодавством умови, що надають право проводити відповідну процесуальну дію за допомогою відеоконференції. До них належать:

- міжнародні договори України, КПК України, принцип взаємності;

- запит компетентного органу запитуючої держави про надання міжнародної правової допомоги (що містить прохання про проведення процесуальних дій шляхом відеоконференції).

Фактичні підстави пов'язані із наявністю інформації про злочин, що зачіпає інтереси кількох держав, обставини його вчинення, що можуть набути доказового значення шляхом проведення процесуальних дій із використанням відеоконференції, за умови:

- 1) неможливості прибуття учасника процесуальної дії до компетентного органу запитуючої (іноземної) держави.

Така ситуація може бути обумовлена об'єктивними і суб'єктивними причинами. До об'єктивних відносяться: перебування особи під вартою в іншій державі; фізичні вади, тяжка хвороба. Суб'єктивними причинами, що пов'язані з відмовою учасника процесуальної дії безпосередньо взяти участь у її проведенні, є, наприклад, побоювання за власну безпеку. Так, зокрема, Німеччина не гарантує безпеку свідка за умови відсутності двосторонньої угоди між державами, які не є членами Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року. Серед інших суб'єктивних причин варто назвати недостатню компенсацію витрат на проїзд, проживання і супутні витрати запитуючою державою<sup>745</sup>.

- 2) проведення процесуальних дій із особами, щодо яких застосовуються заходи безпеки у кримінальному провадженні.

---

<sup>745</sup> Милинчук В. В. Использование видеосвязи при получении доказательств по уголовным делам в рамках международного сотрудничества / В. В. Милинчук // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2001. – № 5. – С. 92

Однак, попри переваги, вивчення слідчої та судової практики свідчить про недостатнє застосування відеоконференції за даних умов, що обумовлено низкою причин.

Перша – пов’язана з особливостями правової регламентації, що вперше відбулася згідно із Законом України від 16 червня 2011 року. Так, ч. 3. ст. 85-3 КПК України 1960 року було визначено, що «відеоконференція може застосовуватися під час допиту свідка, експерта, підозрюваного, обвинуваченого і підсудного, очної ставки, пред’явлення для впізнання, відтворення обстановки і обставин події»<sup>746</sup>. При дослідженні окресленої проблематики ми наголошували на необхідності доповнення законодавства, додавши до ст. 567 КПК України положення, згідно з яким за допомогою відеоконференції можна проводити й інші процесуальні дії<sup>747</sup>.

Так, дійсно, на сторінках наукової літератури активно обговорюються питання проведення за допомогою відеоконференції слідчого огляду (М.І. Смирнов<sup>748</sup>), експертизи (А.С. Сизоненко<sup>749</sup>), закінчення досудового слідства зі складанням обвинувального висновку, направлення справи до суду через прокурора (Т.В. Михальчук<sup>750</sup>).

Частина таких пропозицій за умови належного забезпечення вже сьогодні може стати реальністю. Так, наприклад, під час досудового розслідування виникають ситуації, пов’язані із

---

<sup>746</sup> Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом від 28 груд. 1960 р. ; зі змінами і доп. станом на 17 січ. 2012 р. Відп. офіц. текст. – К. : Правова єдність, 2012. – 215 с.

<sup>747</sup> Черноус Ю. М. Застосування відеоконференції при проведенні слідчих дій у межах міжнародної правової допомоги у кримінальних справах / Ю. М. Черноус // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Х., 2012. – № 1 (56). – С. 164

<sup>748</sup> Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцв’язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Смирнов Максим Іванович. – Одеса, 2005. – С. 95

<sup>749</sup> Сизоненко А. С. Можливості використання відеозв’язку для проведення слідчих дій / А. С. Сизоненко // Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі : матеріали «круглого столу» (Київ, 20 трав. 2011 р.). – К., 2011. – С. 118

<sup>750</sup> Михальчук Т. В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Т. В. Михальчук. – К., 2009. – С. 11

необхідністю оголошення процесуальних рішень учасникам кримінального провадження, й за умови, якщо відповідна особа не може з'явитися до місця провадження досудового розслідування, перебуває на території іншої держави, проведення процесуальних дій за допомогою відеоконференції сприятиме процесуальній та фінансовій економії.

Відзначивши необхідність розширення переліку процесуальних дій, проведення яких можливе у межах міжнародної правової допомоги шляхом відеоконференції, слід вказати, що вирішення відповідних практичних завдань повинно здійснюватися згідно з міжнародними договорами, КПК України та за домовленістю компетентних органів держав.

Наприклад, як відомо, протоколи процесуальних дій, інші документи, що складаються у кримінальному провадженні, повинні бути засвідчені їх учасниками. Сьогодні, з метою вирішення таких завдань, вчені висловлюють різні пропозиції. Так, відеоконференція надає можливість спільної роботи з даними, включаючи підписання документів, для чого в систему включається так звана «біла дошка» – спеціальний додаток, що відкриває вікно, в якому кожний учасник може вводити як текст, так і графічні зображення (наприклад, підпис), що стають видимими для кожного учасника<sup>751</sup>. Тому дотримання вимог процесуальної форми – засвідчення підписами протоколів процесуальних дій, інших документів – може бути успішно вирішено.

Другим чинником, що перешкоджає практичному застосуванню відеоконференції, є недоліки організаційно-технічного, кадрового, методичного забезпечення. Нерідко причиною є й суб'єктивний чинник, пов'язаний із консервативністю в отриманні і оцінці доказів уповноваженими суб'єктами та навіть небажанням витрачати «надмірні» зусилля.

При проведенні процесуальних дій шляхом відеоконференції вони транслуються для запитуючої сторони в режимі «реального часу» з передачею зображення і звуку. Оскільки при проведенні процесуальних дій, як правило, не виникає необхідності

---

<sup>751</sup> Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах : сучасний стан та перспективи розвитку : [монографія] / Смирнов М. І. ; Одеська нац. юрид. акад., Інститут прокуратури та слідства. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 82

у проектуванні зображення на великий екран, для проведення відеоконференції може бути використаний підключений до мережі Інтернет комп'ютер з монітором і відеокамерою. За допомогою програми «speak free» («вільна розмова») це дозволяє провести допит свідка (обвинувачуваного, потерпілого, експерта), що перебуває в будь-якому регіоні держави чи країні світу, де є доступ до мережі Інтернет. При цьому на екрані монітора буде відеозображення свідка, а з динаміків буде досить чисто чути його голос. Слідчий і допитуваний бачать один одного на екранах монітора і можуть спілкуватися між собою. Допит (звук і відеозображення) може записуватися і відтворюватися, у тому числі й у суді<sup>752</sup>. Підтримуючи пропозицію М.І. Смирнова, слід вказати про необхідність застосування заходів, спрямованих на забезпечення таємниці досудового розслідування, адже інформація в мережі Інтернет все частіше зазнає втручання з боку сторонніх осіб.

При проведенні процесуальних дій шляхом відеоконференції у межах міжнародної правової допомоги застосовується законодавство запитуючої держави. Запитувана сторона повинна забезпечити його виконання за умови, якщо законодавство запитуючої держави не має суттєвих суперечностей із законодавством запитуваної (щодо дотримання прав і свобод людини, процедури проведення). За умов неузгодженостей питання вирішується у кожному окремому випадку дипломатичним шляхом.

На підставі вивчення міжнародних договорів, наукових праць наведемо криміналістичні рекомендації, якими слід керуватися за умови проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги шляхом відеоконференції:

- можливість проведення процесуальних дій шляхом відеоконференції повинна узгоджуватися із законодавством обох держав (запитуючої та запитуваної);

- у запитуваної держави повинні бути наявні належні технічні засоби для відеоконференції. Якщо запитувана держава не має доступу до таких технічних засобів, вони можуть надаватися їй

---

<sup>752</sup> Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах : сучасний стан та перспективи розвитку : [монографія] / Смирнов М. І. ; Одеська нац. юрид. акад., Інститут прокуратури та слідства. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 83

запитуючою державою за взаємною згодою (ч. 1-2 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р.<sup>753</sup>);

- попереднє узгодження порядку проведення процесуальної дії компетентними органами обох держав (законодавства; учасників; місця та часу проведення процесуальної дії; необхідних технічних засобів; заходів безпеки);

- залучення необхідних учасників процесуальної дії, у тому числі й перекладача, захисника, технічних помічників;

- проведення процесуальної дії згідно із стадіями: підготовчою; безпосереднього проведення; фіксації ходу та результатів; оцінки отриманих результатів та визначення їх значимості, місця в системі доказової інформації. Так, наприклад, початкова стадія проведення процесуальної дії розпочинається із встановлення особистих даних учасників, роз'яснення їх прав і обов'язків (особа, яка дає показання, може скористатися правом відмови від їх надання, якщо таке право надається їй законодавством запитуваної або запитуючої держави, згідно з п. е ч. 5 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 року<sup>754</sup>); доведення до відома учасників інформації про наявні технічні засоби і порядок їх застосування, засвідчення їх згоди та ін.;

- дотримання вимог, що забезпечують отримання повних і достовірних показань: недопущення будь-якого впливу на учасника процесуальної дії (приміщення для відеоконференції повинно повністю бути відображеним на екрані, представлені й помітні учасники процесуальної дії), діє заборона постановки навідних запитань;

- застосування низки тактичних прийомів з метою досягнення поставлених завдань. При проведенні допиту це встановлення психологічного контакту; надання можливостей вільної розповіді особи, постановки різних запитань (уточнюючих,

---

<sup>753</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

<sup>754</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

контрольних, нагадуючих); використання з метою уточнення отриманих показань макетів, малюнків, фотознімків, відеозаписів; пред'явлення речових доказів та інших об'єктів, які можуть сприяти отриманню достовірних показань чи пригадуванню обставин події допитуваним;

- спостереження за невербальними реакціями (міміка, жести, поведінка) з метою оцінювання достовірності показань, прийняття процесуальних і тактичних рішень;

- дотримання процесуальних та криміналістичних вимог щодо фіксації ходу і результатів проведеної процесуальної дії (це стосується як ведення протоколу, так і носіїв відеоінформації (ч. 5 ст. 567 КПК України). Процес фіксації ходу і результатів процесуальної дії є досить складним і може бути охарактеризований з двох аспектів: процесуального і криміналістичного. З процесуальної точки зору, першочергова увага повинна бути приділена процесуальній формі закріплення і засвідчення доказової інформації. Криміналістичний аспект головним чином спрямовується на фіксацію змісту проведеної процесуальної дії: питання, які були поставлені допитуваному та відповіді на них; емоційні реакції та ін.

- ознайомлення учасників із протоколом процесуальної дії та додатками до нього, зокрема й технічними носіями інформації, внесення зауважень і доповнень.

Варто підсумувати, що проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги шляхом відеоконференції хоча й супроводжується необхідністю вирішення низки проблемних питань, але й має багато переваг, розширює можливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, у тому числі й за умови застосування заходів міжнародного співробітництва.

Розглядаючи питання техніко-криміналістичного забезпечення, слід наголосити на значенні його *інформаційної складової*. За будь-яких умов діяльність із розслідування злочинів нерозривно пов'язана з інформацією та інформаційними процесами. Сьогодні органи досудового розслідування все більше залежать від їх інформованості і здатності ефективно використовувати інформацію. Особливого значення цей чинник набуває за умови розслідування злочинів із міжнародними зв'язками, що

вимагають застосування заходів міжнародного співробітництва, адже для того, щоб з'ясувати всі обставини вчинення злочинів, встановити співучасників у багатоепізодних справах, які вчинюються на території кількох держав чи їх громадянами, необхідно провести ґрунтовну роботу зі збирання, дослідження, оцінки, використання інформації. Частина такої інформації сьогодні зосереджена у різноманітних базах даних, криміналістичних обліках регіонального, державного та міжнародного рівнів, і пошук раціональних рішень потребує її всебічного опрацювання.

У криміналістиці, незважаючи на велику кількість робіт з окресленої проблематики, не сформовано єдиного поняття інформації. Аналіз різноманітних визначень інформації відображає її службове призначення, а саме – отримати якесь повідомлення із зовнішнього світу, усунути невизначеність, виявити зв'язок між фактами, подіями, а також прямий і зворотний зв'язок між елементами різноманітних систем, якими управляють, і елементами, які управляють<sup>755</sup>.

Поряд із терміном «інформація» розглядається поняття «криміналістична інформація», під якою, на думку В.І. Галагана, у синтезованому вигляді маються на увазі будь-якого роду відомості, що мають відношення до розслідуваної події, отримані процесуальним і непроцесуальним шляхом у процесі розслідування злочину слідчим або працівником органу дізнання відповідно до рекомендацій, розроблених криміналістикою, які можуть бути доказами у справі або сприяти їх одержанню та вжиттю заходів для попередження і припинення інших злочинів<sup>756</sup>.

На думку В.Г. Хахановського, криміналістична інформація – це систематизовані дані про людей, способи і засоби вчинення

---

<sup>755</sup> Галатіна Т. Г. Оперативно-розшукова інформація у кримінальному судочинстві / Т. Г. Галатіна // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. – К., 2003. – № 1. – С. 34

<sup>756</sup> Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / В. И. Галаган. – К., 1992. – С. 9

злочинів, про викрадені речі, сліди та речові докази, трупи, а також інші об'єкти, що мають значення для розслідування злочинів<sup>757</sup>.

Як відзначає В. В. Бірюков, криміналістична інформація – це відомості про подію злочину, отримані в результаті його цілеспрямованого пізнання криміналістичними засобами й методами з метою використання в розслідуванні для встановлення механізму та визначення ролі кожного причетного до нього об'єкта, про об'єкти, що складають масиви криміналістичних обліків, а також знання з криміналістики, які створюють умови для виявлення, вилучення і використання вказаних даних у розслідуванні та вдосконаленні науки криміналістики<sup>758</sup>.

Необхідність створення умов для прийняття обґрунтованих рішень, здійснення контролю за різноманітними об'єктами та явищами ініціювала появу й функціонування у сучасному суспільстві численних інформаційних систем із різними рівнями об'єднання масивів, автоматизації процесів реєстрації та опрацювання інформації, доступом до масивів. Створення інформаційних систем сприяє впорядкуванню роботи з певною інформацією про об'єкти обліку, її адресному отриманню та багаторазовому використанню багатьма користувачами<sup>759</sup>.

Діяльність із розслідування злочинів із міжнародними зв'язками обов'язково передбачає використання інформаційних систем міжнародного рівня. Переважно мова йде про інформаційний обмін, що здійснюється між визначеними суб'єктами з метою вирішення поставлених завдань на глобальному, регіональному та двосторонньому рівні. Важливим є обмін інформацією між компетентними органами держав<sup>760</sup>.

---

<sup>757</sup> Хахановський В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики : [монографія] / Хахановський В. Г. – К. : Вид. дім «Аванпост-Прим», 2010. – С. 55

<sup>758</sup> Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : [монографія] / Бірюков В. В. ; Луган. держ. ун-т ім. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – С. 97

<sup>759</sup> Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : [монографія] / Бірюков В. В. ; Луган. держ. ун-т ім. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – С. 97

<sup>760</sup> Соглашение о взаимодействии министерств внутренних дел независимых государств в сфере борьбы с преступностью : подпис. 24 апреля 1992 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових до-

Активно використовуються з даною метою бази даних Інтерполу (в Україні міжнародну організацію представляє Укрбюро Інтерполу), й про важливість допомоги міжнародної організації ми вже зазначали.

На базі Інтерполу функціонують такі види бази даних:

1) алфавітний – містить відомості про всіх відомих «міжнародних злочинців» (у тому числі й розшукуваних), а також осіб, що підозрюються у злочинній діяльності;

2) картотека даних про зовнішність злочинця (картотека «S»). Вона нараховує 177 різних показників, розбитих на 17 груп: національність, місце вчинення злочину, раса злочинця, зріст, форма, колір обличчя, пігментація на тілі, характеристика зубів, голосу, хода, манери поведінки, основні риси характеру та схильності, видимі шрами, родимки, жировики, зоб, татуювання, ампутація та очевидні дефекти, звички й інші характерні риси;

3) картотека документів та найменувань складається із 2 підрозділів. У розділі документів наводяться відомості про паспорти, посвідчення особи, якими користувались злочинці. Окремому обліку підлягають документи на право керування літаком, автомобілем, вогнепальною зброєю. Розділ найменувань містить відомості про назви морських суден, літаків, автомобілів, на яких, згідно з офіційними та оперативними даними, перевозилися наркотики, дорогоцінності тощо, а також назви залучених до такої діяльності фірм;

4) картотека злочинів, що складається із кількох розділів, кожен із яких відповідає виду злочину або його видовій групі. Значна увага у цій групі приділяється способу вчинення злочинів;

5) дактилоскопічна картотека, що ґрунтується на десятипальцевій та однопальцевій реєстрації;

6) фототека рис зовнішності (містить фотознімки найбільш небезпечних злочинців, а також інші джерела інформації про зовнішність);

7) картотека осіб, що безвісно зникли, та невпізнаних трупів;

8) картотека викрадених автомобілів, творів мистецтва, культурних цінностей, антикваріату, ювелірних виробів тощо;

9) довідкова картотека ручної нарізної вогнепальної зброї<sup>761</sup>.

Новий вид криміналістичного обліку пов'язаний із накопиченням, систематизацією та використанням бази даних ДНК-профілів.

Проведений аналіз свідчить, що обсяг інформації, яка може запитуватися при розслідуванні злочинів, є досить широким, крім того, її слід віднести саме до *криміналістичної* інформації. Криміналістична інформація має яскраво виражене цільове призначення – сприяти розслідуванню злочинів, під нею розуміються дані про подію злочину, отримані в результаті його цілеспрямованого пізнання криміналістичними засобами та методами, а також інша інформація, призначена для розслідування злочинів. Саме така інформація складає масиви криміналістичних обліків. При цьому криміналістичного значення може набувати будь-яка інформація, незалежно від походження й основного цільового призначення<sup>762</sup>.

За даними Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, найчастіше обмін такою інформацією відбувається з питань незаконного обігу наркотиків, зброї, вибухівки, радіоактивних і отруйних речовин; підробки документів, грошей, платіжних карток; ідентифікації трупів; перевірки ДНК-профілів; розшуку безвісти зниклих осіб; розповсюдження шкідливих програм (вірусів); дитячої порнографії тощо. Криміналістичне значення переліченої інформації обумовлено й тим, що для її дослідження, постановки на облік та використання необхідно використовувати засоби, методи і прийоми криміналістики.

Важливим напрямом взаємодії з Інтерполом при розслідуванні злочинів із міжнародними зв'язками є ідентифікація та перевірка за обліками Інтерполу та поліцій зарубіжних країн осіб, які причетні до вчинення злочинів, предметів, що мають відношення до події злочину, тощо.

---

<sup>761</sup> Родионов К. С. Интерпол : вчера, сегодня, завтра / Родионов К. С. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Междунар. отношения, 1990. – С. 92-95

<sup>762</sup> Бірюков В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : проблеми теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / В. В. Бірюков. – К., 2011. – С. 10

Основу формування обліків, в основі котрих – вивчення різноманітних криміналістично значущих об’єктів за їх ознаками – складають положення двох фундаментальних криміналістичних теорій: криміналістичної ідентифікації та криміналістичної діагностики, що ґрунтуються на відповідних методах пізнання.

Використання методів криміналістичної ідентифікації та діагностики відносно системи обліків Інтерполу проявляється у тому, що, наприклад, орієнтуюча для розшуку інформація, яка стосується зброї, автотранспорту, інших номерних речей, пов’язана із визначенням індивідуального номера об’єктів, котрий часто не відповідає первинному (істинному). Для внесення до відповідного обліку вказаної ознаки виникає необхідність відновлення номера об’єкта, що досліджується. Вирішення даного питання відноситься до завдань криміналістичного діагностування, в ході котрого вивчають просторову характеристику об’єкта, тобто, встановлюють його стан. Отже, встановлюючи стан об’єкта, здійснюється його діагностика; при цьому засобами діагностики виступатимуть різні класифікації (колекції, довідники, атласи про зброю, автомобілі, інші номерні речі). Наступне порівняння для відновлення номера одиничного матеріального об’єкту, що має певний зв’язок з розслідуванням злочином, із інформацією про втрачений або викрадений номерний криміналістично значимий об’єкт, відноситься до завдань криміналістичної ідентифікації<sup>763</sup>.

Також при формуванні та функціонуванні обліку викрадених і вилучених предметів антикваріату, згідно з визначеними позиціями, фіксують такі важливі ознаки об’єкта як матеріал, з якого він виготовлений, техніка (спосіб) виготовлення. За таких умов необхідно провести діагностичні дослідження й з’ясувати, наприклад, природу фарб, металічного сплаву виробу, способу його виготовлення<sup>764</sup>.

---

<sup>763</sup> Дубровин И. С. Информационно-поисковые системы отечественных, зарубежных и международных служб правоохранительных органов в борьбе с преступностью : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дубровин Игорь Сергеевич. – М., 2007. – С. 148-149

<sup>764</sup> Дубровин И. С. Информационно-поисковые системы отечественных, зарубежных и международных служб правоохранительных органов в борьбе с преступностью : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дубровин Игорь Сергеевич. – М., 2007. – С. 151

К.С. Родіонов зазначає, що у світовій практиці боротьби зі злочинністю велике значення приділяється збиранню і зберіганню криміналістичної інформації, за допомогою якої можна провести індивідуальне ототожнення чи встановити групову належність об'єкта, що перевіряється під час розслідування злочину (опис ознак зовнішності злочинців, їх фотографії, відбитки пальців). Нині жодна поліція світу не обходиться без налагодженої служби кримінальної реєстрації – систематизованого обліку об'єктів, що мають головним чином криміналістичне (переважно розшукове) значення. Систему кримінальної реєстрації складає сукупність різних видів таких обліків<sup>765</sup>.

Отже, слід наголосити на важливому значенні для формування теоретичних основ та забезпеченні практичного функціонування системи обліків Інтерполу такої галузі криміналістичної техніки як «криміналістична реєстрація»<sup>766</sup>. Як інститут практичної діяльності криміналістична реєстрація представляє собою єдність системи речових засобів реєстрації та системи дій, оперування цими засобами з метою боротьби зі злочинністю<sup>767</sup>. Відомості криміналістичної реєстрації використовуються у діяльності Інтерполу. Завданнями криміналістичної реєстрації є: 1) накопичення даних, які можуть бути використані для розслідування та попередження злочинів; 2) забезпечення умов ідентифікації об'єктів; 3) сприяння розшуку об'єктів, дані про які містяться у криміналістичних обліках; 4) надання у розпорядження органів досудового розслідування, судових органів довідкової та орієнтуючої інформації. Виходячи із завдань криміналістичної реєстрації, її можна вважати своєрідною інформаційною системою, що збирає і обробляє інформацію про злочини, причетних до них осіб і предмети і передає цю інформацію органам, які безпосередньо ведуть боротьбу зі злочинністю<sup>768</sup>.

---

<sup>765</sup> Родіонов К. С. Интерпол : миф и действительность / Родіонов К. С. – М. : Междунар. отношения, 1982. – С. 77

<sup>766</sup> Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – С. 381

<sup>767</sup> Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1997. – Т. 2. : Частные криминалистические теории. – 1997. – С. 167

<sup>768</sup> Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1997. – Т. 2. : Частные криминалистические теории. – 1997. – С. 167

Функціонування криміналістичних обліків Інтерполу (які в документах також називаються поліцейською інформацією), регламентується «Правилами поліцейського співробітництва і внутрішнього контролю за архівами Інтерполу», або так званими «Правилами Інтерполу» 1984 року<sup>769</sup>. Згідно з Правилами, вказані обліки призначені для збирання, реєстрації, аналізу, перевірки, оновлення, зберігання та надання наявної інформації членам організації. Метою формування та використання криміналістичних обліків є: попередження і розслідування злочинів; передання до рук правосуддя осіб, що обвинувачуються у вчиненні злочинів; розшук осіб, що пропали безвісно, та ідентифікація трупів<sup>770</sup>.

Всі дані поділяються Генеральним секретаріатом відповідно до розробленої системи класифікації об'єктів та їх ідентифікаційних ознак на дві групи: загальну та спеціальні реєстрації. До ідентифікаційних ознак відносяться: демографічні дані; ознаки, що відображають зовнішній вигляд об'єкта (ознаки зовнішності, папілярні узорі пальців тощо); ознаки, що характеризують навички людини (спосіб вчинення злочину, хода, звички). Ідентифікаційні ознаки фіксуються різними способами: описовим, фотографічним, дактилоскопічним. Всі способи часто комбінуються. Об'єктами загальної реєстрації є відомості про «міжнародних злочинців» та злочини, що мають міжнародний елемент. Об'єктом спеціальної реєстрації є відбитки пальців та фотознімки злочинців<sup>771</sup>.

Сьогодні все частіше акцентується увага на необхідності інформаційно-аналітичного забезпечення, що є вищим рівнем обробки інформації, адже вихідна інформація про об'єкт, що складає криміналістичний інтерес, опрацьовується належними суб'єктами із використанням спеціально створених технологій та в синтезованому вигляді надається для задоволення потреб практичних органів.

---

<sup>769</sup> Правила полицейского сотрудничества и внутреннего контроля за архивами Интерпола : утв. Генеральной Ассамблеи МОКП 1984 г. // Овчинский В. С. Интерпол в вопросах и ответах. – М., 2001. – С. 154–164.

<sup>770</sup> Белов О. А. Информационное обеспечение раскрытия и расследования преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Белов Олег Александрович. – М., 2007. – С. 152–153

<sup>771</sup> Родионов К. С. Интерпол : миф и действительность / Родионов К. С. – М. : Междунар. отношения, 1982. – С. 78–79

Аналітика може бути розглянута як цілісна сукупність принципів методологічного, організаційного і технологічного забезпечення індивідуальної та колективної розумової діяльності, що дозволяє ефективно обробляти інформацію з метою удосконалення якості наявних і набуття нових знань, підготовки інформаційної бази для прийняття оптимальних рішень<sup>772</sup>.

За визначенням С. І. Цвєткова, інформаційно-аналітична робота при розслідуванні злочинів – це збирання, зберігання, систематизація і аналіз доказової та орієнтуючої інформації з метою прийняття оптимальних для даної слідчої ситуації кримінально-правових, кримінально-процесуальних і тактичних рішень, а також з метою забезпечення діяльності взаємодіючих підрозділів<sup>773</sup>.

Розслідування злочинів із міжнародними зв'язками потребує відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення, що передбачає не лише обмін інформацією, опрацювання даних криміналістичних обліків, використання інформаційних систем, але й спрямовується на забезпечення реалізації спільної діяльності компетентних органів з метою вирішення поставлених завдань.

Джерелами інформації для інформаційно-аналітичного забезпечення, як відзначає С.Є. Єрєнов, можуть виступати: статистичні дані; матеріали засобів масової інформації; оперативна інформація іноземних держав; матеріали кримінальних справ; дані криміналістичних обліків; орієнтування<sup>774</sup>. Також слід додати важливість використання з окресленою метою наукових робіт та навчально-методичних рекомендацій; процесуальної та довідкової, орієнтуючої інформації, що надається компетентними органами держав, Інтерполом, Європолом, іншими суб'єктами з питань розслідування злочинів.

---

<sup>772</sup> Курносов Ю. В. Аналитика : методология, технология и организация информационно-аналитической работы / Ю. В. Курносов, П. Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – С. 236

<sup>773</sup> Цвєтков С. И. Информационно-аналитическая работа, версии и планирование при расследовании деятельности преступных структур : [лекция] / Цвєтков С. И. – М. : НИИРМО Моск. ин-та МВД России, 1994. – С. 5

<sup>774</sup> Єрєнов С. Е. Взаимодействие правоохранительных органов стран СНГ при раскрытии и расследовании транснациональных преступлений : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00. 09 / Єрєнов Серик Есжанович. – М., 2007. – С. 219

Сьогодні слід відзначити важливість інформаційно-аналітичних систем. На відміну від інформаційно-пошукових систем, які призначені для зберігання, пошуку та видачі інформації користувачеві, інформаційно-аналітичні системи – це особливий клас інформаційних систем, які призначені для аналітичної обробки даних, а не для автоматизації повсякденної діяльності. Автоматизовані інформаційні системи об'єднують, аналізують і зберігають як єдине ціле інформацію, отриману як із баз даних організацій, так і зовнішніх джерел. Наприклад, у Республіці Таджикистан діє автоматизований Аналітичний Центр МВС для боротьби з тероризмом, нелегальним обігом наркотиків, торгівлею людьми та іншою протиправною діяльністю. Інформаційно-аналітична система TAIS/ONTOS, що функціонує у цьому центрі, є також у силових міністерствах та відомствах Російської Федерації, Киргизької Республіки, Республіки Узбекистан, Грузії, Республіки Казахстан, Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія<sup>775</sup>. Інформаційно-аналітична система TAIS/ONTOS розроблена із врахуванням останніх досягнень науки і техніки, а також специфіки роботи служб аналітичної розвідки для підтримки оперативної, слідчої і наглядової діяльності правоохоронних органів<sup>776</sup>.

Важливе значення інформаційно-аналітична робота має у діяльності Національної поліції та МВС України. Наприклад, вже здійснено ряд заходів щодо запровадження нових інформаційно-аналітичних систем, реалізуються заходи щодо запровадження програмного забезпечення «і2», на базі якого створено інформаційну систему. Система поєднує в одну базу дані про всіх злочинців регіону чи країни – залежно від того, скільки комп'ютерів до неї підключено. Технологія дозволяє використовувати «сховище інформації» за принципом пошукової інтернет-системи. На запит за мить можна отримати фотографію зловмисника і його досьє із детальним описом вчинених злочинів. Окрім того,

---

<sup>775</sup> Никифорчук Д. Й. Проведення аналізу оперативно-розшукової інформації : [монографія] / Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Бусол. – К. : Поліграф-Сервіс, 2010. – С. 51-54

<sup>776</sup> Отборные новости Казахстана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subscribe.ru/archive/country.kz.news/200411/03160817.html>

інформацію буде проаналізовано, виявлено схожі моменти і акцентовано на них увагу користувача<sup>777</sup>.

Отже, сьогодні розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення полягає у переході від автоматизації обліків та розробки інформаційно-пошукових і експертних систем до створення ідентифікаційно-пошукових і діагностично-пошукових комп'ютерних мережевих комплексів, заснованих на мультимедійних технологіях. Пріоритетного значення набуває питання багатоаспектності інформації, яка потрібна для успішної діяльності правоохоронних органів, а також ефективних шляхів її пошуку<sup>778</sup>.

Емпіричні дані свідчать, що у багатьох випадках безпосереднє виконання завдань, пов'язаних із залученням спеціальних знань й технічних засобів, покладається на Експертну службу МВС України та її структурні підрозділи.

Відповідно до Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, що затверджене Наказом МВС України від 3 листопада 2015 р. №1343<sup>779</sup>, Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується міністру внутрішніх справ України.

Як відзначає І. П. Красюк, сьогодні невід'ємною складовою системи експертного забезпечення досудового слідства і правосуддя в Україні є експертна служба, організаційна побудова якої закріплена законодавчо і представлена науково-дослідними та іншими установами судових експертиз Міністерства юстиції і Міністерства охорони здоров'я України, експертними службами

---

<sup>777</sup> Чабак Р. Штучний інтелект допоможе людському [Електронний ресурс] / Р. Чабак. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/479872>

<sup>778</sup> Безпалова О. І. Інформаційне забезпечення міжнародної діяльності ОВС України у боротьбі з торгівлею людьми / О. І. Безпалова // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю : тези доп. Міжнар. наук.-теорет. конф., (Київ, 24 берез. 2010 р.) / редкол. : М. Г. Вербенський, В. Я. Горбачевський, Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа [та ін.]. – К., 2010. – С. 29

<sup>779</sup> Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 3 листопада 2015 р. №1343. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>

Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Саме вказана система експертного забезпечення відповідає подальшому розвитку інституту судової експертизи, ефективному впровадженню науково-технічних методів і засобів у експертну діяльність<sup>780</sup>.

Сьогодні відбулися радикальні заходи щодо реформування Експертної служби МВС України, надання її діяльності самостійного характеру, відокремлення від органів досудового розслідування, однак, перебуваючи у підпорядкуванні МВС України.

Слід відзначити, що у державах Європейського Союзу також існують дві основні форми судово-експертної діяльності. Мова йде діяльність спеціальних судово-експертних установ та окремих фахівців, які компетентні та мають право проводити судові експертизи.

У більшості європейських держав експертно-криміналістична служба разом з іншими поліцейськими організаціями знаходиться під юрисдикцією МВС. У цілому слід погодитися з висновком, що така структура не викликає сумніву з точки зору дотримання законності і є виправдана з точки зору ефективності застосування криміналістичних засобів і методів розслідування злочинів<sup>781</sup>.

За результатами проведених досліджень існують такі тенденції розвитку судово-експертної діяльності в розвинутих іноземних державах (країни Балтії (Латвія, Литва, Естонія); держави традиційного континентального права (ФРН, Нідерланди); скандинавські країни (Швеція); держави англосаксонської системи права (на прикладі Великобританії):

– у цих країнах представлено дві основні організаційні форми експертно-криміналістичної діяльності: для першої з них визначальним моментом є орієнтація на спеціалізовані (у тому числі судово-експертні) установи, для другої – орієнтація на конкретних

---

<sup>780</sup> Красюк І. П. Експертна служба МВС України сьогодні / І. П. Красюк // Криміналістичний вісник. – К., 2004. – №2 (2). – С. 5

<sup>781</sup> Никитина И. Э. Европейское сотрудничество в сфере судебно-экспертной деятельности : дисс. к.ю.н. спец. 12.00.09 - уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность. - Москва, 2011. – С. 107.

фахівців, які включені до списків судових експертів або отримали ліцензію на право проведення судової експертизи;

- у більшості країн лише державні спеціалізовані установи можуть проводити освітні та тренувальні програми з підготовки судових експертів;

- у всіх вищезазначених європейських державах є, як мінімум, одна судово-експертна установа, причому в таких державах як Латвія та Литва існують дві основні структури експертно-криміналістичних установ, одна з яких підпорядкована міністерству юстиції, інша – міністерству внутрішніх справ;

- в одних країнах система експертно-криміналістичних установ формується при міністерстві юстиції (Нідерланди, Естонія), в інших (Німеччина та Швеція) державні експертні служби перебувають у підпорядкуванні спеціальних правоохоронних (поліцейських) відомств або реформуються в напрямку комерціалізації та приватизації сфери цих послуг (Англія й Уельс);

- всі без винятку судово-експертні установи та криміналістичні підрозділи досліджених країн значну увагу приділяють контролю за дотриманням якості при наданні судово-експертних послуг;

- у судово-експертних установах розглянутих держав поєднується як практична складова, так і науково-дослідна й освітня діяльність<sup>782</sup>.

Позитивний досвід розвинених іноземних держав нині активно вивчається та використовується для подальшого удосконалення Експертної служби МВС України.

Для отримання науково достовірних результатів прискіплива увага повинна бути звернена на *експертні методики*. Важливим є питання, наскільки методики експертних досліджень, що застосовуються експертними підрозділами України, відповідають потребам слідчої та судової практики, узгоджуються із методиками, що застосовуються у розвинених іноземних державах.

---

<sup>782</sup> Система забезпечення судово-експертної діяльності в державах – членах НАТО: науково-практичний огляд / С. О. Любченко, Ю. Ю. Нізовцев, О. А. Парфило]; за заг. ред. О.А. Парфила. – К.: Видавничий дім «АртЕк», 2015. – С. 54-55.

Для вирішення вказаних проблемних питань позитивним є запровадження, Реєстру методик проведення судових експертиз, який, по суті, є офіційною електронною базою даних щодо атестованих в Україні та рекомендованих до впровадження в експертну практику методик проведення експертиз.

Відповідно до п. 2-4 Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз Реєстр – це офіційна електронна база даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про наявність методик проведення судових експертиз, які атестовані та рекомендовані до впровадження в експертну практику відповідно до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. № 595. На цей час Реєстр містить 1155 методик проведення судових експертиз<sup>783</sup>.

Нині актуальним завданням є удосконалення експертних методик, забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам. У міжнародній практиці судочинства забезпечення якості судової експертизи реалізується шляхом акредитації судово-експертних установ за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025: 2006.

Важливе значення у цьому аспекті має набуття у 2002 році Експертною службою МВС України, а саме Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром (ДНД ЕКЦ) МВС України, членства у Європейській мережі судово-експертних установ (ENFSI), яка об'єднує 66 провідних експертно-криміналістичних установ із 36 країн Європи. Сьогодні це лабораторії таких держав як: Австрія, Азербайджан, Вірменія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Македонія, Чорногорія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словенія, Словаччина, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Україна та Сполучене Королівство<sup>784</sup>.

Під патронатом цієї авторитетної міжнародної організації та Міністерства юстиції США тривалий час здійснювалися заходи

---

<sup>783</sup> Реєстр методик проведення судових експертиз [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://rmpse.minjust.gov.ua>

<sup>784</sup> Офіційний веб-сайт Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.enfsi.eu/>

щодо акредитації лабораторії Експертної служби МВС України за міжнародним стандартом ISO/IES 17025. Вказана робота передбачала створення системи навчання кваліфікованих судових експертів; оснащення лабораторних комплексів на сучасному науково-технічному рівні; запровадження системи управління якістю експертних проваджень. Й нарешті, за результатами аудиту, проведеного комісією Криміналістичного центру Департаменту поліції при МВС Латвії за участю представника Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування Департаменту юстиції США, 14 березня 2012 року Національним агентством з акредитації України, ДНД ЕКЦ МВС України видано атестат акредитації, яким засвідчено компетентність лабораторій Державного центру згідно з вимогами ДСТУ ISO/IEC 17025<sup>785</sup>.

У загальному значенні, акредитація експертних лабораторій – це формальне визнання третьою (незалежною) стороною їх компетентності в наданні визначених законодавством послуг: виконанні експертиз, досліджень, веденні криміналістичних обліків тощо. Мета процесу акредитації полягає в наданні незалежного підтвердження, що експертна лабораторія (центр) є компетентною для проведення досліджень. Акредитація дає експертній лабораторії значні переваги, оскільки, по-перше, наявність у неї атестата акредитації є доказом компетентності для замовників її послуг (органів суду, прокуратури, досудового розслідування), а по-друге – підтвердженням того, що всім її висновкам можна довіряти<sup>786</sup> не лише у межах держави, але й на міжнародному рівні.

Вказані кроки мають важливе значення для забезпечення міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності, що є вкрай необхідним при розслідуванні злочинів із міжнародними зв'язками.

Так, згідно зі ст. 22 Закону України «Про судову експертизу» 1994 року, судова експертиза може проводитися за

---

<sup>785</sup> Офіційний сайт Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dndekc.centrmia.gov.ua/>

<sup>786</sup> Грищенко О. В. Сучасний стан і перспективи акредитації підрозділів експертної служби МВС України відповідно до вимог ISO/IES 17025 / О. В. Грищенко // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2006. – № 2 (6). – С. 5–9. С. 6

дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво<sup>787</sup>. При проведенні експертиз у складі відповідних експертних комісій та за згодою компетентного органу (особи) можуть залучатися фахівці з інших держав для їх спільного проведення (ст. 23 Закону України «Про судову експертизу»).

У сфері реалізації міжнародного співробітництва Експертна служба МВС для виконання покладених на неї завдань має право:

- установлювати зв'язки з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики тощо інших держав та їх міжнародними об'єднаннями й організаціями, у тому числі у формі членства в цих об'єднаннях та організаціях;

- за участь у міжнародних організаціях сплачувати членські внески, передбачені їх установчими документами, за наявності відповідних контрактів, двосторонніх або багатосторонніх угод тощо, передбачених законодавством (п. 6 (п. п. 7–8) Положення)<sup>788</sup>.

Важливе значення має й міжнародне наукове співробітництво. Згідно зі ст. 24 Закону України «Про судову експертизу», державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, мають право встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями, здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики<sup>789</sup>.

Таким чином, сьогодні спектр експертних досліджень ДНД ЕКЦ МВС України розширено до понад 50 видів: за останні роки впроваджено комп'ютерно-технічні, економічні, товарознавчі, мистецтвознавчі, пожежно-технічні, молекулярно-генетичні дослідження, а також дослідження у сфері інтелектуальної

---

<sup>787</sup> Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

<sup>788</sup> Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 3 листопада 2015 р. №1343. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>

<sup>789</sup> Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

власності, технічного стану транспортних засобів. Лабораторії оснащено сучасною приладовою базою, яка надає змогу застосовувати передові технології й новітні методики експертних досліджень, зокрема сформована мережа лабораторій з дослідження біологічних об'єктів методом ДНК-аналізу<sup>790</sup>.

На проведення досліджень методом ДНК-аналізу вважаємо необхідним звернути більш прискіпливу увагу, адже цей сучасний метод успішно використовується в усьому світі з метою ідентифікації. Останніми роками такий метод знаходиться на озброєнні українських правоохоронців, й важливо, що компетентність проводити молекулярно-генетичні дослідження ДНД ЕКЦ МВС України засвідчена Атестатом акредитації відповідно до вимог ДСТУ ISO/IES 17025: 2006 (ISO/IES 17025: 2005)<sup>791</sup>.

Проведення вказаних досліджень має важливе значення для розслідування злочинів міжнародного характеру. Однак в Україні відібрання зразків ДНК не є обов'язковим для причетних до вчинення злочину осіб. На відміну, наприклад, у Великобританії, відбір зразків ДНК здійснюється у всіх заарештованих та підозрюваних осіб. Скотланд-Ярд за допомогою цього методу розкриває понад 10 000 злочинів на рік. У інших державах відбирають ДНК-зразки в осіб, які вчинили злочин на сексуальному ґрунті<sup>792</sup>.

У США, після тривалих дискусій, 1994 року був прийнятий акт ДНК-ідентифікації про впровадження ФБР програми під назвою «комбінована система індексів ДНК-CODIS» (Combined DNA Index System), як складається із 50 державних баз даних, об'єднаних однією централізованою системою комп'ютерів ФБР

---

<sup>790</sup> Красюк І. П. Виникнення, становлення та розвиток експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України / І. П. Красюк, В. С. Печніков // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2010. – № 1 (13). – С. 15-16

<sup>791</sup> Офіційний сайт Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dnedkc.centrmia.gov.ua/>

<sup>792</sup> Дідик М. М. ДНК-аналіз як метод криміналістики у різних країнах світу / М. М. Дідик // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2003. – Вип. 2. – С. 34

(передбачає відбір ДНК-зразків у заарештованих, засуджених, невпізнаних людських трупів та з місць злочинів)<sup>793</sup>.

Взагалі, в США дослідження ДНК є невід'ємною частиною кримінального провадження. Надання права обвинуваченому на дослідження ДНК є складовою частиною права обвинуваченого на захист. Глава 228-А Зводу Законів США передбачає можливість проведення дослідження ДНК у ряді випадків: наприклад, були допущені суттєві проблеми при проведенні дослідження; були зроблені заяви про перевірку ДНК у процесі провадження у кримінальній справі, але дана заява не була перевірена; результати розгляду кримінальної справи були б інакші за умови проведення експертизи ДНК<sup>794</sup>. Метод ДНК-аналізу застосовується і у державах близького зарубіжжя<sup>795</sup>.

В Україні при ДНД ЕКЦ МВС України за результатами застосування молекулярно-генетичного методу ДНК-аналізу та накопичення ДНК-профілів біологічного матеріалу сформовано банк даних генотипів. Для зберігання інформації про ДНК-профілі використовувалася програма, розроблена безпосередньо в ДНД ЕКЦ МВС України. Сьогодні банк даних ДНК-профілів успішно використовується з метою вирішення ряду завдань криміналістики та слідчої практики<sup>796</sup>.

Формування баз даних ДНК передбачено Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 року<sup>797</sup>, що ратифікована Україною<sup>798</sup>.

---

<sup>793</sup> Дідик М. М. ДНК-аналіз як метод криміналістики у різних країнах світу / М. М. Дідик // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2003. – Вип. 2. – С. 35

<sup>794</sup> Волосова Н. Ю. Уголовно-процессуальное законодательство США : общая характеристика, законодательство штатов, сравнительный анализ / Н. Ю. Волосова, О. В. Федорова. – М. : Юрлитинформ, 2008. – С. 117-118

<sup>795</sup> О программе создания автоматизированной идентификационной системы генно-дактилоскопических учетов : постан. Совета Министров Республики Беларусь от 29 июля 2002 г. № 1010 ; по сост. на 28 марта 2007 г. – Режим доступа : <http://pravo.kulichki.com/zak2007/bz24/dcm24767.htm>

<sup>796</sup> Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України / Н. М. Дяченко // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2011. – № 1 (15). – С. 168-169

<sup>797</sup> Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс] : прийнята 14 лист. 2007 р. ;

Так, згідно з п. 1 ст. 37 Конвенції, для запобігання скоєнню злочинів, визначених Конвенцією (ст. ст. 18-24), що пов'язані із сексуальною експлуатацією та сексуальним насиллям щодо дітей, та забезпечення їхнього кримінального переслідування, кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для накопичення та зберігання з урахуванням відповідних положень стосовно охорони й захисту особових даних та інших відповідних норм і гарантій, передбачених національним законодавством, інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за скоєння правопорушень, установлених відповідно до Конвенції<sup>799</sup>. Законом про ратифікацію Конвенції було визначено, що в Україні державним органом, уповноваженим для цілей пункту 1 статті 37 Конвенції, є МВС України (п. 1)<sup>800</sup>.

Методика проведення ДНК-аналізу є опрацьованою вітчизняними фахівцями<sup>801</sup>, адже з 1992 року співробітники ДНД ЕКЦ МВС України почали проводити перші експертизи даним методом<sup>802</sup>. Сучасний рівень розвитку ДНК-аналізу свідчить про

---

ратифікована Законом України від 20 черв. 2012 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994\\_927](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_927)

<sup>798</sup> Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс] : Закон України від 20 черв. 2012 р. № 4988-VI. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4988-17/para2#n2>

<sup>799</sup> Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс] : прийнята 14 лист. 2007 р. ; ратифікована Законом України від 20 черв. 2012 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994\\_927](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_927)

<sup>800</sup> Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс] : Закон України від 20 черв. 2012 р. № 4988-VI. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4988-17/para2#n2>

<sup>801</sup> Особливості збирання, зберігання та направлення біологічних слідів людини на молекулярно-біологічну експертизу : метод. реком. / [А. О. Єрмолаєва, В. І. Лагус.]. - К. : МВС України. ДНДЕКЦ 2006. – 23с.; Практичний посібник для працівників органів досудового слідства та експертних підрозділів з питань призначення та проведення судової експертизи / [Красюк І. П., Давидюк П. П., Коструб А. М., Печніков В. С., Дубонос К. В. та ін. ] ; за заг. ред. П. В. Коляди. – К. : УВПД ГШ МВС України, 2009. – С. 176-179

<sup>802</sup> Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України / Н. М. Дяченко // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2011. – № 1 (15). – С. 166-167

необхідність використання його результатів при розслідуванні різних злочинів, але найчастіше мова йде про злочини проти особи. Проводячи порівняльне дослідження генетичних ознак, виявлених під час дослідження речових доказів, з ознаками, характерними для генотипів осіб, які проходять по справі, експерт робить висновок про можливість походження даного об'єкта від конкретної особи чи виключає її<sup>803</sup>.

По лінії Робочого апарату Укрбюро Інтерполу також постійно здійснюються заходи з перевірки ДНК-профілів з метою розшуку та ідентифікації осіб, відповідно до запитів Генерального секретаріату та НЦБ Інтерполу іноземних держав.

Вивчення практичної діяльності свідчить, що з метою встановлення осіб, причетних до злочинної діяльності, безвісти зниклих осіб, ідентифікації невпізнаних трупів та перевірки біологічних слідів людини, вилучених з місць нерозкритих злочинів, ДНК-профілі, що були встановлені під час проведення молекулярно-генетичних експертиз і досліджень, можуть бути направлені для постановки на облік та перевірки за базою даних Інтерполу.

Для організації проведення такої перевірки особа, що здійснює досудове розслідування, направляє відповідний запит до ДНД ЕКЦ МВС України. При направленні запиту безпосередньо до підрозділу Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, слідчий обов'язково має надати власне встановлений ДНК-профіль (таблицю даних STR-локусів, згідно з рядом стандартних систем маркерів).

Робочий апарат Укрбюро Інтерполу забезпечує перевірку ДНК-профілів за банками даних Інтерполу та, в разі їх збігів, інформує ДНД ЕКЦ МВС України та ініціатора перевірки, а також звертається до правоохоронних органів іноземних держав із запитом щодо отримання даних відносно осіб, ДНК-профілі яких містяться у банках даних Інтерполу, для інформування ініціатора.

Дотримання вказаних положень спрямовується на збереження слідової інформації, всебічне використання можливостей

---

<sup>803</sup> Дяченко Н. М. Інформаційний лист щодо ефективності застосування вертикального гель-електрофорезу при дослідженні біологічних слідів людини методом ДНК-аналізу / Дяченко Н. М., Ольховець С. О., Леонов Ю. І. – К. : ДНД ЕКЦ МВС України, 2003. – 11 с.

досліджень методом ДНК-аналізу, ідентифікації особи та розслідування злочинів.

Діяльність із техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів охоплює надзвичайно широке коло питань й потребує поглибленого дослідження. За змістом підрозділу ми акцентували увагу на окремих, на наш погляд, актуальних питаннях. Дана проблематика не втрачає своєї гостроти, адже сьогодні спостерігається все інтенсивніший вплив науково-технічного прогресу на удосконалення методів й засобів злочинної діяльності, що обумовлює необхідність забезпечення належної технічної оснащеності правоохоронних органів України із врахуванням кращих досягнень науки і техніки, прогресивного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

#### **4.2. Тактико-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів**

Зміст тактико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів полягає у розробленні наукових засад і криміналістичних рекомендацій застосування тактико-криміналістичних засобів (тактичних прийомів, тактичних комбінацій, тактичних операцій).

Прийняття та набрання чинності новим КПК України значною мірою змінило порядок кримінального провадження, тактику проведення процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, вимоги щодо застосовуваних тактико-криміналістичних засобів. Вказані зміни обумовлюють необхідність дослідження ряду питань, пов'язаних із тлумаченням сутності, завдань, структури, основних категорій, засобів криміналістичної тактики. На один із аспектів окресленої проблематики вважаємо доцільним звернути більш прискіпливу увагу – а саме, окреслити структуру криміналістичної тактики згідно з чинним КПК України.

Досягнення завдань кримінального провадження, забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів

учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України), залежить від застосовуваних компетентними суб'єктами засобів, методів і прийомів діяльності.

Серед вказаного «арсеналу» засобів, методів і прийомів діяльності ключове значення для встановлення обставин кримінального провадження мають слідчі (розшукові) дії. Сьогодні слід звернути увагу на тактику проведення слідчих (розшукових) дій за нових умов – що обумовлено дією КПК України, що набув чинності з 20 листопада 2012 року, положення котрого змінили порядок як кримінального провадження, так і тактику проведення слідчих (розшукових) дій.

Передусім законодавчі зміни стосуються визначення переліку слідчих (розшукових) дій, і, відповідно, тактичних прийомів, що застосовуються у межах їх проведення.

Як зазначалося, тактичні прийоми, що реалізуються на кожній із стадій проведення слідчої (розшукової) дії, визначають успіх вирішення поставлених завдань та із врахуванням особливостей, що має ця стадія.

Як зазначалося, тактика слідчої (розшукової) дії передбачає її проведення згідно з певними стадіями. До таких стадій відносяться: підготовка до проведення; безпосереднє проведення (робоча стадія); фіксація ходу та результатів; оцінка отриманих результатів та встановлення їх місця і значення в системі доказової інформації у даному кримінальному провадженні. На кожній із стадій вирішуються важливі завдання, виконується комплекс типових і спеціальних завдань, що спрямовані на ефективне проведення процесуальної дії з метою розслідування злочину.

Власне тактика кожної слідчої (розшукової) дії підпорядкована цілям досягнення максимальної ефективності її проведення і представляє собою певну систему. Таким чином,

якщо розглядати структуру тактики як систему, то зміст її складових частин – підсистем – являє собою певну стадію слідчої (розшукової) дії.

Теорія і практика слідчої діяльності постійно формує нові тактичні прийоми, обумовлені потребами практики і новими можливостями науки й техніки, що розвиваються. Однак кожний прийом, засіб процесуальної діяльності повинен оцінюватися не тільки з позиції прямого припису закону, але з урахуванням можливих особливостей їх реалізації.

З позиції питання, що розглядається, установки і заборони, що визначені новим кримінальним процесуальним законодавством України, слід поділити на дві групи:

а) безальтернативної вказівки, наприклад, «забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність» (ч. 2 ст. 11 КПК України);

б) які допускають виняток у загальному порядку, наприклад, мова йде про недоторканність житла: «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом» (ст. 13 КПК України), таємницю спілкування: «втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети» (ч. 2 ст. 14 КПК України) тощо.

У таких випадках закон, як правило, говорить: «забороняється за винятком»... або «...крім таких випадків». При цьому виняток формулюється за двома основними варіантами:

а) чітко визначеним, наприклад, «допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день» (ч. 2 ст. 224 КПК України);

б) не конкретизованим зовсім або частково, наприклад, у ч. 2 ст. 11 КПК України, крім конкретно вказаних заборонених форм

поведінки – катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, закон забороняє «примушувати до дій, що принижують її гідність».

Оскільки одним з головних завдань криміналістики є регламентація порядку (організаційного і тактичного) дій там, де закон не передбачив або недостатньо конкретизував процедуру проведення слідчих (розшукових) дій, особливого значення набувають критерії правомірності й допустимості рекомендованих засобів і прийомів. Зокрема, мова йде про дотримання критеріїв допустимості тактичних прийомів<sup>804</sup>.

Питання допустимості тактичних прийомів є одним із дискусійних у науковій літературі та практичній діяльності.

При цьому нормами, що визначають загальні принципи допустимості застосування тактичних прийомів, є, по-перше, норми, що виражають вимоги повноти, всебічності, об'єктивності, швидкості і активності розслідування; по-друге, норми, що забезпечують права громадян, дотримання яких при розслідуванні гарантується законом; по-третє, норми, що вказують на межі доказування як фактичні межі застосування криміналістичних прийомів<sup>805</sup>.

Аналіз праць з криміналістики свідчить, що існує багато класифікацій тактичних прийомів.

Наприклад, залежно від змісту та призначення тактичні прийоми поділяються на:

1) пізнавальні (спрямовані на встановлення обставин розслідуваної події шляхом виявлення і дослідження криміналістичної інформації); управлінські (спрямовані на здійснення ефективної взаємодії із залученими до діяльності з розслідування особами); організаційно-технічні (забезпечують оптимальні зовнішні умови і необхідні організаційно-технічні засоби діяльності);

---

<sup>804</sup> Весельський В.К. До питання допустимості тактичних прийомів / В.К. Весельський // Криминалистика и судебная экспертиза: [межвед. науч.-метод. сб. / отв. ред. И. И. Емельянова]. – К. : Министерство юстиции Украины, 2014. – Вып. 59. – С. 136.

<sup>805</sup> Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : [монография] / Шепитько В. Ю. – Х. : Гриф, 2002. – С. 24-25.

2) з точки зору послідовності вирішуваних тактичних завдань вони поділяються на: початкові (вихідні), спрямовані на виявлення, фіксацію, вилучення джерел криміналістичної інформації; проміжні (спрямовані на встановлення фактів, що підлягають доказуванню чи формування відповідних висновків: наприклад, встановлення особи потерпілого, ідентифікація викраденого майна, доведення алібі підозрюваного); кінцеві, спрямовані на вирішення тактичних завдань розслідування, які забезпечують прийняття підсумкових процесуальних рішень.

3) за видом слідчих (розшукових) дій: тактичні прийоми огляду місця події (аналіз окремих слідів на місці події, моделювання події, що відбулась, зіставлення модельованої події та реальної картини місця події, аналіз ознак знищення слідів та ін.); тактичні прийоми допиту (постановка різних видів запитань, пред'явлення речових та письмових доказів, оголошення показань окремих осіб, переконання у необхідності надання допомоги органам розслідування та ін.); тактичні прийоми слідчого експерименту (постановка уточнюючих, доповнюючих чи контрольних запитань, аналіз відповідей особи, показання якої перевіряються; зіставлення показань, отриманих на допиті, із реальною обстановкою місця події; кількаразове проведення дослідів при слідчому експерименті); тактичні прийоми інших слідчих (розшукових) дій;

5) за діапазоном використання: тактичні прийоми, що використовуються при проведенні однієї слідчої (розшукової) дії (допит на місці події, використання словесної розвідки при обшуку); тактичні прийоми, що використовуються у кількох слідчих (розшукових) діях (постановка тих чи інших запитань, використання типових алгоритмів аналізу слідів);

6) за об'єктом спрямованості: тактичні прийоми, спрямовані на здійснення впливу на людину (постановка контрольних запитань, пред'явлення фотознімків, висновків експерта тощо); тактичні прийоми, спрямовані на дослідження матеріального середовища (аналіз слідів, предметів та їх ознак, використання уявної реконструкції елементів події);

7) за характером інформації: тактичні прийоми, що ґрунтуються на словесній інформації (бесіда на сторонню тему, роз'яснення значення щирого каяття); тактичні прийоми, що

ґрунтуються на матеріалізованій інформації (демонстрація речових доказів, іншої наочної інформації); тактичні прийоми, що ґрунтуються на логіко-розумовій інформації (аналіз окремих слідів чи предметів, моделювання події, що відбулася)<sup>806</sup>.

Все різноманіття тактичних прийомів може застосовуватися лише за умови чіткого та неухильного дотримання критеріїв їх допустимості.

Головним при визначенні допустимості тактичних прийомів є дотримання законності. Принцип законності виражає вимогу безумовної і суворої відповідності прийомів і засобів діяльності, тактики їх застосування букві і духу закону, оскільки для досягнення завдань кримінального судочинства – захисту і відновлення порушених прав – можуть використовуватися лише передбачені законом засоби та прийоми у встановленому законом порядку. Законність виступає всеосяжним принципом і за своїм змістом та характером є специфічним явищем, яке пов'язане із забезпеченням відповідності конкретних дій закону та з неухильним виконанням його вимог всіма учасниками суспільних відносин<sup>807</sup>.

Вбачається необхідним, крім основних і достатніх загальних критеріїв допустимості – законність, науковість, моральність, визначити більш конкретні критерії або умови допустимості.

До них можуть бути віднесені такі:

а) відсутність в інформації, що видається, неправдивих даних;

б) недопустимість тиску – в особи, стосовно якої здійснюється прийом, завжди повинна бути можливість добровільного вибору варіанту реагування на повідомлену інформацію;

в) не повинна приховуватися інформація, ознайомлення з якою є законодавчо встановленим правом особи;

г) прогноз і виключення використання тактичних прийомів, що можуть дати серйозні негативні наслідки для учасників

---

<sup>806</sup> Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій / [В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, Д. Б. Сергєєва, Ю. М. Черноус]. – К. : ХмІДНІ, 2011. – С. 80-82.

<sup>807</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 108.

кримінального процесу (розлад здоров'я, спонукання до аморальних і протизаконних дій та ін.);

д) оцінка того, яким соціальним цінностям надається перевага у разі реалізації прийому і міри допустимого обмеження прав інших осіб;

е) отримана в результаті здійснення тактичного прийому інформація (свідомість, реакція поінформованості) не розглядається як докази і вимагає обов'язкового підтвердження іншими даними<sup>808</sup>.

Уточнення і розвиток вказаних критеріїв дозволить вирішити основну частину суперечок про допустимість тактичних прийомів і створити умови для забезпечення законності при їх реалізації на практиці під час кримінального провадження.

Окремий аспект ґрунтовних досліджень у криміналістиці – це тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій, використання отриманих результатів під час розслідування злочинів.

Негласні слідчі (розшукові) дії, згідно з ч. 1 ст. 246 КПК України, є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246 КПК України).

До негласних слідчих (розшукових) дій законодавець відносить: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); огляд і виїмку кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи

---

<sup>808</sup> Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : [посіб.] / В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – С. 125-126.

злочинної організації (ст. 272 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

Тактика їх проведення сьогодні вимагає нагального опрацювання, зокрема й у межах спільних досліджень з фахівцями у сфері оперативно-розшукової діяльності<sup>809</sup>.

Так, Р.Л. Степанюк наголошує на можливості і доцільності включення до змісту окремої криміналістичної методики рекомендацій щодо особливостей тактики окремих негласних слідчих (розшукових) дій, які є найбільш типовими і ефективними для досудового розслідування певних категорій кримінальних правопорушень<sup>810</sup>.

Перелічені та інші обставини визначають зміст тактики відповідних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також особливості застосовування тактичних прийомів та їх комплексів.

Як відзначалося, серед таких тактичних комплексів важливе значення мають і тактичні комбінації, й тактичні операції. Підхід до тлумачення їх змісту також зазнав змін. Як відзначає В.М. Шевчук, однією із визначальних тенденцій сучасного розвитку криміналістики та практики протидії злочинності є комплексна реалізація слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів з метою вирішення у певній слідчій ситуації окремих тактичних завдань, вирішення яких в інший спосіб є неефективним або взагалі неможливим<sup>811</sup>.

---

<sup>809</sup> Весельський В.К. Структура криміналістичної тактики згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України / В.К. Весельський // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, 23 січня 2015 р. // Національна академія внутрішніх справ. - К. : Вид. дім «Гельветика», 2015. - С. 68-69.

<sup>810</sup> Степанюк Р. Л. Особливості тактики негласних слідчих дій у структурі криміналістичної методики / Р. Л. Степанюк // Сучасні проблеми криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В. П. Колмакова, (27–28 верес. 2013 р., м. Одеса). – Одеса, 2013. – С. 293.

<sup>811</sup> Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : [монографія] / В.М. Шевчук. – Х.: Вид.

При цьому термін «тактична операція» доцільно застосовувати тільки тоді, коли йдеться про систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів (у судовому провадженні – про систему судових дій та організаційно-технічних й інших заходів), а термін «тактична комбінація» – лише відносно системи тактичних прийомів у рамках проведення окремої слідчої (судової) дії<sup>812</sup>.

Окреслені обставини зумовлюють необхідність подальшої активної розробки проблематики змісту, завдань, структури та засобів криміналістичної тактики, що має як теоретичне, так і практичне значення. Практичні співробітники, що вирішують конкретні завдання у сфері кримінального провадження, повинні мати на озброєнні належний арсенал тактико-криміналістичних засобів, а також систему науково-обґрунтованих криміналістичних рекомендацій з метою їх ефективного застосування.

Отже, принципові зміни правової регламентації досудового розслідування обумовлюють нові дослідження проблем застосування тактико-криміналістичних засобів.

У роботі наголошувалося на першочерговості завдань щодо боротьби з міжнародною злочинністю, розслідування злочинів із міжнародними зв'язками, й, відповідно, проведення процесуальних, у тому числі слідчих (розшукових) дій, у межах міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні. Новим напрямом є тактико-криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги при розслідуванні злочинів. Звернемо детальну увагу на це питання.

Вважаємо, що наведені загальні положення стосуються тактики процесуальних дій, що проводяться у межах міжнародної правової допомоги. Однак проведені дослідження свідчать, що тактика процесуальних дій за таких умов характеризується низкою особливостей, до основних із яких слід віднести:

1. При проведенні процесуальних дій на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги у кожному випадку необ-

---

агенція «Апостіль», 2013. – С. 59.

<sup>812</sup> Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : [монографія] / В.М. Шевчук. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. – С. 88.

хідно враховувати відповідні міжнародні договори, національне законодавство запитуваної та запитуючої держави. Згідно з ч. 4 ст. 4 КПК України, при виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК України. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України<sup>813</sup>.

Слід зауважити, що в окремих випадках, за домовленістю сторін, можуть виникати ситуації, коли проведення процесуальних дій відбувається за законодавством запитуваної держави, однак застосовуються окремі процесуальні норми законодавства запитуючої держави (наприклад, що стосуються особливостей засвідчення результатів процесуальних дій, складання присяги, роз'яснення прав та обов'язків згідно із законодавством запитуючої держави). Можливість застосування процесуальних норм однієї держави на території іншої у межах міжнародної правової допомоги пов'язана з екстратериторіальною дією кримінального процесуального закону, впливає на тактику проведення процесуальних дій.

2. Стадії підготовки, проведення процесуальної дії, фіксації її ходу та результатів, їх оцінки здійснюються розширеним колом уповноважених суб'єктів, у тому числі й представниками компетентних органів іноземної (запитуваної) держави.

Безпосередніми виконавцями поставлених завдань, пов'язаних із проведенням процесуальних дій на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги, є уповноважені службові особи компетентних органів. У більшості випадків, як свідчить вітчизняна практика, мова йде про слідчих органів досудового розслідування України.

---

<sup>813</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

Ю.М. Грошевий зауважує, що для найбільш повної та адекватної оцінки отриманої доказової інформації бажаним є безпосереднє сприйняття свідчень ініціатором запиту<sup>814</sup>.

Відсутність у слідчого, що здійснює кримінальне провадження щодо злочину і направляє запит про надання міжнародної правової допомоги до компетентного органу іноземної держави, можливості безпосередньо сприймати проведення процесуальної дії та її результати, застосовувати відповідні методи пізнання, є чинником, який ускладнює як власне проведення процесуальної дії, так і оцінку отриманих результатів, що може негативно впливати на встановлення обставин розслідуваного злочину. З метою вирішення окреслених проблемних ситуацій, законодавець передбачив можливість застосування певних заходів.

Так, один із варіантів – це залучення представників компетентного органу запитуючої держави до проведення процесуальних дій на території запитуваної на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги (ст. 563 КПК України).

Так, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року передбачає, що «посадові та зацікавлені особи можуть бути присутні, якщо запитувана сторона на це згодна» (ст. 4)<sup>815</sup>. Стаття 2 Другого додаткового протоколу 2001 року доповнює ст. 4 Європейської конвенції положенням, відповідно до якого у вимогах щодо присутності таких посадових або зацікавлених осіб не може бути відмовлено, якщо така присутність може сприяти задоволенню прохання про допомогу у спосіб, що більше відповідає потребам запитуючої сторони і, таким чином, може дозволити уникнути необхідності подання додаткових прохань про допомогу<sup>816</sup>.

---

<sup>814</sup> Грошевий Ю. М. Допит у рамках міжнародного співробітництва : окремі аспекти / Ю. М. Грошевий, І. А. Тітко // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / [упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів]. – Х., 2011. – С. 486

<sup>815</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>816</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

Деякі міжнародні договори регламентують порядок повідомлення ініціатора запиту про час та місце виконання запиту, що сприяє забезпеченню можливості присутності представників компетентних органів іноземної держави. Так, наприклад, згідно з ст. 12 Договору між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах 2009 року, на прохання запитуючої Сторони запитувана Сторона повідомляє дату та місце виконання запиту. Посадові та зацікавлені особи, зазначені у запиті, можуть бути присутніми, якщо на це є дозвіл запитуваної Сторони<sup>817</sup>.

Згідно зі ст. 8 Договору між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2002 року, особам, присутнім при виконанні запиту, може бути дозволено робити дослівні записи процесуальних дій. З метою здійснення таких дослівних записів передбачається можливість використання технічних засобів<sup>818</sup>.

Присутність представників компетентних органів запитуючої держави при проведенні процесуальних дій на підставі запиту про міжнародну правову допомогу регламентується ст. 563 КПК України. Визначено, що вказані представники, дозвіл на присутність яких надано відповідно до вимог Кодексу, не мають права проводити на території України будь-які процесуальні дії, а у разі присутності під час проведення процесуальних дій вони повинні дотримуватися вимог законів України. Вказані особи мають право спостерігати за проведенням процесуальних дій та вносити зауваження і пропозиції щодо їх проведення, з дозволу слідчого, прокурора або суду ставити запитання, а також робити записи, у тому числі із застосуванням технічних засобів. Такий дозвіл на досудовому слідстві надається центральним органом – Генеральною прокуратурою України (п. 1 ч. 4 ст. 554 КПК України). При цьому, як-

---

<sup>817</sup> Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс] : підпис. 9 жовт. 2008 р. ; ратифікований Законом України № 1730-VI від 18 лист. 2009 р. – Режим доступу : [http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?base=1&menu=633961&u=1&type=1&view=text&option=com\\_lica&month=3&year=2011](http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?base=1&menu=633961&u=1&type=1&view=text&option=com_lica&month=3&year=2011)

<sup>818</sup> Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 3 жовт. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2, ч.1–2. – Ст. 112.

що запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, що передбачає присутність представника, надійшов відповідно до ч. 3 ст. 545 Кодексу (за умови безпосереднього порядку зносин – Ю.Ч.), його копію невідкладно надсилають до уповноваженого (центрального) органу для вирішення в цій частині (п. 1 ч. 4 ст. 554 КПК України).

Аналіз теоретичних та практичних джерел свідчить, що присутність представників компетентного органу запитуючої держави при проведенні процесуальних дій на підставі запиту про міжнародну правову допомогу на території запитуваної держави передбачає їх участь саме як *спостерігачів*, що наділені відповідними правами та обов'язками.

Умовою допуску представників компетентних органів запитуючої держави до участі у проведенні процесуальних дій є згода центральних органів запитуваної держави. За умови безпосереднього порядку зносин, необхідною є згода центрального (уповноваженого) органу, яка надається згідно з міжнародним та національним законодавством. Відповідні запити про надання міжнародної правової допомоги компетентних органів, крім загальних вимог, повинні містити відомості про співробітників, яких пропонується залучити до проведення процесуальних дій, обґрунтування необхідності їх присутності та строків відрядження, план роботи тощо.

Бажано, щоб службова особа, про присутність якої ставиться питання у запиті, володіла мовою запитуваної держави або мовою, з використанням якої буде виконуватися запит. За потреби участі перекладача така інформація теж повинна бути відображена за змістом запиту.

Представники компетентних органів запитуючої держави зобов'язані дотримуватися законодавства держави перебування. Будь-яке втручання з їх боку в дії співробітників компетентних органів запитуваної держави, самостійне проведення процесуальних дій, поширення інформації, не передбаченої поставленими завданнями, забороняється.

Отже, під час досудового розслідування головним завданням представників компетентних органів запитуючої держави за їх участі у проведенні процесуальних дій на території запитуваної є безпосереднє сприйняття проведення процесуальних

дій, можливість вносити зауваження та пропозиції щодо їх проведення, з дозволу слідчого, прокурора ставити запитання, а також робити записи, у тому числі із застосуванням технічних засобів, обмінюватися інформацією із колегами – безпосередніми виконавцями процесуальних дій тощо за умови дотримання законодавства запитуваної держави та з метою розслідування злочину міжнародного характеру.

Таким чином, відбувається оперативне уточнення тих чи інших питань з урахуванням даних, отриманих при виконанні запиту про правову допомогу, координація дій з компетентним органом іноземної держави – виконавцем запиту. Така присутність дає змогу досягти максимально точного виконання запиту, уникнути додаткових звернень про правову допомогу<sup>819</sup>.

Залучення представників компетентного органу запитуючої держави до проведення процесуальних дій на території запитуваної обумовлює й відповідні тактичні особливості, основний зміст яких полягає у обміні інформацією між представниками компетентних органів держав; застосуванні технічних засобів фіксації ходу і результатів процесуальної дії, виявлення та вилучення слідів злочину та інших об'єктів, що можуть бути речовими доказами; внесенні зауважень та пропозицій щодо порядку проведення процесуальних дій, постановки додаткових запитань особам, відносно яких проводиться процесуальна дія (за відповідним дозволом слідчого чи іншої уповноваженої особи, що проводить процесуальну дію) та ін.

Вищою формою організації взаємодії компетентних органів держав при розслідуванні злочинів міжнародного характеру є *створення і діяльність спільних слідчих груп* (ст. 571 КПК України). Ефективність діяльності слідчо-оперативних груп у межах держави при розслідуванні складних злочинів вже засвідчила свою ефективність<sup>820</sup>, доцільно поширити позитивний досвід на міжнародний рівень.

---

<sup>819</sup> Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [Бедро О. В., Григоровський В. В., Кіцул О. Ю. та ін. ] ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. – К., 2012. – С. 27

<sup>820</sup> Аленін Ю.П. Теоретичні та практичні основи розкриття і розслідування осередків злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид наук

Так, згідно зі ст. 19 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, у зв'язку із справами, які є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах-учасниках, зацікавлені компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань (за умови укладення відповідних угод або домовленостей)<sup>821</sup>. Створення і функціонування спільних слідчо-оперативних груп передбачено й ст. 63 Кишинівської конвенції 2002 року<sup>822</sup>.

Згідно з ч. 1 ст. 571 КПК України, створення і діяльність спільних слідчих груп має на меті проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав.

Кількісний і персональний склад спільної слідчої групи залежить від складності розслідуваного злочину, кількості епізодів злочинної діяльності підозрюваних, територіального розміщення місць вчинених злочинних дій, кількості осіб, причетних до злочину, необхідності їх встановлення і розшуку, кількості потерпілих та їх місцезнаходження, обсягу доказової та орієнтуючої інформації тощо.

Так, згідно із ч.ч. 1-2 ст. 20 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року, спільну слідчу групу може бути створено у випадках, коли: а) розслідування злочинів Стороною вимагає проведення складних та комплексних слідчих заходів, пов'язаних з іншими Сторонами; б) кілька Сторін проводять розслідування злочинів, обставини яких вимагають ужиття скоординованих, погоджених дій на території відповідних

---

: спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Ю. П. Аленін. – Х., 1997. – С. 28-29

<sup>821</sup> Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

<sup>822</sup> Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : Кишинів, 7 жовт. 2002 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 508–551.

Сторін. З проханням про створення спільної слідчої групи може звернутися будь-яка зацікавлена Сторона. Група створюється в одній зі Сторін, де, як передбачається, буде проводитися розслідування<sup>823</sup>.

Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один із її членів. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться (ч. 4 ст. 571 КПК України).

Законом України «Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах» 2011 року визначено, що в Україні органом, який приймає рішення про створення спільної слідчої групи відповідно до ст. 20 Другого додаткового протоколу, є Генеральна прокуратура України (п. 10)<sup>824</sup>.

Згідно з ч. 2 ст. 571 КПК України, Генеральна прокуратура України розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав.

Виходячи з тієї обставини, що Україна ратифікувала Другий додатковий протокол 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року не так давно<sup>825</sup>, що обумовило відповідні зміни у національному законодавстві (згідно із Законом України від 16 червня 2011

---

<sup>823</sup> Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

<sup>824</sup> Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 50. – Ст. 545.

<sup>825</sup> Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 50. – Ст. 545.

року<sup>826</sup>), вітчизняний практичний досвід з даних питань потребує напрацювання.

Тим більше, що події на Сході України 17 липня 2014 року, а саме аварія авіалайнера, що виконував рейс МН-17 Малайзійських авіаліній, внаслідок чого загинуло 298 осіб із різних держав світу, обумовили створення першої у вітчизняній практиці спільної слідчої групи. До її складу ввійшли представники Австралії, Бельгії, Малайзії, Нідерландів і України. З української сторони були залучені співробітники Генеральної прокуратури України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, інших компетентних органів. У вересні 2016 року дана слідча група оголосила попередні результати своєї роботи. Слідчі довели, що лайнер був збитий зенітною ракетою серії 9М38 зенітно-ракетного комплексу «Бук». Окрім того, оприлюднили місце запуску ракети – поле в районі смт. Первомайське, яке на той час перебувало під контролем проросійських бойовиків. Також члени міжнародної слідчої групи з розслідування катастрофи літака продемонстрували шлях "Бука" із Росії до селища Первомайське<sup>827</sup>.

Досвід діяльності міжнародної (спільної) слідчої групи, проблемні питання, які потребують вирішення, були предметом обговорення під час роботи міжвідомчого круглого столу «Формування правових позицій щодо розслідування злочинів міжнародного характеру», що відбувся 28 жовтня 2016 року в Національній академії внутрішніх справ<sup>828</sup>.

Для порівняння, слід відзначити успішну діяльність спільних слідчих груп у межах Європейського Союзу. Правовою підставою співпраці є положення ст. 13 Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу 2000 року, що передбачають можливість утворення уповноваженими органами країн-членів Європейського

---

<sup>826</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 16 черв. 2011 р. № 3529-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 4. – Ст. 22.

<sup>827</sup> Телеканал новин «24» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://24tv.ua/>

<sup>828</sup> Формування правових позицій при розслідуванні міжнародних злочинів [Текст] : програма міжвідомчого круглого столу (м. Київ, 28 жовтня 2016 р.) / [ред. кол.: В.В. Черней, В.П. Тихий, О.В. Задорожній та ін.]. – К.: НАВС, 2016. – 19 с.

Союзу спільних слідчих груп для провадження конкретних заходів на визначений період часу. Крім представників правоохоронних органів держав-членів організації, які входять до складу спільних слідчих груп, передбачена можливість залучення службовців Європолу та Євроюсту<sup>829</sup>.

На нашу думку, досвід Європейського Союзу з приводу нормативного закріплення можливості залучення до складу спільних слідчих груп представників Європолу та Євроюсту, є позитивним. Вважаємо, що у ряді випадків доцільно залучати до складу спільної слідчої групи представників Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, що сприятиме швидкому та ефективному вирішенню поставлених завдань, зокрема з питань обміну інформацією, перевірки об'єктів по криміналістичних обліках тощо.

Сьогодні процесуальні, організаційні, криміналістичні засади створення і діяльності спільних слідчих груп потребують доопрацювання, розроблення відповідного алгоритму дій співробітників правоохоронних органів, формування з даних питань відомчого нормативно-правового акту, що деталізуватиме законодавчі положення, наприклад, міжвідомчої Інструкції.

Створення спільних слідчих груп – це важливий захід міжнародного співробітництва, що потребує значних зусиль, але й орієнтований на досягнення високих результатів.

Крім того, з метою безпосереднього сприйняття слідчим, що здійснює розслідування злочину з міжнародними зв'язками, проведення процесуальної дії, передбачена можливість використання відеоконференції (ст. 567 КПК України), що дозволяє представникам компетентних органів не лише отримувати показання відповідного учасника кримінального провадження, але й спостерігати за його поведінкою, вербальними та невербальними реакціями.

3. При проведенні процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги процесуальні відносини можуть виникати із громадянами інших держав, які не володіють мовою кримінального

---

<sup>829</sup> Шостко О. Ю. Перспективи співробітництва України з європейськими інститутами у сфері протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко, О. М. Овчаренко // Питання боротьби зі злочинністю : [зб. наук. праць. / ред. кол. : Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін.]. – Х., 2008. – Вип. 15. – С. 110–122.

провадження. За таких умов необхідно залучати допомогу перекладача. Тому на стадії підготовки до проведення процесуальної дії слід з'ясувати, чи володіють мовою кримінального провадження майбутні учасники процесуальної дії і в якій мірі. Зустрічаються випадки, коли іноземець досить обмежено володіє мовою провадження, має низький «побутовий» рівень її знання, й цього, на думку окремих слідчих, виявляється «достатньо», щоб особа ознайомилася із відповідними правами і обов'язками, надала змістовні показання, зрозуміла суть пред'явлених документів тощо. Таку «економію» демонструє й аналіз матеріалів кримінальних проваджень. Так, наприклад, у кримінальній справі №1-141, порушеної відносно інспектора відділу у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України, що умисно сприяв незаконному переправленню біженців з Палестини через державний кордон України, з'ясовано, що протоколи допитів як свідків громадян Палестини засвідчені написами російською мовою «с моих слов записано верно», виконані із численними помилками, ряд літер виконано невірно. На нашу думку, постає питання, чи справді дані особи володіють мовою на такому рівні, щоб компетентно відповідати на запитання слідчого, прочитати записані слідчим показання, засвідчити їх достовірність<sup>830</sup>.

Нерідко під час досудового розслідування виникає необхідність провести процесуальні дії з особами, які мають дипломатичний імунітет або відносяться до громадян, які, за законами України і міжнародними договорами України, не підсудні у кримінальних справах судам України, а в разі вчинення ними злочину на території України питання вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК України).

Дипломатичними представниками іноземних держав є глави дипломатичних представництв і члени дипломатичних представництв інших держав в Україні. Вони підлягають кримінальній юрисдикції України лише у разі чітко висловленої згоди на це акредитуючої держави. Вказану згоду на притягнення однієї із вказаних осіб до кримінальної відповідальності держава

---

<sup>830</sup> Архів Солом'янського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1-141/10, 2010 р.

висловлює шляхом позбавлення її імунітету від кримінальної юрисдикції держави перебування.

За результатами проведених досліджень М. І. Мельник та М. І. Хавронюк відзначають, що до інших громадян, які, за законами України і міжнародними договорами, не є підсудними у кримінальних справах судам України, у разі вчинення ними злочину на території України, належать:

- консульські посадові особи, крім випадків, коли вони переслідуються за вчинення тяжкого злочину або коли йдеться про виконання вироку (ухвали, постанови) суду, що набрав законної сили; консульські службовці – щодо діянь, вчинених при виконанні службових обов'язків;

- глави дипломатичних представництв і члени дипломатичного персоналу дипломатичних представництв іноземних держав у третіх державах, які прямують транзитом через територію України, а також члени їхніх сімей, які проживають разом з ними, не є громадянами України і супроводжують зазначених осіб або прямують окремо, щоб приєднатися до них чи повернутися до своєї держави – лише в межах, необхідних для забезпечення їх проїзду;

- дипломатичні та консульські кур'єри, статус яких підтверджується офіційними документами, – при виконанні своїх обов'язків, у т.ч. тимчасові кур'єри – до моменту доставки ними дипломатичної (консульської) пошти за призначенням, а також дипломатичні та консульські кур'єри, які прямують транзитом через територію України;

- члени сімей глав дипломатичних представництв і членів дипломатичного персоналу, якщо вони проживають разом з останніми і не є громадянами України;

- члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичних представництв і члени сімей цього персоналу, якщо вони проживають разом із першими і не є громадянами України або не проживають в Україні постійно;

- члени обслуговуючого персоналу дипломатичних представництв, якщо вони не є громадянами України або не проживають в Україні постійно, – щодо діянь, вчинених при виконанні службових обов'язків;

- представники іноземних держав, члени парламентських і урядових делегацій іноземних держав, які прибувають в Україну

для участі в міждержавних переговорах, міжнародних конференціях і нарадах або з іншими офіційними дорученнями, а також члени їхніх сімей, які їх супроводжують і не є громадянами України. Такий особливий статус має низка й інших категорій громадян, згідно з міжнародними договорами, консульськими угодами та національним законодавством<sup>831</sup>.

Особливості реалізації процесуальних відносин за участю вказаних осіб регламентуються Конвенцією про привілеї та імунітети ООН 1946 року<sup>832</sup>, Генеральною угодою про привілеї та імунітети Ради Європи 1949 року з Протоколами до неї<sup>833</sup>, Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року<sup>834</sup>, Віденською Конвенцією про консульські зносини 1963 року<sup>835</sup>, Віденською Конвенцією про представництво держав у їх

---

<sup>831</sup> Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон ; А.С.К., 2001. – С. 30-33

<sup>832</sup> Конвенция о привилегиях и иммунитетах Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс] : Лейк Саксес, Нью-Йорк, 13 февраля 1946 г. ; вступление в силу 17 сентября 1946 р. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_150](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_150)

<sup>833</sup> Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 2 верес. 1949 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_019](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_019); Другий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. Париж, 15 груд. 1956 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_021](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_021); Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : від 6 лист. 1952 р. – Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994\\_020](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_020); П'ятий Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 18 черв. 1990 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_019](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_019); Третій протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 6 берез. 1959 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_580](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_580); Четвертий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. Париж, 16 груд. 1961 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_022](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_022)

<sup>834</sup> Венская конвенция о дипломатических сношениях : принята 18 апреля 1961 г. ; ратифицирована с оговоркой Указом Президиума Верховного Совета СССР № 2208-VI от 11 февраля 1964 г. ; Указом Президиума Верховного Совета СССР от 21 марта 1964 г. // Международное публичное право : сб. док. – М., 1996. – Т. 1. – С. 176–185.

<sup>835</sup> Віденська Конвенція про консульські зносини [Електронний ресурс] : прийнята 24 квіт. 1963 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_047](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047)

відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року<sup>836</sup>, двосторонніми консульськими угодами. Відповідно до ч. 4 ст. 65 КПК України, особи, які мають право дипломатичної недоторканності, не можуть бути допитані як свідки без їх згоди, а працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

4. Особлива увага повинна приділятися складенню запиту про надання міжнародної правової допомоги, на підставі якого проводяться відповідні процесуальні дії. Зміст та форма запиту про міжнародну правову допомогу повинні відповідати вимогам КПК або відповідного міжнародного договору України (ст. 552 КПК України).

Вважаємо, що, крім обов'язкових процесуальних вимог, залежно від слідчої ситуації, за змістом запиту про надання міжнародної правової допомоги може надаватися й додаткова криміналістична інформація. Мова йде про:

а) опис ознак злочину, норми матеріального і процесуального права запитуючої держави, що дають уявлення про кваліфікацію злочинного діяння згідно з законодавством запитуваної держави; виклад обставин розслідуваного злочину, що обумовили звернення з проханням до іноземної держави; положення законодавства запитуючої держави з питань проведення запитуваних процесуальних дій, що забезпечують доказове значення отриманих результатів;

б) інформацію про осіб, відносно яких будуть проводитися процесуальні дії, включаючи їх біографічні дані, громадянство, місце проживання та перебування; надання інформації, що характеризує соціальний статус осіб та коло їх зв'язків, ознаки зовнішності, зокрема надання фотознімків чи дактилокарт осіб, інших відомостей, які можуть сприяти виконанню запиту;

в) перелік запитуваних процесуальних дій; обґрунтування правових та фактичних підстав їх проведення; завдання процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження. Також, наприклад, наводиться

---

<sup>836</sup> Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру [Електронний ресурс] : прийнята 14 берез. 1975 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_254](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_254)

перелік запитань, які необхідно поставити допитуваній особі, або відомості, які повинні бути отримані від особи; визначаються об'єкти, які необхідно вилучити при обшуку, тощо. Зокрема, питання, які ставляться допитуваній особі, повинні стосуватися обставин розслідуваного злочину, бути логічно побудованими, не містити відповідь чи її частину. Крім того, до запиту про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно із КПК України, надається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах (ч. 4 ст. 552 КПК України). Якщо у межах виконання запиту про міжнародну правову допомогу необхідно провести процесуальні дії, які, згідно із законодавством запитуючої держави, потребують спеціального дозволу (санкції) прокурора чи суду, чи іншої процедури, такий дозвіл повинен надаватися запитуючою державою разом із відповідним запитом;

г) інформацію про осіб, присутність яких доцільна під час проведення процесуальних дій, обґрунтування цієї необхідності (представники компетентного органу запитуючої держави; представники консульських установ або дипломатичних представництв; захисник (адвокат); спеціаліст; поняті та інші особи, присутність котрих обумовлена законодавством запитуваної чи запитуючої держави, відповідним міжнародним договором);

д) технічні засоби, які необхідно залучити для ефективного проведення процесуальної дії;

е) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту про надання міжнародної правової допомоги, передбачені міжнародним договором чи обумовлені проханням компетентного органу запитуючої держави.

5. Проведення процесуальних дій на підставі запиту про міжнародну правову допомогу здійснюється із обов'язковим дотриманням меж, визначених відповідним запитом. Необхідно проводити лише визначені запитом процесуальні дії, й навіть, якщо згідно з слідчою ситуацією, доцільно провести й інші процесуальні дії, спрямовані на збирання доказової інформації, необхідно узгодити таку можливість із компетентними органами запитуючої держави (наприклад, допитаний свідок вказав на осіб, яким теж

відома інформація по справі, що обумовлює потребу провести їх допит).

Вирішення вказаного питання у ряді випадків впливає із змісту запиту про надання міжнародної правової допомоги. Так, компетентні органи запитуючої держави можуть вказувати на право виконавців – представників компетентних органів запитуваної держави, за доцільності, вживати необхідних заходів у межах проведення процесуальної дії. Наприклад, під час проведення допиту обвинуваченого може дозволятися «ставити інші питання по суті пред'явленого обвинувачення»<sup>837</sup>; під час проведення обшуку – реалізовувати дії з метою «вилучення всіх доказів, які вказуються як докази, та документів, які мають важливу роль для процесу»<sup>838</sup> тощо. Якщо ж відповідної вказівки компетентних органів запитуючої держави за змістом запиту про надання міжнародної правової допомоги немає, визначені запитом процесуальні дії слід проводити строго у його межах, а будь-які інші заходи повинні бути узгоджені з компетентними органами запитуючої сторони у встановленому міжнародними договорами та КПК України порядку.

6. Хід і результати проведення процесуальних дій обов'язково фіксуються з дотриманням процесуальних і криміналістичних рекомендацій. При цьому слідчий (уповноважений представник компетентного органу запитуваної держави), повинен забезпечити детальну фіксацію процесуальної дії згідно із визначеними стадіями її проведення. Повинні бути детально зафіксовані показання допитаних осіб, описані виявлені та вилучені об'єкти тощо. У деяких випадках може виявитися доцільною фіксація виражених емоційних реакцій, інших невербальних комунікацій. За цих умов доцільно застосовувати аудіо- чи відеозапис, адже, як влучно зазначає Л.Д. Удалова, дані технічні засоби підвищують тактичні можливості слідства, оскільки їх процесуальне та криміналістичне значення полягає у

---

<sup>837</sup> Головне слідче управління МВС України. Поручение об оказании правовой помощи по уголовному делу № 12128000012 от 20 февраля 2012 г. / Следственный комитет Республики Беларусь. Главное следственное управление.

<sup>838</sup> Головне слідче управління МВС України. Клопотання про надання правової допомоги у кримінальній справі №NSZ 3 AR 27369/11 від 12 груд. 2011 р. / Федеральна Республіка Німеччина, Міністерство юстиції Федеральної Землі Нижня Саксонія.

забезпеченні більш повної фіксації не тільки інформації, що отримується, але й самого проведення слідчої дії, поведінки її учасників<sup>839</sup>.

Отже, важливим завданням є забезпечення належної фіксації ходу і результатів процесуальної дії (складення протоколу, оформлення додатків, результатів застосування технічних засобів). Дотримання вимог протокольної форми фіксації, згідно КПК України, є обов'язковим. Важливо, що, якщо, згідно з міжнародними договорами, законодавствами держав, передбачається протокольна форма фіксації процесуальної дії, вказана вимога повинна бути дотримана.

Нерідко з даного приводу виникають проблемні питання. Наприклад, у США і Німеччині особливістю отримання показань (шляхом допиту, опитування, співбесіди) підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, експерта є майже повна відсутність чітких, зафіксованих у законі вимог до порядку оформлення його результатів. Не вимагається, наприклад, щоб складався за встановленою формою протокол, який містив би конкретні реквізити<sup>840</sup>.

У кримінальному процесі Франції протокол є процесуальним актом, що фіксує або одну поліцейську дію, або всю сукупність поліцейських дій у межах конкретного дізнання. Залежно від цього розрізняють єдиний протокол (*un proces-verbal unique*) чи розділені протоколи (*proces-verbaux separees*). Розділені протоколи обов'язкові під час дізнання очевидних злочинів (проступків). В інших випадках судова поліція вправі (але не зобов'язана) складати єдиний протокол дізнання<sup>841</sup>.

Тому органи досудового розслідування України, складаючи запит про надання міжнародної правової допомоги шляхом проведення процесуальних дій, можуть звернутися із проханням до компетентних органів запитуючої держави щодо дотримання

---

<sup>839</sup> Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : [монографія] / Удалова Л. Д. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2005. – С. 162

<sup>840</sup> Ларичев В. В. Предварительное расследование преступлений в США и Германии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ларичев Владислав Васильевич. – М., 2004. – С. 126

<sup>841</sup> Головкин Л. В. Допзнание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Головкин Л. В. – М. : Спарк, 1995. – С. 50

положень процесуального законодавства України, а також відповідних криміналістичних рекомендацій, що стосуються як складення відповідного протоколу, так і додатків до нього, й просити запитувану сторону про їх дотримання.

6. Дотримання процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій щодо проведення процесуальних дій на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги визначає доказове значення отриманих результатів, має важливе значення для встановлення обставин розслідуваного злочину.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 93 КПК України, докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Наведене положення узгоджується із міжнародними договорами та законодавством іноземних держав. Так, згідно зі ст. 17 Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року, «докази або документи, що надсилаються на виконання цієї Конвенції, встановлення автентичності не потребують»<sup>842</sup>.

Щодо практики вирішення окреслених питань в іноземних державах, то, наприклад, у США, за змістом джерела кримінального процесуального права – Зводу Законів США, особлива увага приділяється документам, що надаються іноземною державою. Законодавець визначає, що такі документи мають таке саме доказове значення, як й інші докази у всіх судах США. Але слід враховувати, що документи з іноземної держави надаються в суди або в оригіналі, або належним чином завіреною копією. Якщо надаються копії документів, то інша сторона може надати докази, що спростовують справжність такої копії. За таких умов доказ визнається недопустимим<sup>843</sup>.

---

<sup>842</sup> Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

<sup>843</sup> Волосова Н. Ю. Уголовно-процессуальное законодательство США : общая характеристика, законодательство штатов, сравнительный анализ / Н. Ю. Волосова, О. В. Федорова. – М. : Юрлитинформ, 2008. – С. 87-88

На нашу думку, перелічені особливості, які стосуються тактики процесуальних дій, що проводяться на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги при розслідуванні злочинів, є основними, але не вичерпними, адже обумовлюються низкою обставин: особливостями розслідуваного злочину з міжнародними зв'язками; застосовуваними заходами міжнародного співробітництва; процесуальними діями, які необхідно провести; існуючою слідчою ситуацією.

Як відзначалося, ключове значення серед тактико-криміналістичних засобів мають тактичні прийоми. Теоретичні дослідження, присвячені дослідженню тактичних прийомів, характерні для вітчизняної криміналістики та наукових робіт пост-радянських держав (держав СНД). Такі дослідження притаманні й східноєвропейським державам, де у створенні криміналістичних установ основне місце займала допомога радянських криміналістів<sup>844</sup>.

Однак це не означає, що в інших державах, зокрема державах далекого зарубіжжя, де криміналістика характеризується майже повною відсутністю робіт, присвячених дослідженню її методологічних та теоретичних основ<sup>845</sup>, проведення процесуальних дій позбавлене тактичного змісту. Якщо проведення процесуальної дії пов'язано із вибором найбільш доцільної лінії поведінки, ґрунтується на психологічному механізмі реалізації<sup>846</sup>, то проведення процесуальної дії набуває тактичного змісту, пов'язане із застосуванням тактичних прийомів.

---

<sup>844</sup> Постика И. В. Основные проблемы криминалистической науки, раскрытия и расследования преступлений в восточноевропейских странах : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / И. В. Постика. – М., 1991. – С. 19

<sup>845</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 11

<sup>846</sup> Шепітько В. Ю. Теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. Ю. Шепітько. – Х., 1996. – С. 11

Умовою застосування тактичного прийому є дотримання вимог допустимості. Вивчення наукових праць<sup>847</sup> дає підстави для висновку, що критеріями допустимості тактичних прийомів є:

- законність, зміст якої полягає у відповідності тактичного прийому кримінальному процесуальному законодавству, та навіть більше – букві й духу закону<sup>848</sup>;

- наукова обґрунтованість, що обумовлена джерелом походження тактичного прийому; відповідає сучасному стану науки і техніки; передбачає можливість наукового передбачення результатів застосування прийому і визначення ступеню точності цих результатів; сприяє створенню умов, що гарантують дотримання умов законності та етичності прийомів<sup>849</sup>;

- пізнавальна цінність, що спрямовується на з'ясування обставин розслідуваного злочину;

- етичність, зміст якої полягає в тому, що тактичні прийоми не повинні принижувати честь і гідність осіб, залучених до розслідування; впливати на позицію невинуватого, сприяючи визнанню ним неіснуючої вини; виправдовувати вчинення злочину і применшувати його суспільну небезпеку; сприяти обмові невинуватих; ґрунтуватися на необізнаності осіб у питаннях законодавства; сприяти розвитку в осіб негідних спонукань і почуттів, дачі ними неправдивих показань, вчиненню інших аморальних вчинків; ґрунтуватися на повідомленні

---

<sup>847</sup> Бахин В. П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики : [лекция для студ. и слушат. юрид. вузов] / Бахин В. П. – К. : Нац. акад. внутр. дел Украины, 1999. – 34 с.; Коновалова В. Е. Следственная тактика : принципы и функции / В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. – К. : РИО МВД УССР, 1983. – 132 с.; Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : [посіб.] / В. К. Весельський, В. С. Кузьмичов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 148 с.; Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : [монография] / Шепитько В. Ю. – Х. : Гриф, 2002. – 349 с.

<sup>848</sup> Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1997. – С. 220-221

<sup>849</sup> Лукьянчиков Е. Д. Тактические основы расследования преступлений : [учеб. пособие] / Е. Д. Лукьянчиков, В. С. Кузьмичев. – К. : КВШ МВД СССР, 1989. – С. 22-23

слідчому завідомо неправдивих відомостей; підривати авторитет правоохоронних органів<sup>850</sup>;

– вибірковість, що полягає у спрямованості впливу лише на окремих осіб і нейтральності відносно інших<sup>851</sup>; можливості вирішувати певне тактичне завдання у певних ситуаціях<sup>852</sup>.

Як відзначає В.Ю. Шепітько, нормами, що визначають загальні принципи допустимості застосування тактичних прийомів, є, по-перше, норми, що виражають вимоги повноти, всебічності, об'єктивності, швидкості і активності розслідування; по-друге, норми, що забезпечують права громадян, дотримання яких при розслідуванні гарантується законом; по-третє, норми, що вказують на межі доказування як фактичні межі застосування криміналістичних прийомів<sup>853</sup>.

Розглянемо особливості застосування тактичних прийомів при проведенні процесуальних дій та за умови їх реалізації у межах міжнародної правової допомоги. Слід приділити увагу питанням допустимості тактичних прийомів, зокрема, в аспекті дотримання прав і свобод людини. Важливим питанням є з'ясування відповідності тактичних прийомів букві і духу закону – як у вітчизняному кримінальному провадженні, так і за умов міжнародного співробітництва.

Влучним є зауваження, що права людини з позицій міжнародного права – це права, що характеризують правові положення у будь-якому сучасному суспільстві, але мають різні можливості для їх забезпечення. Слід відзначити, що держави мають практично однакові погляди на те, які права повинні бути надані та гарантовані індивідам і закріплені в національних

---

<sup>850</sup> Лукьянчиков Е. Д. Тактические основы расследования преступлений : [учеб. пособие] / Е. Д. Лукьянчиков, В. С. Кузьмичев. – К. : КВШ МВД СССР, 1989. – С. 21

<sup>851</sup> Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1997. – С. 220-221

<sup>852</sup> Шепітько В. Ю. О проблеме допустимости тактических приемов в следственной деятельности / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 223

<sup>853</sup> Шепітько В. Ю. Теория криминалистической тактики : [монография] / Шепітько В. Ю. – Х. : Гриф, 2002. – С. 24-25

законодавствах<sup>854</sup>. Однак реальне забезпечення цих прав може бути різним<sup>855</sup>.

З цього приводу актуальною й у наш час є репліка відомого юриста А.Ф. Кони: «Які б гарні не були правила діяльності, вони можуть втратити свою силу і значення у недосвідчених, грубих або несумлінних руках»<sup>856</sup>.

На жаль, частина «рук» є справді несумлінною, адже кількість скарг до Європейського суду з прав людини щодо незаконних дій правоохоронних органів під час розслідування злочинів постійно зростає. Мова йде про катування людей, нелюдські умови тримання під вартою, затягування строків розслідування тощо.

Отже, тактичні прийоми повинні ґрунтуватися на положеннях міжнародного та національного законодавства, враховувати рішення Європейського суду з прав людини, позитивний досвід реалізації прав людини у демократичних державах.

Дотримання прав і свобод людини у кримінальному провадженні перебуває під прискіпливою увагою держав, громадяни котрих до нього залучаються. Так, у кримінальній справі по обвинуваченню громадянки США К. органи досудового слідства України повідомили Посольство США про її затримання за підозрою у вчиненні злочину й застосування запобіжного заходу – взяття під варту (на підставі ст. 36 Віденської конвенції про консульські зносини). Це стосується й Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України. За таких умов Посольство США надавало консульську допомогу затриманій громадянці (згідно з Консульською конвенцією між урядом СРСР (Україна є правонаступницею) та США)<sup>857</sup>.

---

<sup>854</sup> Rights & Low. Analysis & Theory / Nalpin Andrew. – Oxford : Hart Publishing Oxford UK, 1997. – 284 p.

<sup>855</sup> Бессарабов В. Г. Европейские стандарты прав и свобод человека и гражданина в российском уголовном процессе / Бессарабов В. Г., Быкова Е. В., Курочкина Л. А. – М. : Юрлитинформ, 2005. – С. 37

<sup>856</sup> Кони А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (Общие черты судебной этики) / А. Ф. Кони // Кони А. Ф. Собрание сочинений : [в 8 т.]. – М., 1967. – Т. 4. – С. 34

<sup>857</sup> Архів Солом'янського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1173, 2007-2010 р.р.

Щоправда, незважаючи на дотримання міжнародних стандартів, сутність діяльності з розслідування злочину, особливості реалізації відповідних заходів у різних державах можуть відрізнятися, що знаходить вираз у застосовуваних тактичних прийомах.

Так, у Великобританії законодавство передбачає, що після того, як підозрюваному було пред'явлено обвинувачення, йому не можна ставити додаткові запитання стосовно злочину, у вчиненні якого він був обвинувачений, крім крайніх випадків виникнення такої необхідності, а саме – з метою попередження нанесення шкоди іншій людині чи громадськості; з'ясування двозначності попередньої відповіді чи вислову; в інтересах судочинства, щоб дозволити обвинуваченому ознайомитися з інформацією про злочин, котра стала відома вже після пред'явлення обвинувачення<sup>858</sup>.

Одним із прийомів, що використовується у практичній діяльності поліції США, є перебільшення вини злочинця, що полягає у заяві про підозру у вчиненні більш тяжкого злочину, щоб він швидше зізнався у вчиненні менш тяжкого свого<sup>859</sup>. У вітчизняному кримінальному провадженні такий прийом недопустимий через те, що він представляє собою відкритий тиск, пов'язаний із обманом<sup>860</sup>.

Постає питання: як за умови необхідності проведення процесуальних дій, реалізації заходів міжнародного співробітництва забезпечити застосування компетентними органами запитуваної держави допустимих тактичних прийомів?

Передбачити всі можливі проблемні ситуації за умови міжнародного співробітництва із різними іноземними державами – неможливо. Тому вихід вбачається один – надання запитуваній іноземній державі всієї необхідної інформації, що регламентує

---

<sup>858</sup> Criminal Litigation and Sentencing / Peter Hungerford-Welch. 4 th edition. – London ; Sydney : Cavendish Publishing Limited., 1998. – С. 17

<sup>859</sup> Бахін В. П. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : [навч. посіб.] / Бахін В. П., Весельський В. К., Маліков Т. С. ; НАВСУ. – К. : Правник, 1997. – С. 22

<sup>860</sup> Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : [посіб.] / В. К. Весельський, В. С. Кузьмичов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – С. 120

проведення відповідної процесуальної дії, спрямована на забезпечення прав і свобод її учасників, доказове значення отриманих результатів тощо. Мова йде про надання інформації про законодавство, а також, за потреби, інформації, що стосується практики його застосування (постанови Верховного Суду України, тлумачення Конституційного Суду України), криміналістичних рекомендацій, які деталізують законодавчі положення.

У статті 552 КПК України, що регламентує зміст та форму запиту про надання міжнародної правової допомоги, безпосередньо не вказується про необхідність надання такої розгорнутої інформації. Однак, емпіричні дослідження демонструють, що надання якомога повнішої інформації про законодавство, запитувані процесуальні дії є поширеною і позитивною практикою.

На підставі проведених досліджень ми вважаємо, що за змістом запиту про надання міжнародної правової допомоги (шляхом складення відповідного додатку) доцільно вказувати наступні відомості про законодавство України і практику його застосування:

- 1) норми КК України, які визначають караність діяння;
- 2) норми Конституції України, КК України, КПК України та, за необхідності, інших законодавчих актів, що визначають основні права і свободи людини, процесуальний статус відповідного учасника кримінального провадження;
- 3) норми КПК України, що визначають порядок підготовки, проведення та фіксації ходу й результатів процесуальної дії; визначають умови, за яких отримані дані будуть залучені як процесуальні джерела доказів;
- 4) рішення Конституційного суду України, постанови Верховного Суду України, рішення Європейського Суду з прав людини, які роз'яснюють, тлумачать законодавчі положення та практику їх застосовування.

У ряді випадків може доцільним наводити й криміналістичні рекомендації, які хоч і мають рекомендаційний характер, але можуть суттєво підвищити ефективність проведення процесуальної дії.

Наведену інформацію доцільно наводити саме у додатку до запиту про надання міжнародної правової допомоги, адже вона доповнює його зміст й має значний обсяг. Хоча законодавчо зміст та форма такого додатку не визначені, однак, вони використовуються у практичній діяльності, сприяють ефективному обміну інформацією. З даного приводу вважаємо доцільним доповнити ст. 552 КПК України, що регламентує зміст та форму запиту про міжнародну правову допомогу, таким положенням: «за необхідності запит про міжнародну правову допомогу може бути доповнений додатками, що сприятимуть його виконанню».

Крім того, до запиту про надання міжнародної правової допомоги може додаватися й інша криміналістична інформація, що спрямована на забезпечення ефективного проведення процесуальної дії. Так, виходячи із обставин розслідуваного злочину, мова йде про:

- висновки компетентних органів України про громадянство особи згідно із Законом України «Про громадянство України»<sup>861</sup>;

- опис зовнішності майбутнього учасника процесуальної дії, його фотокартка;

- опис зовнішності особи, що підозрюється у вчиненні злочину міжнародного характеру, його фотокартка, дактилокарта, дані ДНК-профілю;

- відомості про організоване злочинне угруповання, що причетне до вчинення злочинів міжнародного характеру, сферу його злочинної діяльності, учасників, міжнародні зв'язки, способи вчинення та приховання злочинів;

- фотографії осіб, які доцільно використати з метою ефективного проведення процесуальних дій. Якщо мова йде про пред'явлення для впізнання, компетентний орган запитуючої держави надає як фотографії особи, щодо якої проводиться впізнання, так і фотографії статистів, у додатку наводяться відповідні пояснення щодо змісту дій та осіб, які зображені на фотографіях;

- фрагменти показань інших осіб, речові докази, дані про результати експертних досліджень;

---

<sup>861</sup> Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

– відомості про збитки, завдані в результаті вчинення злочину, пред’явлений цивільний позов у кримінальному провадженні та інші.

Надання окресленої розгорнутої інформації може бути доцільним й за умови реалізації інших форм міжнародного співробітництва: видачі особи (екстрадиції), перейняття кримінального провадження.

Ефективне проведення процесуальних дій тісно пов’язане з вирішенням низки організаційних завдань: наприклад, забезпечення явки учасників процесуальної дії; керівництво учасниками, надання їм допомоги у практичній реалізації поставлених завдань; забезпечення можливості застосування технічних засобів. Вказані та інші заходи можна віднести до організаційних.

Співвідношення організаційних і тактичних аспектів у структурі процесуальної дії полягає в їх частковому суміщенні, оскільки поряд із застосуванням власне організаційних заходів і тактичних прийомів існує ряд заходів спільного організаційно-тактичного характеру, які однаковою мірою можуть відноситися як до тактики процесуальних дій, так і до організації їх проведення<sup>862</sup>.

Поєднання заходів організаційного і тактичного змісту при-  
таманне *тактичним операціям*, що проводяться з метою розслідування злочинів міжнародного характеру. Наприклад, за умови оперативного документування діючих каналів торгівлі людьми міжнародного характеру може виникнути потреба в проведенні «зірвальної» тактичної операції, що передбачає легендоване припинення чи попередження небажаних дій окремих осіб, причетних до торгівлі людьми, за умови недопущення їх обізнаності про здійснювану оперативно-розшукову діяльність, з метою продовження документування злочинної діяльності<sup>863</sup>.

Як зазначалося, сьогодні особливого поширення набула діяльність організованих злочинних угруповань із міжнародними зв’язками, що пов’язана із контрабандою наркотичних засобів та

---

<sup>862</sup> Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Чорноус. – К. : Нічлава, 2005. – С. 299

<sup>863</sup> Смирнов Г. К. Методика расследования торговли людьми : проблемы теории и практики / Смирнов Г. К. – М. : Юрлитинформ, 2008. – С. 161

психотропних речовин, торгівлею людьми, відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, тощо. За таких умов тактичні операції повинні включати негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, що спрямовані на затримання злочинців «на гарячому». Поширеною є практика застосування контрольованої поставки, що дозволяє задокументувати причетність конкретних осіб до перевезення заборонених об'єктів, інших незаконних дій. Вирішення поставлених завдань обов'язково передбачає розробку тактичних операцій, які включають заходи міжнародного співробітництва.

#### **4.3. Методико-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів**

Як відзначає В.О. Коновалова, інтеграція наукових знань у методиці розслідування злочинів, як і в інших галузях науки, створила необхідний потенціал для розвитку її теорії і разом з тим передумов для диференціації окремих положень, що потребують подальшого поглибленого дослідження. Нагромадження теоретичних положень привело до необхідності їх адаптування в окремі напрямки методики, розвиток яких став необхідним для практичної діяльності слідчих органів<sup>864</sup>.

Підґрунтям для побудови системи криміналістичних методик є кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів. Різні аспекти криміналістичної класифікації злочинів ґрунтовно розкриті у роботах вчених-криміналістів.

Концептуальною засадою запровадження категорії «криміналістична класифікація злочинів» є розуміння необхідності, з одного боку, здійснити її розмежування з кримінально-правовою класифікацією, а з другого – забезпечити на цьому підґрунті упорядкування окремих криміналістичних методик, тобто здійснення криміналістичної класифікації не є самоцільлю, а

---

<sup>864</sup> Коновалова В. О. Методика розслідування злочинів : оптимальні системи слідчих дій / В. О. Коновалова // Коновалова В. О. Вибрані твори. – Х. : Апостіль, 2012. – С. 444

розглядається як необхідна умова поділу криміналістичних методик розслідування злочинів<sup>865</sup>.

Як свідчить вивчення наукової літератури, питанням розробки криміналістичних методик, які ґрунтуються на криміналістичній класифікації злочинів, приділяється значна увага. Мова йде про методику розслідування вбивств при відсутності трупа<sup>866</sup>, методику розслідування вбивств, прихованих інсценуванням<sup>867</sup>, методику розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій<sup>868</sup>, методику розслідування злочинів у сфері банківського кредитування<sup>869</sup> та багато інших.

У літературі висловлювалася точка зору про те, що класифікація злочинів у криміналістиці повинна базуватися тільки на криміналістичних даних, що мають безпосереднє значення для розкриття злочинів, головним чином за способом їх вчинення. Однак домінуючою є думка, згідно з якою криміналістична класифікація злочинів будується на основі поєднання кримінально-правових та криміналістичних критеріїв<sup>870</sup>.

В.А. Журавель відзначає, що «чистої» криміналістичної класифікації злочинів об'єктивно існувати не може, оскільки так чи

---

<sup>865</sup> Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : [монографія] / Журавель В. А. – Х. : Апостіль, 2012. – С. 59

<sup>866</sup> Булулуков О. Ю. Методика розслідування вбивств при відсутності трупа : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. Ю. Булулуков. – Х., 1997. – 24 с.

<sup>867</sup> Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Семенов. – Х., 2004. – 20 с.

<sup>868</sup> Твердохліб І. М. Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / І. М. Твердохліб. – К., 2008. – 17 с.

<sup>869</sup> Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. С. Чернявський – К., 2002. – 22 с.

<sup>870</sup> Лавров В. П. Криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. юбил. науч.-прак. конф., (к 85-летию со дня рождения Р. С. Белкина) : [в 2 ч.] / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – Ч. 1. – С. 365

інакше до неї включаються об'єкти та елементи кримінально-правової класифікації, а ознаки, що характеризують злочин з кримінально-правової точки зору, використовуються як підстави для побудови даних явищ, тобто, йдеться про відповідний синтез положень різних наук кримінального циклу<sup>871</sup>.

На думку С.С. Чернявського, предметом пізнання у методиці розслідування є закономірності, що об'єднують певні види злочинів, які побудовані за кримінально-правовою ознакою (в основі – об'єкт злочинного посягання), або групи злочинів, виділені за іншими, криміналістично значущими ознаками (елементи механізму вчинення злочину або їх ознаки)<sup>872</sup>.

Варто підтримати тих криміналістів, які вважають за доцільне під час розроблення криміналістичної класифікації злочинів урахувати кримінально-правові та криміналістичні критерії. Вирішення питання щодо того, яку з відомих ознак доцільно обрати як підставу тієї чи іншої криміналістичної класифікації відповідної множини злочинів, залежить від практичних цілей, що стоять перед створюваною класифікацією, типу класифікованого об'єкта, його криміналістичних особливостей, місця у більш широкій системі, а також типу системи, за ознаками якої передбачено побудову класифікації<sup>873</sup>.

Отже, підґрунтям формування системи криміналістичних методик розслідування є кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів.

На нашу думку, вказане стосується й розробки криміналістичної методики розслідування злочинів із міжнародними зв'язками.

Ми вже підкреслювали у роботі, що традиційно у структурі міжнародної злочинності розглядають два основних елементи: міжнародні злочини (найбільш тяжкі злочини, що посягають на мир і безпеку людства) та злочини міжнародного характеру

---

<sup>871</sup> Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : [монографія] / Журавель В. А. – Х. : Апостіль, 2012. – С. 69-70

<sup>872</sup> Чернявський С.С. Фінансове шахрайство : методологічні засади розслідування : [монографія] / Чернявський С. С. – К. : Хай – Тек Прес, 2010. – С. 272

<sup>873</sup> Одерій О. В. Криміналістична класифікація злочинів проти довілля: загальні положення / О. В. Одерій // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – Донецьк : Донец. юрид. ін-т МВС України, 2012. – № 1 (48). – С. 147

(злочини, що посягають на нормальні відносини між державами, відповідальність за які передбачена спеціальними міжнародними угодами).

Однак необхідність у застосуванні заходів міжнародного співробітництва виникає й за умови розслідування «звичайних» загальнокримінальних злочинів з «іноземним елементом» або з «міжнародними зв'язками».

Тому використання у роботі терміни «злочини із міжнародними зв'язками» є умовним, що охоплює всі перелічені вище групи злочинних діянь, об'єднані спільною ознакою – розслідування котрих потребує застосування заходів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Відносно всіх вказаних груп злочинів існує гостра потреба опрацювання криміналістичної методики розслідування. Побудова криміналістичної методики розслідування злочинів передбачає виявлення та дослідження додаткових ознак, які обумовлені не лише складом злочину, але й криміналістичними особливостями для окремих видів (груп) злочинів. Опрацювання таких даних розширює наукові уявлення про сутність злочинів, які розглядаються, створює передумови для залучення ефективних методів і засобів розслідування, сприяє підвищенню ефективності й оптимізації відповідної діяльності із врахування їх специфіки.

Враховуючи глобальність поставлених завдань, зауважимо, що найбільш поширеною групою, у той самий час особливо суспільно небезпечною, що підкреслюється світовим співтовариством, є група злочинів міжнародного характеру.

Розглянемо питання щодо методико-криміналістичного забезпечення їх розслідування детальніше.

В юридичній літературі немає єдиного підходу до визначення злочинів міжнародного характеру. Так, у підручнику з міжнародного права під редакцією М.В. Буроменського наводиться близько десяти складів злочинів міжнародного характеру<sup>874</sup>, у роботі під редакцією К.А. Бекашева – сімнадцять складів злочинів<sup>875</sup>, В.П. Панов наводить близько тридцяти злочинів міжнародного характеру<sup>876</sup>.

---

<sup>874</sup> Міжнародне право : [навч. посіб.] / за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 219-226.

<sup>875</sup> Международное публичное право : учеб. / [Л. П. Ануфриева,

Як зазначає В.Ф. Цепелев, суть даної проблеми полягає у відсутності чітких критеріїв розмежування всіх груп злочинів, які розглядаються. Формальний критерій – включення того чи іншого злочину у відповідну конвенцію (угоду), не є точним і єдиним, оскільки в різних конвенціях згадуються й міжнародні (кримінальні) злочини, і злочини міжнародного характеру, і деякі кримінальні злочини, що зачіпають інтереси кількох держав<sup>877</sup>.

Іншою ключовою ознакою злочину міжнародного характеру є кримінально-правова заборона відповідного діяння у національному законодавстві. Згідно зі ст. 3 КК України, законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Аналіз норм КК України свідчить, що у його Особливій частині передбачено щонайменше сорок складів злочинів, які відображають сформульовані у міжнародних договорах (конвенціях) ознаки. Останніми роками цей перелік злочинів розширюється й конкретизується.

Опрацювання міжнародного та національного законодавства, наукових робіт дозволило навести узагальнений перелік основних злочинів міжнародного характеру<sup>878</sup>. Однак роботу із визначення злочинів міжнародного характеру не можна вважати завершеною, адже, як було з'ясовано, границя між злочинами міжнародного характеру й іншими злочинами з «іноземним елементом» є непостійною. Мова йде про те, що практично кожен злочин може набувати міжнародного характеру, якщо матиме високий ступінь суспільної небезпеки для світової співдружності, відповідний об'єкт, предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину. Крім того, слід враховувати, що відмежувати в чистому вигляді «злочини міжнародного характеру» від інших

---

К. А. Бекашев, Е. Г. Моисеев, В. В. Устинов и др.] ; отв. ред. К. А. Бекашев. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2009. – С. 151-159.

<sup>876</sup> Панов В. П. Международное уголовное право : [учеб. пособие] / Панов В. П. – М. : Инфра-М., 1997. – С. 154-160.

<sup>877</sup> Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [монография] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – С. 85.

<sup>878</sup> Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Чорноус Юлія Миколаївна . – К., 2013. – С. 380-399.

злочинів досить складно, а іноді – й неможливо. Так, наприклад, умисне вбивство, службові підроблення, розкрадання у великих розмірах часто є складовими елементами системи злочинної діяльності, що має міжнародний характер. Тому сформований нами перелік враховує лише основні види злочинів міжнародного характеру.

Отже, до злочинів міжнародного характеру відносяться: тероризм; захоплення заручників; торгівля людьми; катування; порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії; злочини проти осіб та установ, які користуються міжнародним захистом; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; фальшивомонетництво; контрабанда; незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; нелегальна міграція; корупційні злочини; посягання на культурні цінності; поширення порнографії; незаконне поводження з ядерними матеріалами; порушення авторських і суміжних прав; кіберзлочини; створення організованих злочинних організацій; корупційні злочини; піратство; злочини проти безпеки морського судноплавства та цивільної авіації; найманство та інші.

Назви вказаних видів злочинів є узагальненими, адже враховують положення міжнародних договорів та національного законодавства. Відповідно, кваліфікація окреслених злочинів міжнародного характеру за КК України підлягає уточненню у кожному конкретному випадку.

Окрему увагу слід звернути на криміналістичну класифікацію вказаних злочинів. Виходячи із проведених теоретичних та практичних досліджень, класифікувати злочини міжнародного характеру можна за такими підставами:

*1. За характером предмета злочинного посягання:*

– злочини, що мають безпосередній предмет злочинного посягання, який, з криміналістичної точки зору, може бути охарактеризований як конкретна річ матеріального світу, на яку спрямоване посягання. Це наркотичні, психотропні речовини, прекурсори; людина, її тілесна недоторканість; культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали; інформація, інформаційна безпека; національна або іноземна валюта в безготівковій формі, що перебуває на банківських

рахунках; національна або іноземна валюта в готівковій формі; майнові права на нерухомість; підроблена національна та іноземна валюта; твори наукової, літературної, художньої творчості, винаходи; культурні цінності, що охороняються державою, та ін.;

– злочини, які, з криміналістичної точки зору, не мають безпосереднього предмету злочинного посягання. Їх можна охарактеризувати відповідно до об'єкта злочинного посягання (тероризм);

*За місцезнаходженням предмета злочинного посягання:*

– предмет злочинного посягання перебуває на території України;

– предмет злочинного посягання перебуває на території іноземної держави (держав).

*2. За характером способу вчинення злочинів:*

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із застосуванням особливо небезпечних засобів та знарядь вчинення злочину: вибухових пристроїв, вогнепальної зброї, підпалів (тероризм, воєнні злочини міжнародного характеру);

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із порушенням основних прав і свобод людини, застосуванням до неї фізичного та психічного насильства (захоплення заручників; торгівля людьми);

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із незаконною діяльністю у економічній сфері (відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; фальшивомонетництво);

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із незаконною діяльністю службових (посадових) осіб (катування, корупційні злочини);

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із незаконним перетинанням державного кордону (контрабанда, нелегальна міграція);

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (контрабанда наркотичних засобів, збут наркотичних засобів);

– способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із порушенням конфіденційності, цілісності та доступно-

сті комп'ютерних даних і систем, загрозою інформаційній безпеці (кіберзлочини);

- способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із порушенням правил роботи цивільної авіації (захоплення, угон та інші злочини на борту повітряного судна чи в міжнародних аеропортах);

- способи вчинення злочинів міжнародного характеру, пов'язані із порушенням правил морського судноплавства (піратство, зіткнення морських суден) та інші.

*За поширенням способу вчинення злочину:*

- дії з підготовки, вчинення та приховування злочину міжнародного характеру, вчинені на території України;

- дії з підготовки, вчинення та приховування злочину міжнародного характеру, вчинені на території іноземної держави (держав);

- частина злочинних дій була вчинена на території України, а інша частина – на території іноземної держави (держав). Наприклад, дії з підготовки злочину відбулися на території України, а інші складові – відповідно, вчинення, приховування злочину міжнародного характеру – на території іншої держави (держав).

*3. За характером слідової картини:*

- слідова картина представлена переважно ідеальними слідами злочину;

- слідова картина представлена переважно матеріальними слідами злочину;

- слідова картина представлена як матеріальними, так і ідеальними слідами злочину.

*За місцем утворення слідової картини:*

- слідова картина злочину утворена на території України;

- слідова картина злочину утворена на території іноземної держави (держав).

*4. За характеристикою особи злочинця:*

- злочини, що переважно вчиняються одноосібно («кіберзлочини»);

- злочини, що вчинені за такої форми співучасті як група осіб за попередньою змовою (контрабанда наркотичних засобів; нелегальна міграція);

– злочини, вчинені організованими злочинними групами та злочинними організаціями (торгівля людьми; відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; фальшивомонетництво).

*За громадянством особи злочинця:*

- злочин вчинений громадянином (громадянами) України;
- злочин вчинений іноземним громадянином (громадянами);
- злочин вчинений особою (особами) без громадянства.

*За місцеперебуванням особи злочинця:*

- злочинець знаходиться на території України;
- злочинець знаходиться на території іноземної держави (держав).

*5. За характеристикою особи потерпілого:*

– особи, які стали потерпілими внаслідок свого соціального, політичного, релігійного та іншого статусу (тероризм; посягання на осіб, які користуються міжнародним захистом; торгівля людьми; захоплення заручників);

– особи, які стали потерпілими незалежно від свого статусу (тероризм; забруднення моря шкідливими речовинами).

Міжнародний тероризм є злочином, що може стосуватися двох наведених груп потерпілих, адже їх коло може охоплювати як «випадкових» осіб, так і представників органів державної влади, організацій, громад, до яких звернені вимоги.

*За громадянством особи потерпілого:*

- потерпілим від злочину є громадянин (громадяни) України;
- потерпілим від злочину є іноземний громадянин (громадяни);
- потерпілою від злочину є особа (особи) без громадянства.

*За місцеперебуванням особи потерпілого:*

- потерпілий знаходиться на території України;
- потерпілий знаходиться на території іноземної держави (держав).

Виділення практично у всіх класифікаційних групах ознаки, що пов'язана із причинним зв'язком вчиненого злочину міжнародного характеру та «іноземним елементом», що знаходить свій вираз у предметі злочинного посягання, способі вчинення

злочину, обстановці, слідовій картині злочину, особі злочинця та потерпілого, пов'язано ще й з тим, що відносно злочинів міжнародного характеру міжнародними договорами, учасницею яких є Україна, передбачена універсальна (тобто така, що не залежить від місця вчинення злочину і громадянства винної особи) юрисдикція<sup>879</sup>. Отже, за будь-яких умов наявність «іноземного елементу» впливає на методiku розслідування злочинів міжнародного характеру.

Р.С. Белкін зазначає, що криміналістична методика потребує повного врахування суспільних явищ і їх наслідків, котрі обумовлені науково-технічним прогресом, загостренням ідеологічної боротьби, проблемами економічного та демографічного характеру. Вказані завдання потребують більш гнучкого підходу до вибору підстав для розробки комплексу криміналістичних рекомендацій, розробки таких методичних комплексів на базі криміналістичних класифікацій злочинів, які не тільки визначаються, але ще й реалізуються у криміналістичній методиці повною мірою<sup>880</sup>.

Відповідно до вказаного напрямку досліджень, а саме створення комплексів криміналістичних рекомендацій більшого рівня узагальненості, що стосуються різних видів злочинних посягань, але вчинюваних за спеціальних умов, слід розробляти методiku розслідування злочинів міжнародного характеру.

Р.С. Белкін вважає, що під криміналістичною методикою слід розуміти систему наукових положень та розроблених на їх основі рекомендацій з організації та проведення розслідування і попередження окремих видів злочинів<sup>881</sup>. За цих умов окрема криміналістична методика – це система певних елементів, взаємозалежних та взаємовизначаючих. Ця система характеризується певною структурою, згідно з якою елементи системи розташовуються у певній послідовності, утворюючи

---

<sup>879</sup> Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон ; А.С.К., 2001. – С. 37

<sup>880</sup> Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : пособие для вузов МВД СССР : [в 3 т.] / Белкин Р. С. ; Акад. МВД СССР. – М. : Акад. МВД СССР, 1977– . – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1979. – С. 211

<sup>881</sup> Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : пособие для вузов МВД СССР : [в 3 т.] / Белкин Р. С. ; Акад. МВД СССР. – М. : Акад. МВД СССР, 1977– . – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1979. – С. 176

підсистеми. Елементами системи являються не криміналістичні прийоми і засоби, не слідчі чи інші дії та заходи, а криміналістичні (в даному випадку – методичні) рекомендації, тобто науково обґрунтовані та апробовані практикою поради, що стосуються організації розслідування, вибору і застосування з врахуванням техніко-криміналістичних засобів і криміналістичних прийомів<sup>882</sup>.

Розробка криміналістичних рекомендацій як завдання криміналістичної методики розслідування злочинів підкреслюється у роботах вітчизняних вчених. Так, на думку В.О. Коновалової, методика розслідування у практичному значенні покликана забезпечити слідчого необхідними науковими рекомендаціями, що сприяють прийняттю своєчасних вірних рішень з визначення напрямів і конкретних засобів досягнення істини у кожній справі<sup>883</sup>. В.А. Журавель переконує, що методику розслідування злочинів можна охарактеризувати як сукупність порад щодо найбільш ефективних шляхів здійснення діяльності<sup>884</sup>. На думку Б.В. Щура, змістовну частину криміналістичної методики складають методичні рекомендації, які є комплексами взаємопов'язаних типових порад, апробованих слідчою практикою, і пропонованих до застосування в розслідуванні окремих видів злочинів, що спрямовані на оптимізацію слідчої діяльності<sup>885</sup>.

Як відзначає С.С. Чернявський, кожна окрема методика як певна програма розслідування має будуватись з урахуванням методологічних засад: 1) предмет методики розслідування злочинів обумовлений особливостями криміналістичної характеристики; 2) зміст кожної методики визначають особливості пошуково-пізнавальних процесів, що мають свою специфіку на різних етапах

---

<sup>882</sup> Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : пособие для вузов МВД СССР : [в 3 т.] / Белкин Р. С. ; Акад. МВД СССР. – М. : Акад. МВД СССР, 1977– . – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1979. – С. 199

<sup>883</sup> Коновалова В. Е. Актуальные проблемы тактики и методики расследования преступлений / В. О. Коновалова // Коновалова В. О. Вибрані твори. – Х., 2012. – С. 245

<sup>884</sup> Журавель В. А. Криміналістичні категорії : традиції та новачі (деякі дискусійні питання) / В. А. Журавель // Правничий часопис Донецького університету. – Донецьк, 2002. – Вип. 2 (8). – С. 57

<sup>885</sup> Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Б. В. Щур. – Х., 2011. – С. 8-9

розслідування і кожен із них характеризується кваліфікаційними, процесуальними, оперативно-розшуковими, організаційно-управлінськими, профілактичними завданнями; 3) в основі криміналістичної методики – алгоритми й програми проведення слідчих і процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів та їх комплексів (тактичних операцій), спрямованість і послідовність яких залежать від ситуацій розслідування<sup>886</sup>.

Отже, методико-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів міжнародного характеру ґрунтується на загальнотеоретичних положеннях криміналістичної методики та полягає у розробці апробованих практикою криміналістичних рекомендацій щодо розслідування окремих груп (видів) злочинів міжнародного характеру.

Процес розробки та залучення до практичної діяльності криміналістичних рекомендацій теж має свої особливості, які полягають у реалізації системи послідовних та взаємообумовлених етапів, розглянутих у роботах вчених<sup>887</sup>.

Принципово важливим є питання про впровадження криміналістичних рекомендацій у практику розкриття і розслідування злочинів, оскільки, по-перше, воно пов'язане із функцією науки криміналістики, по-друге, останніми десятиліттями багато висловлених рекомендацій не реалізовані на практиці, що є серйозним недоліком у діяльності боротьби зі злочинністю. Потрібно визначитися із поняттям та змістом криміналістичної практики. У цьому явищі треба чітко розмежовувати два аспекти: наукове забезпечення, тобто розроблення необхідних практиці засобів, прийомів і методів діяльності, й організація забезпечення, тобто, створення тобто створення умов для сприйняття і використання практикою цих рекомендацій<sup>888</sup>.

---

<sup>886</sup> Чернявський С.С. Фінансове шахрайство : методологічні засади розслідування : [монографія] / Чернявський С. С. – К. : Хай – Тек Прес, 2010. – С. 274

<sup>887</sup> Ищенко А. В. Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; судостроительство ; прокурорский надзор ; криминалистика” / А. В. Ищенко. – К., 1984. – С. 12

<sup>888</sup> Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кри-

Цілком згодні з думками вчених і вважаємо, що неможливо розслідувати злочин міжнародного характеру, як й інші злочини з міжнародними зв'язками, без науково-методичного впровадження рекомендацій у практичну діяльність, тобто, без зв'язку науки з практикою.

В.П. Бахін та В.К. Лисиченко виділяють такі основні напрями взаємодії науки з практикою, що обумовлюють функціональні завдання науково-методичного забезпечення як зв'язуючої ланки науки з практикою:

1) аналіз результатів науково-дослідних розробок, що стосуються пристосування досліджень природничих, технічних та інших галузей науки до цілей розкриття, розслідування й попередження злочинів, перевірки їх новизни та ефективності у процесі проведення слідчих дій і судових експертиз;

2) розробки рекомендацій з питань застосування конкретних наукових прийомів, методів і технічних засобів, а також окремих видів криміналістичних, інших спеціальних знань, що розширюють пошуково-пізнавальні можливості слідчих органів і сприяють підвищенню якості їх діяльності;

3) створення умов для оперативного надходження повноцінної інформації про науково-технічні досягнення до практичних органів і забезпечення оптимізації їх застосування<sup>889</sup>.

Як зазначалося, криміналістичне забезпечення розслідування злочинів міжнародного характеру спрямовується на вирішення завдань техніко-криміналістичного, тактико-криміналістичного й методико-криміналістичного змісту. При цьому ефективність їх впровадження залежить від успішного вирішення науково-методичних завдань як на державному, так і міжнародному рівні.

Науково-методичне забезпечення є передумовою ефективного залучення криміналістичних рекомендацій до діяльності з розслідування злочинів. Відповідно, розробка

---

мінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Н. С. Карпов. – К., 2008. – С. 14

<sup>889</sup> Бахін В. П. Проблеми науково-методичного забезпечення слідчої діяльності / В. П. Бахін, В. К. Лисиченко // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів. – К., 1996. – С. 5–11.

криміналістичних рекомендацій є завданням криміналістичної методики.

Вивчення наукових джерел<sup>890</sup> свідчить, що структура методики розслідування окремого виду (групи) злочинів може бути визначена відповідно до таких елементів: криміналістична характеристика злочину; обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні злочину; особливості початкового етапу розслідування; типові ситуації й дії слідчого на початковому етапі розслідування; наступний етап розслідування і тактика окремих процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій; профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочину.

Фундаментальне значення для розробки криміналістичної методики розслідування злочинів міжнародного характеру має криміналістична характеристика злочинів.

Як відзначає А. Ф. Волобуєв, криміналістична характеристика може бути визначена як накопичена система відомостей про механізм їх вчинення, що закладається в основу розробки методик розслідування<sup>891</sup>. С.С. Чернявський вказує, що криміналістична характеристика злочину є першим і основним структурним елементом інформаційно-пізнавальної моделі будь-якої криміналістичної методики, серцевиною її ретроспективного рівня<sup>892</sup>.

Дискусії щодо сутності криміналістичної характеристики та її місця у структурі методики розслідування злочину вже тривалий час відбуваються на сторінках наукової літератури. Так, за результатами дослідження В. В. Тіщенко, одними авторами у структуру методики включається криміналістична характеристика

---

<sup>890</sup> Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : [монографія] / Журавель В. А. – Х. : Апостіль, 2012. – С. 138-235; Криминалистика : [учеб.] / под ред. А. Г. Филиппова. – М. : Высшее образование, 2006. – С. 308; Криміналістика : підруч. / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – С. 374; Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений : Общие положения / Чурилов С. Н. – М. : Юстицинформ, 2009. – С. 140

<sup>891</sup> Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза" / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2002. – С. 7

<sup>892</sup> Чернявський С.С. Фінансове шахрайство : методологічні засади розслідування : [монографія] / Чернявський С. С. – К. : Хай – Тек Прес, 2010. – С. 113

розглядуваної групи злочинів (О. М. Васильєв, І. Ф. Герасимов, Н. А. Селиванов та інші), а іншими така характеристика не включається або заперечується її методичне значення (А. В. Дулов, Р. С. Белкін). Ще одна точка зору пов'язана з тим, що криміналістична характеристика розглядається як основа розробки окремих методик, але не її елемент (В. П. Бахін, В. П. Лавров, А. В. Шмонін)<sup>893</sup>.

Вважаємо доцільним підтримати погляди першої групи вчених, підкреслити вагоме значення криміналістичної характеристики для методики розслідування, оскільки вона є інформаційною моделлю злочину, відображає його криміналістично значущі ознаки, має важливе значення для наукових досліджень та практичної діяльності. Відповідно, криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру привертає окрему увагу.

У науковій та навчальній літературі висловлюються різні точки зору щодо структури криміналістичної характеристики. Ми дотримуємося традиційної точки зору, згідно з якою до основних елементів криміналістичної характеристики відносяться: предмет злочинного посягання; спосіб вчинення злочину; обстановка; слідова картина злочину; особа злочинця; особа потерпілого. Саме згідно з вказаною структурою, на нашу думку, доцільно розглядати й криміналістичну характеристику злочинів міжнародного характеру. З даного питання можна звернутися до наукових публікацій<sup>894</sup>.

---

<sup>893</sup> Тищенко В. В. К дискуссии о структуре методик расследования отдельных видов преступлений / В. В. Тищенко // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету], (м. Одеса, 28 жовт. 2011 р.). – Одеса, 2011. – С. 362–363.

<sup>894</sup> Черноус Ю. М. Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру / Ю. М. Черноус // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2012. – № 1 (17). – С. 34–41.; Черноус Ю. Н. Способ совершения преступлений международного характера / Ю. Н. Черноус // Психопедагогика в правоохрнительных органах. – 2012. – № 4 (51). – С. 77–80.; Черноус Ю. М. Криміналістичне дослідження міжнародної злочинності / Ю. М. Черноус // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 10. – С. 44–48.

Особливим є те, що при формуванні криміналістичної характеристики злочинів міжнародного характеру, крім КК України, інших Законів України, повинні враховуватись положення багатосторонніх міжнародних договорів України з питань боротьби зі злочинами міжнародного характеру, за змістом яких конкретизується предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, особа злочинця, що дає підстави розглядати відповідний злочин як такий, що має міжнародний характер. Важливо, що місце підготовки, вчинення злочину, приховування його наслідків, місце перебування потерпілих чи злочинців може знаходитися на території різних держав. Отже, для того, щоб здійснити обмін інформацією, виявити, вилучити, дослідити сліди злочину, провести необхідні процесуальні дії, необхідно застосувати заходи міжнародного співробітництва.

У структурі криміналістичної методики особлива увага повинна бути звернена на *обставини, що підлягають з'ясуванню*. Як відзначає В. А. Журавель, щодо співвідношення криміналістичної характеристики та обставин, що підлягають з'ясуванню, то їх слід розрізняти як різні за змістом та функціональною спрямованістю самостійні структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів, які не конкурують один з одним і призначені для вирішення різнопланових завдань розслідування<sup>895</sup>.

Ст. 91 КПК України визначає перелік обставин, які складають предмет доказування і обов'язково підлягають з'ясуванню. Крім того, вивчення слідчої та судової практики, наукових робіт свідчить, що при розслідуванні злочинів міжнародного характеру до обставин, які повинні бути з'ясовані, відносяться:

1. Обставини, що стосуються події злочину міжнародного характеру: об'єкт і предмет злочинного посягання; час, місце та інші особливості обстановки вчинення злочину; спосіб підготовки, вчинення та приховання злочину; залишені матеріальні та ідеальні сліди; причетні до вчинення злочину особи, а умови вчинення злочину організованим злочинним угрупованням – його склад, роль кожного співучасника у вчиненому злочині, міжнародні зв'язки;

---

<sup>895</sup> Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : [монографія] / Журавель В. А. – Х. : Апостіль, 2012. – С. 183

відомості про держави, їх фізичних та юридичних осіб, інтереси котрих були порушені, заподіяні збитки; характеристика особи потерпілого від злочину.

2. Обставини, які мають значення для розгляду діяння як злочину міжнародного характеру (положення КК України та міжнародних договорів України, які визначають міжнародну протиправність діяння).

3. Обставини, що характеризують особу злочинця: біографічні дані особи із обов'язковим уточненням громадянства особи та її місця проживання; характеристики особи, відомості про її матеріальний стан (в тому числі й банківські рахунки особи, при необхідності на котрі може бути накладений арешт), стан здоров'я (у тому числі й психічного, що дає змогу судити про осудність особи), стосунки у сім'ї, за місцем роботи, проживання; відомості про судимість особи (можуть впливати на кваліфікацію злочину); коло зв'язків особи, у тому числі й зв'язки у комп'ютерних соціальних мережах, її стосунки у сім'ї, за місцем роботи, проживання, особлива увага приділяється з'ясуванню зв'язків особи з громадянами інших держав; відомості про перебування особи на території інших держав (туризм, навчання, робота, родинні зв'язки) та відповідні правові підстави (відкриті візи, дипломатичний паспорт) тощо.

Стосовно організованого злочинного угруповання із міжнародними зв'язками, мова йде про з'ясування таких обставин:

- групового характеру злочину: кількості учасників, участі окремих членів у вчиненні конкретних злочинів, тривалості діяльності угруповання;

- організованості і стійкості злочинної групи: наявності ієрархії, стабільності складу групи, стану дисципліни, наявності правил поведінки;

- наявності міжнародних зв'язків організованого злочинного угруповання: громадяни яких іноземних держав залучалися до вчинення злочинів; на території яких держав відбувалися дії з підготовки, вчинення злочину чи приховання злочинних наслідків; яким чином відбувався зв'язок між членами злочинного угруповання – громадянами інших держав тощо;

- визначення особливостей планування злочинної діяльності;

– з'ясування випадків виходу з групи певних членів; мети створення організованої злочинної групи (хто є ініціатором створення угруповання, для вчинення яких саме злочинів);

– розподіл ролей між членами організованого злочинного угруповання, існування зв'язків із іншими злочинними угрупованнями (характеристика лідера та інших учасників групи; особливості стосунків із «рядовими» членами у межах власного та інших злочинних угруповань);

– наявності засобів підготовки, вчинення та приховання злочинів (холодної і вогнепальної зброї, вибухових пристроїв; комп'ютерної техніки; засобів для підробки документів; засобів зв'язку; транспортних засобів) та інші.

4. Обставини, що характеризують особу потерпілого: біографічні дані особи, її громадянство, місце проживання та місцеперебування, дані про її членів сім'ї (близьких), їх місце проживання; характеристики особи, включаючи дані про її місце роботи, матеріальний стан, освіту, стан здоров'я; коло зв'язків особи, у тому числі з громадянами іноземних держав, іншими особами, які перебувають за кордоном; її стосунки у сім'ї, за місцем роботи, проживання; відомості про перебування особи на території інших держав (туризм, навчання, робота, родинні зв'язки), відповідні правові підстави (відкриті візи, дипломатичний паспорт); відомості про заподіяну моральну, фізичну та майнову шкоду, її наслідки для особи.

Традиційно, згідно зі ст. 49 КПК України 1960 року, потерпілим від вчинення злочину визнавалася лише фізична особа. Нове кримінальне процесуальне законодавство змінило звичний підхід. Так, згідно зі ст. 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Положення про те, що потерпілим може бути юридична особа, є новим для вітчизняного законодавства, проте такі зміни узгоджуються із законодавством іноземних держав, повинні позитивно вплинути на реалізацію заходів міжнародного співробітництва. Наприклад, згідно із законодавством Франції, за умови, якщо юридичній особі злочином заподіяно шкоду (матеріальну чи мора-

льну), вона розглядається у статусі потерпілого, вправі пред'явити цивільний позов<sup>896</sup>.

За таких умов відносно потерпілого – юридичної особи слід установити: найменування та місцезнаходження юридичної особи; дату її реєстрації у державних органах, юридичну адресу, контактні дані; дані про керівників, заступників, матеріально відповідальних та інших службових осіб; основні напрямки діяльності, надані ліцензії; відомості про власність, банківські рахунки; відомості про укладені угоди із юридичними та фізичними особами або за їх участю та про наслідки їх виконання; відомості про припинення діяльності; відомості про спричинену майнову шкоду, її наслідки для господарської діяльності, ділової репутації та ін.

5. Обставини, що визначають необхідність застосування заходів безпеки у кримінальному судочинстві. Передусім, мова йде про з'ясування необхідності такого захисту відносно свідків і потерпілих, а також їх близьких, які побоюються помсти чи залякування від осіб, причетних до вчинення злочинів.

Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства регламентується міжнародним та національним законодавством. Так, ст. 28 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року визначає, що кожна держава – учасниця угоди вживає законодавчих та інших заходів, необхідних для забезпечення ефективного і адекватного захисту від імовірної помсти або залякування, особливо під час та після розслідування й кримінального переслідування правопорушників: а) жертв; б) у відповідних випадках – тих, хто заявляє про злочини, вказані у Конвенції, або іншим чином співпрацює з органами дізнання та кримінального переслідування; с) свідків, які дають показання стосовно злочинів, указаних у Конвенції; d) за необхідності – членів родини осіб, указаних у підпунктах «а» і «с». Такі заходи можуть охоплювати фізичний захист, переміщення, зміну особи та допомогу в працевлаштуванні. Для жертви-дитини забезпечуються особливі заходи захисту із урахуванням її найліпших інтересів<sup>897</sup>.

---

<sup>896</sup> Головки Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Головки Л. В. – М. : Спарк, 1995. – С. 80

<sup>897</sup> Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] : прийнята 16 трав. 2005 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994-85>

Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства регламентується іншими міжнародними договорами України, КПК України, Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» 1993 року.

Методика розслідування злочинів розглядається згідно з певними етапами реалізації поставлених завдань. Як відзначає А. Ф. Волобуєв, проблема періодизації розслідування в криміналістичній методиці – це, перш за все, теоретична проблема. Її вирішення пов'язане з розробкою більш чіткої структури методики розслідування окремих видів злочинів, що має як науково-дослідне, так і дидактичне значення. Разом з тим, ця проблема має і достатньо виразний практичний аспект. Етапи розслідування в окремій методиці повинні реально відбивати змістовні особливості роботи слідчого за кримінальною справою на певних її проміжках. Це неможливо без врахування процесуальних рішень, що приймаються за кримінальною справою, бо вони є ознаками вирішення (чи невирішення) певних завдань розслідування<sup>898</sup>.

С. Н. Чурилов вважає, що структурна побудова окремих методик визначається поділом процесу розслідування на початковий та наступний етапи. Початковий етап розслідування має на меті розкриття злочину, тобто встановлення характеру події, що відбулася; його учасників; суспільно-небезпечних наслідків; місця знаходження підозрюваних осіб, а також їх затримання і застосування до них запобіжних заходів (за наявності законних підстав). Наступний етап розслідування присвячується встановленню істини у справі у всіх її деталях, притягненню винних осіб як обвинувачених і викриття їх у вчиненні розслідуваного злочину; проведенню профілактичної роботи, застосування заходів до відшкодування матеріальних збитків у разі їх заподіяння та вирішення інших, передбачених кримінальним процесуальним законом, завдань<sup>899</sup>.

---

<sup>898</sup> Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва / Волобуєв А. Ф. – Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 148

<sup>899</sup> Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений : Общие положения / Чурилов С. Н. – М. : Юстицинформ, 2009. – С. 29-30

Точка зору щодо виділення початкового та наступного етапів розслідування відображена у роботах В. В. Тіщенко<sup>900</sup> та інших вчених. Вважаємо, що наведений поділ актуальний і відносно криміналістичної методики розслідування злочинів міжнародного характеру.

Початковий етап розслідування злочинів міжнародного характеру має на меті з'ясування характеру злочину, змісту посягання на міжнародні та національні інтереси, встановлення осіб, причетних до вчинення злочину. Даний етап максимально пов'язаний із дослідженням інформації, що відображена у слідах злочину, предметах, які піддавалися злочинному впливу, у показаннях свідків-очевидців тощо. За сучасних умов злочинці намагаються зменшити ймовірність залишення слідів при вчиненні злочинних дій, що обумовлює застосування нових технічних засобів та методик роботи із слідами злочину.

За результатами аналізу слідчої та судової практики, опрацювання робіт вчених можна відзначити, що початковий етап розслідування злочинів міжнародного характеру спрямовується на:

- попередження спроб осіб, які причетні до вчинення злочинів міжнародного характеру, переховатися від органів слідства та суду, залишити територію України, знищити сліди злочину, приховати кошти, цінності, здобуті злочинним шляхом, та інші об'єкти, які складають інтерес для розслідування, у тому числі й шляхом їх переправлення за кордон;

- виявлення та забезпечення збереження, фіксації та вилучення документів, предметів, у тому числі заборонених в обігу, цінностей, грошових коштів, слідів злочину, що у подальшому можуть бути визнані речовими доказами або використовуватися для задоволення цивільного позову;

- встановлення розгалуженої мережі зв'язків осіб, які причетні до вчинення злочинів міжнародного характеру, сприяли реалізації злочинної діяльності;

- використання допомоги Робочого апарату Укрбюро Інтерполу для оперативного обміну інформацією між правоохоронними органами держав, Генеральним секретаріатом та НЦБ

---

<sup>900</sup> Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : [монографія] / Тіщенко В. В. ; Одеська нац. юрид. акад. – Одеса : Фенікс, 2007. – С. 176-222

Інтерполу держав, перевірки об'єктів за криміналістичними обліками, розшуку осіб та предметів;

- складення запитів про надання міжнародної правової допомоги до компетентних органів іноземних держав щодо проведення процесуальних дій з метою встановлення на їх території підозрюваних у вчиненні злочину, свідків злочину, потерпілих, вилучення предметів, які можуть бути речовими доказами, виявлення та арешту майна, грошей і цінностей, отриманих злочинним шляхом, а також майна, яке належить підозрюванам, обвинуваченим;

- встановлення потерпілих у справі: фізичних осіб, яким злочином завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичних осіб, яким завдано майнової шкоди, з'ясування характеру та обсягу заподіяної шкоди;

- застосування заходів з метою забезпечення безпеки свідків та потерпілих, а також інших осіб, за наявності загрози їх життю та здоров'ю.

Перелічені завдання початкового етапу розслідування вирішуються органами досудового розслідування України «за гарячими слідами» шляхом проведення допиту (потерпілих, свідків-очевидців, підозрюваних); проведення, залежно від слідчої ситуації, слідчих оглядів чи обшуків, що спрямовані на обстеження житла, приміщень, транспортних засобів, де відбувалися дії із підготовки, вчинення злочину чи приховування злочинних наслідків; пред'явлення потерпілим і свідкам для впізнання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів (у разі необхідності – із застосування заходів безпеки, поза візуальним та аудіоспостереженням, у режимі відеоконференції); обшуку місця роботи, житла підозрюваних з метою виявлення і вилучення предметів – речових доказів, документів, які підтверджують їх участь у вчиненні злочину; тимчасового доступу до речей і документів фізичних і юридичних осіб, які відображають їх діяльність, причетну до злочину; накладення арештів на майно та грошові кошти з метою забезпечення можливої конфіскації майна або цивільного позову; накладення арешту на кореспонденцію, огляду і виїмки кореспонденції; зняття інформації з каналів зв'язку; проведення експертиз.

Особливість початкового етапу розслідування полягає в тому, що, за умови виявлення злочину на території України, кримінальне провадження розпочинається згідно із вітчизняним кримінальним процесуальним законодавством, органом досудового розслідування України проводяться відповідні процесуальні, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії. Саме на даному етапі важливо з'ясувати обставини, що свідчать про міжнародний характер злочину, обумовлюють необхідність застосування заходів міжнародного співробітництва. Їх з'ясування передбачає необхідність звернення до компетентних органів іноземних держав із запитом про застосування заходів міжнародного співробітництва.

Ефективному досягненню поставлених завдань при розслідуванні злочинів міжнародного характеру може сприяти забезпечення організації одночасного розслідування цих злочинів правоохоронними органами кількох іноземних держав, якщо вони підпадають під дію відповідної юрисдикції. Міжнародна практика свідчить, що одночасне порушення кримінальних справ щодо злочинів міжнародного характеру компетентними органами кількох держав, проведення ними погоджених заходів, направлених на одночасне затримання злочинців, встановлення свідків, виявлення і збір доказів забезпечує проведення повного, об'єктивного розслідування у максимально стислі строки<sup>901</sup>.

Отже, основний зміст методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів за даних умов складають відповідні рекомендації, які стосуються діяльності органів досудового розслідування України на початковому та наступному етапах розслідування, організації міжнародного співробітництва, особливостей проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні певних видів (груп) злочинів.

---

<sup>901</sup> Розслідування торгівлі людьми : навч. посіб. / [М. І. Андрієнко, О. В. Бардацька, А. Ф. Волобуєв, В. Я. Горбачевський, В. І. Дубина та ін.] : за ред. П. В. Коляди. – К. : Конус-Ю., 2009. – С. 57

## ВИСНОВКИ

Криміналістичне забезпечення може бути охарактеризоване як діяльність із розроблення та залучення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, правоохоронними органами з метою розслідування злочинів, інших правопорушень.

Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів реалізується відповідно до техніко-криміналістичної, тактико-криміналістичної й методико-криміналістичної складової, виражається в розробленні та залученні відповідних криміналістичних рекомендацій у діяльність із розслідування злочинів.

Обов'язковою умовою розслідування злочинів, виконання завдань кримінального провадження є розробка та запровадження криміналістичних рекомендацій, які, за сучасної характеристики міжнародної злочинності, крім традиційних питань, повинні враховувати необхідність здійснення заходів міжнародного співробітництва, реалізовуватися відповідно до техніко-криміналістичної, тактико-криміналістичної і методико-криміналістичної складової.

При розробці криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів із міжнародними зв'язками (важливу частину котрих складають злочини міжнародного характеру) у всіх їх різноманітності (техніко-криміналістичних, тактико-криміналістичних, методико-криміналістичних), необхідно приділяти увагу застосуванню заходів міжнародного співробітництва, які впливають на ефективність досягнення завдань кримінального провадження, виконання зобов'язань світового співтовариства.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень (дослідницькі та інноваційні процеси в державній службі) : [навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисципліни] / В. І. Абрамов, В. Х. Арутюнов ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2005. – 178 с.
2. Агутин А. В. К проблеме допустимости источника доказательств в российском уголовном процессе / А. В. Агутин // Российский следователь. – 2004. – № 12. – С. 6–9.
3. Алейніков Г. Принцип змагальності сторін та діяльність адвоката-захисника щодо збирання доказів у досудовому слідстві / Г. Алейніков // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 1. – С. 83–90.
4. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. В. Александренко. – К., 2004. – 20 с.
5. Алексеев О. О. Застосування науково-технічних засобів з метою подолання протидії розслідуванню злочинів / О. О. Алексеев, Ю. М. Черноус // Наше право. – 2009. – № 1, ч. 2. – С. 13–16.
6. Аленін Ю. П. Теоретичні та практичні основи розкриття і розслідування осередків злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ” / Ю. П. Аленін. – Х., 1997. – 48 с.
7. Андросюк В. Г. Психологія слідчої діяльності : [навч. посіб.] / Андросюк В. Г. – К.: УАВС, 1994. – 106 с.
8. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза : оперативно-розшукова діяльність” / Л. І. Аркуша. – Одеса, 2011. – 40 с.
9. Ароцкер Л. Е. О соотношении процессуальных, тактических и этических начал в следственных действиях / Л. Е. Ароцкер // 50 лет Советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия / под ред. В. С. Афанасьева, Л. А. Андреевой и др. – Л., 1972. – С. 52–59.

10. Архів Голосіївського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 385, 2010-2012 рр.
11. Архів Солом'янського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1-141/10, 2010 р.
12. Архів Солом'янського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1173, 2007–2010 р.р.
13. Бабенко А. Н. Правовые ценности (вопросы теории) / А. Н. Бабенко / Академия управления МВД России. – М. : Акад. МВД России, 2001. – 184 с.
14. Баев О. Я. Криминалистическая тактика и уголовно-процессуальный закон / Баев О. Я. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1977. – 115 с.
15. Баев О. Я. О методических основах расследования насильственных преступлений / О. Я. Баев // Актуальные вопросы уголовного права, процесса и криминалистики : сб. науч. тр. / Калинингр. ун-т. – Калининград, 1998. – С. 74–82.
16. Баев О. Я. Содержание и формы криминалистической тактики / Баев О. Я. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1975. – 57 с.
17. Бандурка О. М. Інтерпол : Міжнародна організація кримінальної поліції : [наук.-практ. посіб.] / Бандурка О. М. – Х. : Основа, 2003. – 324 с.
18. Банчук О. А. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда. – К. : Леста, 2005. – 116 с.
19. Барцицька А. А. Криміналістичні технології : сутність та місце в системі криміналістичної науки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / А.А. Барцицька, – Одеса, 2011. – 19 с.
20. Бастрыкин А. И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального права и международного права / Бастрыкин А. И. – Л. : ЛГУ, 1986. – 135 с.
21. Бахин В. П. Вопросы оценки криминалистических рекомендаций в процессе их оценки и внедрения / В. П. Бахин, А. В. Ищенко // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1982. – Вып. 25. – С. 9–10.
22. Бахин В. П. Криминалистика для криминалистики или для практики? / В. П. Бахин // Актуальні проблеми сучасної криміналісти-

ки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь – Алушта, 19–21 верес. 2002 р.). : [у 2 ч.]. – Сімф., 2002. – Ч. 1. – С. 12–19.

23. Бахин В. П. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980-2002 г.) / В. П. Бахин, Н. С. Карпов. – К., 2002. – 458 с.

24. Бахин В. П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики : [лекция для студ. и слушат. юрид. вузов] / Бахин В. П. – К. : Нац. акад. внутр. дел Украины, 1999. – 34 с.

25. Бахин В. П. Следственная практика : проблемы изучения и совершенствования / Бахин В. П. – К. : Лыбидь, 1991. – 142 с.

26. Бахин В. П. Состязательность – новая сущность нашей правовой системы или создание видимости? / В. П. Бахин, Н. С. Карпов // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2004. – № 1 (1). – С. 13–20.

27. Бахін В. П. Криміналістика : [курс лекцій] : у 2 ч. / Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. – Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. – Ч. 1. – 2002. – 356 с.

28. Бахін В. П. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : [навч. посіб.] / Бахін В. П., Весельський В. К., Маліков Т. С. ; НАВСУ. – К. : НАВСУ –Правник, 1997. – 32 с.

29. Бахін В. П. Проблеми науково-методичного забезпечення слідчої діяльності / В. П. Бахін, В. К. Лисиченко // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів. – К., 1996. – С. 5–11.

30. Бахін В. П. Тактика слідчої діяльності : поняття, сутність, зміст / В. П. Бахін, В. С. Кузьмічов, В. К. Весельський // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 1998. – № 2. – С. 217–226.

31. Бацько І. М. Удосконалення процесуальної регламентації протоколювання слідчих дій та додатків до протоколів / І. М. Бацько // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2000. – №3. – С. 117–125.

32. Бацько І. М. Учасники процесуальних відносин під час протоколювання слідчих дій / І. М. Бацько // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – Дніпропетровськ, 2001. – № 2 (5). – С. 112–125.

33. Бедный Г. З. Психологические основы анализа и проектирования трудовых процессов / Бедный Г. З. – К. ; Одесса : Выща школа, 1997. – 208 с.

34. Безпалова О. І. Інформаційне забезпечення міжнародної діяльності ОВС України у боротьбі з торгівлею людьми / О. І. Безпалова // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю : тези доп. Міжнар. наук.-теорет. конф., (Київ, 24 берез. 2010 р.) / [редкол. : М. Г. Вербенський, В. Я. Горбачевський, Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа та ін.]. – К., 2010. – С. 28–30.

35. Белкин А. Р. Теория доказывания : [науч.-метод. пособ.] / Белкин А. Р. – М. : НОРМА, 1999. – 418 с.

36. Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1997. – 478 с.

37. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА ; НОРМА–ИНФРА • М, 2001. – 240 с.

38. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Белкин Р. С. – М. : Юрид.лит., 1988. – 304 с.

39. Белкин Р. С. Криминалистика : [в 3 т.] / Белкин Р. С. – М. : Юрист, 1999. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 1999. – 464 с.

40. Белкин Р. С. Общая теория советской криминалистики / Белкин Р. С. – Саратов : Сарат. ун-т, 1986. – 398 с.

41. Белкин Р. С. Очерки о криминалистической тактике : [учеб. пособ.] / Белкин Р. С. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – 200 с.

42. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Белкин Р. С. – М. : Наука, 1966. – 295 с.

43. Белкин Р. С. Тактика следственных действий / Р. С. Белкин, Е. М. Лившиц. – М. : Новый юрист, 1997. – 176 с.

44. Белов О. А. Информационное обеспечение раскрытия и расследования преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Белов Олег Александрович. – М., 2007. – 236 с.

45. Беляков К. И. Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС (автоматизированных информационно-логических систем) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный

процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / К. И. Беляков. – К., 1993. – 23 с.

46. Берназ В. Д. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти) : [моногр.] / В. Д. Берназ, С. М. Смоков. – Одеса : Одес. юрид. ін-т НУВС, 2005. – 151 с.

47. Бессарабов В. Г. Европейские стандарты прав и свобод человека и гражданина в российском уголовном процессе / Бессарабов В. Г., Быкова Е. В., Курочкина Л. А. – М. : Юрлитинформ, 2005. – 232 с.

48. Біленчук П. Д. Основи криміналістичної тактики : [курс лекцій] / П. Д. Біленчук, А. П. Гель. – Вінниця : МАУП, 2001. – 116 с.

49. Біленчук П. Д. Правнича деонтологія : [підруч. для вищ. навч. закладів] / П. Д. Біленчук, С. С. Сливка. – К. : Атіка, 1999. – 320 с.

50. Бірюков В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : проблеми теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / В. В. Бірюков. – К., 2011. – 31 с.

51. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : [моногр.] / Бірюков В. В. ; Луган. держ. ун-т ім. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 664 с.

52. Богатырев А. Г. Международное сотрудничество государств по борьбе с преступностью : [учеб. пособ.] / Богатырев А. Г. – М. : МВШМ МВД СССР, 1989. – 62 с.

53. Борисов В. І. Наукові дослідження з проблем криміналістики : досягнення і перспективи / В. І. Борисов // Актуальні проблеми криміналістики : матер. міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2003 р.) / [ред. кол.: М. І. Панов (гол. ред), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 22–24.

54. Бородин С. В. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью : (проблемы деятельности ООН в области предупреждения преступности и обращения с правонарушителями) / С. В. Бородин, Е. Г. Ляхов. – М. : Междунар. отношения, 1983. – 200 с.

55. Боротьба з тероризмом : навч. посіб. / [О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, В. А. Ліпкан та ін.] ; за заг. ред. В. В. Коваленка. – К. : Скіф, 2013. – 584 с.

56. Булулуков О. Ю. Методика розслідування вбивств при відсутності трупа : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. Ю. Булулуков. – Х., 1997. – 24 с.

57. Быховский И. Е. Об актуальных вопросах совершенствования процессуальной регламентации следственных действий / И. Е. Быховский // Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий : сб. науч. тр. – Ташкент, 1982. – С. 3–11.

58. Быховский И. Е. Процессуальные и тактические вопросы системы следственных действий : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / И. Е. Быховский. – М., 1976. – 36 с.

59. Вакутин Ю. А. Способы маскировки преступного поведения / Вакутин Ю. А. – Омск : Омск. ВШ МВД СССР, 1987. – 132 с.

60. Варфоломеева Т. В. Криминалистика и профессиональная деятельность защитника : [моногр.] / Варфоломеева Т. В. – К. : Вища школа, 1987. – 151 с.

61. Васильев А. Н. Следственная тактика / Васильев А. Н. – М. : Юрид. лит., 1976. – 198 с.

62. Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий / Васильев А. Н. – М. : Юрид. лит., 1981. – 112 с.

63. Васильев В. Л. Психология следственных действий : [учеб. пособ.] / Васильев В. Л. – К. : Правник, 1996. – 43 с.

64. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. Т. В. Бусел]. – К. : Ірпінь-Перун., 2002. – 1440 с.

65. Венская конвенция о дипломатических сношениях : принята 18 апреля 1961 г. ; ратиф. с оговоркой указом Президиума Верховного Совета СССР № 2208-VI от 11 февраля 1964 г. ; указом Президиума Верховного Совета УССР от 21 марта 1964 г. // Международное публичное право : сб. док. – М., 1996. – Т. 1. – С. 176–185.

66. Верховний суд України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents))

67. Весельський В. К. До питання допустимості тактичних прийомів / В. К. Весельський // Криминалістика і судова експертиза : [межвед. науч.-метод. сб. / отв. ред. И. И. Емельянова]. – К., 2014. – Вып. 59. – С. 135–140.

68. Весельський В. К. Структура криміналістичної тактики згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України / В. К. Весельський // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, (23 січ. 2015 р.) / Нац. акад. внутр. справ. – К., 2015. – С. 66–69.

69. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. К. Весельський. – К., 1999. – 16 с.

70. Висновок у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного Кримінального суду (справа про Римський Статут) (Справа № 1-35/2001) [Електронний ресурс] : висновок Конституційного суду України від 11 лип. 2001 р. № 3-в/2001 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>

71. Віденська Конвенція про консульські зносини [Електронний ресурс] : прийнята 24 квіт. 1963 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_047](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047)

72. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : прийнята 23 трав. 1969 р. ; ратиф. указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квіт. 1986 р. із застереженнями і заявою // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос. мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 19–57.

73. Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру [Електронний ресурс] : прийнята 14 берез. 1975 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_254](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_254)

74. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний\\_стандарт](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_стандарт)

75. Возгрин И. А. Теоретические основы методики как раздела криминалистической науки : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / И. А. Возгрин. – Л., 1986. – 32 с.

76. Волеводз А. Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества (пра-

вовые основы и методика) / Волеводз А. Г. ; науч. ред. проф. А. Б. Соловьев. – М. : Юрлитинформ, 2000. – 477 с.

77. Волженкина В. М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества : [учеб. пособ.] / Волженкина В. М. – СПб. : Санкт-Петерб. юрид. ин-т Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 1999. – 111 с.

78. Волобуев А. Ф. О предмете следственной тактики / А. Ф. Волобуев // Проблемы социалистической законности : респ. межведом. сб. – Х., 1983. – Вып. 12. – С. 117–120.

79. Волобуев А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2002. – 42 с.

80. Волобуев А. Ф. Про використання поліграфа при розслідуванні злочинів / А. Ф. Волобуєв // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 100–113.

81. Волобуев А. Ф. Про методи криміналістики / А. Ф. Волобуєв // Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2010. – С. 28–29.

82. Волобуев А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва / Волобуєв А. Ф. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 336 с.

83. Волосова Н. Ю. Уголовно-процессуальное законодательство США : общая характеристика, законодательство штатов, сравнительный анализ / Н. Ю. Волосова, О. В. Федорова. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 264 с.

84. Волынский А. Ф. Концептуальные основы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / А. Ф. Волынский. – М., 1999. – 64 с.

85. Волынский В. А. Закономерности и тенденции развития криминалистической техники : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и крими-

налистика ; судебная экспертиза ” / В. А. Волинский. – М., 2001. – 40 с.

86. Волинский В. А. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений : [пособ.] / Волинский В. А. – М. : ВНИИ МВД РФ, 1994. – 80 с.

87. Гавло В. К. Методологические аспекты и некоторые пути развития криминалистики / В. К. Гавло // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2003 р.) / [ред. кол.: М. І. Панов (гол. ред), В. Ю. Шепітько, В. О. Ковалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 18–21.

88. Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / В. И. Галаган. – К., 1992. – 24 с.

89. Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України : [моногр.] / Галаган В. І. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 300 с.

90. Галатіна Т. Г. Оперативно-розшукова інформація у кримінальному судочинстві / Т. Г. Галатіна // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 2003. – № 1. – С. 34–36.

91. Гардоцкий Л. Международное сотрудничество по уголовным делам / Л. Гардоцкий // Социалистическая законность. – 1979. – № 6. – С. 61–62.

92. Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 2 верес. 1949 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_019](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_019)

93. Герасимов И. Ф. Теоретические проблемы раскрытия преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; судоустройство ; прокурорский надзор ; криминалистика ” / И. Ф. Герасимов. – М., 1979. – 31 с.

94. Гетьман-Павлова И. В. Международное уголовное право и российское уголовное законодательство / Гетьман-Павлова И. В. – М. : МГОУ, 2004. – 208 с.

95. Говійко Є. А. Структура та функції міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол / Є. А. Говійко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 2011. – № 4. – С. 232–237.

96. Головин А. Ю. Методология криминалистики : а есть ли проблема? / А. Ю. Головин // Современные тенденции развития криминалистики и судебной экспертизы в России и Украине : материалы международного. науч.-практ. конф. в рамках проекта [«Российско-украинские криминалистические чтения на Слобожанщине»], (25-26 марта 2011 г.) : в 2 т. / отв. ред. И. М. Комаров ; БелГУ. – Белгород, 2011. – Т. I. – С. 29–31.

97. Головин А. Ю. Современная система криминалистики как объект научной дискуссии / А. Ю. Головин // Известия Тульского государственного университета. Серия : Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности. – Тула, 2001. – Вып. 4. – С. 110–118.

98. Головки Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Головки Л. В. – М. : Спарк, 1995. – 130 с.

99. Головне слідче управління МВС України. Клопотання про надання правової допомоги у кримінальній справі №NSZ 3 AR 27369/11 від 12 груд. 2011 р. / Федеральна Республіка Німеччина, Міністерство юстиції Федеральної Землі Нижня Саксонія.

100. Головне слідче управління МВС України. Матеріали кримінальної справи № 1108410.

101. Головне слідче управління МВС України. Матеріали кримінальної справи № 1108410.

102. Головне слідче управління МВС України. Поручение об оказании правовой помощи по уголовному делу № 12128000012 от 20 февраля 2012 г. / Следственный комитет Республики Беларусь. Главное следственное управление.

103. Гончар В. К. Автоматизовані габітоскопічні системи та їх використання в правоохоронній діяльності / В. К. Гончар, М. Кандарелі // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (Україна, Київ, 25-26 жовт. 2007 р.) / КНУВС. – К., 2007. – С. 75–78.

104. Гончаренко В. Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України / В. Г. Гончаренко

нко // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2003. – №2 (33) – №3 (34). – С. 698–710.

105. Гончаренко В. Г. Науково-технічні засоби в роботі слідчого / Гончаренко В. Г. – К. : Київ. ун-т, 1972. – 108 с.

106. Гончаренко В. Г. Право і криміналістика / В. Г. Гончаренко // Гончаренко В. Г. Вибране. – К., 2011. – С. 653–658.

107. Гончаренко В. Г. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві : [навч. посіб.] / В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. – К. : УАВС., 1994. – 46 с.

108. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / Гончаренко В. И. – К. : Вища школа, изд-во при КГУ, 1984. – 152 с.

109. Гора И. В. Научно-методическое обеспечение расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / И. В. Гора. – К., 1996. – 18 с.

110. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України / І. В. Гора // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – № 1. – С. 209–214.

111. Гора І. В. Сучасні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів органами Служби безпеки України / І. В. Гора // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 120–124.

112. Горбачевський В. Я. Вбивство : огляд місця події : [моногр.] / В. Я. Горбачевський, І. В. Сервецький ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : НАВСУ, 2003. – 175 с.

113. Горбачов О. Слідчі дії: термінологія, поняття, види / О. Горбачов // Вісник Академії правових наук України. – Х., 1997. – Вип. 2. – С. 125–130.

114. Горский Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Горский Г. Ф., Кокорев Л. Д., Элькинд П. С. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1978. – 303 с.

115. Горячев Э. К. Тактико-криминалистическое обеспечение расследования преступлений / Э. К. Горячев, И. В. Тишутина. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 128 с.

116. Грамович Г. И. Понятие научно-технических средств, используемых в борьбе с преступностью / Г. И. Грамович // Повышение эффективности использования криминалистических методов и средств расследования преступлений. – М., 1985. – С. 42–47.

117. Грамович Г. И. Проблемы теории и практики эффективного применения специальных знаний и научно-технических средств в раскрытии и расследовании преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза ” / Г. И. Грамович. – К., 1986. – 44 с.

118. Грищенко О. В. Сучасний стан і перспективи акредитації підрозділів експертної служби МВС України відповідно до вимог ISO/IES 17025 / О. В. Грищенко // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2006. – № 2 (6). – С. 5–9.

119. Громов В. Искусство расследования преступлений / В. Громов, Н. Лаговиер. – М. : НКЮ РСФСР, 1927. – 168 с.

120. Грошевий Ю. М. Допит у рамках міжнародного співробітництва : окремі аспекти / Ю. М. Грошевий, І. А. Тітко // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / [упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів]. – Х., 2011. – С. 481–488.

121. Грошевий Ю. М. Концептуальні засади побудови проекту Кримінально-процесуального кодексу України / Ю. М. Грошевий // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II-ї міжнар. наук.-практ. конф., (м.Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т 2. – С. 103–106.

122. Грошевий Ю. М. Міжнародні стандарти захисту особи у кримінальному судочинстві / Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / [упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів]. – Х., 2011. – С. 521–526.

123. Грошевий Ю. М. Оновлення кримінально-процесуального законодавства – складова частина реалізації концепції реформування кримінальної юстиції України / Ю. М. Грошевий // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 3 квіт. 2009 р). : видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К., 2009. – С. 105–111.

124. Гурак Р. Розвиток криміналістики і удосконалення кримінально-процесуального законодавства // Актуальні проблеми сучасної

криміналістики : матеріали міжнар. наук-практ. конф., (Сімферополь – Алушта, 19–21 верес. 2002 р.). – Сімф., 2002. – Ч. 1. – С. 48–54.

125. Гурджі Ю. О. Правовий захист особи у кримінальному процесі України : теорія та методологія : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Гурджі Юлія Олексіївна. – Одеса, 2007. – 487 с.

126. Гутерман М. П. Организационные мероприятия следователя в процессе расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / М. П. Гутерман. – М., 1980. – 21 с.

127. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / Гуценко К. Ф., Головкин Л. В., Филимонов Б. А. – [2-е изд., доп и испр.]. – М. : Зерцало – М, 2002. – 528 с.

128. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 т.] / Даль В. И. – М. : Рус. яз., 1989–1991. – Т. 3 : П. – 1990. – 555 с.

129. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / І. І. Дановська. – К., 2012. – 16 с.

130. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дановська Ірина Ігорівна. – К., 2012. – 280 с.

131. Дановська І. І. Техніко-криміналістичне забезпечення процесу розкриття та розслідування злочинів: міжнародний досвід / І. І. Дановська // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю : тези доп. Міжнар. наук.-теорет. конф., (Київ, 24 берез. 2010 р.) / [редкол. : М. Г. Вербеньський, В. Я. Горбачевський, Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа та ін.] ; КНУВС. – К., 2010. – С. 68–70.

132. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / М. В. Даньшин. – Х, 2002. – 19 с.

133. Даньшин М. В. Криміналістика ХХІ століття: місце у системі наукового знання : [моногр.] / Даньшин М. В. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 480 с.

134. Даньшин М. В. Місце криміналістики у системі юридичних наук : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / М. В. Даньшин. – Х., 2014. – 38 с.

135. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] : принята Резолюцией 2625 (XXV) на 1883-ем пленарном заседании ГА ООН 24 октября 1970 г. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_569](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_569)

136. Десять основных правозащитных стандартов правильной поведінки для правоохоронних органів, 1988 р. // Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку. – К., 2002. – С. 51–53.

137. Дідик М. М. ДНК-аналіз як метод криміналістики у різних країнах світу / М. М. Дідик // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2003. – Вип. 2. – С. 34–36.

138. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах від 31 жовт. 1992 р. : ратиф. Законом України від 5 лют. 1993 р. №2996-ХІІ // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 158–166.

139. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 груд. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 225–257.

140. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 трав. 1993 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 167–200.

141. Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 10 жовт. 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2291.

142. Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах : підпис. 13 жовт. 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2288.

143. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січ. 1995 р. : ратифікований Законом України від 22 лист. 1995 р. № 451/95-ВР // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договорів документів : [в 2 т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 258–280.

144. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 3 жовт. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2, ч. 1–2. – Ст. 112.

145. Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах : підпис. 27 берез. 2003 р. ; ратиф. 10 груд. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 223.

146. Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс] : підпис. 9 жовт. 2008 р. ; ратиф. Законом України № 1730-VI від 18 лист. 2009 р. – Режим доступу : [http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?base=1&menu=633961&u=1&type=1&view=text&option=com\\_lica&month=3&year=2011](http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?base=1&menu=633961&u=1&type=1&view=text&option=com_lica&month=3&year=2011)

147. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 22 лип. 1998 р. ; ратиф. Законом України від 10 лют. 2000 р. № 1438-III ВР // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – Ст. 2280.

148. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3052.

149. Договор о порядке пребывания и взаимодействия сотрудников правоохранительных органов на территориях государств - участников Содружества Независимых Государств (Минск, 4 июня 1999 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997\\_83](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_83)

150. Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О. Ф. Долженков [та ін.]. – Одеса : Одес. ін-т внутр. справ, 2000. – 134 с.

151. Дроздов О. М. Судові прецеденти – джерела кримінально-процесуального права України / О. М. Дроздов // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., (м.Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т. 2. – С. 124–127.

152. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс] : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратиф. із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3500.

153. Другий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. Париж, 15 груд. 1956 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_021](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_021)

154. Дубровин И. С. Информационно-поисковые системы отечественных, зарубежных и международных служб правоохранительных органов в борьбе с преступностью : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дубровин Игорь Сергеевич. – М., 2007. – 195 с.

155. Дулов А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии / Дулов А. В. – М. : Юрид. лит., 1973. – 168 с.

156. Дулов А. В. Системный подход – методологическая основа криминалистики / А. В. Дулов // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2003 р.) / [ред. кол.: М. І. Панов (гол. ред), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 8–11.

157. Дулов А. В. Тактика следственных действий / А. В. Дулов, П. Д. Нестеренко. – Минск : Вышэйшая школа, 1971. – 272 с.

158. Дяченко Н. М. Інформаційний лист щодо ефективності застосування вертикального гель-електрофорезу при дослідженні біологічних слідів людини методом ДНК-аналізу / Дяченко Н. М., Ольховець С. О., Леонов Ю. І. – К. : ДНД ЕКЦ МВС України, 2003. – 11 с.

159. Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України / Н. М. Дяченко // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2011. – № 1 (15). – С. 165–169.

160. Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів : практика, досвід, проблеми / за заг. ред. І. П. Красюка. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2002– . – (Сер. Експертна служба МВС України). Вип. 2. – 2002. – 47 с.

161. Еркенев С. Е. Взаимодействие правоохранительных органов стран СНГ при раскрытии и расследовании транснациональных преступлений : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00. 09 / Еркенев Серик Есжанович. – М., 2007. – 276 с.

162. Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність: сутність та криміналістичні аспекти боротьби з нею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. В. Євдокіменко. – К., 2002. – 17 с.

163. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 трав. 1970 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 252–272.

164. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратиф. Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

165. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 12–111.

166. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята Страсбург, 28 лист. 1987 р. [Електронний ресурс] : підпис. 2 трав. 1996 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_068](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068)

167. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратиф. Законом України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

168. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками : прийнята 30 лист. 1964

р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 234–252.

169. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, Страсбург, 15 трав. 1972 р. : прийнята 15 груд. 1999 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 297–327.

170. Журавель В. А. Криміналістичні категорії : традиції та новачії (деякі дискусійні питання) / В. А. Журавель // Правничий часопис Донецького університету. – Донецьк, 2002. – Вип. 2 (8). – С. 56–58.

171. Журавель В. А. Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції : [моногр.] / Журавель В. А. – Х. : Апостіль, 2012. – 304 с.

172. Журавель В. А. Систематизація криміналістичних знань: погляди, пропозиції, наукові дискусії / В. А. Журавель // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25-26 верес. 2006 р.) / [ред. кол. : М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. – Х., 2003. – С. 34–38.

173. Забезпечення органами внутрішніх справ міжнародно-правових стандартів прав людини при охороні громадського порядку : наук.-практ., документально-джерельний та навч.-метод. комплекс : [у 3 ч.] Ч. 1 / НАВСУ ; НАН України. Ін-т держ. і права ім.В.М.Корецького ; АПрН України ; відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 459 с.

174. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків : наук.-практ. реком. / МВС України ; НАВСУ; під ред. М. І. Ануфрієва, Я. Ю. Кондратьєва, Г. О. Юхновець, В. Г. Андросюк та ін. – К., 1999. – 71 с.

175. Заборона катування. Практика Європейського Суду з прав людини. – К. : Український Центр Правничих Студій, 2001. – 194 с.

176. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. М. Зав'ялов. – К., 2005. – 19 с.

177. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини і

професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 6–9.

178. Заключениеный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_055](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055)

179. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. – К. : Скіф, 2009. – 48 с.

180. Заяви та застереження держав-учасниць до Другого додаткового протоколу 1978 року до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 107–111.

181. Заяви та застереження держав-учасниць до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 126–192.

182. Звід принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі : резолюція № 43/173 ГА ООН від 9 груд. 1988 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 31–37.

183. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. Ф. Здоровко. – Х., 2002. – 19 с.

184. Зейкан Я. П. Право на захист у кримінальному процесі. Зражки процесуальних актів : зб. / Зейкан Я. П. – К. : Юридична практика, 2005. – 384 с.

185. Зеленецкий В. С. Возбуждение уголовного дела / Зеленецкий В. С. – Х. : КримАрт, 1998. – 340 с.

186. Зелінська Н. А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.11 „Міжнародне право” / Н. А. Зелінська. – К., 2007. – 37 с.

187. Зуев Е. И. Криминалистику – на уровень современных задач борьбы с преступностью / Е. И. Зуев // Актуальные вопросы использования достижений науки и техники в расследовании преступлений органами внутренних дел : (вопросы криминалистики) : Труды Академии МВД СССР. – М., 1990. – С. 10–11.

188. Иерусалимов И. А. Информационное обеспечение использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / И. А. Иерусалимов. – К., 1997. – 19 с.

189. Ищенко А. В. Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; судоустройство ; прокурорский надзор ; криминалистика” / А. В. Ищенко. – К., 1984. – 16 с.

190. Ищенко Е. П. Криминалистическая тактика : направления совершенствования / Е. П. Ищенко // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Сімферополь – Алушта, 19-21 верес. 2002 р.) : [у 2 ч.]. – Сімф., 2002. – Ч. 1. – С. 125–130.

191. Ібрагімова І. М. Проблема насильства у філософському та юридичному розумінні / І. М. Ібрагімова // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ : зб. наук. праць. – К., 1995. – С. 78–87.

192. Іерусалимов І. О. Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / І. О. Іерусалимов. – К., 1998. – 16 с.

193. Іерусалимов І. О. Криміналістичні аспекти забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві / І. О. Іерусалимов, Ж. В. Удовенко // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів, (Донецьк, 02 берез. 2001 р.) / МВС України ; Донецький ін-т внутр. справ. – Донецьк, 2001. – С. 51–56.

194. Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства [Електронний ресурс] : затв. спільним наказом міністра юстиції України, Генеральної прокуратури

України, Служби безпеки України, МВС України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 черв. 1999 р. № 43/5/22/103/512/326/73 / Інформаційно-правовий довідник «Приватний практик». – К. : DVD –Ліга Закон, 2009. – 1 електрон. опт. диск (DVD): кольор. ; 12см. – Систем. вимоги: Windows 98 / ME / NT 4.0 / 2000 / XP / Vista. – Назва з контейнера.

195. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України 27 черв. 2008 р. № 1092/5/54, за реєстр. в Міністерстві юстиції України 2 лип. 2008 р. № 573/15264. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08>;

196. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>;

197. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України від 3 лист. 2015 року №1339. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>;

198. Інструкція про порядок надання доступу органам і підрозділам внутрішніх справ України до телекомунікаційної мережі I-24/7 [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС від 25 берез. 2011 р. № 109. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-instrukciyi-pro-porjadok-nadannja-dostupu-doc73959.html>;

199. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5 ; у ред. наказу Міністерства юстиції України від 26 груд. 2012 р. № 1950/5. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>;

200. Іщенко А. В. Використання спеціальних знань у правоохоронній практиці: старі та нові проблеми / А. В. Іщенко, Р. П. Марчук // Науковий вісник НАВСУ. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 204–211.
201. Іщенко А. В. Криміналістика і сьогодення / А. В. Іщенко // Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2010. – С. 30–33.
202. Іщенко А. В. Криміналістичне забезпечення протидії злочинності як наукова категорія / А. В. Іщенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск. – Луганськ, 2011. – № 3. – С. 3–5.
203. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [моногр.] / Іщенко А. В. ; за ред. І. П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 359 с.
204. Іщенко А. В. Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес ; криміналістика ; судова експертиза” / А. В. Іщенко. – К., 1996. – 37 с.
205. Іщенко А. В. Проблеми загальної теорії криміналістики / А. В. Іщенко // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 9–13.
206. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : [моногр.] / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 212 с.
207. Іщенко А. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : [навч. посіб.] / Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
208. Іщенко А. В. Цілі та завдання криміналістичного забезпечення слідчої діяльності / А. В. Іщенко, І. О. Ієрусалимов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – Луганськ, 2006. – Вип. 4. – С. 195–201.
209. Каган М. С. Человеческая деятельность / Каган М. С. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
210. Капліна О. В. Правові стандарти Європейського Суду з прав людини та їх вплив на тлумачення та застосування норм вітчизняного кримінально-процесуального законодавства / О. В. Капліна //

Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і право застосовній діяльності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 3 квіт. 2009 р.) : видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К., 2009. – С. 140–145.

211. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій / О. В. Капліна // Вісник кримінального судочинства : наук.-практ. журн. – 2015. – № 1. – С. 40–48.

212. Карпов Н. С. Злочинна діяльність: [наук. вид.] / Н. С. Карпов, С. В. Євдокіменко ; під ред. В. П. Бахіна ; МВС України ; НА-ВСУ. – К., 2001. – 59 с.

213. Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Н. С. Карпов. – К., 2008. – 32 с.

214. Карпов О. Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Карпов Олександр Никифорович. – К., 2011. – 223 с.

215. Карпов О. Н. Оперативно-розшукова компетенція Інтерполу [Електронний ресурс] / О. Н. Карпов. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Dtr/pravo/2010\\_1/files/LA110\\_27.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/pravo/2010_1/files/LA110_27.pdf)

216. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / С. Ю. Карпушин. – К., 2016. – 18 с.

217. Каткова А. Г. Международное сотрудничество правоохранительных органов в борьбе с преступностью (процессуальный аспект) / А. Г. Каткова, П. М. Сывуляк // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : [учеб. пособ.]. – Ирпень, 2005. – С. 104–120.

218. Каткова Т. Г. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із посяганням на культурну спадщину : [практ. посіб.] / Т. Г. Каткова, Т. В. Каткова. – Х. : Право, 2011. – 240 с.

219. Кириченко С. А. Періодизація розвитку, поняття і системно-структурна будова криміналістики : [навч. посіб.] / Киричен-

ко С. А., Кириченко Ю. О., Ткач Ю. Д. ; за ред. О. А. Кириченка. – К. : РВВ КІВС, 2004. – 80 с.

220. Кірмач Л. А. Доказування як метод пізнання у процесі розслідування злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Л. А. Кірмач. – Х., 2003. – 21 с.

221. Клименко Н. И. Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / Н. И. Клименко. – К., 1993. – 40 с.

222. Князькина А. К. Конвенционные преступления в уголовном праве Российской Федерации : понятие, виды, общая характеристика : [моногр.] / Князькина А. К. ; под ред. А. И. Чучаева. – М. : Проспект, 2010. – 160 с.

223. Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Коваленко. – К., 2004. – 16 с.

224. Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 “Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право” / В. В. Коваленко. – Х., 2004. – 40 с.

225. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : [навч. посіб.] / Коваленко Є. Г. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 575 с.

226. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : [підруч.] / Коваленко Є. Г. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.

227. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : [моногр.] / Когутич І. І. – Львів : Тріада Плюс, 2008. – 420 с.

228. Когутич І. І. Міжнародно-правова допомога та співробітництво у кримінальному судочинстві України : [посіб. для вивчення спецкурсу] / Когутич І. І. – Львів : Тріада Плюс, 2005. – 548 с.

229. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : резолюція 34/169 ГА ООН 17 груд. 1979 р. // Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку. – К., 2002. – С. 5–15.

230. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В. А. Колесник // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – № 1. – С. 129–134.

231. Колесниченко А. Н. Актуальные проблемы тактики и методики расследования преступлений / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова // Проблемы социалистической законности : [респ. межвед. науч. сб. / редкол. : В. Я. Таций (отв. ред.) и др.]. – Х., 1978. – Вып. 3. – С. 96–103.

232. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : 12.00.09 / А. Н. Колесниченко. – Х., 1967. – 30 с.

233. Колмаков В. П. Криминалистические методы расследования и предупреждения преступлений против жизни : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / В. П. Колмаков. – Х., 1962. – 40 с.

234. Коломацкий В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений / В. Г. Коломацкий // Криминалистика : [учеб.] / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. – М., 1995. – Т. 1 : История, общая и частная теории. – С. 61–75.

235. Конвенция о праве международных договоров : принята 23 мая 1969 г. // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос. мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 19–57.

236. Конвенция о привилегиях и иммунитетах Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] : Лейк Саксесс, Нью-Йорк, 13 февраля 1946 г. ; вступление в силу 17 сентября 1946 р. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_150](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_150)

237. Конвенция Организации Объединенных Наций о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных

веществ : принята 19 декабря 1988 года ; ратиф. постан. Верховної Ради Української РСР 25 квіт. 1991 р. // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос. мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 244–285.

238. Конвенція ООН проти корупції : прийнята 31 жовт. 2003 року ; ратиф. Законом України від 18 жовт. 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.

239. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

240. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року : ратиф. Президією Верховної Ради Української РСР 27 груд. 1971 р. із застереженням // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 612–618.

241. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 року, із Додатковими протоколами від 23 верес. 1971 р. та 24 лют. 1988 р. : ратиф. Президією Верховної Ради Української РСР 16 січ. 1973 р. із застереженням // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 619–628.

242. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами : затв. резолюцією 317 (IV) ГА ООН від 2 груд. 1949 р. // Запобігання торгівлі людьми. – К., 2001. – С. 110–118.

243. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : прийнята 8 лист. 1990 р. ; ратиф. Законом України від 17 груд. 1997 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 389–408.

244. Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратиф. із

застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

245. Конвенція про передачу засуджених осіб : прийнята 21 берез. 1983 р. з Додатковим протоколом 1997 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 328–388.

246. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. : ратиф. Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 463–497.

247. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : підпис. Кишинів, 7 жовт. 2002 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 508–551.

248. Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН A/RES/39/46 // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 37–44.

249. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс] : прийнята 14 лист. 2007 р. ; ратиф. Законом України від 20 черв. 2012 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994\\_927](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_927)

250. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] : прийнята 16 трав. 2005 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994-85>

251. Кони А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (Общие черты судебной этики) / А. Ф. Кони // Кони А. Ф. Собрание сочинений : [в 8 т.]. – М., 1967. – Т. 4. – С. 33–69.

252. Коновалова В. Е. Актуальные проблемы тактики и методики расследования преступлений / В. О. Коновалова // Коновалова В. О. Вибрані твори. – Х., 2012. – С. 239–247.

253. Коновалова В. Е. Версия : концепция и функции в судопроизводстве / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 2001. – 176 с.

254. Коновалова В. Е. Генезис криминалистической тактики / В. Е. Коновалова // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25–26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 347–350.
255. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – 156 с.
256. Коновалова В. Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития / В. Е. Коновалова // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. – Х., 2003. – С. 66–74.
257. Коновалова В. Е. Нравственные начала советского судопроизводства / В. Е. Коновалова // Социалистическая законность. – 1984. – № 5. – С. 34–35.
258. Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / Коновалова В. Е. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – 123 с.
259. Коновалова В. Е. Следственная тактика : принципы и функции / В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. – К. : РИО МВД УССР, 1983. – 132 с.
260. Коновалова В. Е. Теоретические проблемы следственной тактики. (Познавательная функция логики и психологии в следственной тактике) : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / В. Е. Коновалова. – Х., 1966. – 32 с.
261. Коновалова В. О. Методика розслідування злочинів : оптимальні системи слідчих дій / В. О. Коновалова // Коновалова В. О. Вибрані твори. – Х., 2012. – С. 444–449.
262. Коновалова В. О. Основы юридической психологии : [учеб.] / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – [2-е изд.]. – Х. : Одиссей, 2006 – 352 с.
263. Конституційні права, свободи та обов'язки людини та громадянина : [курс лекцій, навч.-метод. та довідкові матеріали до них] / за заг. ред. І. П. Голосніченка. – К. : ГАН, 2004. – 352 с.
264. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
265. Консульська конвенція між Україною та Республікою Болгарія [Електронний ресурс] : підпис. 24 лип. 1996 р. ; ратиф. Україною 1 груд. 1998 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/100\\_010](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/100_010)

266. Консульська конвенція між Україною та Російською Федерацією [Електронний ресурс] : підпис. 15 січ. 1993 р. ; ратиф. Україною 2 лют. 1994 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643\\_038](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_038)

267. Конфліктологія : підруч. для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. / [Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осипова та ін.] ; за ред. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Х. : Право, 2002. – 255 с.

268. Концепція судово-правової реформи : прийнята 28 квіт. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

269. Корухов Ю. Г. Методологические основы криминалистической экспертной диагностики / Ю. Г. Корухов // Современное состояние и перспективы развития традиционных видов криминалистической экспертизы : сб. науч. тр. / ВНИИСЭ. – М., 1987. – С. 12–26.

270. Костицкий М. В. Психологические методы в борьбе с правонарушениями / Костицкий М. В. – К. : Вища школа, 1981. – 51 с. – (Библиотечка «Основы правовых знаний»).

271. Котюк І. І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації : [моногр.] / Котюк І. І. – К. : Київ. ун-т, 2004 – 208 с.

272. Красюк І. П. Виникнення, становлення та розвиток експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України / І. П. Красюк, В. С. Печніков // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2010. – № 1 (13). – С. 6–18.

273. Красюк І. П. Експертна служба МВС України сьогодні / І. П. Красюк // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2004. – № 2 (2). – С. 5–10.

274. Краткий словарь по социологии / [сост. Э. М. Коржева, Н. Ф. Наумова] ; под общ. ред. Д. М. Гвишиани, И. Н. Лапина. – М. : Политиздат, 1988. – 479 с.

275. Криминалистика : [учеб.] / под ред. А. Г. Филиппова. – М. : Высшее образование, 2006. – 441 с.

276. Криминалистика : [учеб.] / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В. А. Образцова. – М. : Юристъ, 1997. – 760 с.

277. Криминалистика : [учеб.] / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1993. – 592 с.

278. Криминалистика : учеб. / [Л. Н. Викторова, Л. Г. Горшенин, В. В. Граник, И. Ф. Демидов, Л. Я. Драпкин] ; под ред. Е. П. Ищенко. – М. : Юристъ, 2000. – 751 с.

279. Криминалистика : учеб. для вузов / [А. Ф. Волинский, Т. В. Аверьянова, И. Л. Александрова и др.] ; под ред. А. Ф. Волинского. – М. : Закон и право ; ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 615 с.

280. Криминалистика : учеб. для вузов / [И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.] ; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 2000. – 672 с.

281. Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – 992 с.

282. Криминалистика : учеб. для высш. учеб. завед. МВД СССР : в 2 т. / [В. С. Аханов, В. П. Бахин, Р. С. Белкин и др.] ; под ред. Р. С. Белкина, И. М. Лузгина. – М. : Акад. МВД СССР, 1978– . – Т. 1. – 1978. – 384 с.

283. Криминалистика : учеб. пособ. / [А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др.] ; под ред. А. В. Дулова. – Минск : Экоперспектива, 1996. – 415 с.

284. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. проф. Т. В. Аверьяновой и проф. Р. С. Белкина. – М. : Новый Юрист, 1997. – 400 с.

285. Криміналістика : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. В. Ю. Шепітька. – [2-ге вид. переробл. і доповн.]. – К. : Ін Юре, 2004. – 128 с.

286. Криміналістика : [підруч.] / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтевський, П. Ю. Тимошенко ; за ред. П. Д. Біленчука. – К. : Атіка, 1998. – 416 с.

287. Криміналістика : навч. програма / [А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, В. К. Весельський, І. В. Строков, Г. І. Прокопенко]. – К. : НАВС, 2003. – 60 с.

288. Криміналістика : навч.-практ. посіб. для підгот. до семестр. та держ. іспиту з криміналістики / [О. А. Борідько, С. В. Діденко, В. В. Літвін та ін.]. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. – 272 с.

289. Криміналістика : підруч. / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 544 с.

290. Криміналістика : підруч. / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 666 с.

291. Криміналістика : підруч. / [В. М. Глібоко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, З. І. Митрохіна, В. Ю. Шепітько] ; під ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – 682 с.

292. Криміналістика. Криміналістична тактика і медика розслідування злочинів : підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – 375 с.

293. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій / [В. К. Весельський, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, Д. Б. Сергєєва, Ю. М. Черноус]. – К. : ХмЦНП, 2011. – 178 с.

294. Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією ВР України від 5 квіт. 2001 р. ; станом на 1 черв. 2012 р. (відп. офіц. текстові). – К. : ЦУЛ, 2012. – 164 с.

295. Кримінальний процес : [підруч.] / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

296. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 2012. – 768 с.

297. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – 1224 с.

298. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВО-ДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

299. Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом від 28 груд. 1960 р. ; зі змінами і доп. станом на 17 січ. 2012 р. (відп. офіц. текст.). – К. : Правова єдність, 2012. – 215 с.

300. Кришевич О. В. Застосування тактичних прийомів під час допиту / О. В. Кришевич // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – Дніпропетровськ, 2002. – № 3 (9). – С. 223–225.

301. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : [навч. посіб.] / Крушельницька О. В. – К. : Кондор, 2006. – 206 с.
302. Кузьмічов В. С. Криміналістика : [навч. посіб.] / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.
303. Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : [моногр.] / Кузьмічов В. С. – К. : НАВСУ – Правник, 2000. – 450 с.
304. Кузьмічов В. С. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : [навч. посіб.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Чорноус ; реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. – К. : КНТ, 2008. – 448 с.
305. Кузьмічов В. С. Система криміналістики на межі III тисячоліття / В. С. Кузьмічов // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 37–42.
306. Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [моногр.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Чорноус. – К. : Нічлава, 2005. – 446 с.
307. Кузьмічов В. С. Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. С. Кузьмічов. – К. 1996. – 36 с.
308. Курносов Ю. В. Аналітика : методологія, технологія і організація інформаційно-аналітичної роботи / Ю. В. Курносов, П. Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
309. Лавров В. П. Криміналістика мого часу / В. П. Лавров /// Учені-криміналісти і їх роль в удосконаленні наукових основ кримінального судопроцесу : матеріали універс. юбіл. науч.-практ. конф., (к 85-літтю со дня народження Р. С. Белкіна) : [в 2 ч.] / Акад. управл. МВД Росії. – М., 2007. – Ч. 1. – С. 51–62.
310. Лапицький В. В. Структура і функції суб'єкта пізнання / Лапицький В. В. – Л. : ЛГУ, 1983. – 160 с.
311. Ларин А. М. Прием криміналістическої тактики в генезисі слідственого діяння / А. М. Ларин // Актуальні

проблемы советской криминалистики / отв. ред. В. Г. Танасевич. – М., 1980. – С. 93–96.

312. Ларичев В. В. Предварительное расследование преступлений в США и Германии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ларичев Владислав Васильевич. – М., 2004. – 190 с.

313. Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідування злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / І. В. Лешукова. – Х., 2004. – 19 с.

314. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : [моногр.] / Лисенко В. В. – К. : Логос, 2004. – 324 с.

315. Лисенко В. Теоретичні основи тактичних операцій та їх проведення на початковому етапі розслідування податкових злочинів / В. Лисенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 3. – С. 120–127.

316. Лисенко О. В. Криміналістичне забезпечення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О. В. Лисенко. – К., 2016. – 18 с.

317. Лисиченко В. К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : [учеб. пособие] / В. К. Лисиченко, В. В. Циркаль. – К. : КГУ, 1987. – 100 с.

318. Лисиченко В. К. Негативні обставини та їх значення у розслідуванні злочинів : [моногр.] / В. К. Лисиченко, І. І. Когутич. – К. : Дія, 2002. – 182 с.

319. Лисиченко В. К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : [навч. посіб.] / В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 176 с.

320. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. Г. Лісогор. – К., 2003. – 19 с.

321. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій : [навч. посіб.] / Лобойко Л. М. – К. : Істина, 2005. – 456 с.

322. Лобойко Л. М. Підстави реформування досудового провадження / Л. М. Лобойко // Засади кримінального судочинства та їх реалізація у законотворчій та правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (3 квіт. 2009 р.) : видання, присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К., 2009. – С. 225–228.

323. Лобойко Л. М. Принцип диспозитивності у кримінальному процесі України : [моногр.] / Лобойко Л. М. ; Юрид. акад. М-ва внутр. справ. – Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2004. – 215 с.

324. Лобойко Л. М. Цілі реформування кримінально-процесуального законодавства України / Л. М. Лобойко // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т. 2. – С. 196–199.

325. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / И. М. Лузгин. – М., 1968. – 31 с.

326. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Є. Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 36 с.

327. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : [моногр.] / Лук'янчиков Є. Д. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.

328. Лукашевич В. Г. Методологія правових досліджень: багаторівневість поняття / В. Г. Лукашевич, І. В. Солов'євич // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – К., 1996. – № 2. – С. 24–28.

329. Лукашевич В. Г. Основы теории профессионального общения следователя : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / В. Г. Лукашевич. – К., 1993. – 44 с.

330. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів / В. Г. Лукашевич // Теоретичні та практичні проблеми використання криміналістики і судової експертизи у розкритті і розслідуванні злочинів. – К., 1996. – С. 17–19.

331. Лукьянчиков Е. Д. Тактические основы расследования преступлений : [учеб. пособ.] / Е. Д. Лукьянчиков, В. С. Кузьмичев. – К. : КВШ МВД СССР, 1989. – 48 с.

332. Любичев С. Г. Этические основы следственной тактики / Любичев С. Г. – М. : Юрид. лит., 1980. – 95 с. – (Серия «Библиотека следователя»).

333. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. Г. Маланюк. – К., 2004. – 20 с.

334. Маноха О. Є. Методологічні основи кримінології / О. Є. Маноха // Право і суспільство : наук. журн. – 2005. – № 1. – С. 29–30.

335. Маркус В. О. Криміналістика : [навч. посіб.]. / Маркус В. О. – К. : Кондор, 2007. – 558 с.

336. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов : [в 2 т.] / Мартенс Ф. Ф. ; [ред. и библиогр. очерк В. А. Томсинов] ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Юрид. фак-т. – М. : Зерцало, 2008. – XIX, 412 с. – (Серия "Русское юридическое наследие").

337. Марценюк М. М. Міжнародні стандарти якості / М. М. Марценюк, І. В. Гвоздецька // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2012. – № 3, т. 2. – С. 154–156.

338. Марчук Р. П. Взаємодія правоохоронних органів на міжнародному рівні у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом / Р. П. Марчук // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2008. – № 2 (10). – С. 24–30.

339. Марышева Н. И. Международно-правовая помощь по гражданским и уголовным делам : дисс. ... доктора юрид. наук в форме науч. доклада : 12.00.03 / Марышева Наталия Ивановна. – М., 1996. – 109 с.

340. Махтаев М. Ш. Проблемы криминалистического обеспечения предупреждения преступлений : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Махтаев Махтай Шапиевич. – М., 2001. – 472 с.

341. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти) : [моногр.] / Медведєв В. С. – К. : НАВСУ, 1996 – 191 с.

342. Медведєв В. С. Психологічні аспекти органів внутрішніх справ України при забезпеченні прав громадян / В. С. Медведєв // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К., 2000. – № 2. – С. 119–130.

343. Международное право : [учеб. для вузов] / отв. ред. Г. В. Игнатенко, О. И. Тиунов. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 584 с.

344. Международное публичное право : учеб. / [Л. П. Ануфриева, К. А. Бекашев, Е. Г. Моисеев, В. В. Устинов и др.] ; отв. ред. К. А. Бекашев. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2009. – 1008 с.

345. Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [Бедро О. В., Григоровський В. В., Кіцул О. Ю. та ін. ] ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. – К., 2012. – 60 с.

346. Милинчук В. В. Взаимная правовая помощь по уголовным делам : общие условия оказания и формы (действующая практика и перспективы развития) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Милинчук Вероника Владимировна. – М., 2001. – 322 с.

347. Милинчук В. В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития / Милинчук В. В. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 348 с.

348. Милинчук В. В. Использование видеосвязи при получении доказательств по уголовным делам а рамках международного сотрудничества / В. В. Милинчук // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2001. – № 5. – С. 91–104.

349. Михайленко О. Р. Складання процесуальних актів у кримінальних справах / Михайленко О. Р. – К. : Юрінком, 1996. – 256 с.

350. Михальчук Т. В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ;

оперативно-розшукова діяльність” / Т. В. Михальчук. – К., 2009. – 19 с.

351. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : [підруч. для юрид. вузів] / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1992. – 431 с.

352. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні в питаннях та відповідях : навч. посіб. / [Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, О. Є. Омельченко, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, А. В. Форостяний]. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 240 с.

353. Міжнародне право : [навч. посіб.] / за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.

354. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 9–19.

355. Мовчан А. В. Проблеми використання інформаційно-пошукових систем біометричної ідентифікації особистості в оперативно-розшуковій діяльності / А. В. Мовчан // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (Україна, Київ, 25-26 жовт. 2007 р.) / КНУВС. – К., 2007. – С. 19–21.

356. Моїсєєв О. М. Експертні технології в судово-експертній діяльності : теоретичні засади та практика використання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О. М. Моїсєєв. – Х., 2011. – 36 с.

357. Молдован А. В. Кримінальний процес : Україна, ФРН, Франція, Англія, США : [навч. посіб.] / Молдован А. В. – К. : Центр навчальної літератури., 2005. – 352 с.

358. Молдован В. В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : [навч. посіб.] / В. В. Молдован, А. В. Молдован. – К. : Юрінком інтер, 1999. – 400 с.

359. Мотлях О. І. Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова

експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О. І. Мотлях. – К., 2014. – 32 с.

360. Назаров В. В. Виникнення кримінально-процесуальних конфліктів та способи їх усунення на стадії попереднього розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Назаров. – К., 2000. – 18 с.

361. Нарбутаев Э. Курс международного уголовного права / Э. Нарбураев, Ф. Сафаев. – Ташкент : Мехнат, 2006. – 289 с.

362. Настольная книга следователя / под общ. ред. Генерального прокурора СССР Г. Н. Сафонова. – М. : Госюриздат, 1949. – 880 с.

363. Натура А. И. Международное сотрудничество у сфере уголовного судопроизводства : организационно-правовые основы, процессуальный порядок и формы взаимодействия : [учеб.-практ. пособ.] / А. И. Натура, А. Х. А. Пихтов. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 136 с.

364. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Кантон ; А.С.К., 2001. – 1104 с.

365. Никитина И. Э. Европейское сотрудничество в сфере судебно-экспертной деятельности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Никитина Ирина Эдуардовна. – М., 2011. – 202 с.

366. Никифорчук Д. Й. Проведення аналізу оперативно-розшукової інформації : [моногр.] / Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Бусол. – К. : Поліграф-Сервіс, 2010. – 165 с.

367. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. – К. : АКОНІТ, 2003. – Т. 1. – 2003. – 928 с.

368. Ноговіцина Ю. О. Правонаступництво України : міжнародно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 „Міжнародне право” / Ю. О. Ноговіцина. – К., 2005. – 21 с.

369. Нурбеков И. М. Тактико-организационные особенности взаимодействия при расследовании преступлений международного характера : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нурбеков Искендер Маликович. – М., 2010. – 308 с.

370. О программе создания автоматизированной идентификационной системы генно-дактилоскопических учетов :

постан. Совета Министров Республики Беларусь от 29 июля 2002 г. № 1010 ; по сост. на 28 марта 2007 г. – Режим доступа : <http://pravo.kulichki.com/zak2007/bz24/dcm24767.htm>

371. Образцов В. А. Проблемы совершенствования научных основ методики расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / В. А. Образцов. – М., 1985. – 33 с.

372. Образцов В. О. Проблемы криминалистической систематики / В. О. Образцов // Южноуральские криминалистические чтения : [сб. науч. тр. / под ред. Л. Л. Каневского]. – Уфа, 2000. – Вып. 8. – С. 5–17.

373. Одерій О. В. Криміналістична класифікація злочинів проти довкілля: загальні положення / О. В. Одерій // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць / Донец. юрид. ін-т МВС України. – Донецьк, 2012. – № 1 (48). – С. 142–149.

374. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : [моногр.] / Одерій О. В. ; Донец. юрид. ін-т. – Х. : Діса плюс, 2015. – 527 с.

375. Олефір В. І. Формування позитивного іміджу співробітника ОВС / В. І. Олефір // Науковий вісник НАВСУ : наук.-теорет. журн. – К., 2003. – № 2. – С. 266–273.

376. Олійченко І. М. Розвиток інформаційного забезпечення органів державного управління : теорія, методологія, практика : [моногр.] / Олійченко І. М. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2010. – 436 с.

377. Орлов Ю. Ю. Актуальні напрями наукових досліджень у сфері оперативно-розшукової діяльності / Ю. Ю. Орлов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 2013. – Вип. 1 (86). – С. 12–19.

378. Орлов Ю. Ю. Застосування лазерного сканування під час огляду місця події / Ю. Ю. Орлов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 2011. – № 4. – С. 196–201.

379. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / [авт.-упоряд. : А. Є. Конверський, В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко, В. А. Бугров, І. В. Кондратьєва, О. В. Руденко, К. Е. Юштин ; за ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.

380. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів (Червень 2016) [Електронний ресурс] : Global Rights Compliance. Global Rights Compliance . – Режим доступу : <http://www.globalrightscpliance.co.uk>

381. Особливості збирання, зберігання та направлення біологічних слідів людини на молекулярно-біологічну експертизу : метод. реком. / [сост. А. О. Єрмолаєва, В. І. Лагус.]. – К. : МВС України. ДНДЕКЦ 2006. – 23 с.

382. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : [посіб.] / В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 148 с.

383. Отборные новости Казахстана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subscribe.ru/archive/country.kz.news/200411/03160817.html>

384. Офіційний веб-сайт Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.enfsi.eu/>

385. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Статистичні дані. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011>

386. Офіційний сайт Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dndek.centrmiia.gov.ua/>

387. Павлишин Б. О. Поняття «техніко-криміналістичного забезпечення» розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи / Б. О. Павлишин // Вісник Академії адвокатури України. – К., 2014. – Т. 11, число 3(31). – С. 116–123.

388. Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Л. П. Паламарчук. – К., 2005. – 18 с.

389. Паніотов Є. К. Правові та організаційно-тактичні основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу / Є. К. Пані-

отов // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 9. – С. 167–170.

390. Панов В. П. Международное уголовное право : [учеб. пособ.] / Панов В. П. – М. : Инфра-М., 1997. – 320 с.

391. Пантелеев И. Ф. Некоторые вопросы психологии расследования преступлений / И. Ф. Пантелеев // Труды ВЮЗИ. – М., 1973. – Вып. 29. – С.218-235.

392. Пантелеев И. Ф. Тактика допроса. Глава XX / И. Ф. Пантелеев // Основы криминалистики : [учеб. пособ. для студ. вузов] / ВЮЗИ ; под ред. И. Ф. Пантелеева. – М., 1984. – С. 223–241.

393. Перкін В. І. Тактичні комплекси та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями / В. І. Перкін // Науковий віник Національної академії внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – К., 2003. – № 1. – С. 174–178.

394. Петрухин И. Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Общая концепция. Неприкосновенность личности / Петрухин И. Л. ; отв. ред. И. Б. Михайловская ; АН СССР ; Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1985. – 239 с.

395. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : [підруч.] / Пилипчук М. І., Григор'єв А. С., Шостак В. В. – К. : Знання, 2007. – 270 с.

396. Пирог І. В. Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / І. В. Пирог. – Х., 2015. – 38 с.

397. Півненко В. П. Впровадження принципів змагальності і рівності сторін на стадії досудового слідства : проблеми і шляхи їх вирішення / В. П. Півненко, Є. О. Мірошніченко // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 2. – С. 50–54.

398. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [моногр.] / Погорецький М. А. – Х. : Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.

399. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : затв. указом Президента України від 10 черв. 1993 р. № 198 // Урядовий кур'єр. – 1993. – № 93–94. – 24 червня.

400. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України № 1343 від 3 лист. 2015 року. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>

401. Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон [Електронний ресурс] : затв. спільним наказом Аміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, МВС України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від 3 квіт. 2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0280-04>

402. Положення про Національне центральне бюро Інтерполу : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220 // Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання. – К., 2005. – С. 457–460.

403. Положення про порядок розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних та іноземних організацій в Україні : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 27 лют. 1995 р. № 146 : в ред. від 28 черв. 1997 р. // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 128–129. – 17 липня.

404. Попов Ю. В. Совершенствование информационного обеспечения следственной деятельности органов внутренних дел на основе использования методов информатики : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза” / Ю. В. Попов. – К., 1989. – 24 с.

405. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт. : В. К. Гіжєвський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.

406. Постика И. В. Основные проблемы криминалистической науки, раскрытия и расследования преступлений в восточноевропейских странах : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс ;

криміналістика ; судебная экспертиза” / И. В. Постика. – М., 1991. – 42 с.

407. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс] : затв. Установчим з'їздом адвокатів України 17 лист.12 року // Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>

408. Правила полицейского сотрудничества и внутреннего контроля за архивами Интерпола : утв. Генеральной Ассамблеи МОКП 1984 г. // Овчинский В. С. Интерпол в вопросах и ответах. – М., 2001. – С. 154–164.

409. Практичний посібник для працівників органів досудового слідства та експертних підрозділів з питань призначення та проведення судової експертизи / [Красюк І. П., Давидюк П. П., Коструб А. М., Печніков В. С., Дубонос К. В. та ін.]; за заг. ред. П. В. Коляди. – К. : УВПД ГШ МВС України, 2009. – 526 с.

410. Президія ВАК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.ap.gov.ua/userfiles/file/Academia2016/Aspirantura/Pasport spec 12 00 09.pdf](http://www.ap.gov.ua/userfiles/file/Academia2016/Aspirantura/Pasport_spec_12_00_09.pdf)

411. Применение технико-криминалистических средств и методов при раскрытии и расследовании поджогов : [учеб. пособ.] / С. И. Зернов, А. И. Колмаков, А. В. Маковкин, И. А. Попов. – М. : ЭКЦ МВД России, 1998. – 112 с.

412. Приходько Ю. П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із кримінальними вибухами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Ю. П. Приходько. – К., 2017. – 19 с.

413. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2509.

414. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною [Електронний ресурс] : резолюція № 1466 Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовт. 2005 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_611](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_611)

415. Про виконання рішень і застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006

р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

416. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 16 черв. 2011 р. № 3529-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 4. – Ст. 22.

417. Про вступ України до Інтерполу : постан. Кабінету Міністрів України від 30 верес. 1992 р. № 555 // Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання. – К., 2005. – С. 460.

418. Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

419. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів [Електронний ресурс] : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3781-12>

420. Про затвердження МВС України заходів по європейській інтеграції та співробітництву з ЄС : розпорядж. МВС України від 30 груд. 2002 р. № 618. – К. : МВС України, 2002. – 16 с.

421. Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 17 черв. 1994 р. № 422. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/422-94%D0%BF>

422. Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу [Електронний ресурс] : наказ Національної поліції України від 21 груд. 2015 р. № 193. – Режим доступу : [http://interpol.np.gov.ua/?page\\_id=1061](http://interpol.np.gov.ua/?page_id=1061)

423. Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову : постан. Кабінету Міністрів України від 17 берез. 2006 р. № 353 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 814.

424. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 лист. 2003 р. № 1296 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192. по алфавиту.

425. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

426. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

427. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18 лют. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

428. Про організацію міжнародної діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 15 трав. 2007 р. № 158.

429. Про правонаступництво України : Закон України від 12 лист. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.

430. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 50. – Ст. 545.

431. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.

432. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 7 верес. 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 5–6. – Ст. 71.

433. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс] : Закон України від 20 черв. 2012 р. № 4988-VI. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4988-17/paran2#n2>

434. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : Закон України від 5 жовт. 2010 р. № 2576-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 6. – Ст. 48.

435. Про спеціальну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини "Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини" : постан. Верховної Ради

України від 16 лют. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 28. – Ст. 371.

436. Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу : наказ МВС України від 15 лют. 1995 р. № 104.

437. Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

438. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : [навч. посіб.] / Пронюк Н. В. – К. : КНТ., 2008. – 344 с.

439. Протидія економічній злочинності : моногр. / [П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк, І. М. Зарецька, Едвард Картер та ін.]. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.

440. Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : від 6 лист. 1952 р. – Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994\\_020](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_020);

441. Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : від 6 лист. 1952 р. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994\\_020](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_020);

442. Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р. : підпис. 29 берез. 1997 р. ; ратиф. Законом України від 3 берез. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 490–499.

443. Професійна психологія в органах внутрішніх справ. Загальна частина : [курс лекцій] / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, В. С. Медведєв, Г. О. Юхновець. – К. : УАВС, 1995. – 111 с.

444. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. – [2-е изд., испр.и доп.]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

445. Психологічна профілактика суїцидальної поведінки працівників органів внутрішніх справ: методичні рекомендації : [метод. реком.] / за заг.ред. С. І. Яковенка – К. : РВВ КІВС, 2000. – 119 с.

446. Пунда О. О. Використання даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування у кримінальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. О. Пунда. – К., 2002. – 25 с.

447. П'ятий Протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 18 черв. 1990 р. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994\\_019](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_019)

448. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей / Ратинов А. Р. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 352 с.

449. Рахунов Р. Д. Свидетельские показания в советском уголовном процессе / Рахунов Р. Д. – М. : Госюриздат, 1955. – 164 с.

450. Реєстр методик проведення судових експертиз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rmpse.minjust.gov.ua>

451. Репешко П. И. Принципы уголовного процесса в суде первой инстанции Украины / Репешко П. И. – Николаев : Атолл, 2001. – 258 с.

452. Реформування органів внутрішніх справ у відповідності до європейських стандартів : зб. матеріалів. – К., 2012. – 480 с. // Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI) Національна громадська платформа : офіц. сайт. – Режим доступу : [http://policereform.org/articles/reformuvannya\\_organiv\\_vnutrishnih\\_sprav\\_u\\_vidpovidnosti\\_do\\_evropejskih\\_standarti](http://policereform.org/articles/reformuvannya_organiv_vnutrishnih_sprav_u_vidpovidnosti_do_evropejskih_standarti)

453. Решение Совета от 6 апреля 2009 г. о создании Европейского полицейского ведомства (Европол) (2009/371/ПВД) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/law\\_defence/europol\\_decision.htm](http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/law_defence/europol_decision.htm)

454. Римский статут Международного уголовного суда (статус) [Электронный ресурс] : принят Рим, 17 июля 1998 года : по сост. на 15 мая 2009 г. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_i40](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_i40)

455. Рішення у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”) [Електронний ресурс] : рішення Конституційного Суду України від 9 лип. 1998 р. №12-рп/98. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98>

456. Родионов К. С. Интерпол : вчера, сегодня, завтра / Родионов К. С. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Междунар. отношения, 1990. – 224 с.

457. Родионов К. С. Интерпол : миф и действительность / Родионов К. С. – М. : Междунар. отношения, 1982. – 192 с.

458. Розовский Б. Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса : [эссе] / Розовский Б. Г. – Луганск : РИО ЛАВД, 2004. – 600 с.

459. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : моногр. / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ] ; за ред. В. Ю. Шепітько. – Х. : Право, 2006. – 624 с.

460. Розслідування торгівлі людьми : навч. посіб. / [М. І. Андрієнко, О. В. Бардацька, А. Ф. Волобуєв, В. Я. Горбачевський, В. І. Дубина та ін.] : за ред. П. В. Коляди. – К. : Конус-Ю., 2009. – 190 с.

461. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Б. В. Романюк. – К., 2002. – 20 с.

462. Россинская Е. Р. Роль Р. С. Белкина в современной криминалистической науке / Е. Р. Россинская // Ученые-криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. юбил. науч.-практ. конф., (к 85-летию со дня рождения Р.С. Белкина) : [в 2 ч.] / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – Ч. 1. – С. 30–36.

463. Савонюк Р. Ю. Доказування у досудовому слідстві: [навч. посіб.] / Савонюк Р. Ю. ; за ред. О. М. Бандурки ; МВС України ; Нац. ун-т внутр. справ. – Сімферополь : Доля, 2003. – 183 с.

464. Саінчин О. С. Теоретичні та організаційно-тактичні проблеми розслідування умисних вбивств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О. С. Саінчин. – Х., 2007. – 38 с.

465. Сакало В. О. Тактика злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. О. Сакало. – К., 2002. – 16 с.

466. Салтевский М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов : [учеб.-практ. пособ.] / Салтевский М. В. – Х. : Рубикон, 1996. – 432 с.

467. Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства отдельных следственных действий для получения информации от вещей. Лекция 1 : Общая характеристика материальных источников и следственных действий для получения информации при расследовании преступлений / Салтевский М. В. – К. : КВШ им. Дзержинского, 1981. – 18 с.

468. Салтевский М. В. Теоретические основы установления групповой принадлежности в судебной экспертизе (методологические и правовые проблемы) : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук / М. В. Салтевский. – Х., 1969. – 37 с.

469. Салтевський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 т. / Салтевський М. В. – Х. : Консум, 1999–2001. – Т. 2 : Методика і тактика. – 2001. – 528 с.

470. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підруч. для ВНЗ] / Салтевський М. В. ; затв. МОН України ; МВС України ; НАВСУ. – К. : Кондор, 2005. – 586 с.

471. Сас В. Щодо вчення про тактику слідчої дій / В. Сас // Право України. – 2002. – № 2. – С. 13–17.

472. Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / Сегай М. Я. – К. : РИО МВД СССР, 1970. – 256 с.

473. Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Семенов. – Х., 2004. – 20 с.

474. Сергєєва Д. Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Д. Б. Сергєєва. – К., 2008. – 18 с.

475. Сизоненко А. С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. С. Сизоненко. – К., 2004. – 20 с.

476. Сизоненко А. С. Можливості використання відеозв'язку для проведення слідчих дій / А. С. Сизоненко // Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на

сучасному етапі : матеріали круглого столу (Київ, 20 трав. 2011 р.). – К., 2011. – С. 116–118.

477. Система забезпечення судово-експертної діяльності в державах – членах НАТО : [наук.-практ. огляд] / С. О. Любченко, Ю. Ю. Нізовцев, О. А. Парфило ; за заг. ред. О. А. Парфила ; СБУ ; Укр. НДІ спец. техніки та суд. експертиз. – К. : АртЕк, 2015. – 56 с.

478. Скригонюк М. І. Криміналістика : [підруч.] / Скригонюк М. І. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

479. Следственные действия: криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристь, 2001. – 501 с.

480. Сливка С. С. Інформаційна культура юриста : [моногр.] / Сливка С. С. ; Львівський ін-т внутр. справ. – Івано-Франківськ, 1996. – 156 с.

481. Сливка С. С. Українська національна філософія права: антологічний ракурс / Сливка С. С. – Львів : Воля, 2001. – 168 с.

482. Сливка С. С. Філософсько-правові проблеми професійної культури юриста : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.12 “Філософія права”/ С. С. Сливка. – Х., 2002. – 405 с.

483. Словник іншомовних слів / за ред. член-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – 776 с.

484. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / за ред. проф. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 560 с.

485. Службові стандарти діяльності національних центральних бюро Інтерполу : затв. резолюцією № AG-2004-RA30 73-ої Генеральної Асамблеї Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол (м. Канкун, Мексика).

486. Смирнов Г. К. Методика расследования торговли людьми : проблемы теории и практики / Смирнов Г. К. – М. : Юрлитинформ, 2008. – 264 с.

487. Смирнов М. Застосування іноземного кримінально-процесуального права при наданні взаємної правової допомоги по кримінальних справах / М. Смирнов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 109–112.

488. Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах : сучасний стан та перспективи розвитку :

[моногр.] / Смирнов М. І. ; Одес. нац. юрид. акад. ; Інститут прокуратури та слідства. – Одеса : Фенікс, 2006. – 242 с.

489. Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцз'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / М. І. Смирнов. – К., 2005. – 21 с.

490. Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцз'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Смирнов Максим Іванович. – Одеса, 2005. – 258 с.

491. Советская криминалистика : теоретические проблемы / [Селиванов Н. А., Танасевич В. Г., Эйсман А. А., Якубович Н. А.]. – М. : Юрид.лит., 1978. – 192 с.

492. Соглашение о взаимодействии министерств внутренних дел независимых государств в сфере борьбы с преступностью : подпис. 24 апреля 1992 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 68–73.

493. Соглашение о сотрудничестве между министерствами внутренних дел по технико-криминалистическому обеспечению оперативно-служебной деятельности : подпис. 13 мая 1993 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 85–90.

494. Соглашение о сотрудничестве министерств внутренних дел в борьбе с преступностью на транспорте : подпис. 25 октября 1995 г. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 127–135.

495. Сокол В. Ю. Тактико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений (методологические и организационные аспекты) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза ” / В. Ю. Сокол. – Краснодар, 1998. – 22 с.

496. Соколовський З. М. Понятие специальных знаний (К вопросу об основаниях назначения экспертизы) / З. М. Соколовський

// Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1969. – Вип. 6. – С. 199–205.

497. Справа “Рехбок (Rehbock) проти Словенії” : рішення Європейського суду з прав людини від 20 лист. 2000 р. // Права людини у діяльності міліції : посіб. з активних методів навч. / [В. О. Соболев, О. А. Мартиненко, Д. О. Кобзін, Ю. Л. Белоусов, А. М. Черноусов] ; за заг. ред. чл.-кор. АПрН України, д-ра юрид. наук., проф. О. Н. Ярмиша. – Х., 2006. – С. 108–112.

498. Справа “Селмуні проти Франції” (Selmouni v. France) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 лип. 1999 р. // Права людини у діяльності міліції : посіб. з активних методів навч. / [В. О. Соболев, О. А. Мартиненко, Д. О. Кобзін, Ю. Л. Белоусов, А. М. Черноусов] ; за заг. ред. чл.-кор. АПрН України, д-ра юрид. наук., проф. О. Н. Ярмиша. – Х., 2006. – С. 112–116.

499. Статистичні дані Головного слідчого управління МВС України, 2012 рік.

500. Статистичні дані Головного слідчого управління Національної поліції, 2015 рік.

501. Статистичні дані Робочого апарату Укрбюро Інтерполу України, 2010–2016 роки.

502. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол [Електронний ресурс] : прийнятий 16 черв. 1959 р. ; із змінами станом на 1 січ. 1986 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_142](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_142)

503. Статут ООН [Електронний ресурс] : прийнятий 26 червн. 1945 р. – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_010](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010)

504. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [наук.-практ. посіб.] / Стахівський С. М. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.

505. Степанюк Р. Л. Особливості тактики негласних слідчих дій у структурі криміналістичної методики / Р. Л. Степанюк // Сучасні проблеми криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В. П. Колмакова, (27–28 верес. 2013 р., м. Одеса). – Одеса, 2013. – С. 292–294.

506. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Р. Л. Степанюк. – Х., 2012. – 40 с.

507. Столітній А. Втілення міжнародних стандартів досудового розслідування у кримінальному процесуальному законодавстві України / А. Столітній // Национальный юридический журнал : теория и практика. – 2015. – № 12. – С. 241–243.

508. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Г. О. Стрілець. – К., 2009. – 19 с.

509. Строков І. В. Загальні умови примусу при розслідуванні кримінальних справ / І. В. Строков // Науковий вісник УАВС. – К., 1998. – № 2. – С. 57–62.

510. Сулейманов Д. И. Концептуальные основы использования информации при раскрытии преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / Д. И. Сулейманов. – К., 1997. – 43 с.

511. Сучасний тероризм : світові, вітчизняні та регіональні тенденції : [навч. посіб.] / П. Д. Біленчук, В. В. Кравчук, О. В. Кравчук, В. М. Кулик. – Хмельницький : ХмІНТЕІ, 2008. – 212 с.

512. Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений : понятие, виды, специфика правового статуса : [моногр.] / Сыроед Т. Л. – Х. : Финн, 2010. – 584 с.

513. Таран О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О. В. Таран. – К., 2013. – 34 с.

514. Таран О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. В. Таран. – К., 2005. – 19 с.

515. Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [моногр.] / Татаров О. Ю. – Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. – 640 с.

516. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України / В. Тацій // Право України. – 2010. – № 10. – С. 48–58.

517. Твердохліб І. М. Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / І. М. Твердохліб. – К., 2008. – 17 с.

518. Телеканал новин «24» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://24tv.ua/>

519. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / [О. В. Зайчук та ін.] ; відп. ред. О. В. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.

520. Тертишник В. М. Концепція КПК України та актуальні проблеми правосуддя / В. М. Тертишник // Вісник прокуратури. – 2003. – № 9. – С. 39–44.

521. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / Тертишник В. М. – К. : А.С.К., 2002. – 1051 с. – (Нормативні документи та коментарі).

522. Тертышник В. М. Тайное становится явным : взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений : [учеб. пособ.] / В. М. Тертышник, С. В. Слинько. – Х. : Гриф, 1997. – 68 с.

523. Тимченко Л. Д. Международное право : [учеб. для юрид. спец. вузов МВД] / Тимченко Л. Д. ; рек. ГУРЛС МВД Украины. – Х. : Консум, 1999. – 528 с.

524. Типовий договір про взаємну допомогу в галузі кримінального судочинства [Електронний ресурс] : прийнятий резолюцією 45/117 ГА ООН від 14 груд. 1990 р. із Факультативним протоколом, що стосується доходів від злочинів. – Режим доступу : [http://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/conventions/mutual\\_assistance.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/mutual_assistance.shtml)

525. Тищенко В. В. К дискуссии о структуре методик расследования отдельных видов преступлений / В. В. Тищенко //

Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету], (м. Одеса, 28 жовт. 2011 р.). – Одеса, 2011. – С. 362–363.

526. Тищенко В. В. Система криміналістики : проблемы оптимизации / В.В.Тищенко // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 46–50.

527. Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Тищенко. – Х, 2003. – 445 с.

528. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : [моногр.] / Тищенко В. В. ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса : Фенікс, 2007. – 260 с.

529. Товтин С. В. Тактичні прийоми розслідування вбивств, пов'язаних із сексуальними відхиленнями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / С. В. Товтин. – Ірпінь, 2016. – 18 с.

530. Томин В. Т. Острые углы докторинального обеспечения реформы уголовного судопроизводства / В. Т. Томин // Цель и средства в уголовном судопроизводстве : сб. науч. трудов. – Нижний Новгород, 1991. – С. 3–19.

531. Трегубов Н. С. Основы уголовной техники. Научно-технические приемы расследования преступлений. Практическое руководство для судебных деятелей / Трегубов Н. С. – Петроград : изд. Юридического книжного склада «Право», 1915. – XI, 334, [2] с.

532. Трегій протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. 6 берез. 1959 р. – Режим доступу :[http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_580](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_580)

533. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : підпис. 4 груд. 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 96. – Ст. 3432.

534. Угода про взаємодію міністерств внутрішніх справ у сфері боротьби зі злочинністю : підпис. 24 квіт. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 68–73.

535. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан [Електронний ресурс] : підпис 24 лист. 2011 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398\\_077](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398_077);

536. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Естонської Республіки [Електронний ресурс] : підпис. 30 трав. 1992 р. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/211740;jsessionid=550AF7A76D80804A4B5C64B62B859F42>;

537. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Латвійської Республіки [Електронний ресурс] : підпис. 21. жовт. 1992 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/428\\_024](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/428_024);

538. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки : підпис. 14 жовт. 1993 р. Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 215–218.

539. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан : підпис. 17 лют. 1994 р. Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 218–223.

540. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща в боротьбі зі злочинністю : підпис. 12 берез. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 145–148.

541. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Федеральним міністром внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ Австрійської Республіки у боротьбі з незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю : підпис. 8 верес. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 173–175.

542. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Естонської Республіки : підпис. 30 трав. 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 163–167.

543. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Азербайджанської Республіки // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжнар.-правових договірних докум. : [у 2 т.] / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 175–182.

544. Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Вірменія [Електронний ресурс] : підпис. 11 жовт. 2006 р. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/23178>;

545. Уголовний кодекс Швейцарської конфедерації від 21 груд. 1937 р. [Електронний ресурс] : / Федеральне зібрання Швейцарської конфедерації. – Режим доступу : [http://www.admin.ch/ch/f/rs/311\\_0/a349.html](http://www.admin.ch/ch/f/rs/311_0/a349.html)

546. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения [Электронный ресурс] : принят 1 июля 1998 г. / Национальное собрание Республики Армения : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.parliament.am/legislation.php>

547. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс] : утв. 13 декабря 1997 г. № 206-І. – Режим доступа : <http://www.zakon.kz/211945-ugolovno-processualnyjj-kodeks.html>

548. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] : принят Государственной Думой 22 ноября 2001 г. Одобрен Советом Федерации 5 декабря 2001 г. /

Государственная дума : офіц. сайт. – Режим доступа : <http://ntc.duma.gov.ru/bpa/searchrun>

549. Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. – Х. : Одиссей, 2005. – 968 с.

550. Удалова Л. Д. Прокурорський нагляд за екстрадицією особи : [навч. посіб.] / Удалова Л. Д., Мотиль В. І., Гумін О. М. – К. : Скіф, 2012. – 144 с.

551. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : [моногр.] / Удалова Л. Д. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2005. – 324 с.

552. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : [монографія] / Удалова Л. Д. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2005. – 324 с.

553. Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Ж. В. Удовенко. – К., 2004. – 16 с.

554. Узунова О. В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. В. Узунова. – К., 2008. – 18 с.

555. Українська Гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс] : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?r=a1b8>

556. Укрбюро Інтерполу [Електронний ресурс] : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://interpol.np.gov.ua/?p=2734>

557. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс] : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/informright/zakonodavstvo/mizhnarodni-standarti/>

558. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси [Электронный ресурс] : принят 8 августа 1945 г. – Режим доступа : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998\\_201](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_201)

559. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда [Электронный ресурс] : приняты 26 июня 1945 г. – Режим доступа : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_010](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010)

560. Федюнин А. Е. Правовое регулирование применения технических средств в сфере уголовного судопроизводства : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Федюнин Антон Евгеньевич. – Саратов, 2008. – 391 с.

561. Филиппов А. Г. Еще раз к вопросу о системе криминалистики / А. Г. Филиппов // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – М., 2001. – Вып. 2. – С. 43–52.

562. Филиппов А. Г. О системе советской криминалистики / А. Г. Филиппов // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. трудов. – М., 1988. – С. 84–87.

563. Философский словарь / под общ. ред. проф., доктора филос. наук А. П. Ярещенко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 560 с.

564. Філатов В. М. Застосування норм міжнародних договорів і рішень Європейського суду з прав людини у кримінальному судочинстві / В. М. Філатов, С. А. Солоткий // Вісник Верховного суду України. – 2004. – № 7 (47). – С. 32–38.

565. Філашкін В. С. Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / В. С. Філашкін. – Ірпінь, 2012. – 16 с.

566. Філософія : підруч. для студентів вузів / [І. В. Бичко, І. В. Бойченко, М. І. Бойченко, М. П. Бузовський, В. Г. Табачковський]. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2002. – 405 с.

567. Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов та ін.] ; Нац. академія наук Укр. ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – 751 с.

568. Формування правових позицій при розслідуванні міжнародних злочинів : програма міжвідомчого круглого столу (м. Київ, 28 жовтня 2016 р.) / [ред. кол.: В. В. Черней, В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін.]. – К. : НАВС, 2016. – 19 с.

569. Хахановський В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики : [моногр.] / Хахановський В. Г. – К. : Аванпост-Прим, 2010. – 382 с.

570. Хачатурян Т. Х. Проблеми імплементації Статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство деяких зарубіжних держав [Електронний ресурс] / Т. Х. Хачатурян. – Режим доступу : [http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Evp/2011\\_1\\_2/Khachatu.pdf](http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_2/Khachatu.pdf)

571. Хірсін А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насиленої організованої злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / А. В. Хірсін. – К., 2006. – 22 с.

572. Хлус А. М. Дискуссионные аспекты общей теории криминалистики / А. М. Хлус // Проблемы криминалистики : [сб. науч. тр. / редкол. : Г. Н. Мухин (отв. ред) и др.] ; Акад. МВД Республики Беларусь. – Минск, 2009. – Вып.7. – С. 3–12.

573. Цветков С. И. Информационно-аналитическая работа, версии и планирование при расследовании деятельности преступных структур : [лекция] / Цветков С. И. – М. : НИИРИО Моск. ин-та МВД России, 1994. – 31 с.

574. Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [моногр.] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – 137 с.

575. Цимбал П. В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів : [моногр.] / Цимбал П. В. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2009. – 408 с.

576. Цымбал П. В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследование преступлений : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09, Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза / П. В. Цымбал. – К., 1992. – 25 с.

577. Чабак Р. Штучний інтелект допоможе людському [Електронний ресурс] / Р. Чабак. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/479872>

578. Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними

угрупованнями : [моногр.] / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ., 2004. – 192 с.

579. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : [моногр.] / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т внутр. справ, 2006. – 308 с.

580. Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ, 2011. – 36 с.

581. Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования : [учеб. пособ.] / Черечукина Л. В. – Луганск : РИО ЛГУВД, 2005. – 536 с.

582. Черниченко І. В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / І. В. Черниченко. – К., 2014. – 20 с.

583. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство : методологічні засади розслідування : [моногр.] / Чернявський С. С. – К. : Хай – Тек Прес, 2010. – 624 с.

584. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / С. С. Чернявський – К., 2002. – 22 с.

585. Четвертий протокол до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи [Електронний ресурс] : підпис. Париж, 16 груд. 1961 р. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_022](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_022);

586. Черноус Ю. М. Застосування відеоконференції при проведенні слідчих дій у межах міжнародної правової допомоги у кримінальних справах / Ю. М. Черноус // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Х., 2012. – № 1 (56). – С. 160–168.

587. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09

„Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Ю. М. Чорноус. – К., 2013. – 32 с.

588. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Чорноус Юлія Миколаївна. – К., 2013. – 556 с.

589. Чорноус Ю. М. Напрями міжнародно-правового регулювання співробітництва у розслідуванні злочинів / Ю. М. Чорноус // Вісник Запорізького юридичного інституту. – Запоріжжя, 2010. – № 2. – С. 224–232.

590. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чорноус Юлія Миколаївна. – К., 2005. – 245 с.

591. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / Ю. М. Чорноус. – К., 2005. – 20 с.

592. Чорноус Ю. М. Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру / Ю. М. Чорноус // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К., 2012. – № 1 (17). – С. 34–41.

593. Чорноус Ю. М. Криміналістичне дослідження міжнародної злочинності / Ю. М. Чорноус // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 10. – С. 44–48.

594. Чорноус Ю. Н. Способ совершения преступлений международного характера / Ю. Н. Чорноус // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2012. – № 4 (51). – С. 77–80.

595. Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений : Общие положения / Чурилов С. Н. – М. : Юстицинформ, 2009. – 232 с.

596. Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України / І. В. Чурікова // Юридичний часопис НАВС. – К., 2013. – № 2. – С. 226–231.

597. Чучукало О. І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. І. Чучукало. – К., 2004. – 18 с.

598. Шевчишен А. В. Допустимість доказів у кримінальному процесі України та США (порівняльно-правовий аналіз) / А. В. Шевчишен // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2010. – № 3 (70). – С. 166–173.

599. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : [моногр.] / В.М. Шевчук. – Х. : Апостіль, 2013. – 440 с.

600. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – [6-ге вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2008. – 310 с.

601. Шейфер С. А. Противодействие расследованию или противоборство равноправных сторон? / С. А. Шейфер // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве : процессуальные и криминалистические вопросы : сб. науч. тр. / Акад. управл. МВД России. – М., 2007. – С. 432–444.

602. Шейфер С. А. Следственные действия: сущность и процессуальная форма / Шейфер С. А. – М. : Юрид.лит., 1981. – 128 с.

603. Шейфер С. А. Собираание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы / Шейфер С. А. – Саратов : Саратов. ун-т, 1986. – 171 с.

604. Шепитько В. Ю. Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях / В. Ю. Шепитько // Криміналістика XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). – Х., 2010. – С. 55–59.

605. Шепитько В. Ю. О проблеме допустимости тактических приемов в следственной деятельности / В. Ю. Шепитько // Шепитько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 215–224.

606. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : [моногр.] / Шепитько В. Ю. – Х. : Гриф, 2002. – 349 с.

607. Шепитько В. Ю. Функция расследования преступлений и научные средства криминалистики / В. Ю. Шепитько // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : [у 2 т.]. – Одеса, 2010. – Т. 2. – С. 357–359.

608. Шепитько В. Організаційно-тактичні засоби : поняття та значення / В. Ю. Шепитько // Шепитько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 200–206.

609. Шепітько В. Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового слідства / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 40–42.

610. Шепітько В. Ю. Криміналістика в системі наукового знання: сучасний стан та деякі тенденції / В. Ю. Шепітько // Криміналістика у протидії злочинності : тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 16 жовт. 2009 р.) : видання, присвячене 45-річчю кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2009. – С. 78–81.

611. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : [моногр.] / Шепітько В. Ю. – Х. : Харків юрид., 2007. – 432 с.

612. Шепітько В. Ю. Методологія криміналістики : наукові підходи і філософські начала / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 30–32.

613. Шепітько В. Ю. Природа та предмет вивчення криміналістики в системі наукового знання / В. Ю. Шепітько // Шепітько В. Ю. Вибрані твори. – Х., 2010. – С. 14–19.

614. Шепітько В. Ю. Розвиток наукових уявлень про криміналістичну тактику / В. Ю. Шепітько // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2003. – № 2 (33). – № 3 (34). – С. 732–739.

615. Шепітько В. Ю. Теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. Ю. Шепітько. – Х., 1996. – 30 с.

616. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза” / Р. М. Шехавцов. – К., 2003. – 20 с.

617. Шостко О. Ю. Перспективи співробітництва України з Європейськими інститутами у сфері протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко, О. М. Овчаренко // Питання боротьби зі злочинністю : [зб. наук. праць. / ред. кол. : Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін.]. – Х., 2008. – Вип. 15. – С. 110–122.

618. Шупилов В. П. Международная правовая помощь по уголовным делам / В. П. Шупилов // Советское государство и право. – 1974. – № 3. – С. 85–91.

619. Щербаков С. В. Американское доказательственное право : англо-русский словарь-справочник / Щербаков С. В. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 144 с.

620. Щур Б. В. Джерела та особливості реалізації криміналістичних методичних рекомендацій / Б. В. Щур // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – Луганськ, 2011. – № 1. – С. 273–279.

621. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / Б. В. Щур. – Х., 2011. – 32 с.

622. Эйсман А. А. Логика доказывания / Эйсман А. А. – М. : Юрид. лит., 1971. – 112 с.

623. Эксархопуло А. А. Предмет и система криминалистики : проблемы развития на рубеже XX-XXI веков / Эксархопуло А. А. – СПб. : СПбГУ, 2004. – 112 с.

624. Юнацький О. В. Криміналістична техніка, її значення і місце в системі техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів / О. В. Юнацький // Вісник Запорізького юридичного ін-ту. – Запоріжжя, 1998. – Вип. 2. – С. 154–158.

625. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998– . – Т. 2 : Д-Й. – 1999. – 741 с.

626. Юридична психологія : підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. і фак-тів / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьев та ін.]. – К. : Ін Юре., 1999. – 344 с.

627. Юсупов В. В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / В. В. Юсупов. – К., 2005. – 17 с.

628. Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу : [моногр.] / Ющик О. І. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 519 с.

629. Яблоков Н. П. Нравственные аспекты криминалистических приемов и средств ведения расследования / Н. П. Яблоков // Вестник Московского ун-та. Сер. 11. Право. – 1999. – № 3. – С. 30–41.

630. Bevan and Lidestone's. The Investigation of Crime. A Guide to Police Powers. Second Edition / Ken Lidstone, Clave Palmer. – London, Dublin, Edinburgh : Butterworths, 1996. – P. 430–461.

631. Criminal Letigation and Sentencing / Peter Hungerford-Welch. 4 th edition. – London ; Sydney : Cavendish Publishing Limited., 1998. – 753 p.

632. Federal Rules of Evidence [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http:// www.law.cornell.edu/rules/fre](http://www.law.cornell.edu/rules/fre)

633. Judgment International Military Tribunal for the Far East [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html>

634. Police Law Primer / Kenneth Sloan. Fifth edition. – London ; Edinburgh ; Dublin : Butterworths, 1996. – 398 p.

635. Rights & Low. Analysis & Theory / Nalpin Andrew. – Oxford : Hart Publishing Oxford UK, 1997. – 284 p.

## ДОДАТКИ



Кафедра криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (лютий, 2017 р.)



Кафедра криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ святкує ювілей - 50! (січень, 2015 р.)



Начальник кафедри криміналістики В. С. Кузьмічов демонструє експозицію криміналістичного музею державній делегації республіки Грузія на чолі з Е. А. Шеварнадзе та представникам Центрального Апарату МВС України під керівництвом міністра внутрішніх справ Ю. Ф. Кравченка (жовтень, 1999 р.)



У роботі спеціалізованої вченої ради Бакинського державного університету (Азербайджан) беруть участь українські вчені-криміналісти:  
А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич  
(квітень, 2002 р.).



Засідання спеціалізованої вченої ради  
у Національній академії внутрішніх справ.  
Участь в обговоренні беруть В. П. Бахін, Н. М. Дяченко,  
А. В. Іщенко, В. С. Кузьмічов  
(листопад, 2005 р.)



Плідна діяльність спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ  
Захист докторської дисертації. Зібралися провідні вчені: В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галалан,  
В. Я. Горбачевський, В. О. Коновалова, М. А. Погорельський, Д. О. Савицький, Д. Б. Сергєєва, Ю. Ю. Орлов,  
Л. Д. Удалова, В. Г. Хахановський, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, О. Г. Яновська та ін. (травень, 2013 р.)



Ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, генерал поліції другого рангу В. В. Черней значну увагу приділяє науковому життю Академії. Засідання спеціалізованої вченої ради. (травень, 2013 р.)



Голова спеціалізованої вченої ради – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Ю.Ю. Орлов та заступник голови ради - доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Л.Д. Удалова (квітень, 2014 р.)



Під час захисту дисертацій: професори В.П. Бахін, А.В. Іщенко,  
Н.І. Клименко (травень, 2013 р.)



Начальник кафедри криміналістики та судової медицини (2005-2016 р.р.)  
кандидат юридичних наук, професор В.К. Весельський  
(травень, 2013 р.)



Дорогоцінне спілкування із академіком В.О. Коноваловою  
(травень, 2013 р.)



Голова Верховної Ради України В. Б. Гройсман і керівник Комітету з питань освіти та науки Л. М. Гриневич нагороджують Ю. М. Черноус Премією Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок за роботу «Розслідування злочинів міжнародного характеру» (грудень, 2015 р.)



Урочистості в Національній академії внутрішніх справ з нагоди 95-річчя.  
Президент України П.О. Порошенко вітає особовий склад Академії  
(червень, 2016 р.)

Підписано до друку 11.04.2017.  
Формат 60х84/16. Папір офсетний.  
Друк цифровий.  
Умов. друк. арк. 30,75. Обл.-видавн. арк. 28,6.  
Наклад 300 прим. Зам. № 1181.

Віддруковано з оригіналів замовника.  
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД».  
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до  
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів  
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.  
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.  
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000  
(096) 97-30-934, (093) 89-13-852  
e-mail: [info@tvoru.com.ua](mailto:info@tvoru.com.ua)  
<http://www.tvoru.com.ua>